

พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนา
ขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ

RDG/4140003

โดย

คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ (กป.อพช.ภาคเหนือ)
สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

คณะกรรมการส่งเสริมการระดมทุนเพื่องานพัฒนา (PRC)

เชียงใหม่

เมษายน 2541

ในบทความแก้ไข

หน้า ค ๔ จ ๑ ชื่อเป็นบทความและAbstract

เรื่องหน้ามี๑ กรุณาแก้ไขการเรียงหน้าเป็น

บทความ๑⇒จ⇒Abstract ⇒๑

RD 414/0003

พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนา ขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ

โดย

คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ(กป.อพช.ภาคเหนือ)
สถาบันส่งเสริมการเรือนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

คณะกรรมการส่งเสริมการระดมทุนเพื่อการพัฒนา(PRC)

เชียงใหม่

เมษายน 2541

คำนำ

เชกสวราช. “พัฒนาการและภาพเรียนการสอนพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ”นี้ เป็นผลจากการดำเนินโครงการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ โดยคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ(กป.อพช.ภาคเหนือ) และสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน(สพร.) มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ ซึ่งเริ่มดำเนินโครงการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๖ เพื่อใช้ กพช.ภาคเหนือแต่ละเครือข่ายได้สำรวจ รวบรวม และเริ่มกระบวนการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับบทเรียนจากการทำงานพัฒนาขององค์กรเครือข่าย และใช้เป็นฐานในการเปรียบเทียบศาสตร์งานพัฒนาร่วมกัน และเป็นฐานสำหรับการค้นหาประเด็นและขอเป็นโครงการศึกษาวิจัยที่เฉพาะเจาะลึกขององค์กรเครือข่ายต่อไป

วัตถุประสงค์การสำรวจ รวบรวม และสรุปบทเรียนเบื้องต้นของเครือข่าย รวมทั้งการวิเคราะห์ภาพรวมของ กพช.ภาคเหนือได้เสร็จสิ้นลงแล้ว คณะทำงานขอขอบคุณคณะกรรมการส่งเสริมการระดมทุนเพื่องานพัฒนา (สศค.) และกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)ที่ได้ให้การสนับสนุน รวมทั้งพี่น้อง อพช. นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ร่วมกันทำให้กระบวนการศึกษานี้เริ่มต้นด้วยดี หวังว่าเอกสารนี้จะเกื้อหนุนประโยชน์นานในการพัฒนาสังคมบ้างไม่มากนักขอ

คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ(กป.อพช.ภาคเหนือ)
สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน(สพร.) มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ

เมษายน ๒๕๔๗

บทคัดย่อ

บทคัดย่อ

ชื่อโครงการ: โครงการศึกษาศักยภาพ และบทเรียนในการพัฒนาชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ
ชื่อผู้วิจัย:

1. นายธีรวัฒน์ ทองดีเลิศ ฅบ.อพท.ภาคเหนือ
2. นายประทีป จตุพรพิทักษ์กุล สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. นายวิทย์ ธารภรณ์ สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
4. อาจารย์อรพดี จักรนันท์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
email: oradee_j@13.foxmail.com

วัตถุประสงค์:

1. เพื่อศึกษาข้อมูลและบทเรียนในการพัฒนาชุมชนของเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ รวม 10 เครือข่าย ที่มีการศึกษาข้อมูลในประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงาน ยุทธศาสตร์การทำงาน ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน
2. เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์บทเรียนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และกำหนดแนวทางและทิศทางการทำงานในอนาคต
3. เพื่อเตรียมการสำหรับการดำเนินการศึกษาวิจัยต่อไป

วิธีการวิจัย:

ขอบเขตของการวิจัยนี้คือการศึกษาเบื้องต้นถึงพัฒนาการและบทเรียนด้านศักยภาพการทำงานของ อพท.ภาคเหนือ โดยวิธีการศึกษาจากเอกสาร สัมภาษณ์บุคคล การนำเสนอเอกสาร การจัดเวทีประชุมสัมมนา โดยการร่วมมือของ อพท.ภาคเหนือในเครือข่ายปัญหาต่างๆ

ผลการสืบหาวิจัย:

จากการทำการศึกษาพบว่า ชุมชนทาง อพท.ภาคเหนือได้เริ่มก่อตั้งขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา เพื่อเสนอทางเลือกในการพัฒนาก่อนกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วตามกระแสหลักการพัฒนาประเทศจนทำให้เกิดปัญหาต่างๆขึ้นมากมาย จนกระทั่งในช่วงทศวรรษ ๒๕๖๐ ขบวนการทางภาคเหนือใน new social movement ก่อเกิดขึ้น

ในระยะแรก ทพท.มุ่งทำงานกับชุมชนในชนบทด้วยการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ของชาวบ้าน ต่อมาก็ขยายขอบเขตการทำงานออกไปอย่างกว้างขวางตามสภาพปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไป และได้พัฒนาจนสามารถสร้างเครือข่ายความสามัคคีในแต่ละประเด็นปัญหา 10 เครือข่าย และข้ามประเด็นปัญหา ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะการสร้างเครือข่ายได้เป็น 3 ลักษณะ คือ 1) เครือข่ายตามประเด็นปัญหา ได้แก่ เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, เครือข่ายการบรรเทาภัยแล้ง, เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ, เครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมือง, เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรี และเครือข่ายการระดมทุน 2) เครือข่ายตามลักษณะกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เครือข่ายสตรี, เครือข่ายชาวเขา และเครือข่ายเด็กและเยาวชน 3) เครือข่ายความร่วมมือ

ของ อพช.โดยรวม ได้แก่เครือข่าย กป.อพช.ภาคเหนือ รวมทั้ง อพช.พยายามประสานความร่วมมือระหว่าง
คนทุกกลุ่มในสังคมตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ ขณะเดียวกันมีเป้าหมายการทำงานกับระดับราชการ
ทำงานเฉพาะในชุมชนชั้นสู่ระดับนโยบายมากขึ้น ทิศทางต่อไปข้างหน้าของ อพช.ภาคเหนือคือ การทำงานใน
ระดับนโยบายควบคู่ไปกับการสร้างการรับรู้ให้แก่ชุมชนเพื่อให้ปรับตัวสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในระดับกว้าง
ได้

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการดำเนินงานของชนบทแนว อพช.คือ การมุ่งเน้นปัญหาความขัดแย้งให้กับสังคมใน
ทุกระดับ โดยการพัฒนาที่ให้เกิดการพบปะพูดคุยกันของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม

สรุปข้อเสนอแนะ:

พบว่า อพช.มีข้อจำกัดสำคัญในสารบรรณหมู่บ้านมาถ 2 ประการคือ ความไม่มั่นคงด้านงบประมาณ และ
พื้นที่ภาคเหนือยังไม่มีการศึกษาความรุนแรงและความรู้จากประสบการณ์ของ อพช.ออกมาอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ:

อพช.ต้องเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้สู่สาธารณะชนให้มากขึ้น ซึ่ง อพช.จำเป็นต้องสร้างองค์ความรู้ และนำ
เสนออย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกันรัฐต้องอุดหนุนการทำงานของ อพช.โดยต้องเน้นว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการ
พัฒนาประเทศ

คำหลัก:

1. เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน 2. การสร้างทางเลือกขึ้นในการพัฒนาระบบอย่างยั่งยืน
3. ประชาธิปไตยแบบรากหญ้า 4. การมีส่วนร่วม 5. ประชาสังคม 6. สิทธิชุมชน

Abstract

Project Code:

Name of Project: The Research Project of NGO's Body of Knowledge and Lessons in Community Development in Northern Thailand

Names of Researchers:

1. Mr. Chatchawan Thongdeet Northern NGO-COD
2. Mr. Piyat Jarupornpitakul The Institute of Sustainable Development Education Promotion
3. Mr. Witaya Arpan The Institute of Sustainable Development Education Promotion
4. Mr. Athajak Satayanurak Department of History, Faculty of Humanity, Chiang Mai University

email-address: ndf13.laxinfo.co.th

Objectives

1. To collect information regarding lessons learned by the northern NGOs in community development. The study focuses on ten NGO's networks and the concerned topics are their frameworks, strategies, and problems.
2. To analyze and synthesize the role of the Northern NGOs in fostering the strength of local communities. This project also aims to provide future aspects of the directions of the NGOs in the north.
3. To provide further suggestion for future research relating to the same topic.

Methodology

The research focuses on the development of the Northern NGOs and their lessons regarding community development. The research methodology includes archival research, interviews, organizing seminars and forums participated by Northern NGOs from different networks.

The research finding

It is found that the movement of the Northern NGOs originated in the early decade of the 2520. The aim was to provide an alternative to the mainstream development paradigm in which its operation has brought about various social and economic problems. This movement has been seen as a new social movement.

In the early stage, the Northern NGOs worked together with local communities to solve their economic problem. Their concern has, however, expanded due to the changing situations. At the present, there are 10

collaborating networks which can be characterized into 3 main networks. The first is the network classified by problems including the network of watershed management, the network of subdistrict administrative organization campaign, the network of alternative agriculture, the network of urban environment, the network of AIDS NGOs, and the network of fund raising. The second is the network classified by target groups, including the women network, the hill tribe network, and the youth network. The third is the collaborating network including the Northern NGO-COD network.

Northern NGOs have also coordinated with different social groups at both local and national levels. The aim of NGOs over the past decade has shifted from community-oriented to more policy advocacy. The future direction of Northern NGOs is to work at the policy level along with to develop the learning process for communities in their adjustment to the changing socio-economic situation.

In sum, the work of the Northern NGOs aims to solve the conflict in Thai society at all levels. This has been done through the experience exchange and discussions among various groups in the society.

Discussion:

It is found that there are two major limitations of the Northern NGOs which are the financial insecurity and the lack of systematic study of NGOs' experiences and knowledge.

Recommendation:

NGOs should focus more on disseminating their experiences and knowledge to public. It is also necessary for NGOs to systematically develop and synthesize their body of knowledge and the way to present it to public. At the same time, the government should support NGO work as it is an alternative way of the development of the country.

Keywords:

1. NGOs' network 2. alternative of sustainable development 3. grassroots democracy 4. participation 5. civil society 6. community right

สารบัญ

คำนำ	๖
บทคัดย่อ	๗
Abstract	๗
ส่วนที่ 1 พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือของคณะเครือข่ายประเด็นปัญหา	
1. กรณี ๓๒๐ พรรษาภาคเหนือ	1
โดย นพ. ศิวะจิต	
2. กรณีเครือข่ายการวัดการบริโภคอาหารสุ่มน้ำ	11
โดย อังกร ปิ่นทอง และคณะ	
3. เครือข่ายชาวเขา	30
โดย เสาร์ศักดิ์ บุญ และคณะ	
4. เครือข่ายสตรี	48
โดย อโศก สุวรรณพัฒน์ และคณะ	
5. เครือข่ายการรณรงค์ด้าน อบต.	61
โดย สมศักดิ์ สมบุญวิทย์ธรรม และคณะ	
6. เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ	77
โดย วิจิตร ปิ่นทอง	
7. เครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมือง	93
โดย สมชาติ ภาณุสุวรรณ และคณะ	
8. เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเกษตร	102
โดย ปิยะ สุวรรณพัฒน์ และคณะ	
9. เครือข่ายการระดมทุน	125
โดย เทสิทัต ปิ่นทอง และคณะ	
10. เครือข่ายเด็กและเยาวชน	145
โดย เทสิทัต ปิ่นทอง และคณะ	
ส่วนที่ 2 บทเรียนด้านการศึกษาวิจัยของ อพช.	
การปฏิบัติงานศึกษาวิจัยภาคเหนือของแผนงานพัฒนาของ อพช.	152
โดย สกปรักษ์ ศรีภักดิ์และคณะ	
ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์ภาพรวม	
ภาพรวมของงานพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ	158
โดย นพ. ศิวะจิต	

ส่วนที่ 1

พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ
ของแต่ละเครือข่ายประเด็นปัญหา

1. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ กรณีคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ (กป.อพช.ภาคเหนือ)

ยลธิ์ ธีรสุดจิต

ก. คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน(กป.อพช.)

กป.อพช.เป็นองค์กรแห่งประสานงานระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับ การพัฒนาสังคมทั้งในเมืองและชนบท โดยมีเครือข่ายงานด้านต่างๆ รวม เครือข่ายงานพัฒนาชุมชนแออัด เครือข่ายงานสาธารณสุขมูลฐาน เครือข่ายงานด้านเด็ก เครือข่ายงานด้านสตรี เครือข่ายงานด้านผู้ไร้แรงงาน เครือข่ายงานด้านเกษตร เครือข่ายงานพิทักษ์สิทธิชนชาติและสิ่งแวดล้อม เครือข่ายงานกสิกรรมชนบท และเครือข่ายที่มุ่งเน้น การประสานงานกับภาคใต้ กป.อพช. นอกจากนีือกป.อพช.ยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชน กับหน่วยงานรัฐในส่วนพัฒนาทั้งในระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับประเทศ กป.อพช.ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ.2528 จากมติของผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชนทั่วประเทศ โดยการประชุมของผู้นำประสานงานพัฒนาชนบทแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นับตั้งแต่ก่อตั้งจนถึงวันที่ 9 กรกฎาคม 2537 กป.อพช. มีชื่อเดิมว่าคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาชุมชนบท ในการประชุมสมัชชาองค์กรพัฒนาเอกชนเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2537 ที่ประชุมได้มติให้กป.อพช.รวมอดความถนัดจากองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่ที่ทำงานด้านพัฒนาชนบทให้ครอบคลุมกิจการงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในทุกด้าน และให้เปลี่ยนชื่อเป็นคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาชนบท

ปัจจุบันกป.อพช.แบ่งการบริหารงานเป็น 5 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคเหนือตอนล่าง และภาคกลาง ภาคใต้ และภาคกรุงเทพฯ แต่ละภาคมีการบริหารงานในรูปคณะกรรมการ โดยมีองค์ประกอบจากพรรคการเมืองทางองค์กรพัฒนาเอกชนและจากผู้นำองค์กรพัฒนาชนบทด้านต่างๆทุก 2 ปี ส่วนคณะกรรมการกป.อพช.ระดับชาติ ส่วนหนึ่งมีมาจากการเลือกตั้งจากที่ประชุมสมัชชาองค์กรพัฒนาเอกชน อีกส่วนหนึ่งมีมาจากการตัวแทนของกป.อพช.ภาคต่างๆ โดยมีวาระ 2 ปีเช่นกัน

วัตถุประสงค์

๑.เสริมสร้างความเข้าใจและการร่วมมือประสานงานที่ีระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนกับหน่วยงานภาครัฐบาลที่เกี่ยวข้อง

1 ใช้ประสานงานกับคณะกรรมการประสานงานภาคเหนือเพื่อพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนในภาคเหนือ

ข) เพื่อยกระดับความสัมพันธ์ระหว่างอาสาสมัครภาคประชาสังคม

ข) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานภาคประชาสังคมทั้งในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ

4) เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชนให้พึ่งตนเองได้ในระยะยาว

ข. พัฒนาการขบวนการองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ

ระยะที่ 1 (พ.ศ.2521-2528)

ในช่วงนี้การประสานงานเกิดจากผู้ปฏิบัติมีประสบการณ์ในองค์กรโดยผู้ที่เป็นตัวบุคคล นำรวมคือเพื่อก็คือกลุ่มเป็นพวกการทำงานระหว่างกันเอง โดยการแลกเปลี่ยนแนวคิดและประสบการณ์การทำงานชุมชน รวมทั้งการหนุนช่วยกันเรื่องด้านการทำงานและชีวิตส่วนตัว ในช่วงนี้มีชมรมนักพัฒนาภาคเหนือเป็นแกน มีการประสานงาน แนวทางการทำงานเน้นการทำงานระดับชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ความรู้เกี่ยวกับงานด้านการศึกษา สาธารณสุขและการทำงานเป็นกลุ่ม ในลักษณะพัฒนาชนบทแบบบูรณาการ (INTEGRATED RURAL DEVELOPMENT)

ระยะที่ 2 (พ.ศ.2529-2532)

เป็นระยะที่ยุทธศาสตร์มีความชัดเจน การประสานงานทางแนวความคิดในระดับบุคคลหรือผู้ปฏิบัติมีประสบการณ์ ก็ดำเนินต่อเนื่องและได้เริ่มมีการประสานงานในระหว่างองค์กรขนาดเล็กที่มีติดจากข่ายตั้งโครงการ คนทำงานส่วนหนึ่งที่แยกตัวออกมาจากองค์กรใหญ่ ในช่วงนี้ได้มีการพัฒนาเครือข่ายองค์กรประสานงานในระดับภูมิภาคเป็นทางการมากขึ้น ในระดับองค์กรต่อองค์กร คือ “คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบทภาคเหนือ” ในระยะที่มีการประสานไม่เป็นทางการในระดับบุคคลผสมผสานกันไป แนวทางการทำงานหลักยังเน้นการทำงานระดับชุมชนแต่ได้มีการรูปแบบเพิ่มขึ้น และพัฒนากันได้ลึกซึ้งขึ้นโดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือเชิงวัฒนธรรมชนบทวิถีปัญญาชาวบ้าน การทำงานด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้งานชุมชนได้ค้นพบผู้นำหรือปราชญ์ชาวบ้าน แบบแผนการทำงานกระบวนการทางสังคมก็เริ่มจะลงตัวทั้งท้องถิ่น และแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญยิ่ง

อีกทิศทางหนึ่งคือ งานรณรงค์เนื่องจากมีสถานการณ์ด้านนโยบายที่มีผลกระทบต่อชาวบ้าน เป็นขบวนการทำงานรณรงค์ขึ้นลึกถึงนโยบาย อาทิ การคัดค้านล้มเลิกรัฐธรรมนูญ การคัดค้านการเข้าป่าด้วยแก๊ส ไม่อยู่ภายใต้ธงหรือธงพรรคการเมือง หรือประเด็นทางเกษตร มีการศึกษาปัญหาเกษตรและผลกระทบแก๊สไปยู่ตามในขณะนั้นการเขียนประสานรณรงค์งานรณรงค์ก็เริ่มรณรงค์ยังไม่ได้ไม่ลึกนัก ยังมีความชัดเจนทั้งในแนวคิดการทำงานค่อนข้างมาก ระยะนี้กล่าวได้ว่าเกิดช่วงของการจะลงมือความเข้าใจในการทำงานชุมชนอย่างลึกซึ้ง และประสบความในการทำงานรณรงค์

2. เสริมและสนับสนุนความร่วมมือขององค์กรพัฒนาเอกชนในแต่ละท้องถิ่นให้เข้มแข็ง รวมถึงสนับสนุนการแสวงหาความร่วมมือกับกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น จักรวรรดิ นวัตกรรม คุรุ พรว ศาสนาชน ฯลฯ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต
3. รณรงค์ผลักดันเชิงนโยบายที่มีผลกระทบต่อชาวบ้าน และชุมชนท้องถิ่นให้เกิดผลอย่างจริงจัง รวมทั้งเผยแพร่สภาพปัญหา และแนวทาง ตลอดจนทางเลือกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมคิด ตัดสินใจ และปฏิบัติการผู้นำชุมชน รัฐ ภาครัฐ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
4. พัฒนาและปรับระบบข้อมูลข่าวสารให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการ กระบวนการข้อมูลข่าวสาร และแผนข้อมูลข่าวสารเชิงรุกและเชิงรับ ตลอดจนการสื่อสารสาธารณะ ข้อมูลด้านนโยบายและโครงการของรัฐ และเอกชน และข้อมูลปัญหา ตลอดจนทางเลือกจากพื้นที่ และพยายามนำข้อมูลมาใช้ในการรณรงค์และเผยแพร่ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด
5. พัฒนาและปรับปรุงกลไกการระดมทุน และหาทุนที่ภายในและภายนอกประเทศให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ตลอดจนแสวงหาตัวกลางและรูปแบบในการระดมทุนและหาทุนจากแหล่งต่าง ๆ อย่างจริงจังเพื่อให้มาสนับสนุนงานพัฒนาอาชีพ

ในระหว่างดำเนินการพัฒนาอาชีพของสำนักงานพัฒนาอาชีพภาคเหนือ (พ.ศ. 2537-2540)

ระยะที่ 4 (2537-2540)

เป็นช่วงที่คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน พยายามที่จะผลักดันกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จนได้มีการจัดกระบวนการ

ระดมความคิดความเห็นของประชาชนต่อการพัฒนาประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ในช่วงปี 2538 จนได้แนวทาง 8 หลัก มา ซึ่งแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนหลายเรื่องได้ถูกบรรจุอยู่ในแผนดังกล่าว โดยจุดทาบแนวคิดสำคัญในการสร้างภาพรวมประสานความร่วมมือของภาคประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ให้ความสำคัญเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น โดยอาศัยคำจำกัดความที่เรียกว่า ‘ประชาคมจังหวัด’ องค์การพัฒนาเอกชนในภาคเหนือจึงเน้นการเสริมและพัฒนาเครือข่ายอพยพ ในจังหวัดเพื่อระดมความร่วมมือในรูปประชาคมจังหวัดได้อย่างเหมาะสมและเท่าเทียม จนได้มีการจัดกระบวนการพูดคุยและกำหนดยุทธศาสตร์งานระดับจังหวัดของอพยพ ให้ชัดเจนมากขึ้นในช่วงปีพ.ศ. 2539 ตามที่ได้มีการวางแผนในการเปิดภาพเพื่อทำความเข้าใจถึงการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชาวบ้านให้เป็นที่ยอมรับของสาธารณชนเพิ่มเติมขึ้น โดยผ่านทางกิจกรรมสำคัญคือ โครงการรวมพลังชุมชน 50 ด้านคืนฯ และโครงการสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนา

และจากสถานการณ์ที่องค์กรชาวบ้านที่เข้าร่วมกับประเด็นต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในทุกภาค และเข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคมในระดับกว้างและการแก้ไขปัญหามันในระดับนโยบายอย่างชัดเจนมากขึ้น แต่การเท่าเทียมกันหลายเวทีเปลี่ยนไปคือกลไกของกระบวนการอพยพ ในภาคเหนือกลับไม่สามารถติดตามและประเมินได้ทันไม่ได้ในหลายส่วน การประชุมสมัชชาปี 2539/40 ที่ประชุมสมัชชาจึงได้ประเมินส่วนเกินว่าทางจัดโครงสร้างการทำงานโดยมีตัวแทนจากเครือข่ายต่าง ๆ มาช่วยในบทโพชนั้นไม่สามารถทำให้การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ และ ประเมินสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงโดยรวมทั้งกันได้จึง จึงมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเป็นลักษณะของคณะทำงานร่วมขององค์กรพัฒนาเอกชนในภาคเหนือ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงการทำงานกันเป็นวงกว้างขึ้น มีความยืดหยุ่นและไม่เป็นโครงสร้างความร่วมมือที่ตายตัวมากเกินไป รวมทั้งเป็นโครงสร้างที่มีลักษณะเป็นทางการและไม่เป็นทางการผสมผสานกัน

ค. บทเรียนการดำเนินงาน

1. บทเรียนด้านการพัฒนาเครือข่าย ความร่วมมือองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ บทเรียนสำคัญ

- 1) ส่วนสำคัญของการทำงานร่วมกันของเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน
 - ทรัพยากรงานรัฐ และดำเนินงานทางนิตยาร
 - การทำงานกับสื่อ และสาธารณชน
 - การพัฒนาและยกระดับประสิทธิภาพองค์กร
- 2) องค์ประกอบสำคัญในการดำเนินงานร่วม ในรูปของเครือข่ายองค์การพัฒนา คือ
 - การกำหนดตัวบุคคลหลักในการประสานงานและการนำขึ้นสู่ประเด็น
 - การสร้างความสัมพันธ์ในบทบาทหน้าที่การทำงานของเครือข่ายทั้งในส่วนองค์กรองค์กรทำงานพื้นที่ องค์การสนับสนุน และส่วนการประสานงาน
 - การพัฒนาบุคลากร และแบ่งงานร่วมของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง
 - การดำเนินการตามยุทธศาสตร์และแผนงานระหว่างองค์กรต้องในทุกระดับ
- 3) การจัดโครงสร้างการทำงานร่วมกันของอพร. คือพิจารณาความถี่กันมีทั้งในตัวที่เป็นทางยาว และไม่มีทางยาวให้สอดคล้องเหมาะสมและผูกมัดร่วมกันให้เกิดการปฏิบัติร่วมกัน และเห็นร่วมกันได้เป็นอย่างดี
- 4) โครงสร้างความร่วมมือในโครงการ และในโครงการระยะสั้น ควรจัดโครงสร้างแยกจากกัน ให้ชัดเจน และสามารถเชื่อมโยงกันได้อย่างต่อเนื่อง
- 5) การแบ่งการทำงานเป็นเครือข่ายทำให้เข้าใจปัญหาแต่ละเรื่องชัดเจนในระดับต้นทาง และทำให้มีข้อเสนอที่ชัดเจนต่อการแก้ไขปัญหานั้นแต่ละเรื่อง แต่การแบ่งการทำงานแบบแยกส่วน ตามความถนัดขององค์กร ไม่สามารถเข้าถึงขั้นตอนการพัฒนาองค์กรที่มีศักยภาพได้ และอาจนำไปสู่การติดกันของเครือข่ายแต่ละเรื่อง หรือการติดกันของได้
- 6) การกำหนดยุทธศาสตร์ร่วมเพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันได้ จำเป็นต้องมีการวางแผนการปฏิบัติร่วมในระดับองค์กรด้วย การทำ project ร่วม แต่ยังคงไว้ซึ่งยุทธวิธี และรูปแบบการทำงานที่แตกต่างกันแต่สามารถออกไปตามกระบวนการนิเทศแต่ละส่วน

2. บทเรียนด้านการประสานงานรัฐ การผลักดันทางนโยบาย

พัฒนาการการประสานงานรัฐ และการผลักดันทางนโยบาย

คือกระบวนการให้สถานะของกิจกรรมที่พัฒนารวมทั้งอพร. ข้างหน้าที่ประสานงานกับราชการให้เป็นบทบาทสำคัญสิ่งหนึ่งที่สำคัญระดับของการดำเนินงานอพร. ซึ่งความคาดหวังของอพร. ในระยะแรกคือการเห็นภาพชัดเจน ความร่วมมือในการดำเนินงานระหว่างรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างสอดคล้องและหนุนเสริมกัน ซึ่งมีความพยายามมาอย่างต่อเนื่องในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา โดยหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องหลัก

ประเด็นปัญหาในแต่ละเรื่องเป็นการเฉพาะ ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ทำไม่ได้ สำนักงานป่าไม้เขต/จังหวัด สำนักงานสิ่งแวดล้อม กรมหลวงสาธารณรัฐแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงมหาดไทย(กรมการปกครอง สำนักงานจังหวัด) กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม(กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม) กระทรวงศึกษาธิการ(ศึกษาธิการจังหวัด) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(มีความพยายามในส่วนของการที่จะประสานทรัพยากรเพื่อการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง) หน่วยงานราชการ อาทิ กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กรมควบคุมโรคติดต่อ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ส่วนการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางนโยบาย อรรถวิทย์ซึ่งเกี่ยวข้องกับการผลักดันในภาค 2 ที่กำหนด คือ 1) การผลักดันนโยบายกฎหมายพระราชบัญญัติการผลักดันและเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรี (พ.ร.บ. 2533) และในภาค 2534) แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(แผน 7(2534) แผน 8(2538) และ 9(พ.ร.บ. 2539) 2) การผลักดันนโยบายกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหานโยบายในแต่ละจังหวัด แต่กระทรวงหรือแต่ละจังหวัด อาทิ พ.ร.บ. ชุมชนแออัด พ.ร.บ.ป่าชุมชนนโยบายทำไม่ได้ พ.ร.บ.สาธารณสุขแห่งชาติ พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน อิงมาลย์ และกรมการปกครอง พ.ร.บ.สภาการเกษตร พ.ร.บ.สิทธิผู้บริโภคไทย นโยบายและแผนการพัฒนาจังหวัด ซึ่งในแต่ละเรื่องมีความสัมพันธ์ในการผลักดัน และเรียกชื่อที่ต่างกันออกไป

บทเรียนสำคัญ

2.1 การประสานงานราชการหน่วยงานราชการประจำ

เป็นนายสำคัญในการประสานงานราชการในระดับที่ต้องดำเนินการเสริมความเข้าใจระหว่างหน่วยงานราชการและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อไม่ให้มีการปฏิบัติและเหตุผลในการดำเนินการในส่วนที่ตามศักยภาพของแต่ละหน่วยงานอย่างสอดคล้อง แต่ดูเหมือนว่าการประสานงานภายในประจำเป็นปัญหามากมายไม่ได้ แต่เพียงแต่เสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องระหว่างกันเท่านั้น ที่ไม่สามารถประสานกันในการปฏิบัติทางแก้ไขปัญหาคืออย่างหนึ่ง ตัวอย่างปัญหาพื้นฐานสำคัญ 3 เรื่อง คือ นโยบายกฎหมายที่เกี่ยวข้องไม่เกี่ยวข้องและปัญหาประสิทธิภาพพื้นฐานของระบบราชการที่ยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก อาทิ ระเบียบวิธีการในเรื่องต่าง ๆ ที่เคร่งครัด ขั้นตอนมาก ซึ่งเวลาสายตัว ความไม่ลงมือลงมือทางการเมือง เขาก็ต้องเกิดการประสานงานกับสำนักงานจังหวัดในพื้นที่ภาคเหนือ สำนักงานเกษตรภาคเหนือ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

นอกจากนี้จากนั้น ขบวนการดำเนินการดำเนินงานที่เป็นอิสระระดับท้องถิ่นซึ่งมาจากองค์กรพัฒนาเอกชนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้มีความเป็นเอกภาพและทิศทางที่แน่นอน ของอรรถวิทย์ซึ่งต้องการประสานงานราชการไม่ชัดเจน หลายกรณีมีข้อเสนอแนะถึงอรรถวิทย์ซึ่งเข้าใจว่านโยบายและทิศทางร่วมกัน คือ แต่ในระบอบการปกครองบ้านเราไม่ละทิ้งและไม่มีโอกาสอันดีมาในการติดตามกำกับดูแลร่วมกัน ที่นี้จึงควรกำหนดกรอบเขตการประสาน อรรถวิทย์และเรื่องให้ชัดเจน ทั้งนี้จะต้องพิจารณาถึงความพร้อมขององค์กรที่เข้ามา รวม เป็นการติดตามกำกับดูแลร่วมกันรวมทั้งโลกที่เปลี่ยนแปลง และมีความสนใจในการประสานงานกับราชการมากขึ้น

2.2 การประสานและการมีข้อเสนอทางนโยบายต่อราชการภาคเมืองและนโยบายชาติ

กรณีการผลักดันแผนงาน แผนงาน ข้อเสนอต่อกรมศิลปากร(2531) กรมวิभाग(2540) การผลักดันการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวเนื่องในแวดวงอื่นๆ และการร่วมผลักดันรัฐธรรมนูญ

1) เมื่อครั้งวัดความสามารของระบบราชการต่อการแก้ไขกฎหมายสังคม และตั้งภาคีเพื่อให้เกิดขึ้น จนถึงปัจจุบันได้ชี้ให้เห็นว่า ศาลองค์กรการแก้ไขกฎหมายต่าง ๆ ที่นักพัฒนาและเอ็นจีโอได้ผลักดันได้มีอย่างมาก ข้อเสนอโดยงานนโยบายที่พัฒนาไปสู่การเสนอให้หน่วยงานรัฐทำหน้าที่เชื่อมประสานการดำเนินงานขององค์กรภาคประชาชนไม่ได้เป็นไป เช่นนี้จึง และมีบทบาทต่อการพัฒนาและแก้ไขกฎหมายด้านต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง จัดเสนอระดับนโยบาย/กฎหมายโดยคณะจึงออกมาในลักษณะ

- รับรองสิทธิการนำที่ขององค์กรภาคประชาชนในการดำเนินการ
- สนับสนุนการพัฒนากลุ่มองค์กรประชาชนให้เข้มแข็งและเป็นอิสระ
- จัดตั้งกองทุน สนับสนุนการดำเนินงาน
- การมีคณะกรรมการร่วมหลายฝ่าย เพื่อสร้างและพัฒนากลุ่มความร่วมมือขององค์กรภาคประชาชนด้วยกันเอง และความร่วมมือกับราชการ เพื่อนำไปสู่การจัดสรรทรัพยากรระหว่างกันอย่างเหมาะสม
- ให้หน่วยงานราชการทำหน้าที่กำกับดูแล และอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานของภาคประชาชน

การเปลี่ยนแปลงทางนโยบายในหลายเรื่อง กระบวนการติดตามและเปลี่ยนแปลงไปสู่ระดับปฏิบัติโดยภาคประชาชนไม่ได้มีเพียงจุดถึงกับมากนัก แต่ก็ยังไม่สามารถมีกลไกติดตามได้อย่างชัดเจนต่อเนื่อง อาทิ การนำแผนงาน ไปสู่ระดับปฏิบัติ ในเรื่องที่มีการเชื่อมกับงานพัฒนาของพลเมืองไทย มีเพียงเฉพาะการติดตามเป็นบางเรื่องของบางเครือข่ายเท่านั้น

3. บทเรียนด้านการทำงานกับสังคม การรณรงค์สาธารณะ

ฐานการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในระยะแรกเน้นกลุ่มองค์กรประชาชนด้วยโอกาสในชนบทเป็นหลัก การทำงานกับกลุ่มอื่นๆ หรือสาธารณะเป็นเพียงการติดต่อ ประชาสัมพันธ์ให้เข้าใจและรับรู้ในปัญหาของประชาชนผู้ด้อยโอกาส รวมถึงเข้าใจการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรภาวบ้านจัดเจนมากขึ้นเท่านั้น

ปัจจุบัน การเสริมความเข้มแข็งองค์กรประชาชนในกระบวนการปฏิบัติกำหนดขอบเขตกว้างกว่าเฉพาะองค์กรประชาชนในชนบทและกลุ่มด้อยโอกาส ปฏิบัติการประสานงานภาคีจึงเกิดขึ้นอย่างแท้จริงเอาจึงจึงมิได้หวังผลเพียงความเข้าใจเพียงเท่านั้นแต่หมายถึงการเชื่อมโยงกลุ่มภาคีต่าง ๆ ในการทำงานร่วมกัน และเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรประชาชนในชนบทให้เข้มแข็งมากขึ้นด้วย ซึ่งน่าจะนำไปสู่การกำหนดทิศทางและดำเนินการพัฒนาของประชาชนอย่างสอดคล้องกันและเข้าใจกัน

บทเรียนสำคัญ

- กลุ่มองค์กรประชาชนด้อยโอกาส หากที่จะเติบโตอย่างเข้มแข็งโดยปราศจากความช่วยเหลือจากกลุ่มประชาชนอื่น ๆ ในสังคม เนื่องจากองค์กรผู้ด้อยโอกาสต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่รุนแรงกว่ากลุ่มคนชั้นบนอย่างชัดเจน รวมทั้งต้องเผชิญกับแรงกดดันจากโครงสร้างทางอำนาจเดิมที่ครอบงำอยู่ด้วย ดังนั้นเป็นอุปสรรคที่หนักหน่วงกว่าจะดำเนินการได้โดยลำพังให้ในปัจจุบันและอนาคต
- การเกิดขึ้นของมูลนิธิองค์กรต่าง ๆ ต้องมีการเชื่อมโยงกัน และประสานหนุนเสริมกันอย่างชัดเจน มิฉะนั้นอาจกำหนดทิศทางและการดำเนินงานนำไปสู่การขัดแย้งกันเองได้
- การประสานความร่วมมือระหว่างประชาชนอยู่ นอกจากรายอย่างไม่มีขอบเขต นำไปสู่ความแตกแยกของความร่วมมือ ซึ่งไม่มีประสิทธิภาพในการจัดการและปฏิบัติงานร่วมกันได้

๔. ทิศทางความร่วมมือของพร.ในระยะต่อไป

ความร่วมมือในการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในแต่ละส่วนแต่ละระดับ จำเป็นต้องคำนึงถึงทิศทางและทิศทางสัมพันธ์ทั้งที่เกี่ยวพันและการและไม่เป็นทางการ บทบาท และแผนการดำเนินงานในแต่ละระดับขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องให้ชัดเจน เพื่อสมรรถนะการดำเนินงานในแต่ละเรื่องได้เป็นจริงมากขึ้น รวมถึงการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนในทุกระดับสามารถพัฒนาและยกระดับขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง มีเป็นเพียงการรวมกันเป็นครั้งคราว หรือรวมกันเฉพาะกิจเท่านั้น

การพิจารณาทุกระดับและคิดค้นกระบวนการที่เหมาะสมในการติดตามการดำเนินงานทางนโยบายของส่วนภูมิภาค จำเป็นต้องทำให้ชัดเจนมากขึ้นในการทำระบบนโยบายในทุก ๆ เรื่อง และลดความซ้ำซ้อนที่จะต้องมีการพัฒนารูปแบบ และจัดกลไกในระดับที่มีลักษณะร่วมกันมากกว่าข้อเสนอ และรูปแบบการพัฒนาระบบหรือเฉพาะประเด็นปัญหาเฉพาะที่พัฒนา

การเชื่อมโยงการดำเนินงาน ความเข้าใจ และการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มองค์กรประชาชนในระดับต่าง ๆ ความร่วมมืออย่างชัดเจน และความร่วมมือระดับสูงนำไปสู่ความเข้มแข็งกันเองระหว่างประชาชน

ในด้านการทำงานโครงการพัฒนา ภาคเหนือในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องประเมินระบบปฏิบัติงานที่เหมาะสมต่อไป

จากการประชุม คณะภาคเหนือเมื่อวันที่ 12-13 มิถุนายน 2540 ได้กำหนดยุทธศาสตร์ที่มีหน่วยงานตัวนำงานของเครือข่าย ๒ ปีคือนำร่องนำให้ดังนี้

- ๑) การเสริมความเข้มแข็งของ อพร. การหนุนเสริมทางด้านกำลังใจ อุดมการณ์
- ๒) การพัฒนาความเป็นมืออาชีพของ อพร.

- ๓) การรวมกลุ่มเกษตรกร
- ๔) การขยายผลนารายชาวนา
- ๕) การพัฒนาองค์ความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลของ อพร.
- ๖) การพัฒนาลูก

จ. ประเด็นของ กป.อพร.ภาคเหนือที่น่าจัดทำวิจัย

- กป.อพร.มีบทบาทในด้าน
 - การเชื่อมโยงเครือข่าย ขยายผลข้อมูล
 - การเชื่อมโยงระหว่างภาค
 - การพัฒนา สร้างการยอมรับในสังคม และภาวะพึ่งพาตัวเอง
 - การรวมกลุ่มเกษตรกร
- ประเด็นวิจัยที่สอดคล้องกับบทบาทข้างต้นจึงควรจะเป็นต่อไปนี้
 - 1) การทำงานเชิงกลไกเป็นความสาคัญหรือไม่เป็นทางการ
 - 2) บทบาทของ อพร.ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทุกระดับ
 - 3) ประสบการณ์และบทบาทการขยายเครือข่าย พื้นที่ข้อมูล
 - 4) การจากบทบาทของ อพร.ทางการเมืองเชิงระบบเพื่อลดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวนา
 - ๕) การทำงานกับชาวนาโดยอ้อมทำให้ชาวนาเป็น อพร.
 - ๖) การขยายผลสู่ชนบทชาวนาและ อพร. ได้ดีหรือไม่

2. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ: กรณีเครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ

กฤษณ์ นันทกรกุล ณ อยุธยา¹

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ²

ก. บทนำ

คำว่า “ทรัพยากร” เป็นคำที่ครอบคลุมความหมายกว้างขวาง สำหรับ จพช. จึงมุ่งทำงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยความเท่าเทียมและโปร่งใสเพื่อระดับชุมชนชาวบ้าน และเมื่อที่ผ่านมามีประเด็นนโยบาย ได้เกิดความสนใจกับปัญหาทรัพยากรตั้งแต่การปล่อยทิ้งของขยะ 2520 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐและทุนได้เข้ามาแสวงหาทรัพยากรจากชุมชนจนถึงผลกระทบรุนแรงมากกว่าเดิม จึงกล่าวได้ว่า จพช. มอง “ทรัพยากร” ในในประเด็นความหมายที่เป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน และในความหมายการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรระดับประเทศที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะตั้งแต่ปีพ.ศ. 2500 ซึ่งเป็นยุคของการพัฒนาประเทศของรัฐได้เริ่มมุ่งพัฒนาด้วยธุรกิจอุตสาหกรรมจนทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรจากภาคชนบทที่ภาคเกษตรกรรมลดลงมา

การเข้ามาหาประโยชน์จากทรัพยากรในภาคเหนือเกิดขึ้นมานานแล้ว และมีผลกระทบต่อคนในท้องถิ่นในรูปและค่าสูงมาโดยตลอด เช่น การคิดค่าเช่าที่ดินปลูกยางพารา การคิดค่าเช่าการสร้างเขื่อนอุ้มผีเพื่อการชลประทานของโครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เป็นต้น

บทความนี้จะย้อนกลับไปถึงพัฒนาการของปัญหาและแนวความคิด การทำงานของ จพช. ก่อน พ.ศ. 2529 กล่าวถึงปัญหาด้านการจัดการทรัพยากร บทบาทของ จพช. และสิ่งที่เกิดขึ้น และกล่าวถึงแนวทางการปรับเปลี่ยนการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำให้เป็นจริงในทางปฏิบัติ โดยจะเน้นที่ 2 ประเด็นปัญหา คือ ป่าไม้ที่ดิน และเขื่อนเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาที่มีความต่อเนื่องและมีบทเรียนซึ่งจพช. ได้เรียนรู้มาแล้ว

๑. สภาพปัญหา และแนวความคิดการทำงานของ จพช. ก่อน พ.ศ. 2529

องค์กรพัฒนาเอกชนที่จะกล่าวถึงในที่นี้ ส่วนใหญ่เน้นสืบจากกลุ่มนักกิจกรรมทางสังคมที่ให้ความสนใจกับการทำงานแก้ไขปัญหาคาถาของ ชุมชนแออัด หรือความไม่เป็นธรรมในสังคม จึงมีบทบาทถึงพัฒนาการ

¹ ภาควิชาการศึกษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

² ฝ่ายวิชาการและนโยบายศูนย์วิจัย มูลนิธิสังคมศึกษาและพัฒนาคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ของหน่วยงาน อพร. ด้านงานการจัดการทรัพยากร อาจจะเป็นการคิดค้นแตกต่างจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของ อพร. อื่นๆ โดยทั่วไปในภาคเหนือตอนบน จึงจำเป็นจะต้องสำรวจถึงพัฒนาการทางแนวคิดในการทำงานของ อพร. ภาคเหนือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ องค์การประชาชน และเครือข่าย ตลอดจนหาที่กรณีปัญหาด้านการทรัพยากรจะได้รับอรรถาธิบาย อพร. เนื่องจากกระบวนการทำงานด้านทรัพยากรสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับแนวคิดการส่งเสริมความเข้มแข็งของหน่วยงานประชาชนด้วย

ย้อนไปประมาณ ปี 2522-2523 กลุ่มคนทำงาน อพร. ภาคเหนือ เริ่มมีการพูดถึงการสร้างกลุ่มองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็งบนพื้นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ต่อมาก็พัฒนามาเป็นแนวคิดการพึ่งตนเองขององค์กรชาวบ้าน โดยไม่มีความหมายการพึ่งตนเองเป็น 2 มิติ กล่าวคือ การพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจ กับ การพึ่งตนเองด้านการจัดสินค้า รูปธรรมของงานส่งเสริมการพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจได้แก่ การทำธนาคารข้าว ธนาคาร กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์บ้านคำ เป็นต้น ส่วนการสร้างกระบวนการคิดค้นใจ มีความพยายามเสริมสร้างกระบวนการกลุ่ม การคิดวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกัน ต่อมาก็พยายามที่จะเชื่อมโยงเครือข่าย ท้ายสุดก็พัฒนากระบวนการเป็นโต๊ะเชื่อมโยง เช่น การจัดกิจกรรมของผู้นำเจ้าบ้าน เป็นการบูรณาการในระหว่างหมู่บ้าน ตำบล หรือบางครั้งก็มีการยกผู้นำข้างไปช่วยกันเรียนจังหวัด นอกจากนี้มีความพยายามที่จะเชื่อมกับส่วนประเด็นปัญหา เช่น การจัดเวทีสัมมนาผู้นำเพื่อแก้ปัญหาที่ดิน ผลักดันเพื่อขอรวมกลุ่มเพื่อนปัญหาอื่น ไม่มีกิจกรรมแก้ไขปัญหาร่วมกัน

ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มคนทำงานอีกกลุ่มหนึ่งที่เริ่มมีความคิดที่เรียกกันว่า “เศรษฐศาสตร์การเมือง” ให้ความสำคัญในประเด็นเรื่อง “น้ำ” และการพัฒนาเครือข่ายเหนือฝาย และมีการทำงานสืบเนื่องจากสหพันธ์ชาวนาข้าวไร่ มีวิธีการของชุมชนในเรื่องความเข้มแข็ง ระหว่างรัฐ ชุมชนนาข้าวไร่ ชาวนาไร่

ท่ามกลางการทำงานที่คนชุมชน องค์การชาวบ้าน และความพยายามที่จะเชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน มีการตั้งคำถามว่า สวัสดิ์เครือข่ายที่อะไร บ้างก็ว่า เป็นเครือข่ายเพื่อการต่อรอง บ้างก็ว่าเป็นเครือข่ายเพื่อหนุนช่วยกันและกัน บ้างก็ว่าเป็นเครือข่ายเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน แต่คำสุดท้ายทุกคนก็ยังไม่รู้ประมาณว่าอย่างไร

ต่อมาในสมัยรัฐบาลพรรค 2520 ได้มีปัญหาใหญ่เกิดขึ้น คือ ชุมชนและผู้นำได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐและการเข้ามาหาผลประโยชน์จากธุรกิจอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายชาวบ้านตามประเด็นปัญหา โดยเฉพาะด้านปัญหาเกษตรผู้เลี้ยงปลาในกระชัง น้ำ และป่าไม้ และการสูญเสียอำนาจการจัดการทรัพยากรชุมชน

ในด้านประเด็นปัญหาเรื่องเขื่อนในภาคเหนือ อพร. ก็เริ่มตื่นตัวมากขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา แต่ปัญหาเขื่อนได้มีมายืดเยื้อมานานก่อนหน้านี้อยู่ กล่าวได้ว่าการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ (Large Dam) เป็นนโยบายสาธารณะของรัฐไทยไม่ใช่อะไรใหม่โดยตลอด แม้แต่ประเทศไทยได้ดำเนินการนโยบายการพัฒนาประเทศที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากกรณีที่รัฐบาลได้ดำเนินการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่หรือๆ ก็มีการเงินดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในอดีตทุกฉบับล้วนแต่นำไปสู่การสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ทั้งสิ้น ทำให้ปัจจุบันประเทศไทยมีเขื่อนขนาดใหญ่ที่สร้างไปแล้ว 40 แห่ง และในอนาคตคงมีงานต่างๆ ของรัฐบาลมีแผนที่จะสร้างเขื่อนเพิ่มขึ้นมากกว่า

60 แห่ง ทั่วประเทศ โดยเฉพาะแผนชลประทานสายบุรีและสิ่งควบคู่มาคือการจัดทำคูขุดที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ในภาคปฏิบัติแผนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะมีการดำเนินการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ถึง 13 โครงการ

ด้านปริมาณการเก็บน้ำ เมื่อรวมการกักเก็บประเทศจีนคันเก๋และทงกซา ดังนั้นจึงเป็นที่เห็นหนึ่งที่มีการสร้างเขื่อน ขนาดใหญ่เกินจำนวนมาก จนถึงปัจจุบันมีรายงานว่าได้มีการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในภาคเหนือถึง 5 เขื่อนได้แก่ เขื่อนภูมิพล เขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนก๊วกม เขื่อนแม่ปัด เขื่อนแม่กวง กำลึงก่อสร้าง 1 แห่งคือ เขื่อนแม่เฒ่าก ต่วนใน จันทบุรีหน่วยงานของรัฐมีแผนการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เป็นจำนวนมากแผนการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ต่างๆ เหล่านี้ส่วนมากเป็นเขื่อนในโครงการกั้นน้ำจากแม่น้ำ นานาชาติ คือแม่น้ำโขง และแม่น้ำสาละวิน หรือแม่น้ำต่าง ๆ ที่ไหลลงแม่น้ำทั้ง 2 สาย ของแม่น้ำเจ้าพระยา ที่มีการสร้างโครงการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 นอกจากนั้นจากนั้นเป็น โครงการมีสระ (Sagard - Alone)

เหตุผลในการสร้างเขื่อนของภาคใต้มีหลายเหตุผลดังนี้ กล่าวได้ว่า ในระยะแรก พ.ศ. 2500-2520 ได้เน้น ไปที่โครงการสองลักษณะประสงค์ (Multi-purpose Dam) ต่อมาเมื่อเกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ขึ้น (พ.ศ. 2522-2536) จึงได้เน้นไปที่การสร้างเขื่อนเพื่อการชลประทาน ปัญหาการขาดแคลนน้ำในช่วงดังกล่าวถึง ส่งผลให้มีการศึกษาการกั้นน้ำของและหลายครั้งของลุ่มน้ำเจ้าพระยาด้วย และเมื่อไม่นานมานี้ (ตั้งแต่ พ.ศ. 2522) เมื่อ เกิดอุทกภัยที่ประเทศไทย ภาคใต้จึงได้ย้ายเหตุผลในการสร้างเขื่อนใหม่ว่าเพื่อเน้นการบริหารทรัพยากรน้ำ ดังนั้น กรณี แม่เฒ่าก เป็นต้น เป็นต้น อย่างไรก็ตามเรื่องของโครงการสร้างเขื่อนและโครงการกั้นน้ำต่างๆ เหล่านี้ก็ยังไม่พ้นใน เรื่องของการสร้างเขื่อนเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า ดังนั้นจึงได้จากโครงการสร้างเขื่อนเกือบทุกโครงการล้วนแต่มี การติดตั้งเครื่องผลิตกระแสไฟฟ้าด้วย ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากความยากที่การกั้นน้ำมาแต่การสร้างเขื่อนของประเทศไทย เมื่อต้องกันอุตสาหกรรมการสร้างเขื่อนระดับโลกก็มีบรรษัทข้ามชาติ องค์การระหว่างประเทศ และรัฐบาลต่างชาติ เข้ามาร่วมแผนร่วมเมื่อของวิชาการ การสนับสนุนและเงินทุนเพื่อการศึกษาลงและสร้างโครงการรวมทั้งการก่อสร้าง

ในทางกลับกัน ทมกลองทางข้างเหตุผลในการสร้างเขื่อนของภาครัฐ เขื่อนขนาดใหญ่ก็ได้ก่อให้เกิดผลกระทบ ต่อเศรษฐกิจ สังคม และนิเวศวิทยาตามมา ที่ไม่เพียงแต่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่เขื่อนเป็นอ่างเก็บน้ำเท่านั้น แต่ ผลกระทบเหล่านี้ยังเกิดขึ้นได้ตลอดในเชิงพื้นที่ทางตอนล่างของเขื่อน แม่น้ำในพื้นที่ยังมีผลกระทบ การกักเก็บของ ระบบชลประทานของเขื่อนที่ ทำให้ไม่มีการนำน้ำไปใช้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ ที่ท้ายเขื่อนตามมาอีกด้วย เนื่องมาจากโครงสร้างที่ก่อให้เกิดน้ำที่ปล่อยออกมาเป็น ผลกระทบเหล่านี้ในด้านหนึ่งก็ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้าน และอีกด้านหนึ่งได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันเองระหว่างกลุ่มชาวบ้าน หรือระหว่างชาวบ้านกับนายทุน เช่น ความขัดแย้งในเรื่องที่ดินทำกิน การแบ่งปันน้ำในพื้นที่ชลประทาน เป็นต้น

ในส่วนของการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านเขื่อนของชาวบ้าน อาจแบ่งออกเป็น 3 ช่วงด้วยกันคือ ในระยะแรก (ตั้งแต่เริ่มสร้างเขื่อนภูมิพล พ.ศ. 2515) เป็นการคัดค้านจากชุมชนที่ได้รับผลกระทบเป็นส่วนใหญ่ ดังเช่น ชาวบ้าน ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนสร้างเขื่อนภูมิพล ได้คัดค้านการอพยพโยกย้ายการสร้างพระวังของสภามหาวิทยาลัยราชภัฏใน บัณฑิตของ ม. ราชภัฏฯ) ในระยะที่สอง พ.ศ. 2516 -2519 เป็นการคัดค้านการสร้างเขื่อนจากชาวบ้านที่ติดอยู่ ใต้ที่ดินทำกินที่มีภาวะประมาณเป็นเครือข่ายกับสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย และในระยะที่ 3 (ตั้งแต่ พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา) การคัดค้านเขื่อนได้เกิดขึ้นแทบทุกพื้นที่ที่มีโครงการสร้างเขื่อนที่ไม่เพียงแต่จากชาวบ้านที่ได้รับ กระทบเท่านั้น แต่ยังมีนักศึกษา นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชนเข้าร่วมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่

หลังปี 2530 เป็นต้นมา กระบวนการเคลื่อนไหวที่สำคัญก็คือการผลักดันโครงการสร้างเขื่อนแม่ฮ่องสอน ๑. แห่ง โครงการผันน้ำกก ๑. เชียงราย โครงการเขื่อนแม่ฮ่องสอนน้ำยาม เจริญแม่เงา เจริญแม่สาบมาหลวง 1 โครงการ ต่้างเขื่อนและผันน้ำแม่ละมอ ๑. สิบสอง โครงการเขื่อนบนลุ่มน้ำปาย ๑. แม่ฮ่องสอน และโครงการเขื่อนอื่นๆ ที่รัฐกำลังจะดำเนินการก็มีโครงการกักตุนของธรรมชาติเพื่อผลักดันเขื่อนเช่นกัน ดังที่กล่าวถึงเขื่อนแม่ฮ่องสอน ๑. เจริญแม่ เจริญแม่สาบมาหลวง ๑. ลำปาง และอีกหลายเขื่อนใน ๑. น่าน

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านยังเกิดขึ้นในหมู่บ้านที่เคื้อดวโตนี้อย่างมากเมื่อเกิดร้างไปแล้วอีกด้วย โดย
เฉพาะ จากปัญหาซึ่งเกิดขึ้นภายใน โดยปรากฏว่าได้เกิดการเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่บ้านที่ถูกอุทกภัยจนเกิดการร้างขึ้น
ภูมิพลที่ชาวบ้านในเขตอุทกภัยต่างๆ ทั้งพื้นที่ลุ่มต่ำ จังหวัดเชียงใหม่ ชาวบ้านในเขตลุ่มต่ำ ๑. ลำพูน และชาว
บ้านในเขตพื้นที่ ๒. ลพบุรี จังหวัดลพบุรี เพื่อเรียกชื่อในกรณีลุ่มต่ำที่ลุ่มต่ำ การเคลื่อนไหวเหล่านี้ก็ปรากฏใน
กรณีของเขื่อนแม่งองสวรรค์

ที่ผ่านมามีทั้งข้อ ท้าทายและการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดเพื่อรองรับสังคมเมืองของชาวบ้าน นักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน ในภาคของการสนับสนุนการสร้างเขื่อนนี้ได้รับปรับตัวโดยการอ้างเหตุผลเพื่อสนับสนุนเขื่อน ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงการอ้างเหตุผลจากการสร้างเขื่อนเพื่อการพัฒนาสังคมและไฟฟ้าเป็นเพื่อการชลประทาน และล่าสุดเป็นการป้องกันน้ำท่วมโดยอาศัยหลักปัญหาคอขวดทางวิศวกรรมสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมาสร้างเหตุผลในการสนับสนุนการสร้างเขื่อน ที่สำคัญก็คือ ฝ่ายสนับสนุนการสร้างเขื่อนมีการสร้างเครือข่ายระหว่างหน่วยงานที่มีป็นมิตรกับกลุ่มนักอำนาจ (Power Bloc) และบรรดาอำนาจที่เป็น (Local Power) เพื่อเข้ามาปฏิบัติ การสนับสนุนเขื่อนในทุกโครงการ ปัญหาความขัดแย้งในเบื้องต้นจะสะท้อนให้เห็นว่าเป็นปัญหาคอขวดขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรระหว่างชุมชนกับบรรดาอำนาจท้องถิ่นมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อจากบรรดาอำนาจท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมได้ในโครงการที่เขื่อนจะสร้างมาขึ้น ทั้งที่เป็นผลประโยชน์ระยะสั้นและระยะยาว ผลประโยชน์ระยะสั้นที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ การสร้างงานซึ่งที่ดินเพื่อปรับน้ำในขั้นที่สามกับน้ำค้างที่เกิดในกรณีเขื่อนแม่ฮ่องสอน ก่อสร้าง เขื่อนแม่ฮ่องสอน และเขื่อนกั้นลุ่มน้ำ และการเข้ามาทำไม้เถื่อนในขั้นที่สามกับน้ำ ค้างที่เกิดขึ้นกับโครงการเขื่อนทั้งสาม ขณะที่ระยะเวลาบรรดาอำนาจท้องถิ่นกับจังหวัดได้ผลประโยชน์จากการสัมปทานการ ก่อสร้าง ตลอดจนไปจนถึงการกระตุ้นของสังคมการพัฒนาอุตสาหกรรมท้องถิ่น เช่น กรณีของเขื่อนแม่ฮ่องสอนที่มีการผลิตทองคำกับกระบวนการสกัดทองคำรวมทั้งการส่งออกแร่ทองคำ เป็นต้น ผลของการข้ามขั้นตอนพัฒนาที่ขึ้นของบรรดาอำนาจท้องถิ่นยังก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในชุมชนที่ได้รับผลกระทบกับคนในท้องถิ่นได้เขื่อนมากขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะอำนาจทางเศรษฐกิจจากเมือง ที่มีรากฐานและชัยชนะที่ยั่งยืนบนฐานการอภิสิทธิ์ชนชาติขึ้นมา เป็นข้ออ้างนั่นเอง

จากสถานการณ์ดังกล่าวยังขึ้น อาจสรุปได้ว่าแนวโน้มของความขัดแย้งนี้ของการจัดการทรัพยากรทาง
ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ความขัดแย้งไม่ได้มีแค่เฉพาะระหว่างรัฐกับชาวบ้านดังเช่นอดีต แต่เป็นความ
ขัดแย้งที่กลุ่มแม่บ้านและบรรพบุรุษท้องถิ่นต้องเป็นผู้นำเรียกร้องสูง และประเด็นความขัดแย้งก็มีหลากหลายมาก
ยิ่งขึ้นเช่นกัน โดยมิใช่ประเด็นสำคัญคือ ความขัดแย้งระหว่างการจัดการทรัพยากรกับความรุนแรงจาก
การจัดการทรัพยากรแบบมีอำนาจของประชาชน ความขัดแย้งระหว่างคนต้นน้ำกับคนกลางน้ำและปลายน้ำ

บทบาท อพพร จึงเกินขึ้นแล้ว เมื่อเพราะสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงนั้น อพพร ไม่เป็นที่ยอมรับ กบฏพท.เองก็เพิ่งจัดตั้งขึ้น อพพร ที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนองค์การชาวบ้านจึงมีเพียงองค์กรที่ทำงานรองรับองค์การโครงการที่รัฐวิวัฒน์และอารยชน และต่อมาคนสิทธิเสรีภาพของประชาชนภาคเหนือ และ ขพท.บางส่วนที่สนใจ ได้รวมตัวกันเป็น “กลุ่มศึกษาปัญหาทางวิทยาศาสตร์” ในราว พ.ศ. 2532 กลุ่มนี้มีบทบาทในการติดตามสถานการณ์ปัญหาซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ เช่น การดูแลสื่อที่ดิน การบุกรุกที่สาธารณะ การทำเหมืองแร่ เขื่อน เหมืองหิน กระบวนการทำงานคือ การรณรงค์เผยแพร่ปัญหาต่อสาธารณชน การประสานและสนับสนุนกระบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องต่อรัฐบาลร่วมกับองค์การชาวบ้าน และที่สำคัญคือ การเชื่อมประสานกลุ่มชาวบ้านที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมเข้ากันเครือข่ายชาวบ้านคัดค้านสัมปทาน ด้านเพื่อให้เกิดพลังต่อรอง เป็นอย่างมากในขณะนั้นเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า กล่าวคือ ต้องหยุดสัมปทานให้ได้ จากการติดตามและหนุนเสริมชาวบ้านในประเด็นปัญหาต่างๆ พบว่าประเด็นปัญหาก็มีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กันกว้างไกล ปัญหาป่าไม้ที่ดิน และ ปัญหาเขื่อน โดยเฉพาะปัญหาป่าไม้ที่ดินจึงได้มีการพัฒนาเชื่อมโยงกันเป็นประเด็นเชิงนโยบายคือ การอุปถัมภ์จากการจัดการทรัพยากรน้ำให้ชุมชน ระหว่างนั้นได้มีการพูดถึง “ป่าไม้สังคม”

ในปี 2531 หลังจากสถานการณ์น้ำท่วมภาคใต้ รัฐบาลประกาศกฎอัยการศึกยกเลิกการสัมปทานป่าทั่วประเทศ การคัดค้านสัมปทานยุติ แต่ยังมีสถานการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติหลายประเด็นมากขึ้นสืบเนื่องจากเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี อาทิ ปัญหาการกว้านซื้อที่ดินบุกรุกป่าเดิม การรุกที่สาธารณะ การเช่าที่ป่า การเวนคืนที่ดินเพื่อทำเหมืองแร่ และกรณีสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น ฯลฯ กรณีปัญหาป่าไม้ที่เป็นที่รับรู้ของสาธารณชนอย่างกว้างขวางมากคือ กรณีการเช่าป่าห้วยแก้ว เพื่อโครงการก่อสร้างได้ทำให้เกิดกระแสแนวคิดการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยองค์การชุมชน ในรูป “ป่าชุมชน” ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ปลายปี 2532 อธิบดีกรมป่าไม้ นายไพโรจน์ สุวรรณภากร ได้ประกาศต่อสาธารณชนให้ป่าชุมชนถือว่าเป็นป่าชุมชนแห่งชาติ

ในระหว่างสถานการณ์ปัญหาหลายภาคส่วนประเด็นด้านป่า อพพร.เริ่มต้นมีความเข้มแข็ง ประทศกับภาคีรูปแบบแนวคิดค้นอำนาจการจัดการทรัพยากรน้ำให้ชุมชนอันเป็นแนวทางการศึกษาความขัดแย้งระหว่างชุมชน กับรัฐ และทุน เริ่มมีความชัดเจน กลุ่ม อพพร.ในภาคเหนือมีความสนใจต่อประเด็นปัญหาการจัดการทรัพยากรทั้ง อพพร.พื้นที่ และอพพร.รวมองค์กร จึงได้เริ่มทำคำขวัญนำเสนอสถาบันอุปถัมภ์ “ป่าชุมชน” ต่อรัฐบาลหลายชาติราช ในคราวการประชุม คณะเสวนา ถึงเรื่องใหม่ ในเดือน พ.ศ. 2532 นับเป็นความเคลื่อนไหวสำคัญของการพัฒนา อพพร.ในการรณรงค์นโยบายการจัดการทรัพยากร

ส่วนในด้านปัญหาของเขื่อน องค์การพัฒนาชุมชนเริ่มเข้ามาบทบาทต่อปัญหาเขื่อนในภาคเหนือหลังปี พ.ศ. 2530 มาต่อเนื่องในการแก้ไขข้อขัดแย้งด้าน ซึ่งได้มีการรวบรวมเอกสารปัญหาผลกระทบต่อชาวบ้านในพื้นที่ อพพร.ทำงานจัดสรรที่ถูกกระทบจากการสร้างเขื่อนภูมิพลเจ้าแก้วด้วย แต่ก็ยังไม่บทบาทหรือแนวทางที่เด่นชัดนัก

บทเรียนด้านปัญหาป่าไม้ที่ดิน

1. การเชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรสิ่งแวดล้อม “เครือข่ายคัดค้านสัมปทาน” ซึ่งเป็นปัญหาคความขัดแย้งความรัฐ ที่ผ่านมา ขพท.มีความพยายามเชื่อมโยงเครือข่ายชาวบ้านในหลายลักษณะแต่ไม่บังเกิดผลในทางปฏิบัติ

แก้ไขกฎหมาย แต่กระบวนการทำงานแบบองค์การรวมแรงยังคงมีข้อจำกัดที่ไปสัมพันธ์กับองค์กรชาวบ้านแบบ
จากชน สหัชชีหรือสหประชากิจ อาจเนื่องจากลักษณะของโครงการและความกดดันของชนทำงาน ประเภท/
กับเกิดชนวนการเมือง / แรงกดดันนี้เอง ไม่สามารถพัฒนาเครือข่ายชาวบ้านให้ต่อเนื่องไปได้ ขณะเดียวกัน
อพยพพื้นที่ที่มีเป้าหมายก็ไม่ได้เข้าร่วมกระบวนการเคลื่อนไหวอย่างเป็นระบบภาพ จึงทำให้จุดมุ่งหมายในการ
ประท้วงหรือขบวนการของชาวบ้านสลายตัวลง และกับเกี่ยวพันของกระบวนการเคลื่อนไหวต่อสู้ไม่เกิดขึ้น นอกจาก
คือการเคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาที่เป็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐ ทำให้เริ่มมองเห็นรูปแบบของการ
เปลี่ยนแปลงสังคม คือ การเปลี่ยนแปลงนโยบายที่มีปัญหา และสร้างผลกระทบต่อนาน

2. กระบวนการรวมแรงแก้ปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากร ได้ก่อให้เกิดการถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์ใน
ระหว่าง อพยพพื้นที่ กบ จพ.รณรงค์ทางเหนือของ กบของของ อพยพต่อการสนับสนุนกระบวนการเคลื่อนไหว
ต่อสู้ของของชาวบ้านในประเด็นปัญหาดังกล่าว ในช่วงเวลานี้ปรากฏได้ว่าไม่สามารถหาข้อยุติที่ชัดเจนได้
และได้มีการแบ่งแยกกลุ่มงาน เป็นงานโอบ และงานเก็บ อย่างไรก็ตามการถกเถียงทางแนวคิด และแนวทางการ
ทำงานก็ได้ก่อให้เกิดความตระหนักในบทบาทของ อพยพในการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบาย และการ
พัฒนากระบวนการทำงานขององค์กรในลักษณะของ อพยพผ่านกลไก กบ.อพยพ โดยมีการร่วมกันงานงานข้อมูลปัญหา
และแนวทางแก้ไขเสนอต่อ กรม

ช่วงที่ 2 เครือข่ายป่าชุมชน (พ.ศ. 2533-2535)

ในช่วงนี้ กระบวนการของ อพยพมีปัญหามากขึ้นอันเนื่องมาในช่วงที่ผ่านมา คือยังเป็นช่วงที่
เริ่มเข้าใจปัญหาในกรณีอย่างละเอียด และกระบวนการของการสร้างเจตคติที่ชัดเจนไม่มีแนวทางที่ชัดเจน
นักหลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2535 องค์การพัฒนาเอกชนที่เข้ามาสนับสนุนในการแก้ปัญหาเรื่องแม่ที่นางรายไปในพื้นที่
ก็หลายพื้นที่ที่จะมีโครงการสร้างเรือน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านโครงการสร้างเรือนหลายแห่ง
โครงการเรือนและบ้านไม้ทุก โครงการที่ชนเผ่าไม่ว่า โครงการเรือนแม่สาบและโครงการเรือนแม่ละเมา รวม
ทั้งกรณีปัญหาเรือนพื้งด้วย โดยที่มีองค์กรเอกชนทั้งในส่วนกลาง ภูมิภาค และพื้นที่ เคลื่อนไหวร่วมกัน

ส่วนประเด็นปัญหาป่าไม้ที่ติด ผลจากกระบวนการต่อสู้ในช่วงที่ผ่านมาได้ยกระดับการรณรงค์ขึ้นจาก
การปกป้องสิทธิประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน มาเป็นการรณรงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงนโยบายการจัดการ
ทรัพยากรป่าไม้ เริ่มต้นให้ความสำคัญกับหลักการจัดการป่าโดยประชาชนในรูปโฉม “ป่าชุมชน” ประกอบกับ
การทำงานในช่วงเวลาดังกล่าว อพยพได้ค้นพบ 4 จวบกับในหลายพื้นที่มีระบบการจัดการป่าตามวิถีชีวิต และ
ประเพณีดั้งเดิมสืบต่อกันมาช้านาน ดังนั้นกลุ่ม อพยพแนวองค์ และอพยพพื้นที่จำนวนมากจึงได้ร่วมกันสำรวจ
พื้นที่ป่าชุมชนในภาคเหนือ ได้ข้อมูลประมาณ 30 ป่าชุมชน และได้จัดสัมมนาเพื่อรวบรวมข้อเสนอเพื่อร่าง พรม
ป่าชุมชน

ช่วงนี้เป็นระยะที่ อพยพต่าง ๆ มีการตื่นตัวอย่างมากต่อประเด็นป่าชุมชน ประกอบกับการจัดตั้งกลไก
สนับสนุนระดับภาคในรูปของ คณะทำงานป่าชุมชน จึงมีองค์ประกอบขององค์กรองค์กร ประสาน และสนับสนุน

ระดับภาค โดยการประสานงานของโครงการชุมชนศึกษา ชุมชนนักพัฒนาภาคเหนือ ส่งผลให้มีการค้นหา และส่งเสริมกิจกรรมจัดการป่าชุมชนในระดับพื้นที่ทั้งทางกว้างขวาง มีการประสานเครือข่ายชาวบ้านโดยการเชื่อมโยงประสานการดำเนินงานของเครือข่ายภาคประชาสังคมในระดับจังหวัด และเริ่มประสานองค์กรชาวนานระดับภาคในทางผลักดันให้เกิดภายในพื้นที่ในวงกว้าง ผลกระทบจากการประสานความร่วมมือระหว่าง อพท.ภาคในภาค และระหว่างภาค เพื่อผลักดัน พบปะประชุมร่วมกับเครือข่ายชาวนานจัดการป่าชุมชน

นอกจากนี้ อพท.แต่ละจังหวัดได้มีการผนึกกำลังกัน และแสวงหานวัตกรรมระดับท้องถิ่น โดยมีกิจกรรมตัวเป็นกลุ่มสิ่งมีชีวิตระดับจังหวัด อาทิ กลุ่มสิ่งมีชีวิตของพะเยา กลุ่มศึกษาเชิงระบบ กลุ่มลำห้วยเสนา กลุ่มอีกเมืองน่าน เป็นต้น ในช่วงเวลานี้กลุ่มเหล่านี้ถือเป็นภาคีสำคัญที่จะพัฒนาไปติดตามเฝ้าระวังปัญหาด้านทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมภายในจังหวัดทั้งในพื้นที่ อพท. และนอกพื้นที่ อพท.

เหตุการณ์สำคัญในขณะนี้ คือ กระบวนการคัดค้านการทำไม้เถื่อนที่ ต.บ้านจันทร์ ต.แม่เงิน จ.เชียงใหม่ ซึ่งพื้นที่ที่ดำเนินแม่เงิน ก็กระบวนการคัดค้านการทำไม้เถื่อนอย่างกว้างขวาง เป็นความร่วมมือระหว่าง อพท.ส่วนกลางในภาค สื่อมวลชน และนักวิชาการ ในช่วงท้ายของการเคลื่อนไหวเกิดกลุ่มท้องถิ่นแม่เงิน เรียกว่า กลุ่มอีกเมืองแม่เงินซึ่งประกอบด้วย ผอ. พงษ์พงศ์ และชาวบ้านกลุ่มแม่เงิน มาร่วมกันคัดค้าน จนในที่สุดโครงการดังกล่าวต้องยกเลิกไป

กระบวนการทั้งหมดที่สำคัญ

- ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนระดับพื้นที่ ไว้แล้ว การกำหนดขอบเขตป่าชุมชน การจำแนกการใช้ประโยชน์ การกำหนดกฎระเบียบ จัดตั้งคณะกรรมการ ฯลฯ
- รวบรวมข้อมูล และเผยแพร่สื่อสาธารณะ
- จัดตั้งกองทุนชุมชนศึกษา เพื่อสนับสนุนกิจกรรมองค์กรชุมชนศึกษา และรณรงค์กิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชน
- ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อผลักดันแนวคิดป่าชุมชน อาทิ นักวิชาการ และ กรมป่าไม้
- จัดเวทีสัมมนาเพื่อผลักดันนโยบาย เวที พบปะประชุม (2533,2534) เวทีสัมมนาป่าชุมชนต้นน้ำ (2535)

กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา จัดทำโครงการวิจัยป่าชุมชน ทำการวิจัยป่าชุมชนในภาคเหนือ และตะวันออกเฉียงเหนือ พร้อมทั้งจัดเวทีสัมมนาเพื่อผลักดันให้เกิดภายในพื้นที่ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พบปะประชุม ที่รัฐสภา

จากการทำงานดังกล่าวมีการขยายตัวของป่าชุมชนอย่างมาก เกิดความร่วมมือระหว่าง อพท.กับเขตต่าง ๆ ในระดับจังหวัด และความสัมพันธ์ระหว่าง อพท.ในการรณรงค์พัฒนาโดยผ่านกระบวนการ ๒๕๓๖ และการสัมมนา

ผลที่สำคัญได้แก่ เกิดเวที พบปะประชุม-ฉบับประชาชน ขณะเดียวกันกรมป่าไม้ก็หันมาแนวคิดป่าชุมชน ไม่จัดทำร่าง พบปะประชุมฉบับกรมป่าไม้ขึ้น แต่ทั้งสองงานเป็นเนื้อหาชัดเจนโดยหลักการสำคัญ

ขณะนั้นระบบการชลประทานเรื่องป่าชุมชน คำนึงไม่เพียงพอ ๗ กับการพัฒนากิจกรรมลงทุนชุมชนร่วมกัน ซึ่งได้แก่การผสมผสานทั้งเชิงบวก ครอบคลุมหัวใจ และสนับสนุนกิจกรรมการกักเก็บน้ำป่าของชุมชน มีการแลกเปลี่ยนช่วย ป่าชุมชนระดับจังหวัด มาเชื่อมโยงกับลุ่มน้ำป่าชุมชนต้นน้ำ มีความพยายามที่จะเชื่อมโยงกำลัง ประสานความร่วมมือ ใน อพท.เพื่อกระตุ้นผลักดันการแก้ไขในลุ่มน้ำป่าไม้แห่งชาติ ซึ่งมีแนวพระราชดำริในการแยกถอนแยกจากป่า โดย เฉพาะอย่างยิ่งป่าชุมชนที่ตามกฎเกณฑ์ ขณะนี้ลุ่มน้ำในที่มีปัญหาขึ้น เช่น เขื่อนแม่งอก ปัญหาแม่น้ำยมที่

บทเรียนด้านปัญหาป่าไม้ที่ขึ้น

1. ช่วงนี้ถือว่าเป็นจังหวะก้าวสำคัญของการพัฒนา อพท.ภาคเหนือที่เริ่มเข้ามาให้ความสนใจกับประเด็น ปัญหาด้านทรัพยากร ได้มีการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนในระดับพื้นที่ เสริมสร้างเครือข่ายระหว่างกันจัดการป่า ชุมชน มีข้อเสนอเชิงนโยบาย ลักษณะแนวข้อว่าประชาชนในอุดมการณ์เป็นเครือข่ายโดยทั่วถึงกันมา มีการจัดเวทีชาว บ้านกับเกษตรกร การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในระดับพื้นที่ การมาพูด มีข้อเสนอ ข้อเสนอแนะ ขบวนการชาว บ้านยังไม่ได้มีการเชื่อมกันอย่างมีชีวิต และวิถียุคใหม่ ดังนั้นการผลักดันโดยอาศัยวิธีการสัมมนาได้ผลน้อย ไม่ได้ได้รับความสนใจจากนักการเมือง การเคลื่อนไหวลักษณะนี้ค่อนข้างขาดมิติทางการเมือง จากพลังผลักดัน

2. จากกล่าวได้ว่ากระบวนการองค์ความรู้ในนโยบายไม่มีความ ขบวนการอพท.ได้พยายามกระตุ้นแนวความคิด คนอยู่กับป่า โดยเสนอรูปแบบเชิงนโยบายผ่าน ขบวนการป่าชุมชน ผลที่ลุล่วงมาไม่มากนัก ขบวนการป่าชุมชน โดยไม่ คำนึงถึงหลักการดังกล่าว

3. การเริ่มก่อรูปแนวความคิดการจัดการลุ่มน้ำโดยองค์กรประชาชน ซึ่งมีความร่วมมือระหว่างคนกลุ่ม นหรือภาคีต่าง ๆ ภายในลุ่มน้ำเดียวกัน กล่าวคือลุ่มน้ำลำปาว จากประสบการณ์การต่อสู้กรณีลุ่มน้ำ

ช่วงที่ 3 ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำโดยองค์กรประชาชน (พ.ศ. 2536-ปัจจุบัน)

ในปี 2535 เกิดวิกฤตแล้งทั่วประเทศ รัฐบาลได้ริเริ่มโครงการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น และโครงการผัน น้ำในหลายลุ่มน้ำในภาคเหนือตอนบน และลุ่มน้ำบนนาชาติ (เชิงลาดตะวันออก) ประกอบด้วยโครงการศึกษาโครงการ ประสานความร่วมมือภาคีต่าง ๆ บนพื้นฐานแนวคิดประชาสังคม จึงมีความพยายามที่จะประสานความร่วมมือ อพท. ในพื้นที่ที่ทำงานหลากหลายประเด็นปัญหา คำว่าป่าชุมชนอย่างเต็มตัวไม่พอ เริ่มมีการพูดถึงการจัดการทรัพยากร เชื่อมโยงเชิงคิด น้ำ ป่า ของฐานองค์กรชุมชนเริ่มแจ้งในระดับลุ่มน้ำกักเก็บ และเชื่อมโยงเครือข่ายชาวบ้านคัดค้าน เขื่อนท่าเสาด้วย

มีการจัดประชุมกลุ่มอพท.ต่าง ๆ เพื่อวิพากษ์และกระตุ้นระดับขึ้นจากโครงการจัดการน้ำดังกล่าวที่ท ึ่งสอดคล้องและผูกพัน ในเวลาปลายปี 2535 มีความเห็นร่วมกันว่าทิศทางในการแก้ปัญหาเรื่องน้ำที่แน่นอนสมควร เป็นการฟื้นฟูสภาพต้นน้ำลำธารโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม และคิดค้นวิธีการจัดการน้ำที่หลากหลายตามเงื่อนไขแต่ ละท้องถิ่น ทั้งนี้การดำเนินการจะอยู่บนพื้นฐานงานที่ทำอยู่แล้ว ขบวนการที่เห็นผลชัดได้แก่ การส่งเสริมการจัดการ ป่าชุมชนที่กระจายอยู่ตามลุ่มน้ำย่อยที่เป็นสาขาของลำน้ำหลักในภาคเหนือ ประกอบกับประเด็นทางน้ำของ อพท.ในการทำงานพัฒนาเครือข่าย ถือว่าการพัฒนาเครือข่ายด้วยเงื่อนไขที่ครอบคลุมความสนใจน้อยไม่อาจจะ

เป็นเครือข่ายตามลักษณะกลุ่มกิจกรรม หรือเครือข่ายตามลักษณะระบบการของ ในขณะที่การพัฒนาเครือข่ายตามประเด็นปัญหาที่ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องจะมีพลัง และจากปัจจัยเหล่านี้พื้นฐานความคิด และความรู้ในเรื่องลุ่มน้ำอยู่แล้ว

แนวทางการทำงานตามสมมุติฐานเครือข่ายลุ่มน้ำมาจากมิติการมององค์ประกอบของสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ของชีวิตมนุษย์ในมิติ “ภูมินิเวศ” ซึ่งมีแนวทางปรับใช้ในการทำงานคาดว่าจะทำได้ อพร ก้าวหน้าจากเรื่องจำกัดด้วย 2 ประการคือ

1. การแปลงลุ่มน้ำเป็นภาพที่เป็นภาพเอกภาพประชาชน กล่าวคือ ในการทำงาน อพร. ในโครงการที่ตั้งอยู่ในระดับพื้นที่ตำบลก็จะมีกลุ่มน้ำเฉพาะในการทำงานส่วนอื่นออกไป เช่น บางโครงการกลุ่มน้ำกำหนดเกินพื้นที่ตำบล บางโครงการครอบคลุมถึงในตำบล บางโครงการทำงานขัดแย้งต่อกัน แต่มีความสัมพันธ์กันของพื้นที่และกลุ่มด้วยเหตุผลจากการใช้ทรัพยากรในลุ่มน้ำเดียวกัน จะทำให้สามารถมองเห็นและอธิบายถึงความสัมพันธ์ได้ชัดเจนกว่าระบบการปกครอง
2. การเชื่อมความหลากหลายของกิจกรรม ระบบนิเวศนี้สามารถเชื่อมกิจกรรมเข้าด้วยกันโดยเฉพาะประเด็นเรื่องน้ำ เกี่ยวพันกับการใช้ที่ดินที่เหมาะสม และสมดุลระบบนิเวศ การทำเกษตรที่ไม่ทำลายดิน และน้ำ ในช่วงแรกมีการกำหนดความร่วมมือกันระหว่างคนสองฝ่าย และเขตด้วย แต่ทว่ายังคงไม่สามารถค้นหาจุดประจักษ์ร่วมกันได้

ดังนั้น ช่วงนี้การแก้ปัญหาทรัพยากรของ อพร. จึงมีแนวทางทำงานร่วมกันที่ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำ โดยองค์กรประชาชน แต่การทำงานแต่ละประเด็นปัญหาก็ต้องค้นหาจากพื้นที่ในรูปกระบวนการร่วมมือกันต่อไป โดยภาพรวมแล้วในช่วงนี้ อพร. ในแต่ละปัญหาจึงยังคงทำงานในเรื่องงานของตนเองเป็นหลักอยู่ร่วมกันพยายามหาช่องทางร่วมมือกันภายใต้ยุทธศาสตร์เดียวกัน การดำเนินงานของ อพร. ด้านทรัพยากรธรรมชาติมีปัญหาไม่ที่ดิน และปัญหาเรื่องน้ำคือ

1) กรณีน้ำไม่ที่ดิน

ในช่วงนี้มีการพัฒนากระบวนการ และเครื่องมือในการทำงานส่งเสริมในพื้นที่ที่สำคัญได้แก่ การประเมินค่าระยะ วิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้เครื่องมือ RRA (Rural Rapid Appraisal) และ PRA (Participatory Rural Appraisal) การจัดทำแผนที่ชุมชนแสดงการใช้ทรัพยากรชุมชน การใช้แผนที่ 1: 50000 และแผนที่ของภูมิประเทศ (Model) เพื่อจำแนกขอบเขตการใช้ที่ดิน และป่าไม้ของชุมชน ขณะที่มีการพัฒนามโนทัศน์ และการบูรณาการรูป และองค์องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำไม่ชุมชนยังอยู่ในระดับกึ่งวิพากษ์ไม่ได้ภาคเหนือ

กลุ่มคนทำงานที่ผลักดันการเคลื่อนไหวด้านนโยบายของน้ำคือ กลุ่มพหุภาคีเหนือ มุ่งเน้นไปที่นโยบายที่ป่าไม้แห่งชาติ หรือแผนแม่บทป่าไม้แห่งชาติที่ไม่ยอมรับคนอยู่กับป่า คนทำงานรณรงค์ของป่าคงจำประเด็นปัญหานี้ เนื่องจากภาพประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 25% ซึ่งจะมีการประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เช่น เขตอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้นยิ่งในภาคเหนือ ยิ่งได้ว่าจะเกิดผลกระทบ

ขาดน้ำเป็นอย่างมาก เพราะในพื้นที่ อพท.นี้มีการส่งเสริมการจัดการประชุมชุมชนอยู่ ก็จะได้วิสัยทัศน์จากหน่วยงานเนื่องจากแนวคิดของรัฐบาลและกระทรวงไม่ได้ยังไม่จบเกี่ยวกับการจัดการน้ำชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์

อพท.ภาคเหนือก็มีการจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ในหลายพื้นที่ และกำหนดกิจกรรมเคลื่อนไหวร่วมกันพอสมควร เวลานั้นเริ่มมีกระแสการอพยพคนออกจากเขตป่าอนุรักษ์ ในภาคอีสานเกิดเหตุการณ์อพยพคน กรณีโครงการ ศกค. เกิดการจัดตั้งสมัชชาชาวบ้านในภาคอีสานแนวคิดบ้าน มีการเดินทางไปสู่กรุงเทพ ฯ จนที่สุดสามารถยกเลิกโครงการ ศกค.ได้สำเร็จ ทางส่วของกิจกรรมระดับในชุมชน ฯ ก็พยายามอย่างยิ่งที่จะ Lobby ให้มีการนำร่อง พบปะประชุมชนเผ่าในโครงการนี้สู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร แต่ก็ไม่เกิดผลใด ๆ

ระยะใกล้ลงคนทำงานส่วนองค์กรหรือสื่อว่า การทำงานบนเวทีผ่านกระบวนการ อพท.เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบายนิยมาก เวที อพท.ก็กระตือรือร้น ฯ เนื่องจากประชุมกับองค์กรอื่นแต่ก็มีความคืบหน้าใดๆ จึงเริ่มมีการเคลื่อนไหวกับกระบวนการชาวบ้านมากขึ้นจนทำให้เกิดเป็นเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือคนขึ้น

กำเนิดขบวนการเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.)

ในช่วงเริ่มต้นคนทำงานมีเป้าหมายจัดตั้งองค์การชาวบ้านระดับภาค เพื่อเชื่อมโยงชาวบ้านที่มีการมีปัญหาต่าง ๆ อาทิเรื่องที่ดินทำกินนโยบายร่วมกัน รูปาร่างโครงสร้างองค์การบ้านระดับภาคจะเป็นอย่างไร ก็ยังไม่มีความชัดเจน แต่มีความจำเป็นจะต้องให้ชาวบ้านมาเจอกัน เพราะชาวบ้านแต่ละคนมีปัญหาด้านนโยบายเหมือนกัน และเขาได้ยึดดูไปเพราะการเคลื่อนไหวทางการเมืองนโยบายป่าไม้ และการวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายดังกล่าวลงมาถึงชาวบ้าน ทั้งที่ผลกระทบเรื่องการจัดการป่าอนุรักษ์ของรัฐจะเกิดกับชาวบ้านอย่างแน่นอน

เดือนมกราคม 2537 มีการจัดเวทีสรุปบทเรียนการเคลื่อนไหวขององค์การชาวบ้านประเด็นปัญหาต่าง ๆ 2 ประเด็นหลักคือ ปัญหาด้านทรัพยากรได้แก่ ป่าอนุรักษ์พื้นที่ ที่ดินสาธารณะ และเขื่อน และปัญหาด้านสิทธิพลเมือง ฯ ได้แก่ ตัวเองต้อง และชนเผ่าในกฎ ผอ.สรุปจากเวทีผู้นำชาวบ้านมีมติร่วมกันจัดตั้ง เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) มีเป้าหมายการทำงานร่วมกัน 3 เรื่องคือ นิยมเรื่องเวลาพิพาท และการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชน

ต่อมาเดือนพฤษภาคม 2537 เกิดเหตุการณ์สำคัญคือ การอพยพชาวบ้านออกจากเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง มาที่บ้านนาซอ อ.วังเหนือ ฯ ลำปาง ขณะเดียวกันและต้นตัวในช่วงเดือนเดียวกัน มีการจัดนิทรรศการปัญหาป่าอนุรักษ์พื้นที่ เกิดการจัดตั้งคณะกรรมการจากบ้านแม่ปิงปัญหาป่าอนุรักษ์พื้นที่ จัดการประชุมสัญจรไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ที่ประสบปัญหา เช่น ปัญหาการจำกัดการพัฒนากว๊านที่เขื่อนกั้นประภาสชดอุทยาน ฯ บางพื้นที่ที่มีแผนการเตรียมการอพยพ มีการระดมกระบวนการเรียนรู้ การวิเคราะห์ปัญหาด้านนโยบาย และการศึกษาเรียนรู้ประสบการณ์การต่อสู้ที่ภาคอีสาน การจัดฐานที่มั่นอพยพมาจัด และคล่องงาน

แต่กระบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในระยะนี้ยังคงเป็นการจัดเวทีสัมมนาเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันทางหน่วยงานที่มีภารกิจได้แก่ กรมป่าไม้

ท้ายที่สุดชาวบ้านก็ได้พบโดยการยอมรับของอธิบดีกรมป่าไม้แล้วว่า ตนเองไม่มีอำนาจในการตัดสินใจในปัญหานี้ ต้องเรียกร้องให้ฝ่ายการเมือง นำมาสู่การชุมนุมครั้งใหญ่ในภาคเหนือราวต้นเดือนพฤษภาคม 2533 และได้พัฒนากระบวนการต่อสู้ทางนิเวศหรือร่างของกิจกรรมบ้านเรียกร้องสิทธิในที่ดิน และดำเนินชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ชุมชน และเข้าร่วมกับขบวนการสหประชาคนจนซึ่งเดิมขบวนการชาวบ้านระดับประเทศในมาจจุบัน

โครงการอบรมเพื่อสร้างกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ(คน)

UNIVERSITY

[illegible]

7. การที่คณะกรรมการพิจารณาการขอรับทุนสนับสนุนการดำเนินงานโครงการวิจัยของคณะทำงานในการจัดตั้งกองทุนพัฒนา

ในระยะแรกเป็นการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน ทำความชัดเจนแนวที่ดินป่าชุมชน กำหนดขอบเขตป่าชุมชน แบ่งเขตการใช้ประโยชน์ กำหนดกฎระเบียบภายใน คือกรรมสิทธิ์ป่าชุมชน ทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ทำไม้คอก นวนา ทำนาสวนทำไร่ สวนจันทน์ เป็นต้น ในระยะนี้ราษฎรหรือมีเหตุผลจำต้องไปงานส่งเสริมการค้าคือ เราได้ละเลยการสืบค้นความรู้ของชุมชนในการจัดการป่า และไม่ได้ความสำคัญน้อยกับพิธีกรรมในวงกว้างคือ ในการศึกษาป่าไม้ในการกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์ในป่าชุมชน ผลก็คือ ชาวบ้านกลัวพื้นที่ป่าชุมชนซึ่งเป็นค่าใช้กับในป่าของชุมชนทำงานของฯ จากพื้นที่ป่าที่ชุมชนเคยจัดการมาแต่เดิม หรือในชุมชนกลัวภัยของพื้นที่ ค่าว่าป่าชุมชนได้ไปกระทบกับการจัดการป่าแบบดั้งเดิมของชุมชน นอกจากนั้นพอ ๆ ไม่ถึงจุดสนใจที่เห็นคิดไม่ตกแล้วว่างานส่งเสริมป่าชุมชนยังมีอะไรที่ต้องทำอีก

ต่อมาก็ได้มีการพัฒนาศักยภาพการทำงาน และเครื่องมือมากขึ้น เพื่อให้สามารถค้นหา จินตนาการและความรู้ทางนิเวศ และวัฒนธรรมของชุมชนในด้านบริหารจัดการทรัพยากร เมื่อพิจารณาจากสิ่งที่คนทำงาน และชาวบ้านได้เรียนรู้ว่า มีเพียงบ้าน กฎระเบียบ คณะกรรมการป่าชุมชนอันไม่พอ ต้องมีการพัฒนากิจกรรมบนพื้นฐานองค์ความรู้ของชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการจัดการทรัพยากรที่ชาวบ้านทำกันเองภายในชุมชน และกิจกรรมที่จะสร้างความเข้าใจกับสาธารณะ เป็นเนื่องจากผลกระทบของรัฐบาลในเรื่องการจัดการป่าอนุรักษ์ มีคำถามที่ต้องตอบมากขึ้น ทำให้ต้องพูดชัดเจนมากขึ้น มีความรู้ ต้องใช้เครื่องมือ ในการอธิบายมากขึ้น คิดลงไม่เท่านั้นพูดถึงความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ฯลฯ เพื่อลดผลกระทบจากผลกระทบที่ชุมชนต้องพิสูจน์ตัวเอง ที่คำถามหนึ่งคนทำงานก็มีบทเรียนว่าการทำงานในลักษณะเดิมมันตัน

แม้ว่าจะเริ่มต้นที่การใช้เครื่องมือการอธิบาย เช่น แผนที่ แต่ก็ต้องเปิดทางการเมือง แต่ก็ได้เริ่มพัฒนาการให้แผนที่มาเป็นเครื่องมือในทางสำนัก และพัฒนาการจัดการทรัพยากรของชุมชนบนพื้นฐานความรู้ทางนิเวศ และวัฒนธรรมอย่างแท้จริง เป็นมีการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชน พัฒนาแผนที่ให้มีรายละเอียดในทางนิเวศวัฒนธรรมมากขึ้น กระบวนการพัฒนาการจัดการทรัพยากรชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องพัฒนาเนื้อหาใหม่ ๆ ในการทำงานกับชาวบ้าน

บทเรียนและประเด็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับปัญหาป่าไม้ที่ดิน

1. การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรประชาชนพื้นฐานให้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชุมชนจำเป็นต้องเชื่อมโยงปัญหาสิทธิกับเกษตร นำไปสู่การค้นหา และพัฒนาความรู้ แบบแผน และกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรของชุมชน จากประสบการณ์การทำงานร่วมกับหน่วยงาน นอกเหนือได้ชี้แจงว่ากระบวนการเรียนรู้ของสิทธิ มีผลทางสำคัญในการไปกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตระหนัก และเข้ามามีส่วนร่วมที่จะจริงจังในการศึกษาและยกระดับองค์ความรู้ของตนเองในการจัดการทรัพยากร

อย่างไรก็ตามกระบวนการทำงานดังกล่าวจำเป็นต้องสร้างสมดุลระหว่างกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง และการพัฒนาการจัดการทรัพยากร ซึ่งในความเป็นจริงที่ทำงานมาถึงศึกษาสมดุลไม่ได้ เนื่องจากข้อจำกัดที่งานการเมืองต้องเกิดขึ้นโดยตามสถานการณ์ตลอดเวลา ทำให้ไม่สามารถนิ่งนอนใจ

โดยสรุปกระบวนการทำงานมีดังนี้

- ให้ข้อมูลเพิ่มอำนาจการวิเคราะห์
- พัฒนาองค์ความรู้
- เสริมเครื่องมือ
- สร้างเครือข่าย
- พยายาม
- เยาวชนของ

2. การพัฒนาเครื่องมือใหม่ ๆ องค์การทำงานกับชุมชน ต้องให้ไว้ครอบคลุมองค์ความรู้ หรือข้อเท็จจริงในชุมชน ไม่ใช่ไว้เพียงเพื่อเก็บข้อมูลบางส่วนเท่านั้นไปเขียนในรายงาน ไม่มีความในมืออย่างในฉบับเดิม

3. จากการเคลื่อนไหวในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมาพบว่าอุปสรรคที่สำคัญคือ ความเข้าใจร่วมกันของคนในสังคมว่าจะเลิกคิด การจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน และจะวัดได้อย่างไร การพยายามต่อสู้ และพิสูจน์ตนเองขององค์กรชาวบ้านว่า ชาวบ้านสามารถจัดการทรัพยากรได้ แต่ก็ยังต้องเผชิญหน้ากับแนวความคิดของคนในเมือง และองค์กรองค์กรที่อ้างว่าป่าต้นน้ำห้ามแตะต้อง หรือห้ามคนไปอยู่ จะพิสูจน์ไม่ต่างจากโรงโม่หินแถวเมืองจากพื้นฐานในการมองข้อเท็จจริงของปัญหาแตกต่างกัน ดังนั้นระยะต่อไปควรจะมีการศึกษา และพัฒนาตัวชี้วัดร่วมกันของคนในสังคมต่อการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน

4. แนวคิดการจัดการลุ่มน้ำโดยองค์ชุมชน ยังไม่ปรากฏแนวทางอย่างเป็นรูปธรรม ถึงแม้ว่าเน้นกระบวนการเมื่อครั้งถึงขั้นยังไม่เกิดความชัดเจนระหว่างคนที่มาทำงานกับคนในท้องถิ่น ความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์ ประกอบพิจารณา คือ

- ความคิดเชิงอุดมการณ์ และผลประโยชน์ (การต่อรอง การจัดสรร)
- มิติความรู้และประสบการณ์
- มิติเชิงนิเวศวิทยา
- มิติชาติพันธุ์

เขายังคงไม่ชัดเจนว่าโจทย์คืออะไร ระดับความถ่วงมือที่เป็นไปได้จึงระดับไหนอย่างไร ดังนั้นจึงยังไม่ชัดเจนว่าจะพัฒนากลไกอะไรมาแก้ไขปัญหา

5. การจัดการความสัมพันธ์ทางโครงสร้างอำนาจขององค์กรเมืองกับ ระหว่างองค์กรนิเวศวัฒนธรรม ส่วนตำบล องค์การบริหารจัดการทรัพยากร เพื่อช่วยต้นน้ำ องค์ประกอบขององค์กรต่าง ๆ เช่นนี้ควรเป็นอย่างไร มีเนื้อหา และมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

6. บทบาทและกระบวนการทำงานของ สทช.

มองย้อนไปที่จุดเริ่มต้น เรามีปัญหามาก คือการเปลี่ยนแปลงสังคมให้มีความเป็นธรรม แต่ยังไม่มีการรวมใจไม่มีความเข้าใจ เมื่อมาพบการทำงานเชิงพัฒนาที่ลุ่มน้ำลุ่มนี้ ก็ตั้งคำถามกันว่าลุ่มน้ำเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงสังคมได้อย่างไร จนได้คำตอบหรือคำตอบว่า ชาวบ้านต้องมาเชื่อมใจกัน เป้าหมายคือ ชาวบ้านต้องคิดของในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของตนเอง ซึ่งที่สุดก็มีความชัดเจนมาเรื่อยๆ เมื่อมีการประชุม คณะกรรมการพัฒนาเมือง เรื่องนี้มีผลกระทบชัดเจน ที่ผ่านมาก็มีความพยายามต่อสู้เรื่องนั้น เรื่องนี้ แต่ขาดพัฒนาการขาดความต่อเนื่อง เนื่องจากเรามักไปเชื่อมใจกันด้วยประเด็นที่ว่า สทช. จะมาร่วมมือกันศึกษาประเด็นอะไรบ้าง เมื่อมาเกาะติดปัญหาชาวบ้าน มีการต่อรองต่อเมื่อ มีการยกระดับการต่อรอง พัฒนาเมือง ไม่เพียงแต่ต่อรองเพื่อไม่ให้ใครไปยุ่งเกี่ยวกับ เช่น ที่ดิน ในเอกสารสิทธิ และต้องพัฒนาไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ขณะนี้เป็นกรณีของกระบวนการชาวบ้านได้นำทางไปแล้ว บทบาทของระบบ สทช.ควรเป็นอย่างไร จะสนับสนุนระบบการชาวบ้านในการต่อสู้กับระบบราชการ และระบบการเมืองที่ไม่เกี่ยวกับการเมืองสิทธิอย่างไร

2) กรณีปัญหาเขื่อน

ปัญหาด้านเรือนอกจากกรณีปัญหาเรือนขนาดใหญ่ซึ่งก่อความวุ่นวายแล้ว ในช่วงนี้ได้เกิดเหตุการณ์ที่ชนชนกลางและขนาดเล็กในภาคเหนือ 4 เชื้อพันธุ์ ในปี พ.ศ. 2537 และอีก 1 เชื้อพันธุ์ ในปี พ.ศ. 2538 เป็นเหตุให้ชาวบ้านเสียชีวิต 1 คน บ้านเรือน ทรัพย์สิน และพืชผลเกษตรเสียหายเป็นจำนวนมาก สาเหตุที่ทำให้เชื้อพันธุ์ส่วนใหญ่เกิดจากการก่อสร้างเชิงพาณิชย์ไม่ได้มาตรฐานอันเนื่องมาจากปัญหาการคอร์รัปชันและสาเหตุจากการขาดการดูแลรักษาเชื้อพันธุ์ และบางพื้นที่ก็เกิดจากการตั้งอยู่อย่างผิดกฎหมายในการจัดสรรน้ำในที่ดินชนบทกลางและเล็ก ระหว่างหน่วยงานรัฐกับชาวบ้านได้เชื้อพันธุ์ด้วย กรณีดังกล่าวเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาการก่อสร้างเรือนขนาดใหญ่และขนาดเล็กก็มีความสำคัญในอีกตอนปลายว่าปัญหาการก่อสร้างเรือนขนาดใหญ่ ดังนั้นแล้วปัญหาของเชื้อพันธุ์จึงไม่จำกัดอยู่ที่ขนาดของเรือนแต่อย่างใด และช่วงนี้ปัญหาเรื่องเชื้อพันธุ์ให้มีความรุนแรงมากขึ้น

การตรวจสอบเอกสารวิธีที่เกาะกิจการบริหารการรื้อถอนตามแนวคิด “ภูมิโพลีเทคัลนอล” ได้ทำให้ปัญหาเรื่องเชื้อพันธุ์สามารถเชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาอื่นที่เกิดขึ้นในสุนทรียภาพได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตามในระยะ 3-4 ปีที่ผ่านมา บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนต่อกรณีปัญหาเชื้อพันธุ์ในภาคเหนือกลับลดลงอย่างรวดเร็วจนและมิสนใจปัญหาเชื้อพันธุ์ของชนชนกลางได้จำปัญหาเชื้อพันธุ์คนทำงานน้อยที่สุดหากเปรียบเทียบเทียบกับประเด็นปัญหาอื่นๆ ที่องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาบริหาร โดยที่จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีการรื้อถอนสาเหตุที่อย่างจริงจัง

บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการแก้ปัญหาเชื้อพันธุ์ในภาคเหนือในช่วงนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประการด้วยกันคือ

1. การทำงานกับชาวบ้านในพื้นที่ที่มีปัญหาเชื้อพันธุ์ บทบาทหลักขององค์กรพัฒนาเอกชนจะอยู่ที่การเสริมศักยภาพของครัวเรือนบ้านให้มีความเข้มแข็งในการต่อสู้ การทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างชาวบ้านในพื้นที่โครงการเชื้อพันธุ์ด้วยกัน และระหว่างชาวบ้านในพื้นที่โครงการเชื้อพันธุ์กับชาวบ้าน ที่ถูกอพยพจากโครงการเชื้อพันธุ์ในอดีต

การดำเนินกิจกรรมในส่วนนี้ ได้มีการพยายามสร้างเครือข่ายชาวบ้านที่เกิดผลจากปัญหาการก่อสร้างเชิงพาณิชย์ด้วยกัน ในปี พ.ศ. 2537-38 เป็นเครือข่ายชาวบ้านเชื้อพันธุ์จากการก่อสร้างเชิงพาณิชย์ในภาคเหนือ อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาเครือข่ายดังกล่าวก็ไม่สามารถเกาะกลุ่มกันได้จึงเป็นเพราะระดับความเข้มแข็งของปัญหาที่มีความแตกต่างกันมาก กรณีสถานการณ์การรื้อถอนเชิงพาณิชย์มีความรุนแรงการเคลื่อนไหวก็จะเข้มแข็ง ส่วนกรณีสถานการณ์การรื้อถอนเชิงพาณิชย์ของการเคลื่อนไหวก็ลดลงและเริ่มหันมาและในบางพื้นที่อาจหลุดเคลื่อนไปเองเลย ปัจจุบันภายในขององค์กรชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ที่ มีการประเมินสถานการณ์ความเข้มแข็งขององค์กรตนเองแตกต่างกันทำให้การเคลื่อนไหวไม่สามารถเคลื่อนไหวเป็นเครือข่ายได้ อย่างไรก็ดีตามในกรณีปัญหาเชื้อพันธุ์ที่มีความขัดแย้งรุนแรงการต่อสู้ก็ได้ยกระดับเป็นการรวมกันในระดับประเทศเกิดเป็นเครือข่ายชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบการก่อสร้างเชิงพาณิชย์และเป็นสมาชิกคนหนึ่งในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดปัญหาเชื้อพันธุ์ กรณีเชื้อพันธุ์และเชื้อพันธุ์แก่งเสือเต้นถูกจัดเป็นกลุ่มปัญหาเชื้อพันธุ์จากการก่อสร้างเชิงพาณิชย์คนงานที่สามารถต่อสู้กับรัฐได้ในระดับหนึ่ง

2. การรณรงค์เคลื่อนไหวในระดับนิกรและสาธารณะผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่หลากหลาย โดยมีประเด็นที่หลากหลายเช่นกัน มีบทบาทและผลได้ผลเสีย การเรียกร้องให้เกิดการรื้อถอนกรณีมีส่วนร่วมของประชาชน การ

วิทยานิพนธ์การปฏิบัติงานของรัฐ การวิพากษ์วิจารณ์รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการนำเสนอทางเลือกอื่นๆ ในการจัดการน้ำแบบการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ กิจกรรมในส่วนนี้ ได้เน้นไปที่การต่อสู้เพื่อช่วงชิงพื้นที่ในสังคมเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการยุติโครงการสร้างเขื่อน ขณะเดียวกันก็เป็นการกดดันภาครัฐให้ในท้าย

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวในส่วนนี้มีลักษณะเป็นฉาบฉวยมากกว่าที่จะมุ่งเพื่อช่วงชิงพื้นที่

3. การประสานกับกลุ่มอื่นๆ การเคลื่อนไหวเพื่อลดเขื่อนที่ผ่านมาได้เชื่อมต่อกับสื่อมวลชนทั้งกลางและส่วนภูมิภาค ทำให้สามารถขยายระดับปัญหาให้เป็นประเด็นปัญหาที่สามารถสร้างความสนใจมากที่สุดปัญหาหนึ่ง สื่อมวลชนส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะนักข่าวสิ่งแวดล้อม จึงได้เป็นพันธมิตรที่สำคัญ ขณะเดียวกันได้ปรากฏบทบาทของนักวิชาการทั้งส่วนกลางและภูมิภาคเข้ามามีส่วนในการเคลื่อนไหวกรณีปัญหาเขื่อนมากขึ้น นอกจากนี้การเคลื่อนไหวยังมีการประสานกับหน่วยงานสิ่งแวดล้อมของรัฐอีกด้วย การเคลื่อนไหวคัดค้านเขื่อนจึงรวมเอาขบวนการและผู้คนจากตัวต่างๆ มากขึ้น นอกเหนือจากชาวบ้าน นักศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการบางส่วนที่ให้ความสำคัญกับปัญหาเขื่อนอยู่แล้ว

4. กระบวนการด้านวิชาการ จากการที่การทำงานในกรณีปัญหาเขื่อนเกี่ยวข้องกับภารกิจสร้างความเข้าใจ ประกอบกับประเด็นการรณรงค์มีต้นตอเกี่ยวกับรัฐผ่านกลไกสมมุติฐานที่มักอยู่ในประเด็นผลประโยชน์ของเอกชน โดยมีรายงานการศึกษาความเหมาะสมและรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นกรอบในการต่อสู้ การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเรื่องเขื่อนจึงเกี่ยวข้องกับงานด้านข้อมูลวิชาการมากขึ้น นอกจากนั้นแล้วการที่สื่อมวลชนเฝ้าดูในการจัดการน้ำแบบการสร้างเขื่อนจึงโยงกับสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น จึงทำให้ยิ่งมีความจำเป็นในการแสวงหาข้อมูลในหลายลักษณะมาประกอบเพื่อให้ได้แก่กับการชี้แจงเหตุผลควรสร้างเขื่อนอีกด้วย เนื่องจากว่าที่ผ่านมาการศึกษาในประเด็นนี้ยังไม่มีการนำทางวิชาการมาทำการศึกษาอย่างเป็นระบบ การเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเด็นเขื่อนไม่ได้ยึดอยู่เฉพาะในเรื่องของการทำงานกับชาวบ้านหรือแนวร่วมเท่านั้น แต่งานวิชาการก็ต้องดำเนินการอีกด้วย แต่ก็ยังไม่มีประสิทธิภาพนักเนื่องจากข้อจำกัดด้านบุคลากรและเงินทุน ทำให้ไม่สามารถผลิตงานทางด้านวิชาการออกมาได้ เป็นได้เพียงแค่การนำเอาใช้ในการรณรงค์เฉพาะเท่านั้นถึงไม่สามารถสร้างเป็นองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ จึงแตกต่างกับโครงการภาคีแบบเทียบกับการเคลื่อนไหวในกรณีปัญหาน้ำใต้ ที่ดี

บทเรียนด้านปัญหาเขื่อน

1) คำถามต่อขบวนการทำงาน

การเคลื่อนไหวในกรณีปัญหาเขื่อนในภาคเหนือได้สะท้อนให้เห็นว่ามีข้อจำกัดมากมายหลายประการทำให้เกิดคำถามตามมา ซึ่งจำเป็นที่องค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือต้องคิดและสรุปบทเรียนร่วมกัน

ประการแรก องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานหรือสนใจปัญหาการสร้างเขื่อนในภาคเหนือมีค่อนข้างมากจนกล่าวได้ว่าปัญหาเขื่อนเป็นปัญหาที่มีองค์กรพัฒนาเอกชนทำงานน้อยที่สุดที่ได้หากเปรียบเทียบกับกรณีปัญหาทรัพยากรอื่นๆ ทั้งที่ทางวิเคราะห์มีสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วปัญหาเขื่อนและโครงการเขื่อนน้ำที่จะดำเนินการในภาคเหนือจะก่อให้เกิดผลกระทบทั้งต่อเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรอย่างใหญ่หลวง ดังนั้น จึงเกิดคำถามต่อทุก

2) แนวทางของการบรรเทาภัยเรื่องเขื่อน

จะบรรเทาภัยกับภัยแล้งในประเด็นต่อไปนี้

1. ผลักดันให้รัฐตั้งคณะกรรมการหลายฝ่ายเพื่อศึกษาผลกระทบของเขื่อนใหญ่ที่ได้ดำเนินการไปแล้ว
2. ผลักดันให้รัฐศึกษาทางเลือกอื่นในการจัดการน้ำให้มากกว่าการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่และการผันน้ำข้ามลุ่มน้ำ
3. ผลักดันให้รัฐยุติการระดมเงินซื้อที่ดินมาสร้างเขื่อนขนาดใหญ่จนเกินไปที่จะได้วิฤตผลกระทบจากโครงการเขื่อนใหญ่และโครงการผันน้ำ
4. ผลักดันให้โครงการเขื่อนขนาดใหญ่และโครงการผันน้ำข้ามลุ่มน้ำต้องดำเนินการให้มีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม(EIA) และกำหนดให้มีผลกระทบด้านสังคม(SIA) โดยมีกระบวนการทางมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นและหลังการดำเนินการโครงการ
5. ผลักดันให้มีเงินประกันเพื่อแก้ไขผลกระทบและป้องกันความเสี่ยงหรือความเสียหายหากจะเกิดขึ้น
6. ผลักดันให้มีศาลปกครอง

3) การหนุนช่วยกันในระดับเครือข่าย

การที่ปญทศสตร์ของเครือข่ายมาเป็นการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำใน พ.ศ. 2536 ทำให้ความกดดันของ "ทรัพยากรน้ำขาดแคลนลุ่มน้ำป่าสัก" ที่เกิดขึ้นในภาคเหนือได้สร้างปัญหาที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำมีสาเหตุมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศที่มีตลาดของรัฐบาลให้เกิดปัญหาต่างๆมากมายซึ่งปัญหานั้นมี ขพร. ลงไปทำงานอยู่ กรมวางยุทธศาสตร์ได้ครอบคลุมจึงจะเป็นพื้นฐานให้มีจุดร่วมที่จะทำงานไปในทิศทางเดียวกันและร่วมกันหนุนเสริมกันและกัน

อย่างไรก็ตามตั้งแต่เริ่มวางยุทธศาสตร์ใน พ.ศ. 2536 ขพร. ที่ทำงานในประเด็นปัญหาต่างๆก็แยกไปทำงานในเรื่องงานของตนจนมีบทเรียนมากมายดังที่ปรากฏข้างต้น ดังนั้นในอนาคตหากจะพัฒนาเฉพาะในลุ่มน้ำป่าสักของตนเองแล้วควรจะนำร่วมกันคิดค้นแก้ไขกรรมร่วมกันเป็นบูรณาการกันจะทำให้ยุทธศาสตร์ที่วางไว้สัมฤทธิ์ผลได้

๑. ประเด็นที่ควรศึกษาวิจัย

- ๑) การจัดการทรัพยากรของชาวบ้านที่มีมาแต่เดิม รวมถึงการจัดการลุ่มน้ำตลอดทั้งสาย เช่น ศึกษาบทบาทของลุ่มน้ำป่าสัก เช่น ลุ่มน้ำ
- ๒) การศึกษาทางสังคมวัฒนธรรมการจัดการกับรัฐให้ข้อเสนอแนะการจัดการของชาวบ้าน
- ๓) การจัดการทรัพยากรขนาดใหญ่โดยรัฐ เช่น เขื่อน การสร้างเขื่อนลุ่มน้ำ
- ๔) การสื่อสารข้อมูล

3. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ:

กรณีเครือข่ายชาวเขา

นายแก้ว บุญ

*สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ก. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาด้านชาวเขาของ อพช. ในภาคเหนือ

งานพัฒนาชาวเขาที่เกิดขึ้นในภาคเหนือแบ่งได้เป็น ๔ ช่วง คือ ช่วงที่ ๑ การพัฒนาโดยองค์การศาสนา และการพัฒนาเพื่อความมั่นคงโดยรัฐบาลไทย พ.ศ. ๒๔๖๑-๒๔๗๑ ช่วงที่ ๒ อพช. เป็นมีบทบาท พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๕๒๑ ช่วงที่ ๓ การรวมตัวเป็นเครือข่ายช่วงที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑-๒๕๒๖) ช่วงที่ ๔ การรวมตัวเป็นเครือข่ายช่วงที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๒๖-ปัจจุบัน)

ช่วงที่ ๑ การพัฒนาโดยองค์การศาสนาและการพัฒนาเพื่อความมั่นคงโดยรัฐบาลไทย (ก่อน พ.ศ. ๒๔๗๑)

สถานการณ์ชาวเขาโดยรวม

ก่อน พ.ศ. ๒๔๖๑ ทิศทางการพัฒนาชาวเขาโดยรัฐบาลไทยถูกกำหนดหรือครอบงำอยู่ภายใต้ ขบวนการกู้ความมั่นคงของชาติ เป็นการพยายามไล่ชาวเขาออกจากไทย ที่เน้นการตั้งสมมติฐานว่า ให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาความอยุ่ยากของชาวเขา ไม่ให้ความสำคัญการแก้ปัญหาสาเหตุและพัฒนาเพื่อความมั่นคงของชาติ อันทำให้เกิดนโยบายการรวมพวก¹ ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ นอกจากนั้นยังเน้นการแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายให้ทั่วภาคของชาติ อันเป็นสาเหตุที่ทำให้มีการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการเกษตรให้เป็นระบกก้าวนำไปสู่การพัฒนาเขต ๖ สุ่มน้ำ และการประกาศพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๗๑ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ การพยายามไล่ชาวเขาออกจากพื้นที่สงวนและป่าสงวนตั้งแต่ประมาณทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา การ

¹ ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานองค์การพัฒนากาไทยและต่างประเทศ

² รัฐบาลไทยได้มีนโยบายการปฏิรูปที่ดินของกรมส่งเสริมการเกษตรที่ปฏิวัติจากอินเดีย โดยมีความหมาย 3 แนวคิด 1) การป้องกัน 2) การรวมพวก คือการให้ที่อยู่อาศัยเป็นกลุ่มอย่างอิสระโดยถือว่าเป็นคนไทย 3) การสนับสนุนส่งเสริม การพยายามผลักดันให้ชนกลุ่มน้อยมีสถานะเป็นชนกลุ่มหลัก รัฐบาลไทยระบุว่าให้ชนกลุ่มน้อยการรวมพวกปฏิวัติชนกลุ่มน้อย / เป็นแนวทางปฏิบัติจึงผลักดันทำตามแนวทางการรวมชนกลุ่มน้อยและการป้องกัน

พัฒนาการแบบต่างๆของรัฐดังกล่าวยังมีบทบาทเปลี่ยนแปลงทัศนคติชาวเขาในด้านการค้าระหว่างชีวิต ความเชื่อ ศักดิ์สิทธิ์ รัฐชาติ ประเพณี วัฒนธรรม ลดการตัดไม้ทำลายป่า แต่ไม่มีนโยบายใดที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนชาวไทยพื้นราบที่มีมุมมองพหุนิยมชาวเขาเป็นผู้ยากไร้ สกปรก เพื่อมีคามหวาดกลัว ต่อภัยอันตราย เป็นปัญหาความมั่นคงของชาติเสีย

สาเหตุเหล่านี้ทำให้การดำเนินชีวิตของชาวเขาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ประสบปัญหาต่างๆหลายประการได้แก่ ปัญหาสิทธิการเป็นพลเมืองไทย การไม่ได้เป็นสัญชาติไทย เป็นเรื่องสำคัญที่สุดด้านชนชาวเขา มีการดำเนินมาตรการไม่ได้สัญชาติไทยเป็นไปอย่างช้าๆ และการไม่ได้สัญชาติชาวถูกยกเลิกเมื่อใดก็ได้ตามแต่รัฐบาลเห็นเหมาะสมอันส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิตและมีช่องเชื่อมโยงไปสู่ปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาสิทธิมนุษยชน ปัญหาสุขภาพ ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาการถือครองที่ดินที่ยุทธศาสตร์ชาติกรมที่ดินกรมในการพัฒนาชุมชนและกรมปกครองท้องถิ่น ชาวเขาด้านใหญ่จึงไม่ได้ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมในสังคมไทย

นโยบาย/มาตรการสำคัญของรัฐต่อชาวเขา

ในปีพ.ศ. 2502 มีการจัดตั้งคณะกรรมการชาวเขาส่งผลข้างขึ้นเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2502 และต่อมาเปลี่ยนเป็นคณะกรรมการชาวเขาซึ่งเป็นการปรับนโยบายให้มีลักษณะ การพัฒนาและมุ่งให้ชาวเขาสมากรด้วยเหตุผลของได้มากขึ้นในด้านการอุปโภคบริโภคอาหารที่ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยก็ได้พยายามช่วยเหลือตนเอง และมีศักยภาพในการดำรงชีวิตบนพื้นที่สูงมาโดยตลอดมา

ในปีพ.ศ.2503-2504 คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา มีมติให้จัดตั้งนิคมสร้างตนเองชาวเขารวม 4 แห่ง ที่จังหวัดตาก เชียงใหม่ เชียงราย และเพชรบูรณ์โดยเลือกแบบนิคมสร้างตนเอง ที่ดำเนินการแล้วสำหรับชาวพื้นราบ แต่เมื่อไม่ได้ระยะหนึ่งก็พบปัญหาอุปสรรคหลายประการที่ดำเนินการ และกลวิธีดำเนินการ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาภายใต้ความรับผิดชอบของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทยชุดพิริย-ภาคเหนือ 2531. หน้า 30 ซึ่งปัจจุบันสังกัดกระทรวงมหาดไทยและสวัสดิการสังคม

ในปีพ.ศ. 2505 - 2508 ได้มีการดำเนินการในเรื่องของการสำรวจข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการวางแผนและพบว่าดำเนินการแบบนิคมสร้างตนเองของชาวเขานั้นไม่ประสบผลสำเร็จ จึงได้เปลี่ยนเป็นการจัดหน่วยสงเคราะห์ชาวเขา ดำรงจระกรมประชาสงเคราะห์ กรมมีการสร้างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ศูนย์การศึกษาชนบทโรงเรียน ฯลฯ และในปีพ.ศ. 2510- 2514 เป็นช่วงระยะเวลาที่มีการดำเนินการตามโครงการวิจัย รัฐจึงได้เน้นให้ชาวเขามีความนิยมในรัฐบาลและจงรักภักดีต่อประเทศชาติ และหันนโยบายในการแก้ปัญหาการปลูกฝิ่นโดยการปลูกพืชทดแทน ซึ่งโครงการหลวงได้เริ่มดำเนินการพัฒนาสนับสนุนในการปลูกพืชทดแทนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2519 ให้มีการดำเนินการใช้ไม้ยาสูบแทนฝิ่นตามมติ และเสวกีฬาของประชาชน 2535 อ้างถึง หน้า 56- 62 และสำนักงานศูนย์ศึกษาและพัฒนาประสานงานแก้ปัญหาชาวเขาและกำจัดการปลูกพืชเสพติด 2532. หน้า 26 ซึ่งมีสาระสำคัญคือ

1. ใช้นโยบายรวมพวก เป็นแนวทางในการดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมชาวเขา
2. จัดตั้งวัดตั้งคหะนโยบายเพื่อให้ชาวเขาเป็นพหุเมืองไทยที่มีคุณภาพและสามารถช่วย ตนเองได้
3. เจริญจิตตภาวนาให้ชนชาวเขา
4. ดำเนินการลดหย่อนการเก็บประชากรชาวเขาและชาวไทยบนพื้นที่สูงโดยเร่งด่วน ควบคู่กับ
ให้ใช้ดิน
5. แต่งตั้งคณะกรรมการชาวเขาเพื่อรับผิดชอบนโยบายชาวเขาทุกกรณีสำนักงาน
โครงการพิเศษ กระทรวงศึกษาธิการ, 2530, หน้า 211

ศึกษามูลนิธิขององค์กรศาสนา

นอกจากรัฐบาลรัฐและองค์กรที่มีอิทธิพลเหนือที่ทำงานพัฒนาชาวเขาคือกลุ่มองค์กรศาสนา กลุ่มนี้ทำงานมานานแล้วประมาณ ๑๐-๑๐๐ ปี แต่ไม่เป็นที่รู้จักกันนัก ลักษณะการทำงานเป็นการเผยแพร่ศาสนาและสนับสนุนด้านการศึกษา มาเปิดตัวจริงๆเมื่อ 30-50 ปี เป็นกลุ่มศาสนาคริสต์ คืออาจาจารย์พอล ลูอิส แห่งนิวยอร์กและดอน บาทหลวงนิโชน เทียนวิภาส แห่งนิวยอร์กในคาทอลิก นอกจากนั้นมิชชันนารีอื่นๆ ยังตั้งรกรากเขาที่เข้ามาทำงานในฐานะอาสาสมัครของโบสถ์ มาศึกษาวิถีทางด้านวัฒนธรรมโดยไม่เกี่ยวกับศาสนาเมื่อประมาณต้นทศวรรษที่ 2510

เป้าหมายหลักของการทำงานพัฒนาของมูลนิธิคือการเผยแพร่ศาสนาคือกลุ่มโปรเตสแตนต์ และกลุ่มคาทอลิก แต่เมื่อเข้าไปเผยแผ่ศาสนาแล้วกลับเห็นว่าศาสนาเหล่านั้นดีกว่าให้อยู่ไม่สุข ชาวเขามีปัญหามากมายในหลายเรื่อง เช่นเงิน การที่ดิน ความยากจน สุขภาพอนามัย มีการเหยียดชนชั้น และมีกิจกรรมที่จะพยายามสร้างหมู่บ้านให้มั่นคง ช่วงนั้นชาวเขามีการโยกย้ายหมู่บ้านและที่ทำงานไปเรื่อยๆ กลุ่มศาสนาจึงได้พยายามที่จะให้ชาวเขาอยู่กับเป็นเขตลุ่มลุ่มมากขึ้น ช่วงนั้นจึงมีการสร้างหมู่บ้านถาวรมาก เช่น ที่ห้วยบง อำเภอฝาง เมืองงวม อำเภอแม่สาย ที่น้ำคิ่งอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ที่แม่ใจ อำเภอแม่ลาน้อย ที่บ้านห้วยต้นนุ่น อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

หลังจากนั้นเมื่อ พ.ศ. 2518 มีบาทหลวงนิโชน เทียนวิภาสได้เข้าทำงานกับชาวเขาเน้นในเรื่องของความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน แก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ ส่งเสริมสนับสนุน การตั้งกองทุนข้าว กองทุนเลี้ยงสัตว์ ประปาภูเขาและในขณะเดียวกันให้การศึกษากับชุมชนชาวเขาเรียนรู้สังคมภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน ในช่วงนั้นเป็นช่วงที่มีความขัดแย้งกันมากในสังคมไทย องค์กรนิโชนศึกษาและปัญญาชนส่วนหนึ่งหนีเข้าป่า ชาวเขาเองไม่ได้รับความเป็นธรรมหลายเรื่อง เช่น เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ เรื่องของยาเสพติด ทำลายทรัพยากรป่าไม้ต้นน้ำลำธาร สังคมไทยมองชาวเขาเป็นคนล้าหลัง ไม่ทันสมัย ไม่ดีวิถี เป็นภาระสังคมสังคม เมื่อองค์กรศาสนาเข้าไปทำงานกับชาวเขาทำให้ภาพเหล่านี้มีหลายเป็นภาพบวก

ลักษณะร่วมเครือญาติความร่วมเมืองขององค์กรศาสนา

เครือข่ายองค์กรทางศาสนา โดยเฉพาะสมาคมศาสนาแห่งประเทศไทย มีเครือข่ายอยู่ทั่วประเทศ แบ่งเป็น 10 ตั้งเขตบวร กลุ่มเป็นนายของสมาคมศาสนาแห่งประเทศไทยส่วนหนึ่งก็เป็นชุมชนบนพื้นที่สูง กิจกรรมช่วงนี้ก็เป็นงานพัฒนาที่ต้องทำให้กลุ่มเป้าหมายที่ห่างไกล ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การผลิตเพื่อบริโภค การช่วยเหลือแก่ผู้ด้อยโอกาสและอื่น ๆ และเน้นความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนเป็นเอฉิน องค์การเหล่านี้เริ่มมีการรวมตัวกันและประสานกันในฐานะเป็นองค์กรที่ทำงานบนพื้นที่สูงชนเมืองขึ้น

ในช่วงปลายทศวรรษ 2530 ได้เกิด อพร. ตามประเทศที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยก่อนแล้ว ก็กิจกรรมของ อพร. เหล่านี้ก็มีทั้งในการเสริมบวรของอพร. คือการดูแลภาวะและส่งเสริมอาชีพเป็นสำคัญ เช่น ไทย-เยอรมัน ไทย-อเมริกัน

ช่วงที่ 2 อพร. เริ่มมีบทบาท(พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๘)

สถานการณ์ชาวเขาโดยรวม

ภาพรวมสถานการณ์ชาวเขาช่วงนี้ การละเมิดสิทธิโดยรัฐต่อชาวเขาเห็นมากขึ้น มีการอพยพชนเขาออกจากป่าของผู้ที่ฐานการเข้าทำไร่หมุนเวียนโครงการพัฒนาของรัฐเห็นมากขึ้นกระทรวงมหาดไทยได้ทำหลายแห่งมีที่ถูกแย่งชิงไร่ทำไร่สวน / สกปรกติดของของรัฐ ภาพลักษณ์ของชาวเขาได้คงตัวไปเริ่มมี 3 ลักษณะคือ ๑) เป็นผู้อพยพไร้สัญชาติ ๒) เป็นแหล่งผลิตแรงงานราคาถูก ๓) เป็นภัยต่อความมั่นคง

ในปีพ.ศ. 2535 คณะรัฐมนตรีได้แต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาการแก้ไขปัญหาค่าน้ำมันคงแห่งชาติแก้ไขปัญหาค่าน้ำมันและการปลูกฝิ่น และจัดตั้งไต่สวนการ 3 ระดับ คือ ระดับชาติ ระดับกระทรวง และระดับจังหวัด เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาค่าน้ำมันและการปลูกฝิ่นในปี พ.ศ. 2537 คณะกรรมการแก้ไขปัญหาการแก้ไขปัญหาค่าน้ำมันคงแห่งชาติเกี่ยวกับปัญหาค่าน้ำมันคงแห่งชาติเกี่ยวกับปัญหาค่าน้ำมันและการปลูกฝิ่น ได้มีมติเมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2537 เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อศึกษาและเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาค่าน้ำมันและการปลูกฝิ่น และเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2538 ได้จัดตั้งองค์การระดับภาคเพื่อประสานการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาค่าน้ำมันคงแห่งชาติ ศูนย์ศึกษาการประสานงานแก้ไขปัญหาค่าน้ำมันและการปลูกฝิ่น จากการผลักดันของสภาพปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมและการปลูกฝิ่นอย่างรุนแรงของชนกลุ่มน้อยและชาวเขาในภาคเหนือ ทำให้คณะกรรมการของเขาค้นพบกลางร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ศึกษาค้นคว้านโยบาย "การพัฒนาชาวเขา" ได้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ซึ่งมีนโยบายดังนี้

1. เร่งดำเนินการขอที่ดินเพิ่มประชากรชาวเขา และประชากรชาวไทบนพื้นที่สูง และ สนับสนุนการจัดตั้งถิ่นฐานถาวร
2. เร่งปรับปรุงพื้นที่ปลูกพืชอาหารธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ และเฝ้าระวังการทำลายทรัพยากร
3. เร่งปรับปรุงองค์การเพื่อให้สามารถมีภาวะในการดำเนินการพัฒนาชาวเขาส่วนเกิน ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. เร่งพัฒนาเศรษฐกิจหลักในด้านสาขาสวนเกษตรกรรมควบคู่ไปกับสาขาอื่นๆ
5. พัฒนารวมเขาให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ นโยบาย มาตรการ การส่งเสริมของรัฐบาลชาวเขา โดยเน้นการเสริมสร้างเศรษฐกิจและให้การศึกษา พัฒนาชนบทพื้นฐาน รวมถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อให้ชาวเขาได้พัฒนาคุณภาพ ชีวิตของตนเอง
6. เร่งริเริ่มพัฒนาในด้านต่างๆ และสนับสนุนให้ชาวเขาเข้ามีส่วนร่วม เร่งสร้าง ความ
สัมพันธภาพที่ดีระหว่างความเข้าใจเป็นการผูกพันทางจิตใจให้เกิดความนิยมในชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

ช่วงมีรัฐจึงเริ่มเข้ามาจัดระเบียบชุมชน เน้นด้านความมั่นคง ปฏิรูปจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองไทย ขยายสู่การอนุรักษ์ทรัพยากร จำกัดการใช้ที่ดิน มีการพยายามรวมกลุ่มชุมชนบนพื้นที่สูง (HIGHOUP) ภายใต้อาณัติของรัฐถูกส่งเสริมโดยหน่วยงานราชการ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการเกษตร โครงการหลวงและพืชคำท้องถิ่น เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว มีการส่งเสริมการปลูกพืชผัก ไม้ผลมีโครงการ เป็นการปลูกพืชเพื่อส่งตลาดขาย

ลักษณะแผนงานขององค์กรพัฒนาเอกชน

ช่วงได้เริ่มเกิดองค์กรเอกชนที่เป็นองค์กรไทยและองค์กรจากต่างประเทศที่ไม่ใช่องค์กรศาสนาเกิดขึ้นมาก เริ่มมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2520 เช่น เมื่อปีพ.ศ.2522 มูลนิธิศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมได้เริ่มปฏิบัติงานที่จังหวัดเชียงราย ทำงานพัฒนาในด้านการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพชีวิต โครงการนี้จบลงเมื่อปีพ.ศ.2528 จากนั้นองค์กรเอกชนของไทยเริ่มมีเพิ่มขึ้นหลายองค์กร องค์กรขนาดใหญ่ เช่น สมาคม วายเอ็ม ซี เอก็เริ่มหันมาให้ความสนใจ องค์กรศาสนาได้มีการเติบโตมาก โดยไม่ทำงานพัฒนาเฉพาะกลุ่มเฉพาะที่เฉพาะ แต่จะหันมาให้ความสำคัญด้านกิจกรรมการพัฒนาชุมชนและการงานอาชีพ

ในช่วงประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๔-๒๕๒๕ ปรากฏมีองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งที่ทำงานกับคนพื้นราบ และองค์กรเอกชนของชนเผ่าที่ทำงานกับชนเผ่าโดยคงเห็นเริ่มมากขึ้นเนื่องจากมีแหล่งทุนภายในประเทศได้ให้ความสนใจสนับสนุน มีทั้งองค์กรขนาดเล็กที่ก่อตั้งขึ้นใหม่และที่แยกตัวออกจากองค์กรใหญ่ เช่น ศูนย์วิจัยและพัฒนาเชียงใหม่ โครงการบ้านรวมใจ โครงการพัฒนากาแฟและสวนและการศึกษาอาชีพ สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขา ฯลฯ

ลักษณะเครือข่ายความร่วมมือขององค์กรเอกชนพัฒนาชุมชน

ช่วงนี้ อพท.ที่ทำงานด้านชุมชนยังไม่มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย

ช่วงที่ ๓ การรวมตัวเป็นเครือข่ายช่วงที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๖)

ในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๖ อพท.ที่ทำงานด้านชุมชนจึงเริ่มจำนวนมากขึ้นได้เริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่มและเครือข่าย การรวมตัวของ อพท.ในช่วงแรกมีแบ่งได้เป็น ๒ ระยะคือ ๑) การรวมตัวของกลุ่มศึกษาประสานงานชุมชน(พ.ศ. ๒๕๓๓) ๒) การรวมตัวเป็นฐานปฏิบัติการขององค์กรเอกชนพัฒนาชุมชนกรุงเทพฯ(พ.ศ. ๒๕๓๖)

๑) การรวมตัวของกลุ่มศึกษาประสานงานชุมชน

ช่วงนี้เป็ปัจจัยภายนอกที่มีส่วนผลักดันให้ชุมชนเมืองที่ดูมีความไม่มั่นคงในที่ดินที่อยู่อาศัย และกระบวนการอพยพคนออกจากปริมานะ และเริ่มมีการนำของการโยกย้ายอพยพชาวเขาบางส่วนลงมาบนพื้นราบ เช่นมีพ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๒๙ มีการอพยพชาวเขาเผ่าม้ง เผ่าเย้าเผ่า ลาหู่ เผ่าลีซู เผ่ากะเหรี่ยง จากอุทยานแห่งชาติแม่งาค จังหวัดสุโขทัยมา ชุมชนแห่งแรกคือตลาดจันทน์โพธิ์อำเภอเพชรบูรณ์มาอยู่พื้นที่ของวัดที่ตำบลคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๒ ได้มีการอพยพชาวเขาและลงมาอยู่ในพื้นที่ใหม่ที่จัดสรรไว้คือ โครงการพัฒนาพื้นที่เฉพาะพื้นที่อำเภอท่งพระอหุณ ๑.๕๓๓ ไร่ที่ได้อพยพลงคือ เผ่าม้ง ลีซู ลาวา ลาหู่ การอพยพคนออกจากป่าไม่ได้เป็นอาวณแต่มีกฎหมายขึ้น คือนานาชาติรัฐนอร์วี วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้เปลี่ยนฐานภาพผู้นำ ทำให้ อพท.ที่สนใจงานพัฒนาด้านชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นนาม “กลุ่มศึกษาประสานงานชุมชน” มีการเปิดเวทีศึกษาประเด็นปัญหาต่างๆของชาวเขา เช่นการมีศึกษาชาวเขาในภาคอีสานเข้ามาของของ ๙.๒๕๓๖ มีมีการผลักดันเรื่องสิทธิและสัญชาติ กลุ่มได้เข้าไปอยู่ในโครงสร้างและเป็นสมาชิกของ กปชพภาคเหนือ ได้จัดทำข้อเสนอแนะต่อ คณะกรรมการประชุม คณะสัญชาติไทยในเมื่อก่อนปี ๒๕๓๕

การจัดโครงสร้างของกลุ่มศึกษาประสานงานชุมชนมีการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ โดยมีผู้เข้ามาร่วมตัวกันรวม ๑๑ คน มีผู้ประสานงานหลัก ๑ คน กลุ่มจะศึกษาและติดตามสถานการณ์ด้านชุมชนแล้วนำไปประสานกัน อพท.ในพื้นที่เป็นศรๆ ผู้ที่เข้าร่วมจะทำงานในลักษณะอาสาสมัคร ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๖ กลุ่มก็พัฒนาเป็น “โครงการประสานงานและสนับสนุนเครือข่ายอำเภอพัฒนาชุมชน ๓(อพท.)” โดยการสนับสนุนของกองทุนพัฒนาสังคม มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม และมีเจ้าหน้าที่ทำงานเต็มเวลา

ในช่วง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๖ มีความเคลื่อนไหวครั้งสำคัญของงานพัฒนาชุมชนที่กลึงหนึ่งคือ การพยายามผลักดันให้เกิดกระบวนการเวทีของกิจกรรมชมว่า โครงการดังกล่าวอยู่ใต้โครงการมหกรรมประชามชุศลธรรมที่ ๒๑ (๒๕๒๕) ปลพท.ได้เป็นแกนหลักประสานให้เกิดเวทีชนเผ่าภูชนเผ่าในภาคเหนือทั้ง ๑๕ เผ่าคือ ม้ง ลาหู่ เย้า ลีซู ลาหู่ กะเหรี่ยง กะเหรี่ยง ชิน ญู มานะ โดยจัดเวทีชนเผ่า ๓ ครั้ง นอกจากนั้น าม

และนายวิจิตรวาทกิจเป็นเวทีเดียวกัน เมื่อหาของเวทีเน้นการทำความเข้าใจปัญหาของชนเผ่า ปัญหาการ พัฒนา การรวมชนเผ่ากล้างเหงาหรือชนเผ่าจะกำหนดทิศทางของชนเผ่าอย่างไร จากนั้นได้จัดเวทีรวม ทุกชนเผ่าเป็น “สมัชชาชนเผ่า 13 ชนเผ่าไทย” เวทีดังกล่าวได้จัดคณะกรรมการชนเผ่าในประเทศไทยขึ้น มี นายท. นันทิวิธการ ตัวแทนชนเผ่า เป็นคณะทำงาน หลังจากเวทีระดับชาติแล้วก็ได้เข้าร่วมกับเวที สปท. ซึ่งมี ข้าราชการจากประเทศอื่นมาร่วม 30 ประเทศมาร่วมด้วย

แต่คณะกรรมการชุดดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการต่อเนื่องได้ เนื่องจากถูกเพ่งเล็งจากรัฐ และยังกัน ให้เกิดความไม่เข้าใจกันในหมู่ ชนเผ่า ต่อมาเมื่อสถานการณ์ความเข้าใจกันได้จึงได้พยายามจัดเป็นเวทีขึ้นแต่ก็ ไม่ได้ผลนัก คณะกรรมการดังกล่าวจึงเลิกไป¹

ข้อเด่นที่เกิดขึ้นจากเวทีชนเผ่าปี 2535-2538

1. เกิดการตื่นตัวในภาคพัฒนา
2. เกิดการเชื่อมโยงปัญหาของชนเผ่า
3. เกิดการรวมตัวของชาวบ้านเป็นเครือข่ายชนเผ่า
4. มีคณะกรรมการชนเผ่า
5. การเขียนขึ้นร่วมกันและกัน
6. กระบวนการขององค์การชุมชนเริ่มจริงจัง

ปัญหาอุปสรรค

1. ผู้นำทั้ง 13 ชนเผ่าถูกกลืนตาม
2. เกิดการไม่เข้าใจในระหว่างองค์การวิชาชีพ
3. กระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่ชนเผ่า ถูกทำให้ไม่เกิดความไม่ชัดเจนและตื้นตื้น
4. กระบวนการระดับชาติขาดการประสานกับองค์การชุมชน ในระดับล่าง
5. องค์การพัฒนาระบบทุนพยายามมีส่วนร่วมในการผลักดันแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชนสิ่ง นวัตกรรมและการควบคุมทิศทางทิศทางพื้นที่สูงในทิศทางที่เริ่มเกิดขององค์การชุมชนพื้นที่ ที่สูง แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง

ปอท. ได้อยู่ในโครงสร้างของ กอ.อท.ภาคเหนือจน พ.ศ. ๒๕๔๒ จึงเปลี่ยนเป็น สอช.เข้ามาอยู่ในกลไก กอ.อท.แทน

¹ ต่อมาพ.ศ. 2538 สอช.ก็พยายามฟื้นฟู แต่ก็ไม่ได้ผลนัก เพราะกลุ่มคนและประเด็นปัญหาที่เคยสรุปรวบรวม ไว้แต่เดิมได้เปลี่ยนไปแล้ว

๒) การรวมตัวเป็นศูนย์ประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชาวไทยภูเขา (ศอช.)

ในช่วงต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ องค์การคริสตได้เริ่มคิดที่จะเปิดโครงการด้านแผนงานเกี่ยวกับชาวไทยภูเขา โดย
ป้อนมาให้หน่วยงานหลักของการจัดการด้านนิคมการเกี่ยวกับชาวไทยภูเขานั้นตกอยู่ที่องค์กรระดับภาคคือ คณะกรรมการ
ศูนย์ประสานงานประสานงานแก้ไขปัญหายาเสพติดแห่งชาติ กงค.ช.ช. พท. 3 ได้
จัดให้มีการประชุมสัมมนาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เรื่องการแก้ไขปัญหายาเสพติดและการปลูกพืชเสพติดภาคเหนือ ใน
ปีพ.ศ. 2530 ประชุมสัมมนาเมื่อ การแก้ไขปัญหายาเสพติดเมื่อ ในพ.ศ. 2532 และค.ช.ช. พท. 3 ได้สรุปผล
นำเสนอสู่คณะรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2532 ให้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บท
แก้ไขปัญหายาเสพติดแห่งชาติและการปลูกพืชเสพติดโดยความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับราชการ คณะกรรมา
การระดับภาคของรัฐจึงได้จัดประชุมองค์กรเอกชนที่ดำเนินการเกี่ยวกับชาวไทยภูเขาทั้งหมดเพื่อผลักดันให้เกิดการรวม
ตัวกันขึ้น ศอช. หน่วยงานรัฐเริ่มหาข้อมูลมาจัดรูปแบบกิจกรรมของหน่วยงาน เริ่มจัดทำแผนแม่บทใน
ภาพพัฒนาชาวไทยภูเขา เช่น เริ่มจากการพัฒนาการทำเกษตรกรรมที่ดู ปัญหาอื่นแวดล้อม สิ่งเสพติดได้เกิดแผน
ร่วมมือจากที่ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ช่วงนั้นรัฐเริ่มมีการจัดเวทีเพื่อจะให้มีการช่วยเหลือในเรื่องการ
พัฒนาชาวไทยภูเขา ปีพ.ศ. 2532 และค.ช.ช. พท. 3 ได้จัดการประชุมร่วมระหว่างองค์กรเอกชน
ที่พัฒนาชาวไทยภูเขาของรัฐบาลที่ทำงานในพื้นที่สูง หลังจากการประชุมครั้งนี้ หน่วยงานพัฒนาชาวไทย
ภาคเอกชนส่วนหนึ่งได้เป็นที่ประชุมตัวกันขึ้นเป็นองค์กรประสานงานร่วม ผลการประชุมคราวนั้น ดร.สุเทพ
สุธรรมนัธ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้รับมอบหมายให้ไปประสาน จากนั้นได้มีการจัดประชุมภาคครั้ง
เพื่อเตรียมดำเนินการ และเมื่อครั้งคณะกรรมการขึ้นชุดใหม่เป็นทางรัฐบาลทำหน้าที่ทางระดับภาคของศอช. ขึ้นโดย
กำหนดให้คณะกรรมการที่ได้จัดเลือกตั้งก่อนเป็นคณะกรรมการจากองค์กรสมาชิกอยู่ในวาระปฏิบัติงาน 2 ปี ผู้ทำ
หน้าที่ประสานคนแรกที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นพรรคการเมืองจากองค์กรสมาชิกคือคุณเดื่องใจ สิงห์สน์ เลขาธิการมูลนิธิ
พัฒนาชุมชนในเขตภูเขาพท. 3 แล้วได้ประสานงาน กับศูนย์ด้านเอกสารประสานงานแก้ไขปัญหายาเสพติด
การดำเนินการปลูกพืชเสพติดของกทพท. 3 (ค.ช.ช.พท.3) กับสภาความสามัคคีแห่งประเทศไทย (สมท.)

ตามแผนการปฏิบัติงานปีแผนโครงการประสานงานด้านชาวไทยภูเขานั้น ได้คิดจะปรับองค์กรที่ทำงาน
ด้านชาวไทยภูเขาเป็น ๔ ระดับ คือ

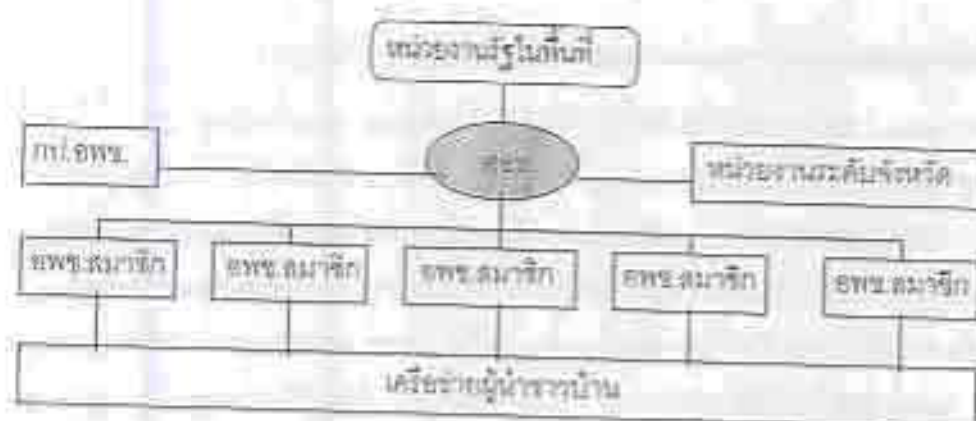
๑. องค์การระดับชาติ มี คณะกรรมการหลัก

๒. องค์การระดับภาค มี (องค์การภาคที่ 3 โดยศูนย์อำนาจการประสานงานแก้ไขปัญหายาเสพติด ชาวเขา
และการปลูกพืชเสพติด เป็นหน่วยงานหลัก

๓. องค์การระดับจังหวัด มีคณะกรรมการชาวเขาจังหวัดเป็นหน่วยงานหลัก

๔. องค์การระดับอำเภอ มีคณะทำงานชาวเขาระดับอำเภอเป็นหน่วยงานหลัก

การหาทุนสนับสนุน ศอช. ในรูปของ ศอช. อำเภอจึงหวังจะให้ ศอช. เป็นองค์กรที่จะช่วยแก้ไขปัญหายาเสพติด
อันเกิดจากรัฐทั้งในระดับนโยบายและระดับพื้นที่ โดย ศอช. จะสามารถประสานได้ทั้งรัฐบาลบ้านและ อพท. ดังรูป

บทเรียนการดำเนินงานของกรมส่งเสริมการเกษตร ในช่วงนี้

ในช่วงนี้ กรมส่งเสริมการเกษตรไม่มีสำนักงาน มีเพียงคณะทำงานเฉพาะกิจด้านต่างๆ ๖ ด้าน คือ ๑) การแนะนำสินค้าและประชาสัมพันธ์ ๒) การประชุมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ๓) การจัดการงานระหว่างองค์กรสมาชิกที่ใช้เป็นข้อมูลในการหาข้อสรุปร่วมกันและนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินงาน ๔) การพัฒนาผู้นำชาวบ้าน โดยจัดการอบรมให้กับกลุ่มผู้นำ ๕) การจัดการที่แสดงถึงศักยภาพในเรื่องการเกษตรที่มีคุณภาพและสิ่งแวดล้อม ๖) การทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานงานกับกลุ่มสมาชิกและหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้ององค์กรชุมชน

แผนงานมีวางไว้ว่าเริ่มต้นได้กับการปฏิบัติ และจากการดำเนินงานพบว่าเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคในการรวมตัวเป็นเครือข่ายของ กรมส่งเสริมการเกษตร ในช่วงนี้คือ

ธรรมชาติของกระบวนการในการทำงานกับชุมชนชาเป็นอุปสรรคต่อการรวมตัว เช่น ระยะเวลาการติดต่อปรึกษาในการทำงานขององค์กรต่างกัน ทักษะด้านภาคีต้องการหรือมีในการทำงาน

ในระยะแรกสมาชิกไม่พร้อมใจกัน คณะนักเพราะเป็นการริเริ่มจากหน่วยงานรัฐ จึงเกรงจะถูกครอบงำจากรัฐ

อย่างไรก็ตามปัญหาเหล่านี้ก็ไม่ได้ถือว่าสำคัญนักสำหรับการสร้างองค์กรในระยะแรกเริ่ม แต่ภารกิจสำคัญที่ กรมส่งเสริมการเกษตรต้องเผชิญคือ การเข้ามามีบทบาทในการวางแผนพัฒนาเพื่อการพัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อม และการควบคุมทรัพยากรที่ดินที่สูง ๒๕๓๕-๒๕๓๖ ทั้งในการกำหนดนโยบายและการเข้าไปอยู่ในโครงสร้างการบริหารงานโดยเฉพาะในคณะกรรมการการเกษตรระดับตำบลซึ่งจะส่งผลต่อชุมชนโดยตรง เนื่องจากส่วนของรัฐไม่เปิดโอกาส

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าแม้ว่า กรมส่งเสริมการเกษตรจะมีภารกิจของรัฐแต่ไม่ได้เกิดจากความจำเป็นแต่ก็ไม่ได้ไปบทบาทใดๆในการร่วมกำหนดแผนพัฒนาชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือกันของ ชพช.จึงพยายามใช้ศักยภาพในการเป็นเครือข่ายในการหาช่องทางแก้ปัญหาการรวมตัว กรมส่งเสริมการเกษตรที่เป็นอิสระจากรัฐ เมื่อไม่มีความจำเป็น

มีบทบาทในการวางแผนแม่บท กิจกรรมที่ คอช. ปรึกษาหารือถึงเป็นการเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน อุตสาหกรรม และชาวบ้าน กลับมาเน้นในเรื่องขององค์การชาวบ้าน การรวมตัวของชาวบ้านเองมีมากขึ้น ส่วนบทบาทของคสช. ในช่วงต้นนั้นไปตามกระแสคือจะเน้นการส่งเสริมการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ การจัดการเรื่องภูมิปัญญาของชาวบ้าน มีการจับในเรื่องของวัฒนธรรมของชนเผ่า และปลายปี 2533 มีการจัดเวทีสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมองค์กรเอกชนทั่วไปที่กรุงเทพมหานคร

กิจกรรมในช่วงแรกๆ ของคสช. จึงเป็นการมุ่งเน้นการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่องค์การ การประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การศึกษาฐานความรู้ขององค์กรสมาชิก การจัดการเรียนรู้สาธารณะ และทำหน้าที่ได้กล่าวถึงในการประสานงานระหว่างองค์กรสมาชิก หน่วยราชการรัฐและภาคีขององค์กรชุมชน และการสร้างความเป็นสถาบันให้กับ คอช. เพื่อให้มีภาคีการยอมรับทั้งจากสมาชิกและส่วนอื่นที่ คสช. จะไปประสานต่อไป และใน พ.ศ. ๒๕๓๖ คสช. ซึ่งถือว่าเป็นเครือข่ายของ คอช. ด้านการเข้าถึงเข้ามาอยู่ในโครงสร้างของ กปอพร. ภาคเหนือ

ด้านการวางแผนแม่บทก็ยังคงดำเนินต่อไปโดยรัฐ ในที่สุดได้ประกาศใช้เป็นแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อม และการควบคุมทิศทางการพัฒนาพื้นที่สูงในปีที่ ๔ พ.ศ. 2535-2539 1. ขณะที่ยานแม่บทฉบับนี้ไม่ได้เป็นแผนพัฒนาแต่เป็นการควบคุมและเข้าไปจัดการกับชาวชนบทยิ่งขึ้น แผนไม่ได้สนใจกระบวนการพัฒนาแต่สนใจเรื่องความมั่นคงเป็นอันดับโดยเฉพาะความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมในทัศนะของรัฐ ความมั่นคงด้านปลอดภัยสภาพจิตใจ และความมั่นคงด้านแนวชายแดน ดังนั้นชาวเขาจึงยังคงไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายของรัฐ และยังมีอุปสรรคปัญหาอันเกิดจากนโยบายรัฐที่กำหนดจากเบื้องบนโดยไม่มีกลไกใญ่มาของกับการแก้ปัญหา เช่น

- กรมทรัพยากรธรณีเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2538 ได้ทบทวนใหม่เขตที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนซึ่งกรมที่ดินทั้งหมดได้ดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เพื่อกำจัดกรมชลประทานสิทธิในป่าสงวนที่ครอบครองพื้นที่ที่ทำกิน มีเขตป่า 5 พ.ศ. 2537 กรมป่าไม้ได้โอนพื้นที่ป่าสงวนที่เสื่อมโทรมมาไว้ดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมรวมทั้งสิ้น 57 ล้านไร่ ในจำนวนนี้เป็นพื้นที่ที่จะนำมาจัดที่ดินเพื่อออกเป็นเอกสารสิทธิ (สปก. 4-01) รวม 4 ล้านไร่ ป่าสงวนที่เสื่อมโทรมเพื่อเกษตรกรรมได้จำนวน 44 ล้านไร่ ในจำนวน 44 ล้านไร่นี้เป็นพื้นที่ที่กรมที่ดินจะดำเนินการ 7 ล้านไร่ อีก 37 ล้านไร่จะเป็นพื้นที่ป่าสงวนที่กรมป่าไม้เป็นผู้ดำเนินการ ในจำนวนนี้หลายแห่งเป็นพื้นที่ลาดชัน ไม่เหมาะสมที่จะนำมาปฏิรูป จะต้องปล่อยไว้เป็นพื้นที่ป่า

- ใน พ.ศ. ๒๕๓๖ มีการจำแนกประเภทชุมชนบนพื้นที่สูงออกเป็น 4 ประเภทคือ กลุ่มที่ 1 เป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งหมู่บ้านถาวร กลุ่มที่ 2 เป็นชุมชนที่มีศักยภาพจะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านถาวรกลุ่มที่ 3 เป็นชุมชนที่มีศักยภาพจะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านถาวร กลุ่มที่ 4 เป็นชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษตามนโยบายของทางราชการโดยได้รับการอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี ส่วนกลุ่มที่ยังไม่จำแนก คือเป็นชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามเขตที่พื้นที่ลาด

ช่วงที่ ๔ การรวมตัวเป็นเครือข่ายช่วงที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๓๙-ปัจจุบัน)

ลักษณะเด่นของแผนงานขององค์กรพัฒนาเอกชน

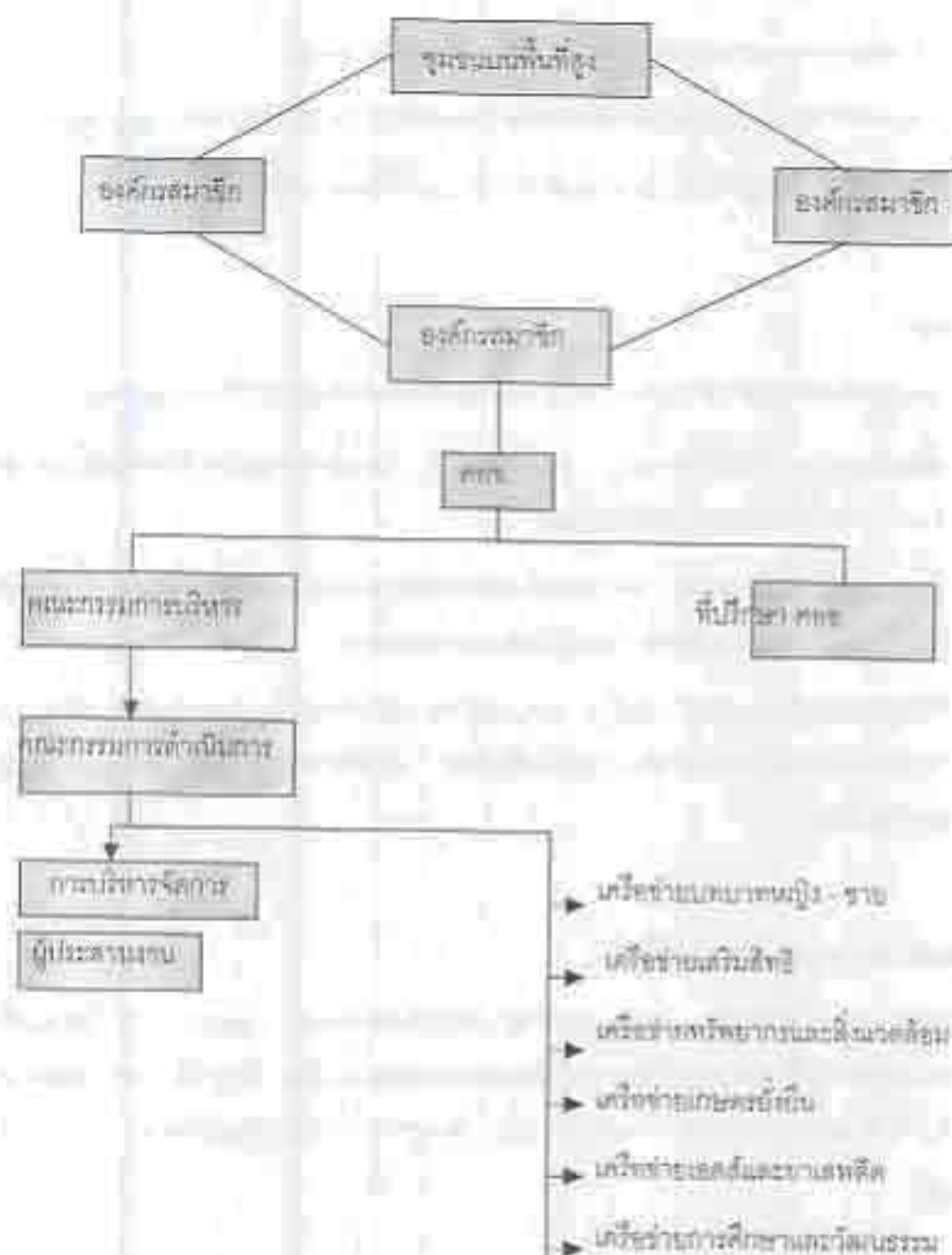
จุดเด่นของอาสาสมัครของ อทพ.ส่วนราชการในช่วงนี้มีเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัด นั่นคือ อทพ.ส่วนใหญ่ได้ลดผลงานพัฒนาด้านการศึกษา ด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อองค์กรชาวเขาส่วนใหญ่ไปมาแต่เดิม เพราะช่วงนี้รัฐเข้าถึงชุมชนอย่างค่อนข้างทั่วถึงแล้ว และยังมีอีกหลาย อทพ.ซึ่งที่เน้นบทบาทด้านการศึกษา จะเห็นได้จากการมีเวทีหรือพื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของชนเผ่าชนกลุ่มน้อยขึ้นทั้งในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ฯลฯ เพราะชาวเขายังคงมีเด็กที่ไม่มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนอีกมาก

องค์กรเอกชนเริ่มขยายนิยามกว้างยิ่งขึ้น โดยพยายามไปเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนชนเผ่า และการสร้างเครือข่ายระหว่างเผ่า เริ่มให้ความสนใจและความสำคัญกับงานผลักดันนโยบาย (เชิงสถิติ) ไปประสานงานขององค์กรเอกชนด้านอื่นๆ เช่น เครือข่ายชาวเขาสืบเชื้อสายเอส เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) เครือข่ายการจัดการทรัพยากร เครือข่ายเกษตรทางเหนือ และเกษตรบนพื้นที่สูง เครือข่ายเอสเอ็มอีเพื่อลดผลกระทบจากโครงการของภาครัฐ (ก.โทรศ.) เป็นต้น

บทบาทใหม่ของ ศอช

ผู้ทำหน้าที่ประสานศอช ในช่วงปีพ.ศ. ๒๕๓๗- ๒๕๔๐ คือศูนย์ประติรูป คณะกรรมการ ผู้ชำนาญการ ศูนย์ประสานงานการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย NSRF มีสมาชิกในทะเบียนรวมทั้งสิ้น ๑๑ องค์การพ.ศ. ๒๕๔๑) โดยใช้นโยบายในสำนักงานสมาคมสูงขึ้นมา เป็นสำนักงานของศอช ได้มีการแบ่งโครงสร้างการบริหารงาน มีที่ปรึกษา มีกรรมการ ๒ ชุดคือกรรมการบริหาร และกรรมการดำเนินการ องค์การชุมชนบนพื้นที่สูง สำนักงานเครือข่าย ผู้ประสานงาน ดังต่อไปนี้

โครงสร้างการบริหารงาน ศอช.

นอกจากนี้จากการรวมตัวกันในช่วงแรกของ ศอช. พบว่ามีบทบาทสำคัญประการหนึ่งมาจากการขาดแคลนทั้งงบประมาณและบุคลากรที่สามารถทำงานเต็มเวลาให้กับศอช. รวมทั้งปัญหาในด้านสถานที่ทำงาน และภาวะติดระบบการบริหารงาน ด้วยเหตุนี้แผนงานปีงบประมาณ พ.ศ. 2535 เน้นดำเนินการพัฒนากระบวนการบริหารของ ศอช. เองด้วย พร้อมทั้งมีเจ้าหน้าที่ประสานงานเต็มเวลา

ในช่วงนี้ ศอช. ได้กำหนดวิสัยทัศน์ วิสัยทัศน์ และกิจกรรมดังนี้

วิจัยที่ค้นพบ

1. ผลักดันนโยบายที่เอื้อต่อการพัฒนาชาวเขาอย่างยั่งยืน
2. มีศักยภาพทางด้านการขนส่งและ พลังงานและประปาของชาวไทยภูเขา
3. สามารถสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรสมาชิกในการทำสวนครัวที่มีทิศทางกับกลุ่มเป้าหมาย
4. เกิดกลุ่มองค์กรและเครือข่ายในการผลักดันนโยบายที่เอื้อต่อการทำงานให้เกิดผลได้

ข้อเสนอแนะ

1. เป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างองค์กรเอกชนพัฒนาชาวไทยภูเขา กับหน่วยงานรัฐ
2. เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ ตลอดจนความคิดเห็นในการพัฒนาและส่งเสริมชาวชาวไทยภูเขาและหน่วยงานรัฐ
3. เพื่อที่ทำการวิจัยและเผยแพร่ของชาวไทยภูเขา องค์กรเอกชนพัฒนาชาวไทยภูเขาในประเทศ ไทยที่ไม่ใช่แค่กลุ่มเฉพาะและระดับท้องถิ่นของทางราชการ
4. เป็นศูนย์กลางในการรวบรวมข้อมูล เผยแพร่ข่าวสารและความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับชาวไทยภูเขา ตลอดจนให้การฝึกอบรมชาวไทยและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การพัฒนาและส่งเสริมชาวไทยภูเขาให้มีคุณภาพ

กิจกรรมหลักของ ศชช. และผลที่เกิดขึ้น

1. การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อนำเสนอปัญหาของชาวเขา และข้อเสนอ ในการแก้ไข ปัญหา โดยเฉพาะกับหน่วยงานที่ส่งผลโดยตรงต่อชาวเขา คือ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ กองพัฒนาที่ 3 คณะกรรมการชาวเขาจังหวัด และ โครงการส่งเสริมผู้ด้อยโอกาส

ผลที่เกิดขึ้น

- เกิดการยอมรับ ศชช. มากขึ้น
- เกิดการประสานงานระหว่างองค์กรเอกชนกับหน่วยงานรัฐ
- เกิดการเข้าไปร่วมกับคณะกรรมการชาวเขาจังหวัด

ปัญหาอุปสรรค

- แนวคิดแตกต่างกันมาก ไม่สามารถประสานแนวคิดได้
- การผลักดันให้เกิดการแก้ไขในระดับพื้นที่ของหน่วยงานรัฐ ไม่สามารถ

เกิดขึ้นได้จริง:

2. การเขียนรายงานประกอบเอกสารที่รวบรวมผล: เป็นรูปแบบเขียนและทบทวนร่วมกันในรูปแบบของการจัดเวทีประชาคม มีกฎการร่วม การจัดทำระเบียบการ การศึกษาข้อมูล การประชุมสรุปประเด็น

ผลที่เกิดขึ้น

- ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้
- เกิดการมีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน

ปัญหาอุปสรรค

- ขาดเอกสารไม่มีทิศทางร่วม จัดสมมติฐานขององค์การเดิมเล็ก ขาดการเชื่อมโยง
- ประสานที่เป็นรูปธรรม

3. การเชื่อมประสานกับผู้เกี่ยวข้อง: เพื่อร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชนในรูปของ:

3.1 การประชุมคณะกรรมการและตัวแทนเครือข่าย

ข้อเด่น

- มีความชัดเจนในเรื่องเป้าหมาย
- มีการดำเนินงานในเรื่องการประสานเมื่อกับรัฐในเรื่องเรื่องงาน หลักสูตร
- ท้องถิ่น
- เกิดเวทีของเครือข่าย
- เกิดแผนงานเป้าหมายของเครือข่ายที่ชัดเจน
- องค์การไม่ถูกจำกัดการทำงานมากนัก

ปัญหาอุปสรรค

- ความร่วมมือกับปริมาณองค์การมีน้อย แต่มีความเข้มข้นของกลุ่มเครือข่าย
- ขาดสื่อมวลชนทางหนังสือพิมพ์และเครือข่ายของสื่อมวลชนและภาคี
- กลไกเครือข่ายงานแต่ละเรื่องยังไม่สอดคล้องกับบทบาทขององค์กรชาวบ้าน จนทำให้การนำกิจกรรมเครือข่ายไปใช้ไม่ชัดเจน แต่ก็ได้รับการสนับสนุนได้บางส่วนเช่น สิ่งวิชาการ
- จัดการเครือข่าย การติดตามประสานกับหน่วยงานราชการกรณีชุด คลองสาม และ
- ไม่สามารถนำทรัพยากรท้องถิ่นที่มีเครือข่ายอื่นเช่นเครือข่ายการจัดการจัดการทรัพยากร

เครือข่ายภาครัฐ

3.2 การจัดเวทีสมัชชาชนาประจำปี

จุดเด่น

- ได้ประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับงานนโยบายสาธารณะ เช่น สภาความมั่นคงแห่งชาติ และ ศูนย์สันติสุข การประสานงานกับหน่วยงานราชการและกำจัดการปลูกพืชเสพติดของสหประชาชาติ (ศร.ช.นช.)
- ได้ประสานความร่วมมือกับนักวิชาการ
- คณะได้มีโอกาสทบทวนบทบาทของคสช. ภายใต้วิสัยทัศน์ของคณะองคมนตรีทักษิณ
- เชื่อมสัมพันธ์กับพันธมิตรและสาธารณชน เชื่อมโยงกับนโยบายหรือผลกระทบตักตักทางการเมืองพัฒนาชุมชนสัมพันธ์กับสาธารณชน
- คสช. จะต้องพัฒนาผู้นำชุมชนเพื่อให้ได้ศักยภาพและต่อ เมือง
- เปิดการประสานใกล้ชิดกับศึกษามากขึ้น
- ทวงถามการดำเนินการให้สัตยาบัน ข้อตกลงพัฒนาของชนชั้นกลางว่า น่าจะมีองค์ประกอบและนักวิชาการเข้าไปร่วมในกระบวนการกำหนดทิศทางพัฒนาประเทศไทย

ปัญหาอุปสรรค

- การรณรงค์ยังคงมีทัศนคติในทางลบกับหน่วยงานพัฒนาองค์กรเอกชน
- ภาวการณ์ยังคงมีทัศนคติที่ไม่ดีในการประสานงานระหว่างภาครัฐ และเอกชนทั้งที่โดยปกติก็มี ปัญหาอยู่ตั้งแต่การติดต่อประสานงานกับราชการ
- เวทีสาธารณะที่ขึ้นที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนจะเข้าทำงานแต่ละจังหวัดไม่เอื้อให้เกิดความสะดวก พหุภาคีและการ
- การรณรงค์ของ คสช. ไม่ค่อยมีผลทำให้ไม่ค่อยมีโอกาสที่จะรวมตัวกัน
- การเข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรสมาชิกไม่ค่อยมีผลของภาคีความ
- การประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ และยังมีจุดสนใจสาธารณะเพื่อให้องค์กรสมาชิกได้รู้ความเคลื่อนไหวในวงกว้าง ขาดความไม่
- คสช. ทำงานในเชิงนโยบายน้อยเกินไป

-HSD) และรวบรวมโครงสร้างพร้อมสภาพอื่นใดที่เกี่ยวกับราชการมากขึ้น

3.3 ใน พ.ศ. ๒๕๓๘ ศอชได้พยายามจัดเวทีชนเผ่าอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่จัดครั้งแรกในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๓๒ แต่การจัดเวทีชนเผ่าครั้งนี้ไม่ประสบผลสำเร็จนักเนื่องจากกลุ่มคนที่เข้าร่วมเปลี่ยนไปจากเดิม ประเด็นปัญหาที่นำไปจากเดิมจึงไม่สามารถถกเถียงกันถึงการจัดครั้งที่ผ่านมาได้

จากการดำเนินงานของ ศอช.ในช่วงนี้จึงจะเห็นว่ากิจกรรมหลักของ ศอช.มีความชัดเจนมากขึ้น ศอช.พบว่าในช่วงก่อนหน้านี ศอช.ยังไม่สามารถเรียกร้องในระดับนโยบายได้นัก ดังนั้นแนวทางของ ในช่วงนี้ ศอช.จึงมุ่งการพัฒนาตัวเองของ ศอช.เป็นหลัก นั่นคือการสร้างความชัดเจน การสร้างความร่วมมือของสมาชิกเครือข่าย การสร้างการยอมรับต่อ ศอช. และการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย ผลที่เกิดขึ้นคือเกิดความชัดเจนในเรื่องเป้าหมาย ภารกิจที่ควรจะเป็นของ ศอช. และศักยภาพ/ข้อจำกัดในการร่วมมือมากขึ้น

บทบาทในการเป็นตัวแทนปกป้องเรียกร้องสิทธิ และระดับนโยบายในช่วงนี้ยังไม่ชัดเจนนัก แต่ก็สามารถทำได้ผลได้ในบางระดับ เช่นกรณีที่ ศอช.เป็นตัวแทนเรียกร้องในกรณีของการอพยพที่คลองลาน ผาฮัง และแม่ต๋ามหลวง

- **กรณีผาฮัง** เกิดขึ้นในช่วงปี 2๐37 ศอช.พยายามลงไปถึงกับปัญหาที่มีโดยเข้าไปรวมแนวทางการพัฒนาในระดับพื้นที่ โดยให้ชาวบ้านอยู่ในพื้นที่ได้ สามารถประสานกับข้าราชการได้ และได้จัดเวทีประสานแกนนำแต่ละชนเผ่า แต่ทำได้ระยะหนึ่งก็เลิกไปเพราะความกดดันของคนทำงานยังไม่ตรงกัน การดำเนินการต่อหลังจากนั้นจึงเกิดการดำเนินการภายใต้ ศอช.มีเพียงกิจกรรมของหน่วยงาน อทช. ที่สนใจเข้าไปสนับสนุน
- **กรณีอพยพชาวบ้านโละโจะ จากเขตพะเยา** เกิดขึ้นในช่วงปี 2539-2540 ศอช.ได้ประสาน กับ สกน. ผลักดันให้เกิดการรวมตัวของชาวบ้านซึ่งมีถิ่นและชนเผ่าละ มีกลุ่มทำงานระดับพื้นที่ จัดเวทีร่วมกับอำเภอและจังหวัด ตั้งคณะทำงานร่วมกันเพื่อศึกษาติดตามปัญหา แต่ผลจากการประชุมก็ไม่สามารถทำข้อสรุปได้ จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการทำงานที่ศึกษาเรื่องนี้ และมีการตอบโต้กันทางสื่อกับรัฐ จนรัฐเริ่มผ่อนปรนมากขึ้น ในที่สุด อทช.ก็สามารถนำมติของ คณะที่ได้จากการชุมนุมของสมาชิกคนจนมาแก้ปัญหา
- **กรณีแม่ต๋ามหลวง** เกิดขึ้นในปลายปี 2539-2540 โดยอำเภอจะไล่ชาวบ้านซึ่งเป็นแม่เมืองและชนเผ่าออกจากพื้นที่ ศอช.จึงทำหนังสือไล่อำเภอโดยแนบข้อเรียกร้องของชาวบ้าน ของจากใบอำเภอ โดยกลุ่มจัดเวทีร่วม ศอช.ได้ลงไปศึกษาข้อมูลในพื้นที่ก่อนแล้ว จากเวทีดังกล่าวทำให้อำเภอขอยกเขตไล่ชาวบ้าน โดยให้ อพช.ไปจัดการศึกษา 120 วันเพื่อหาข้อเท็จจริงมาขึ้นแจ้งต่อรัฐ ในช่วง 170 วันนี้อำเภอได้พยายามกดดัน และเมื่อผลการศึกษาออกมาก็สามารถบอกละเอียดของอำเภอได้ แต่ทางอำเภอไม่ยอมรับ จึงยังคงหาข้อสรุปไม่ได้ มาจนถึงขณะนี้ โดยอำเภอก็ยังจะไม่ไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่

ขณะเดียวกัน สอช.ก็พยายามปรับตัวในด้านการต่อสู้เรื่องนโยบายเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมพร้อมกันไปด้วย ดังจะพบว่าช่วงนี้บทบาทการปกป้องสิทธิของ สอช.จะออกมาในเชิงการเคลื่อนไหวร่วมกับเครือข่ายอื่นเป็นสำคัญ เช่น เครือข่ายการจัดการทรัพยากร เครือข่ายเกษตรทางเลือก เครือข่ายเอตส์ เป็นต้น

ภาพรวมของ สอช.ในช่วงนี้จึงเน้นการหาความชัดเจนภายในของ สอช.และสมาชิกเป็นสำคัญ พร้อมทั้งหาทางปรับตัวเพื่อหาบทบาทที่เหมาะสมไปด้วย

เท่าที่จะสามารถประมาณภาพรวมของ สอช.ในช่วงที่ผ่านมากับแรงของศักยภาพ และประเด็นที่ควรปรับปรุงต่อไปปรากฏในช่วงนี้จะขอสรุปตามประเด็นดังนี้

ศักยภาพขององค์กร

- มีสมาชิกที่มีความหลากหลาย (61 องค์กร) มีทั้งองค์กรที่ทำงานกับชนพื้นเมืองและชนบทพื้นสูง มีนิเวศที่หลากหลาย เช่น เกษตรปลูกข้าว เกษตรถั่วลิสง ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การศึกษาและวัฒนธรรม ดังเสริมสิทธิ

- มีผู้นำชนเผ่าที่มีความเข้มแข็ง สามารถประสานและให้ความร่วมมือกับ 6 เครือข่ายของ

- มีการประสานความร่วมมือระหว่าง NGO ชาวเขา และ NGO ภาคเหนือ ตลอดจนมี การหนุนช่วยจากนักวิชาการ และหน่วยงานรัฐมากขึ้น

ข้อควรปรับปรุงต่อไปขององค์กร

- องค์การสมาชิกมีความเข้มแข็งน้อย

- ขาดการติดตามเชิงนโยบายที่มีผลกระทบกับองค์กรชุมชนชาวเขา

- ขาดงบประมาณไม่มากนัก จึงจำเป็นต้องทำแผนการเงินได้เฉพาะระยะสั้น

- ความหลากหลายในทิศทาง ความพร้อม พื้นฐานขององค์กรสมาชิก

ข. ยุทธศาสตร์ของสอช. ใน 2-5 ปีข้างหน้า

1. ประสานงานเครือข่ายต่างๆ ภายในภาคเหนือ ระดับชาติ ภายนอก ระดับนานาชาติ ควรกำหนดแนวทางการประสานงานระดับนานาชาติและภายใน ประเทศ ขณะนี้สอช. โดดเดี่ยวตัวเขามากเกินไป ไม่ค่อยมีพันธมิตร ควรประสานร่วมมือกับส่วนอื่นมากขึ้น
2. สร้างทิศทางร่วมในการดำเนินงานเชิงรุกทั้งระดับงานองค์กรชุมชนและนโยบายและมีทิศทางแก้ปัญหาในระยะยาวอย่างถาวร สอช.ต้องพบปะกับกระทรวงมหาดไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประสานงานให้ไปในทิศทางเดียวกันส่วนนี้ขอให้มีพลังเพื่อหาแกนหลัก

3. ครอบคลุมวิทยากรบุคคล เครื่องมือเพื่อทำข้อมูลที่เหมาะสมกับงานวิจัยเชิงคุณภาพทาง พัฒนา
ระบบข้อมูล ผู้การผลักดันเชิงนโยบาย ควรต้องมีทีมงาน เพื่อผลักดันนโยบายโดยใช้ฐาน
ข้อมูลจากเครือข่าย
4. ควรนำจะมีระบบและกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ สามารถประสานงานกับชาวเขาในชุมชนต่างๆ
ได้ดี
5. ควรนำจะมีพัฒนาศักยภาพของสังคมโดยพัฒนาเมื่องานที่มีอยู่ขณะนี้ 6 เดือน
6. ควรควรจับประเด็นเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานหลักของการดำเนินงาน โดยอาจจะเลือกประเด็นใดประเด็น
หนึ่งมาเป็นแกนหลักก็ได้ เช่น เรื่องสิทธิชาติ เป็นต้น

ค. ยุทธศาสตร์/แนวทางด้านการพัฒนาข้อมูลและศึกษาวิจัย

- บทบาทและวาระของบรรณารักษ์เพื่อชาวเขา เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการศึกษา วิจัยให้
สามารถปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับภาคพัฒนาชาวเขา เช่นในเรื่องสิทธิชาติไทย การจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ
- การทำข้อมูลทางภาคเรียนในแต่ละประเด็นปัญหาที่สืบค้นจาก และยอมรับได้ในเชิง วิชาการ ฯลฯ
ให้เห็นผลกระทบที่ชัดเจนทั้งด้านบวกและลบจนสามารถนำมาใช้อ้างอิงได้ รวมถึงการเสนอแนะเป็นรูป
ธรรมในการประสานความร่วมมือกับนักวิชาการ สถานการณ์บ้าน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง
- จัดเวทีสัมมนาหรือกับหน่วยงานราชการที่มีหรือจะต่างคนต่าง ทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติ
เช่น จัดการประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ระดับตำบลที่เกี่ยวข้องกับคน เป็นแผนความร่วมมือ โดยอาจ
กรณีอาจเชิญผู้นำชุมชนที่มีความเข้าใจร่วมแสดงความคิดเห็น เป็นส่วนสำคัญใจ จะเป็นการประสานความ
ร่วมมือโดยภาคีโดยการประสานงานของ คณะ
- ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลฐานข้อมูล ประชุม เมื่อหาการประชุมสัมมนา เพื่อบันทึกให้เป็นเอกสารในทาง
อ้างอิงสำหรับการประสานความร่วมมือระหว่างรัฐ ชุมชน และองค์กรเอกชนพัฒนาชาวเขาต่อไป และ
เผยแพร่ไปสู่หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องที่ไม่ได้เข้าร่วมในเวทีประชุมดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อเป็นการขยาย
งานให้ทราบถึงความก้าวหน้าในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชาวเขา

อย่างไรก็ตามการกำหนดทิศทางที่แน่นอนของ คณะ ในช่วงต่อไปจะได้นำการกำหนดร่วมกันอีก
ครั้งหนึ่งในการจัดประชุมสมัชชา คณะ ประจำปี ๒๕๔๐ ซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงต้นปี ๒๕๔๐

4. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ: กรณี เครือข่ายสตรี¹

*นิวัติ สุวรรณพัฒนา²

*สุเมธ แก้วทุม³

*นิธนา นวลศิริ⁴

*สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ก. บทบาทของสตรีระดับรากหญ้า

งานพัฒนาด้านสตรีของ อพร.ภาคเหนือไม่สามารถแยกออกจากพัฒนาการของกลุ่มสตรีระดับรากหญ้า ที่กันตัวขึ้นเองตามธรรมชาติอยู่ทั่วไปในภาคเหนือ จากการศึกษากลุ่มสตรีที่มีบทบาทในทางแก้ไขปัญหของชุมชนและสังคมวงกว้างในภาคเหนือนี้ พบว่าเงื่อนไขที่ทำให้ผู้นำสตรีได้มีโอกาแสดงบทบาทมากขึ้นจะเกิดขึ้นพร้อมๆ กับปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชนชั้นระดับชุมชน มีปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้ผู้นำสตรีเริ่มมีบทบาทเข้าไปแก้ไข ต่อมาก็ขยายขอบเขตไปสู่การรวมตัวของชาวบ้านเป็นกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มสตรีแม่ครัว กลุ่มเกษตรทางเลือก เป็นต้น

ผู้นำสตรีเหล่านี้ได้ประสานกับรัฐและ อพร. มาตั้งแต่ทศวรรษ 75-80 อันเป็นปีที่เริ่มเกิดเครือข่ายของชนชั้นกลางและ ขบวนการทำงานด้านสตรี แล้ว เช่น การส่งเสริมการรวมกลุ่มแม่บ้านของเจ้าหน้าที่รัฐ การเสริมรายได้ของอพยพ เป็นต้น ต่อมาผู้นำสตรีก็ยังสามารถขยายบทบาทออกไปสู่สังคมได้กว้างยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็ยังควบกับบทบาทในระดับชุมชน หรือกลุ่ม หรือเครือข่ายชนชั้นของตนเองอยู่อย่างต่อเนื่อง ขบวนการทำงานด้านสตรีมักจะไม่ประสานกับผู้นำสตรีเหล่านี้

ผู้นำสตรีที่โดดเด่นในภาคเหนือ เช่น นางกรรณแก้ว สักวสิน นางทองดี โพธิ์ทอง นางศรีนวล เมืองคำดา นางสุพรรณ คำเจริญ นางจันทร์หอม วงศ์ศิริชัย นางกิ่งแก้ว บุญสิง นางพรสวรรค์ จันทร์มาลัย นางทองใบ มณีมัน เป็นต้น⁵

ข. พัฒนาการงานพัฒนาด้านสตรีในภาคเหนือ

¹ ขอของชุมชน ศูนย์สุขภาพ ดินอันนาฮูลู (ชุมชน) วิสาหกิจแม่ แม่ทองดี โพธิ์ทอง ขอนนาฮูลู เขมราฐ

² อดีตผู้อำนวยการงานกลุ่มปัญหาต่างประเทศและเขตชายแดนของสถาบันพัฒนาชนบทของเครือคริสตจักรภาคเหนือ

³ ผู้ประสานงาน ศูนย์ประสานงานเพื่อพัฒนาสตรีภาคเหนือ

⁴ ผู้ประสานงานเครือข่ายสตรีพัฒนากลุ่มภาคเหนือ

⁵ ลี้จะได้อีกส่วนต่อไป

⁶ โปรดดู ศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนากลุ่มสตรีพัฒนา วิสาหกิจแม่ทองคำแม่ทองดี เมืองอันนาฮูลูของเครือคริสตจักรภาคเหนือ มาตรา ๓๕-๓๖

นอกจากการมีโอกาสเข้ามามีบทบาทในงานพัฒนารวมมากขึ้นของผู้นำสตรีในภาคชนบทและในชุมชน ทั้งที่กล่าวไปแล้ว ประเด็นงานพัฒนาด้านสตรีก็ยังมีกรณีอื่นที่พิเศษและซับซ้อนต่างกันไป เช่น กรณีผู้หญิงชาติพันธุ์ การมีกรรมมีส่วนร่วมในการปกครองของสตรี กรณีการต่อสู้เพื่อสิทธิของสตรี กรณีการคุ้มครองทางสังคมแก่สตรีที่รับงานไร้ค่าที่บ้านแรงงานของระบบ เป็นต้น ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยกลุ่มคนที่หลากหลายเข้าไปร่วมกันแก้ปัญหาด้วยกัน อพร.ในฐานะผู้ที่มีสนใจปัญหาด้านสตรีจึงเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่พยายามร่วมแก้ไขปัญหามูลนิธิสตรีในประเด็นปัญหาต่างๆ อย่างใกล้ชิด **มี อพร.ในภาคเหนือ**น้อยมากที่เป็นองค์กรทำงานด้านสตรีโดยตรง ส่วนในหน่วยงานด้านสตรีจะเป็นเพียงกิจกรรมเล็กๆ ขององค์กรเท่านั้น ขณะเดียวกันก็ยังมีกลุ่มชนชั้นกลางกลุ่มอื่นๆ นอกจาก อพร.ที่สนใจและมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาด้านสตรีภาคเหนือ โดยเฉพาะชนชั้นกลางตามหลักการศึกษาที่มีกรรมตัวอยู่ในรูปของศูนย์สตรีศึกษาหลายแห่ง กลุ่มเหล่านี้มักจะทำงานด้านสตรีโดยตรง ดังนั้นการกล่าวถึงพัฒนาการของงานพัฒนาด้านสตรีในที่นี้จึงเกี่ยวข้องกับแวดวงกลุ่มไม่กี่แห่งเท่านั้นของชนชั้นกลางที่นำออกมาจาก อพร.อย่างแยกกันไม่ได้

พัฒนาการของการทำงานด้านสตรีในภาคเหนือแบ่งได้เป็น ๓ ช่วง คือ ช่วงที่ ๑ ทำงานระดับรากหญ้า (ก่อน พ.ศ. ๒๕๒๘) ช่วงที่ ๒ เครือข่ายของ อพร.และชนชั้นกลางในสถาบันการศึกษา(พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๓๘) ช่วงที่ ๓ ภาวสุธารากหญ้า พ.ศ. ๒๕๓๘-ปัจจุบัน

ช่วงที่ ๑ ทำงานระดับรากหญ้าก่อน พ.ศ. ๒๕๒๘)

สตรีในชุมชนภาคเหนือได้มีโอกาสร่วมทำงานพัฒนามกับหน่วยงานภายนอกมาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. ๒๕๒๘ แม้ว่าทั้งกับหน่วยงานรัฐและ อพร. เช่นการขอความช่วยเหลือในการรวมตัวจัดกลุ่มแม่บ้าน การส่งเสริมอาชีพสตรีโดยรัฐ ในส่วนของ อพร.ก็ได้เริ่มทำงานในชุมชนมานาน โดยเฉพาะช่วงต้นทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม ช่วงนี้ อพร.ที่มีเบื้องหลังด้านสตรีเป็นงานหลักด้านเดียว เท่าที่ปรากฏมีเพียงสมาคม YWCA และชมรมผู้นำสตรีประโยชน์ ฯ เท่านั้น ในขณะที่ อพร.ส่วนใหญ่จะสนใจการพัฒนาชุมชน โดยมีประเด็นสตรีเป็นเป้าหมายรองลงมา ซึ่งประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาชนชั้นกลางและ อพร.เช่นนี้จะทำให้งานพัฒนาด้านสตรีจำกัดและไม่

ขยายตัวได้ วัตถุประสงค์ของการทำงานด้านสตรีในช่วงนี้ มี ๒ ประการคือ

๑. การเสริมรายได้ เสริมอาชีพ
๒. การสร้างองค์กรสตรีในระดับพื้นที่

และยังพบว่าผู้นำสตรีที่มีบทบาทโดดเด่นในปัจจุบันก็เริ่มเติบโตมาในช่วงนี้เช่นกัน ซึ่งน่าจะศึกษาว่าผู้นำสตรี งามยิ่งของสตรีของผู้นำสตรีเหล่านี้เกิดมาได้อย่างไร และมีพัฒนาการมาได้อย่างไร ปัจจัยที่ทำให้ผู้นำสตรีเหล่านี้เติบโตมีอะไรบ้าง รวมถึง ศึกษาถึงกระบวนการเป็นผู้นำสตรีในกับพื้นที่ต่างๆ เช่นในวัดชุมชน คณะหรือ กลุ่มเมือง เป็นต้น

ช่วงที่ ๒ เครือข่ายของ อพร.และชนชั้นกลางในสถาบันการศึกษา(พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๓๘)

ในช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ ได้มีองค์กรชนชั้นกลางที่สนใจปัญหาด้านสตรีมากขึ้นตามสถาบันการศึกษาจำนวนมาก ช่วงดังกล่าวนี้ได้เกิดการขยายตัวของ ชพช.ขึ้นมากด้วย ทำให้ชนชั้นกลางเหล่านี้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายผู้ทำงานด้านสตรี โดยการริเริ่มประสานงานของสถาบันการศึกษา อาทิเช่น ศึกษาศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยพายัพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และวิทยาลัยครูเชียงใหม่ (สถาบันราชภัฏในปัจจุบัน) หลังจากการพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ โดยได้เชิญหน่วยงานและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในประเด็นผู้หญิงเข้าร่วมด้วย อาทิ สมาคม YMCA โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน เป็นต้น จากเวทีดังกล่าวก็ได้พัฒนาการประสานงานกันในเรื่องเครือข่ายขององค์กรที่ทำงานด้านสตรีขึ้นในภาคเหนือตอนบนเป็นต้นมา ช่วงนี้องค์กรต่างๆ ถึงจะแยกกันทำกิจกรรมต่างๆ ขององค์กร จนในปีพ.ศ. 2530 จึงได้รวมตัวกันจัดกิจกรรมวันสตรีสากล ความร่วมมือกันทำกิจกรรมอื่นๆ ก็ไม่ปรากฏ

ในปีพ.ศ. 2532 มีการริเริ่มประสานงานในรูปสภาของเครือข่ายองค์กรสตรี โดยมีองค์กรสมาชิกที่เข้าร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในเครือข่ายอยู่ประมาณ 25-27 องค์กร และเรียกเครือข่ายสตรีนี้ว่า "คณะทำงานประสานงานกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือ" มีคุณพจนวรรณ ชยุติ ผู้ประสานงานมูลนิธิพัฒนาสตรี YMCA สันกำแพงขณะนั้น ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ประสานงานเครือข่าย

การดำเนินงานในระยะแรกของเครือข่ายเป็นไปในรูปของการประสานงานแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็น ประสานการเฝ้าระวังงานในประเด็นการพัฒนาสตรี โดยมีกิจกรรมในรูปแบบของการร่วมรณรงค์เคลื่อนไหวในนามของเครือข่ายเป็นครั้งๆไป

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เครือข่ายสตรีนี้มีบทบาทเด่นชัดมากขึ้น ในขณะที่รัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้จัดคณะรัฐมนตรีชุดแรกมาประชุมที่จังหวัดเชียงใหม่ ทาง กปอพร.ภาคเหนือ ได้มีการนำเสนอกิจกรรมเพื่อรณรงค์และให้รัฐบาลได้รับรู้ จึงนำไปสู่การรวมกันของ NGO ในภาคเหนือตามประเด็นปัญหาที่สนใจ เช่น ปัญหาเกษตร ปัญหาป่าไม้ และที่ดิน ปัญหาสุขภาพ และปัญหาสตรี เป็นต้น ทำให้เริ่มประคับประคองเครือข่ายขึ้น คณะทำงานประสานงานกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือได้เริ่มเป็นผู้ประสานงานและหาทุนผู้บริจาคเงินและองค์กรที่ทำงานด้านพัฒนาสตรีในการรณรงค์ว่าเสนอต่อคณะรัฐมนตรี และร่วมกันผลักดันให้รัฐบาลรับข้อเรียกร้องดังกล่าวตลอดเนื่องจากเวทีพูดคุยนั้น ซึ่งเป็นเวทีกฎการที่นำไปสู่การจัดตั้งเครือข่ายองค์กรพัฒนาสตรีภาคเหนืออย่างเป็นทางการ

ในช่วงแรกๆ เครือข่ายสตรี มีการจัดกิจกรรมในนามสตรีภาคเหนือเป็นกิจกรรมหลัก นอกจากนั้นมีการจัดกิจกรรมร่วมกันเป็นระยะๆ โดยเนื้อหาหลักจะมีการพูดคุยของเครือข่ายคือ

- (๑) ชนชั้นกลางจะลงไม่ทำงานกับกลุ่มสตรีชนบทนำไปได้ทางใด
- (๒) ยุทธศาสตร์การทำงานด้านสตรีโดยทางชนบทเหนือควรจะเดินอย่างไร

จากกำหนดแลกเปลี่ยนพูดคุยกันทำให้พบว่ามีปัญหาที่เกิดขึ้นกับสตรีมีหลายด้าน จึงทำให้ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนแมกซ์กลุ่มคนขึ้นมาโดยไม่ตามปัญหาเฉพาะนั้น

โดยในช่วงปลายปีพ.ศ. 2534 ได้มีการปรับเปลี่ยนคณะทำงานประสานงานกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือ และมีการหาเวทีที่คนตัวผู้ประสานงานจากทุนพจนวรรณ ชยุติ เป็นอาจารย์จุติพร จิรุตตานนท์ จากโครงการสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยพายัพ ในช่วงนี้การประสานงานของเครือข่ายเริ่มเกิดปัญหาเนื่องจากไม่มีทรัพยากรของเครือข่ายทั้งบุคลากรและงบประมาณของ

รับ ในขณะที่ยังมีคุณสมบัติของงานใช้วิชาชีพบุคลากรและทรัพยากรของ YMCA ในการดำเนินงาน ดังนั้น ในช่วงนี้เครือข่ายจึงปรับเปลี่ยนมาเป็นภาพองค์กรประสานงานให้สื่อลงโดยแบ่งกลุ่มสมาชิก ตามความสนใจของกลุ่ม ในขณะทำงานออกเป็น 3 กลุ่ม ในการแบ่งเป็นกลุ่มย่อยยังเกิดจากการที่เครือข่ายพบว่าสื่อไม่มีปัญหาหลายด้าน จึงแบ่งกลุ่มไปสนใจปัญหาที่ตนเอง 3 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มปัญหาค้าประเวณีและขอซื้อ-ขายเด็ก สุวรรณพิณนา ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานในกลุ่ม กลุ่มนี้มีองค์การสมาชิกที่มีบทบาทสำคัญๆ เช่น โครงการลดละเลิกยา และศูนย์ฮอปส์ ของสถาบันการศึกษาดังๆ นอกจากนี้ยังมีองค์กรหรือหน่วยงานพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับปัญหาค้าประเวณีโดยตรง เช่น ศูนย์พิทักษ์สิทธิมนุษยชนบริการ สันติภาพฮอปส์ เชียงใหม่ และศูนย์จิตโชนก เป็นต้น โดยมีองค์การสมาชิกที่มีความสนใจในประเด็นนี้ทั้งหมด 17 องค์กร

กลุ่มที่ 2 กลุ่มประเด็นสิทธิกับสิ่งแวดล้อม มีองค์การสมาชิกที่มีความสนใจในประเด็นนี้ประมาณ 3-4 องค์กร ศูนย์สมนึก แฟงนคร จาก CASD เป็นผู้ประสานงานกลุ่ม มี YMCA เป็นองค์การหลัก นอกจากนี้ยังมีองค์การสมาชิกอื่น อาทิเช่น มูลนิธิฟื้นฟูชุมชนแออัดคลองเตย

กลุ่มที่ 3 กลุ่มกิจกรรมรวมกับกรรมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อาจารย์ณรงค์ - นนทวิรัตน์ เป็นผู้ประสานงานกลุ่ม ต่อมากลุ่มที่ 3 ได้แบ่งงานเป็น 2 สาย คือ

3.1 กลุ่มยั้งคิดและต่อต้านสื่อ หรือต่อต้านสื่อทั้งในขณะทำงาน ว่า กลุ่มคัดค้าน ชื่นชม มาจากมีการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบของการประสานงานและสนับสนุนการทำงานกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งเป็นจุดร่วมให้สตรีจากหน่วยงานที่ประกอบอาชีพคัดค้านได้รวมตัวกันเป็นเครือข่าย เรียกว่า “กลุ่มคัดค้านแม่บ้านต้านสื่อ” ในปี 2534 กลุ่มนี้มีศูนย์กลาง นนทวิรัตน์ จากมูลนิธิพัฒนาสตรี YMCA รับตำแหน่งเป็นผู้ประสานงานกลุ่ม โดยมีองค์การสมาชิกเข้าร่วมประมาณ 56 องค์กร องค์การสมาชิกที่มีบทบาทสำคัญๆ เช่น หน่วยงานของสำนักงานบริหารวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มูลนิธิศูนย์นิเวศชุมชนเมือง กลุ่มเพื่อนเด็ก YMCA กลุ่มเมตตาภาวดี ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชุมชน วิษณุศาสนิกวิทย์ เป็นต้น

3.2 กลุ่มสตรีในกรรมมีสง โดยมีองค์การที่ทำงานคล้ายกันหรือเหมือนกันและผลักดันสตรีในขณะนั้น ทนุอย่างต่อเนื่อง คือ ศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนาสตรีล้านนา ซึ่งมีอาจารย์ณรงค์ - นนทวิรัตน์ เป็นผู้ดำเนินการศูนย์ในขณะนั้น ได้จัดกิจกรรมเช่น การส่งเสริมบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นสตรี การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีในสภาตำบลเพื่อส่งเสริมสตรีให้มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นและร่วมผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสภาตำบล เพื่อให้ได้มาซึ่งสภาตำบลที่สตรีเป็นชนวน ตลอดจนกิจกรรมส่งเสริมการรณรงค์หรือรณรงค์ทางการเมืองของสตรี ฯลฯ

ในช่วงแรกของการมีเครือข่ายเช่นนี้มาหลาย กิจกรรมต่างๆที่จัดจะมีผลนักที่กลุ่มชนชั้นกลางเป็นสำคัญ ส่วนกิจกรรมระดับรากหญ้ายังไม่มีความโดดเด่น

¹ กลุ่มแม่บ้านได้มีองค์การที่ทำงานด้านสตรีมีบทบาทสำคัญๆ เช่น YMCA ได้มีตำแหน่งให้ผู้นำสตรี 3 จังหวัดในภาคเหนือตอนบนมาช่วยกันเป็น “สมัชชาแม่บ้านภาคเหนือ” 3 จังหวัดภาคเหนือ” ปี พ.ศ. 2531 และเปลี่ยนเป็น “สมัชชาแม่บ้านภาคเหนือและผู้นำสตรี 3 จังหวัดภาคเหนือ” ปี พ.ศ. 2533 ซึ่งทั้ง YMCA ได้ช่วยสนับสนุนให้ผู้นำสตรีมีบทบาทในขณะนั้นด้วย

ศักราชในปีพ.ศ.2535 คณะทำงานประธานของกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือ ภายใต้ชื่อคณะทำงานโครงการเสริมสร้างความรู้และทักษะของสตรีภาคเหนือ ได้ร่วมกับคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพย) ดำเนินการจัดทำกระบวนการสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 1 เรื่อง "สตรีกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ" ภายใต้โครงการสหกรณ์ประชาธิปไตยครั้งที่ 21 (๑921) ในระหว่างวันที่ 12-14 พฤศจิกายน 2535 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาความเข้าใจร่วมกันขององค์กรสตรีในด้านการพัฒนาสตรีทั้งทางตรงและทางอ้อม การพัฒนาของสตรีในอนาคต ซึ่งจะช่วยให้เสริมสร้างความรู้และเข้าใจในเครือข่ายขององค์กรสตรีในระดับชาตินี้ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับภาคีรัฐและเอกชน

การจัดระเบียบที่มีขึ้นเป็นการปรับปรุงโครงสร้างการทำงานด้านสวัสดิการชนเมืองครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่ง โดยก่อนการจัดประชุมสหัชชาแอ่งหูกิงในปี 2535 แม้ว่าจะมีการรวมตัวของเครือข่ายชนชั้นกลางที่ทำงานด้านสวัสดิการ แต่การทำงานในช่วงตั้งแต่เริ่มมีเครือข่ายชนชั้นกลางมาจนถึงขณะนี้ก็ยังคงมีอิทธิพลสำคัญได้เนื่องมาจากช่วงก่อนปี 2535 คือ (ก) การเคลื่อนไหวได้ (ข) การสร้างองค์การสวัสดิการชุมชน และสวัสดิการชนแอ่งหูกิงปี 2535 ซึ่งถือได้ว่าเป็นการรวมตัวกันครั้งแรกของเขตอุตสาหกรรมเกี่ยวกับกลุ่มชนชั้นกลางในการร่วมกันกำหนดทิศทางงานพัฒนา เวิร์ทนี้สามารถตรวจสอบปัญหาของสตรีได้กว้างขวาง ที่ประชุมเห็นร่วมกันว่าถ้าจะแก้ปัญหาเหล่านี้แล้วควรจะวางยุทธศาสตร์การพัฒนา เวิร์ทในระดับระดับปัญหาได้ก็ตาม ต้องให้สตรีมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ต่อมา คณะทำงานสหประชาชาติและสมาคมสตรีชาวเอเชีย ร่วมกับ Asian Women's Association (AWA) ประเทศไทยได้ จัดสัมมนาภาษาจีนเรื่อง ปัญหาแรงงานหญิงไทยในต่างประเทศ : ประเด็นการฉ้อโกงทางเพศจีน ในระหว่างวันที่ 3-5 ธันวาคม 2535 เพื่อเป็นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสิทธิมนุษยชนที่มีกำลังเกิดขึ้นในผู้หญิงไทย ที่ถูกส่งไปค้าประเวณีในประเทศต่างๆ เพื่อเป็นการระดมของระดมทุนไม่เกิดความร่วมมือปัญหาเหล่านี้ให้เร็วที่สุด เป็นการระดมของและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับปัญหาสตรีในประเทศไทย โดยเฉพาะปัญหาทนายความเพื่อแสวงหาแนวทางในการประสานงานที่เฉพาะสนใจในการแก้ปัญหาอย่างจริงจังและเกิดความร่วมมือประสานงานกันระหว่างองค์กรสตรีที่ภายในประเทศและภายนอกประเทศต่อไปในอนาคต และได้ได้เสนอผลการสัมมนาทั้ง 2 ครั้งต่อที่ประชุมสัมมนาโครงการ SP21 จังหวัดสงขลา (พหุวิทยา)

หลังจากนั้นการประสานงานเครือข่ายองค์กรสตรีในกลุ่มเกษตรและคนทำงานประสานงานมาหาผู้สมัครพรรคเพื่อ
ภาคเหนือ ก็ถือว่าได้สิ้นสุดลง เมื่อเมื่อก่อน จ.สุโขทัย ได้ลาออกจากตำแหน่งผู้ประสานงาน และไม่มีผู้ขึ้นมาทำ
หน้าที่แทน อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีการเคลื่อนไหวประสานงานกับพรรคเพื่อไทยในระดับกลุ่มประเด็นปัญหาบาง
กลุ่ม กลุ่มประเด็นปัญหาที่ยังคงมีชาวชนชั้นกลางและคนเมืองเข้าเป็น กลุ่มปัญหาการค้าประเวณีและเอดส์ ซึ่งเป็น
สถานการณ์ที่รุนแรงขึ้น อีกประเด็นปัญหาที่คงมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องคือ "ลดภัยจากการเมือง"

ในระหว่างของการประชุมงานในกลุ่มก็ได้มีการรวมตัวกันของครูของวัดพระพิทักษ์โพธิ์ซึ่งงานในโรงเรียนมีปัญหา การค้าประเวศเป็นละเมิดคดีประมาณ 6-7 คดีจนกระทั่งศาลได้สั่งให้ยุบเลิกโรงเรียน และเปลี่ยนความผิดเป็น ข้อหาขายสารพิษอย่างผิดๆ ๑๓ คดี การจับกุมจึงเกิดขึ้นและข้อหาเปลี่ยนจาก: ขบวนการค้ายาเสพติดไปผิดฐานละเมิดงานการฉ้อโกงคดีในปัจจุบันใน

การประชุมวิชาการพหุติกรรมสุภาพครั้งที่ 3 ที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานวิจัยพหุติกรรมสุภาพ กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในวันที่ 13-16 พฤษภาคม 2535

หลังจากนั้นก็ได้มีการเคลื่อนไหวกันในระดับกลุ่มองค์กรสมาชิกเมืองเพื่อการประสานงานจัดการพัฒนา เมืองประเทศเมืองที่ควรพัฒนาเอกชนในการป้องกันเอดส์ขึ้นในวันที่ 29 มกราคม 2536 ซึ่งต่อมาภายหลัง ความเคลื่อนไหวในครั้งนี้ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบการประสานงานเชิงเครือข่ายของกลุ่มองค์กรที่ทำงานด้านเอดส์ ในภาคเหนือตอนบนขึ้นมา จนพัฒนามาเป็นเครือข่าย HGOs AIDS ภาคเหนือในที่สุด

การรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันครั้งหลังสุดของกลุ่ม อหพ.ที่ทำงานด้านสตรี คือการมีโครงการมา รวมกันอีกครั้งหนึ่งในช่วงของกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งในภาค ขงขององค์กรพัฒนาเอกชนได้มีการประสานผ่าน กปชช. ได้จัดเวทีของการนำเสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของกลุ่มเครือข่ายต่างๆในภาคเหนือ ก็ได้มีการนำเสนอโครงการนำเสนอสมาชิกคิดเห็น ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของกลุ่มเครือข่ายต่างๆในภาคเหนือ ก็ได้มีการนำเสนอโครงการนำเสนอสมาชิกคิดเห็น ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการเข้าร่วมเสนอข้อคิดเห็นจากกลุ่มองค์กรสตรี โดยให้ข้อเสนอแนะจากเวทีประชุมสมัชชาสมัชชาแม่หญิง เชียงตุงเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งจัดขึ้นในปี 2536 ดังที่กล่าวแล้ว

ข้อสังเกต

จากที่กล่าวมาจะพบว่าในส่วนนี้ไม่มี อหพ. รวมทั้งหน่วยงานอื่นในภาคเหนือที่สนใจและทำงานด้านสตรี อยู่แล้วรวมประมาณ 25-26 องค์กร. ในส่วนของอหพ. แต่ละองค์กรที่ทำงานด้านสตรีก็ทำกิจกรรมตามแผนงาน ขององค์กรอยู่แล้ว โดยได้จัดทำกิจกรรมแตกต่างกันไปเพื่อให้ปรากฏผลการปฏิบัติงานของเครือข่ายเป็น 3 กลุ่มคือ กิจกรรมด้านผลักดันและการทำประเด็น ด้านเชิงผลักดัน และด้านคัดค้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กิจกรรมเกี่ยวกับสตรีด้านอื่นๆที่ อหพ. ได้ทำเช่นเช่นมีข้อเสนอแนะกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับสตรี ซึ่ง อาจแบ่งปัญหาของสตรีได้ตามสมมติฐานสมมติฐานมี 3 ประการใน พ.ศ. 2535 คือ ปัญหาการมีส่วนร่วมใน กระบวนการตัดสินใจของผู้หญิง ปัญหาของผู้หญิงกับสิทธิสตรี ปัญหาผู้หญิงกับสุขภาพสตรี ปัญหาผู้หญิงกับการเมือง ปัญหาผู้หญิงชนกลุ่มน้อย ปัญหาผู้หญิงกับการเข้าถึงบริการทางเพศ และปัญหาผู้หญิงใน ภาคเกษตรกรรม การทำงานและการทำแบบกิจกรรมด้านสตรีของ อหพ. จึงกระจายไปตามประเด็นปัญหา เหล่านี้

การพยายามรวมกลุ่มเครือข่าย เกิดจากการพยายามรวบรวมประเด็นการดำเนินการทำงานด้านสตรีจาก หลายแผนงานข้างต้นเพื่อหาทิศทางที่เหมาะสมร่วมกัน อย่างไรก็ตามการทำงานและปัญหาของสตรีเป็นเรื่องที่มีความละเอียดซับซ้อน นำส่งจากกลุ่มที่นิยมประสานให้เกิดเครือข่ายคือหน่วยงานจากสถาบันการศึกษาที่สนใจปัญหาด้านสตรี และใช้กิจกรรมการจัดงานวันสตรีสากลเป็นงานประจำปีมาเป็นกิจกรรมหลักในการรวม กลุ่ม ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะเป็นที่รับได้ของ อหพ. และมีวิชาการโดยทั่วไป แต่อาจจะไม่สามารถยกเป็น กิจกรรมร่วมของชาวบ้านทุกกลุ่ม เช่น สตรีชนกลุ่มน้อย ดังนั้นกิจกรรมเหล่านี้จึงน่าจะไม่สามารถกล่าวถึง เครือข่ายของ อหพ. เป็นคำได้ และถ้ากิจกรรมของเครือข่ายไม่สามารถสร้างให้เกิดประเด็นร่วมของชาวบ้านได้ แล้ว อหพ. แล้วไม่น่าจะเป็นกิจกรรมที่ตรงเป้าหมายต่อการสร้างเครือข่ายชาวบ้าน และถึงสมมติได้ว่าความร่วมมือ

ตัวเป็นเครือข่ายบ้านซึ่งนี่ต้องอาศัยความร่วมมือของบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการรวมเครือข่าย^๕ ดังนั้นเมื่อผู้ประสานงานเริ่มลาออก เครือข่ายก็แยกเป็นส่วนย่อยเล็กๆที่เป็นจริงมากขึ้น คือการรวมตัวกันแต่ละประเด็นปัญหาหรือความสนใจของแต่ละคน อย่างไรก็ตาม ก็ต้องกล่าวไว้ว่าวิทยากรในการประสานงานของเครือข่ายก็มีความจำเป็นเช่นกัน เพราะถ้ามีวิทยากรในการประสานงานก็อาจทำให้มีการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนประเด็นการถกเถียงและยกระดับสู่การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันในภายหลัง ดังนั้นเมื่อไม่มีวิทยากรสำหรับการประสานงานเครือข่ายก็แยกเป็นกลุ่มเล็กๆ และยกยอผลงานกลายเป็นจะสับสนใครทำอะไรวันละงานละนิดได้บ้าง

จึงกล่าวได้ว่างานพัฒนาสตรีของสตรีในช่วงนี้ได้ทำอยู่ โดยกระจายไปตามประเด็นปัญหาต่างๆ แต่การรวมตัวเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาทิศทางงานด้านสตรีโดยรวมนี้ยังไม่ค่อยมีนัก จึงได้รับเปลี่ยนมาเป็นการรวมตัวในระดับแต่ละประเด็นปัญหา และหาความชัดเจนในประเด็นปัญหานั้นๆ ดังนั้นการรวมตัวของสตรีเป็นกลุ่มในประเด็นปัญหาอาจหลากหลายไปขึ้นอยู่กับองค์กรของตนเองอีกได้ ในขณะที่บางประเด็นก็สามารถพัฒนาเครือข่ายได้ต่อไป เช่น พัฒนาร่วมกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งต่อมาได้แยกงานเป็น 2 สายคือประเด็นสิทธิและการเมืองและประเด็นสตรีในกิจกรรม นั่นคือกล่าวในระดับองค์กรและกลุ่มระดับปัญหาด้วย ทพธ. ยังคงทำงานด้านสตรีอยู่ ส่วนในระดับเครือข่ายโดยรวมนั้น ในปลายๆของช่วงนี้ได้ร่วมมือทำงานกับเครือข่ายอื่นๆอีก 3-4 เครือข่ายดังกล่าว โดยเครือข่ายเหล่านี้มีแนวโน้มจะไม่สร้างเครือข่ายกับชาวบ้านในระดับรากหญ้ามากขึ้น การรวมตัวเป็นเครือข่ายโดยรวมของงานด้านสตรีจึงโดดเด่นในทางแรกๆ^๖ และค่อยๆปรับเปลี่ยนไปจนกลายเป็นกลุ่มย่อยๆดังกล่าว ดังนั้นเพื่อรักษาแม่ข่ายใน พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา เครือข่ายงานพัฒนาด้านสตรีก็เริ่มมีเคยมีการรวมตัวในระดับเครือข่ายโดยรวมเพื่อร่วมกันสรุปบทเรียน แอวป็นยุทธศาสตร์ของเครือข่ายโดยรวม ซึ่งความเป็นจริงแล้วเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับการทำงานในเชิงเครือข่ายอย่างถึง

ช่วงที่ ๓ กลับสู่รากหญ้า(พ.ศ. ๒๕๓๕-ปัจจุบัน)

ช่วงนี้เป็นพัฒนาการที่ต่อเนื่องมาจากช่วงก่อน จากประมาณปีพ.ศ. 2538 ถึงปัจจุบันภาพรวมขององค์กรที่ทำงานด้านสตรีก็ค่อนข้างแยกกันทำงานในส่วนของตน เช่น องค์กรในการศึกษา นักวิชาการที่ทำงานด้านสตรี กลุ่มชาวบ้านสตรี รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ที่มีหน่วยงานด้านสตรีร่วมอยู่ ลักษณะของกิจกรรมขององค์กรที่ทำงานด้านพัฒนาสตรีต่างคนต่างทำมากขึ้น ไม่มีการประสานความร่วมมือกันทำงานนัก มีการติดต่อประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่จากบุคคลหรือหน่วยงาน

ลักษณะกิจกรรมที่องค์กรที่ทำงานด้านพัฒนาสตรีทำด้านสตรีในปัจจุบันอาจแบ่งโดยอาศัยกรอบภาพแบ่งใน พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้เป็น 3 ลักษณะคือ

1. ด้านเศรษฐกิจ เช่น การผลิตสินค้ากรรม เกษตรกรรมสวน เกษตรทฤษฎีใหม่ อนุรักษ์ป่า
2. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง สิทธิ เช่น อบต.

^๕ อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้ละเลยความสำคัญของวิทยากรในการประสานเครือข่ายที่คิดมากับผู้ประสานงาน

^๖ ตั้งแต่ พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา

3. การทำงานกับสตรีที่มีภูมิลำเนาในชนบท เช่น Empower House กลุ่มผู้ติดเรื้อรังเรื้อรัง
4. สตรีกับสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ยังมีนางองค์กรโดยเฉพาะสถาบันทางการศึกษาที่สนใจทำงานด้านรวบรวมและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสตรี

ในช่วงนี้ องค์การที่ทำงานด้านสตรีได้พยายามสร้างเครือข่ายสตรีระดับรากหญ้าโดยประสานกับผู้นำสตรีที่มีอยู่ในชุมชน พบว่างานพัฒนาสตรีทั้ง 4 ลักษณะข้างต้นนั้น การทำงานโม 2 ลักษณะแรกมีแนวโน้มที่จะสามารถสร้างและส่งเสริมการเป็นเครือข่ายของสตรีรากหญ้าได้ คือ ด้านเศรษฐกิจ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองการมี้องการปกครอง และสิทธิ

1. การรวมตัวด้านเศรษฐกิจ

ดังกรณีการรวมตัวเป็นเครือข่ายของกลุ่มสตรีประกอบโดยกรรมคือ กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่บ้านถ่านนาซึ่งเกิดขึ้นมาตั้งแต่ช่วงก่อนแล้ว กลุ่มนี้เป็นเครือข่ายของชาวบ้านที่ทำงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ มีกิจกรรมการหัตถกรรมที่มีนิต รวมทั้งพยายามหาตลาดสินค้า ซึ่งยังคงทำสืบเนื่องมาจนปัจจุบันนี้ และปัจจุบัน ได้มีการรวมตัวกันขึ้นในลักษณะเครือข่ายคือ เครือข่ายโดยกรรมภาคเหนือ ซึ่งเป็นเครือข่ายของ ๒๒๒ ที่ส่งเสริมหัตถกรรมและธุรกิจชุมชน

เครือข่ายหัตถกรรมภาคเหนือ ก่อเกิดขึ้นในปี ๒๕๓๕ จากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่สนับสนุนกลุ่มผู้ผลิตหัตถกรรมและธุรกิจขนาดย่อมในภาคเหนือตอนบนได้ปรึกษานำริและกำหนดเป้าหมายทิศทางการสนับสนุนกลุ่มผู้ผลิตงานหัตถกรรมให้สามารถดำเนินกิจการได้อย่างมีระบบและแบบแผน โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

1. ประสานความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันและเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ รวมทั้งการประสานความร่วมมือเพื่อผลิตจากองค์กรภาคเอกชนทั้งรัฐเอกชน ในการพัฒนาศักยภาพให้แก่เครือข่ายและกลุ่มเป้าหมาย
2. การร่วมมือช่วยเหลือกันในด้านการตลาด เป็นศูนย์กลางรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลการตลาดเทคโนโลยี การจัดการให้สมาชิกและผู้สนใจ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์เครือข่ายให้เป็นที่รู้จักและยอมรับอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

ปัจจุบันเครือข่ายมีสมาชิก ๑๑ องค์การ

กิจกรรมและแผนการดำเนินงาน

1. การสนับสนุนทางด้านการตลาด เช่น การออกร้าน การแนะนำสินค้าให้แก่กลุ่มต่างๆ เป็นต้น
2. เสริมสร้างศักยภาพขององค์กรสมาชิกให้มีความรู้ในเรื่องของการบริหารจัดการและบัญชี การพัฒนาผู้นำและการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการ รวมทั้งการศึกษาฐานแหล่งผลิตและกระบวนการผลิต การอบรม สัมมนา เป็นต้น
3. ใ้บริการข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต โดยเฉพาะในเรื่องของสิ่งทอหัตถ์พรมย้อย การบรรจุภัณฑ์ใช้สีเขียวที่ปลอดภัย clear-technology เป็นต้น รวมไปถึงการกระตุ้นเตือนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความตระหนักในเรื่องของความถูกต้องในการดำเนินงานและการคุ้มครองทางสังคมที่ผู้ผลิตควรจะได้รับ

พระนิเวศละครชาตรีถ่ายทอดมาจนพบว่า กิจกรรมด้านละครชาตรีได้ยกระดับขึ้นจากเดิมที่ทำเฉพาะชาวรัตนโกสินทร์สร้างเครือข่ายเพื่อชุมชนละแวกกัน และยกระดับการฝึกไปสู่กิจกรรมเชิงธุรกิจมากขึ้น ซึ่งเป็นการพัฒนาความเข้มแข็งของวงการชาตรีกันแก้ปัญหาของชาตรีบ้านไร่โดยคล้อยตามยุคสมัย และจะทำให้ละครชาตรีที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจระดับต่างๆได้มากขึ้น สำหรับการพัฒนาแนวทางที่เฉพาะชนในภาพพัฒนาละครชาตรี ในอนาคตจึงควรมีการศึกษาว่า ฐานข้อมูลกรรมของละครชาตรีสามารถผลักดันให้เป็นธุรกิจชุมชนได้หรือไม่

3. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมเนื่องการละคร และสื่อ

เป็นพัฒนาการที่สำคัญเนื่องจากช่วงปลายของช่วงก่อน โดยเฉพาะหลังจากการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาละครชาตรีของกรมวัฒนธรรมในปี 2535 เป็นต้นมา ศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนาศิลปวัฒนธรรมหน่วยงานสำคัญที่พยายามผลักดันในประเด็นละครกับการเมือง

ศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนาศิลปวัฒนธรรม เพื่อที่มักเรียกว่าศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ก่อตั้งขึ้นในปี 2533 กิจกรรมช่วงแรกส่วนใหญ่เป็นการประชุมพูดคุยกันระหว่างคณะละครชาตรี ศูนย์ได้มุ่งที่จะทำงานกับละครชาตรีจากทั่วทุกหัวไถ่ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง ดังนั้นกรรมการของศูนย์จึงมาจาก 2 ส่วนคือ จากนักวิชาการ และจากผู้นำละครชาตรี เมื่อมีองค์การกลางเพื่อทำกิจกรรมเชิงองค์กร ศูนย์ก็ได้ลงไปให้ความรู้และสนับสนุนกับละครชาตรีมากขึ้น อันจะเป็นฐานในการทำงานกับผู้นำละครชาตรีในระยะนี้

ในปี 2538 เมื่อละครชาตรีได้ร่วมกับกำหนดยุทธศาสตร์ในเวทีสมัชชาแห่งชาติว่า ผู้หญิงต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบกับศูนย์ได้เป็นแกนหลักของภาคสังคมและวัฒนธรรมกับการเมืองร่วมกับสมาคมกลุ่มนัฏกรรมกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ดังที่กล่าวแล้ว ทำให้ศูนย์ฯกำหนดทิศทางชัดเจนว่าจะดำเนินการในเรื่องนี้เป็นหลัก จึงได้ประสานกับผู้นำละครชาตรี จนสามารถรวมกลุ่มผู้นำละครชาตรีได้ กิจกรรมแรกๆ คือการจัดให้มีการชุมนุมแลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำละครชาตรีที่จะสมัครเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านจนทำให้ผู้นำละครชาตรีได้เพิ่มเลือกตั้ง ความสำเร็จดังกล่าวทำให้เบบสจ.สนใจและนำความเข้าแจ้งขอศูนย์ฯไปประชาสัมพันธ์ทำกิจกรรมที่ชุมชนละแวกกัน ในการคัดเลือกอีสาน จนเกิดละครชาตรีพัฒนาละคร 3 ภาคขึ้นมาทำงานสนุนเสริมกัน

ต่อมาใน พ.ศ. 2537-2538 รัฐบาลได้จัดตั้งกระทรวงวัฒนธรรมในรูปนิติสภาพำเล และองค์การบริหารส่วนตำบล (อปท.) พ.ศ. 2537 อันมีผลบังคับใช้ทั่วประเทศตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม 2538 สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้นำละครชาตรีสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องนี้ ศูนย์ฯ จึงได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อ ละครกับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นในการนี้สภาตำบลขึ้นใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน เพื่อส่งเสริมให้ละครชาตรีได้รับเชิญเข้าร่วม ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนที่กรมวิเทศสาธาณูปการและภาวกระทรวงอำนาจท้องถิ่นอย่างชัดเจน โดยกำหนดให้ละครชาตรีเข้าเป็นกรรมการสภาตำบลในสัดส่วนที่พอสมควร อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากการจัดการประชุมคือ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นจากสภาตำบลเป็นสภาตำบลเมืองชลในพ.ศ. 2537 เป็นต้นมา ทำให้ละครชาตรีเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นกรรมการสภาตำบลสืบมาจากการเลือกตั้งเพื่อร่วมผลักดันแก้ปัญหาละครชาตรีในสัดส่วนมากพอสมควร

ต่อมาในพ.ศ. 2538 เป็นต้นมา ข. นงเยาว์ นนารัตน์ ซึ่งเป็นผู้ประสานงานของศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ในขณะนั้น ได้จัดกิจกรรมสำคัญหลายกิจกรรม เช่น การส่งเสริมละครในสภาตำบล การส่งเสริมละครในอปท. กิจกรรม

เหล่านี้ทำให้สตรีและผู้สนใจได้มีความรู้เรื่องบทบาทหน้าที่ของสมาคม และรู้ว่าคุณสมบัติที่พึงมีเข้าร่วมได้อย่างไร แม้ว่าคนส่วนใหญ่ยังมองไม่เห็นโอกาสที่จะเข้าร่วมได้จริงๆ เพราะว่าเนื่องจากสตรีมักจะไม่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานและผู้ชาย แต่หลังจากการเข้าร่วมโครงการแล้ว ทำให้กลุ่มสตรีมีวิธีการต่อรองกับสมาชิกคนอื่น กิจกรรมต่อมา คือกิจกรรมการส่งเสริมสตรีกับการมีส่วนร่วมของสตรีในเขต เพื่อให้อัตตาในตนเองเห็นบทบาทและช่องทางของตนเองในการมีส่วนร่วมทางภาคเมืองในระดับท้องถิ่น กิจกรรมดังกล่าวมีสตรีร่วมงานเลือกตั้งจำนวน 353 คน จาก 5 จังหวัดภาคเหนือตอนบน (42 เขต) และได้รับเลือกตั้งจำนวน 108 คน

กิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับสตรีและภาคมีส่วนร่วมทางภาคเมืองที่สำคัญต่อมาคือ โครงการเตรียมไปปักกิ่ง ของผู้หญิงระดับรากหญ้า โครงการนี้มีผลจากภาคเหนือในกระบวนการกลุ่มสตรีที่ปักกิ่ง ซึ่งในทางคัดเลือกผู้ที่จะเข้าร่วม กลุ่มสตรีเห็นว่าการคัดเลือกดังกล่าวไม่ได้เปิดโอกาสให้สตรีระดับรากหญ้าเข้าร่วมเลย มูลนิธิเพื่อนหญิงจึงประสานงานไปยังภาคต่างๆ เพื่อคัดเลือกกลุ่มสตรีรากหญ้าไปร่วม โดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มปัญหา คือ สตรีกับการเมือง สตรีกับสิ่งแวดล้อม สตรีกับสิทธิสตรี สตรีกับแรงงาน และสตรีในเขตเมือง จากนั้นจึงคัดเลือกตัวแทน ในการเตรียมการขอภาคเหนือ ได้ตกลงกันว่ากลุ่มสตรีต้องวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาที่จะนำเสนอทั้งในระดับสากลในเวทีประชุมที่ปักกิ่ง และระดับประเทศต่อรัฐบาลไทยให้ได้ก่อนแล้วจึงคัดเลือกตัวแทน

การเตรียมการประชุมที่ปักกิ่งทำให้สตรีได้มีโอกาสวิเคราะห์บทบาทร่วมกันพบปัญหาของตนเอง ดังนั้นหลังจากการประชุมที่ปักกิ่ง กลุ่มสตรีจึงได้พยายามมาตามต่อจากแนวคิดในการแก้ปัญหาในระดับนโยบายจากที่เคยได้รวบรวมปัญหาไว้ ซึ่งต่อมาก็ได้พัฒนาเป็นเครือข่ายแม่หญิงล้านนาขึ้นโดยมีมูลนิธิเพื่อนหญิงให้การสนับสนุนอย่างใกล้ชิด

กิจกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่คุณย่าได้จัดทำคือการประชุมสัมมนาเรื่องการสรุปบทเรียนและประสบการณ์ผู้ผู้นำสตรีภาคเหนือ การจัดประชุมครั้งนี้ขึ้นที่ฐานลำคูนของถ้ำก้อต้นเครือข่ายแม่หญิงล้านนาเช่นกัน

ในช่วงปลายปีพ.ศ.2538 ศูนย์สตรีล้านนาฯ ได้เปลี่ยนผู้บริหารใหม่ ช่วงนี้ได้แบ่งกิจกรรมในปีพ.ศ.2539 ออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. กิจกรรมส่วนใหญ่เน้นหนักในเรื่องการส่งเสริมให้สตรีมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในระดับหมู่บ้าน ตำบล ซึ่งเน้นองค์กรที่อยู่ใกล้ชีวิตกับสตรีมากที่สุด
2. การจัดตั้งและวางแผนเครือข่ายแม่หญิงล้านนา หลังจากการสรุปบทเรียนจากประสบการณ์ผู้ผู้นำสตรีภาคเหนือในปีพ.ศ.2538 แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและบทบาทของสตรีในด้านต่างๆ และพบว่ามีปัจจัยเงื่อนไขหลากหลายที่สนับสนุนหรือขัดขวางศักยภาพของผู้นำสตรี ดังนั้น กลุ่มผู้ผู้นำสตรีภาคเหนือจึงมีความเห็นร่วมกันว่าจะเร่งสร้างพลังและเพิ่มศักยภาพให้กับองค์กรสตรีในชุมชนให้มีศักยภาพในการทำงานทั้งขึ้น และได้มีการประชุมพบปะพูดคุยกันระหว่างผู้นำสตรีจาก 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน และหลังจากนั้นได้มีการประชุมคณะทำงานหลายครั้ง

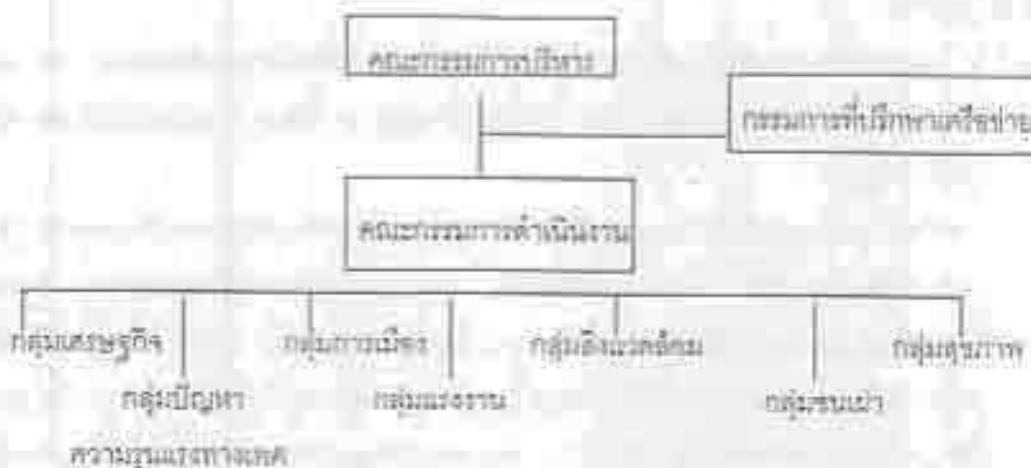
“เครือข่ายแม่หญิงล้านนา” ได้กำหนดประเด็นให้ครอบครัวคนทุกประเด็นปัญหาที่ผู้หญิงประสบอยู่ โดยเน้นหนักการแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยแนวทางการให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยเฉพาะในกรณีของการปกครอง เครือข่ายก่อตั้งเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2535

วัตถุประสงค์ของเครือข่าย

1. เพื่อส่งเสริมให้สตรีที่เป็นสมาชิกในเครือข่ายทุกระดับมีส่วนร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นปัญหาต่างๆ ตลอดจนร่วมเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาต่อประเด็นที่เกี่ยวกับงานพัฒนาสตรี
2. เพื่อเป็นสื่อกลางประสานงานและเผยแพร่ข่าวสารความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการดำเนินงานสตรีกิจกรรมของสมาชิกในเครือข่าย
3. เพื่อสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาของกลุ่มสมาชิกในเครือข่าย และผลักดันให้มีการดำเนินงานอย่างคืบคลาน
4. เพื่อเป็นฐานในการผลักดันแนวคิดที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านการพัฒนาสตรีในระดับนโยบาย กิจกรรมของเครือข่าย

1. รณรงค์ส่งเสริมสตรีให้มีบทบาทมากขึ้นในองค์การเมืองระดับท้องถิ่น เช่น สภาตำบลและ อบต.
2. นิยมนรณผู้นำสตรี และสตรีจากองค์กรเครือข่ายสตรีต่างๆ เพื่อเสริมความเข้มแข็งและเพิ่มพูนความสามัคคีในการทำงานด้านต่างๆตามความต้องการของสมาชิก
3. จัดประชุมสัมมนาและเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ผลงานของสตรีที่เป็นสมาชิกในเครือข่าย
4. จัดทำทำเนียบและจดหมายเหตุกิจกรรมของสมาชิก
5. ประสานงานแหล่งทุนและจัดกิจกรรมระดมทุนในรูปแบบต่างๆ

โครงสร้างของเครือข่ายแม่หญิงล้านนา

อย่างไรก็ตามเครือข่ายแม่หญิงล้านนาแห่งนี้ถือว่าเริ่มต้นได้ไม่นานนัก จึงต้องมีการพัฒนาให้เข้มแข็ง และลงตัวมากขึ้น ปัจจุบันศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนาสตรีล้านนาจะต้องทำหน้าที่คล้ายกองเลขาฯ ให้กับเครือข่ายอื่น แลส่งทุนที่จะสนับสนุนให้ถึงมือแม่ใจที่จะไปทุนกับเครือข่ายโดยตรง ยังต้องเกาะให้ทุนผ่านศูนย์ ฯ ในขณะที่ยุทธศาสตร์ของกรมวิทยุอาชนและจัดปฏิรูปกิจการสตรี สักนี้จึงน่าจะศึกษาเพื่อหาทางออกลดปัญหาที่เครือข่ายประสบกันอยู่ คือ ในภาวะเช่นนี้จะต้องหาแหล่งเงินช่วยเหลือให้กับเครือข่ายได้อย่างไร

ปัญหาอีกส่วนหนึ่งของความร่วมมือเป็นเครือข่ายสมัครใจในช่วงแรกก็คือ ในขณะที่เครือข่ายยังต้องมีการพัฒนาอีกมาก แต่ศักยภาพของผู้นำสมัครใจเหล่านี้ที่แตกต่างกัน บางพื้นที่จึงมีแนวทางที่จะขยายกิจกรรมและทุนสนับสนุนได้กว้าง ขณะที่บางพื้นที่ยังไม่สามารถทำได้เท่า ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าอย่างหนึ่งของเครือข่ายและผู้นำเหล่านั้นภายใต้ขอบเขตการพัฒนายให้เครือข่ายเข้มแข็งจึงต้องพยายามทำให้เกิดการหนุนส่งกันระหว่างพื้นที่ในรูปของเครือข่ายให้ได้ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ถือว่ากระตือรือร้นมาจากสิ่งมุ่งการสร้างความเข้มแข็งในระดับเฉพาะพื้นที่มาสู่ความเข้มแข็งของเครือข่าย ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าจะมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการที่ผ่านมานี้เพื่อเปรียบเทียบกับภาพปัจจุบันของเครือข่ายด้วย

นอกจากนี้อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือ น่าจะพบความซ้ำๆ ที่ผ่านและมาซ้ำๆ กันกับบทใน สมุด
ของลัทธิวชิราภรณ์ที่มีภาพารุณได้หรือไม่ และจะมีวิธีการอย่างไรที่จะหลีกเลี่ยงความซ้ำๆ ได้

ดังนั้น สิ่งเหล่านี้คือการขยายเครือข่ายโดยผ่านผู้นำชาวบ้านและผ่านปัญหาที่ชาวบ้านประสบอยู่จริงจะทำให้มีการเชื่อมโยงปัญหาและสร้างเครือข่ายให้อยู่ในโครงสร้างที่มีร่วมกันได้ นอกจากนี้การดำเนินกิจกรรมให้สตรีมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับตำบลก็เป็นการเพื่อพัฒนาสตรีให้สามารถก่อให้เกิดการตื่นตัวในประเด็นนี้ ทำให้เกิดเครือข่ายระดับรากหญ้าขึ้น และส่งผลให้เกิด อศจ. ที่ทำงานด้านนี้ขึ้นมา เช่น ศูนย์ประสานเพื่อพัฒนาสตรีภาคเหนือ

ศูนย์ประสานเพื่อพัฒนาสตรีภาคเหนือ ได้วางแผนกิจกรรมใช้ดังนี้

1. การส่งเสริมให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมจัดทำแผน (ชุมชน) ในจังหวัดต่างๆ จำนวน 5 อำเภอและ
จังหวัดเชียงใหม่ จำนวนสารปี 5 อำเภอ
2. การประชุมหรือถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่นในเชิงยุทธศาสตร์ที่เข้ามา เพื่อ
ให้ผู้นำสตรีได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ความเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรี กลุ่มภาคตำบล กลุ่มอปท.
องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มอื่นๆ เพื่อให้มียุทธศาสตร์ความร่วมมือในการพัฒนาสตรีในระยะ
ต่อไป ผลของการประชุมได้มีข้อเสนอคือ ควรทำทั้งสามกลุ่มสตรีให้เข้มแข็งทั้งขึ้น โดยให้มีการจัดตั้ง
เครือข่ายองค์กรผู้หญิงจากบ้านและจัดตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษาความเคลื่อนไหวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ
สตรี อาทิเช่น กฎหมาย (รัฐธรรมนูญ) เศรษฐกิจ สังคมสิทธิมนุษยชน ฯลฯ
3. เป็นกิจกรรมการติดตามประเมินผลและสนับสนุนส่งเสริมของกรมสตรีในพื้นที่

ส่วน อชพ ที่ทำงานด้านคดีในประเด็นอื่น ก็พยายามสร้างไม่เกิดเครือข่ายในประเด็นปัญหาเหล่านั้นเท่าที่ควรแต่ก็ยังไม่เฉพาะจัดทำและมักจะหลากหลายเกินเครือข่ายอื่นไป เช่น เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี เป็นต้น

ข้อสังเกต

สังเกตได้ว่าในช่วงนี้ อพท.ด้านสตาร์จะยังไม่มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายโดยรวมอย่างใน อดีต แม้สำนักงานเครือข่ายของชาวบ้าน ยังหาปัญหาของชาวบ้านเป็นตัวตั้งแล้วมักจะอยู่อย่างกระจัดกระจายที่จะมีเวทีเชื่อมโยงกับรากหญ้าในทุกประเด็นปัญหา โดยอาจจะเริ่มต้นโดยปัญหาใดปัญหาหนึ่งก็ได้ เช่น จากปัญหาสิทธิกับการเมือง จนสามารถรวมตัวกันเครือข่ายแม่ข่ายซึ่งมีกิจกรรมที่มุ่งการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายและก็มีส่วนร่วมในเวทีต่างๆ เป็นต้น การเคลื่อนไหวในส่วนของการบ้านอาจเห็นได้ชัดขึ้นให้ อพท.ต้องมารวมตัวกันเครือข่ายกันต่อไปก็ได้ทั้งนี้เพราะกระบวนการรวมตัวของอพท.ก็เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความสำเร็จของงานพัฒนา เรามั่นใจว่าจะพบว่ากระบวนการรวมตัวของกลุ่มสตรีที่เข้มแข็งเท่าที่ปรากฏในเวทีงานคือ กลุ่มสตรีกับครูผู้นำและกลุ่มสตรีกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้ง ๓ กลุ่มนี้มีความเข้มแข็งต้องและสามารถหนุนเสริมกันได้ดี

ค. ความคิดเห็นต่อแนวทางต่อไปข้างหน้าของเครือข่ายด้านสตรี

1. อพท.ด้านสตรีในภาคเหนือไม่ได้หยุดนิ่งเพื่อปรับยุทธศาสตร์มาประมาณ 4-5 ปีแล้ว ดังนั้นจึงควรจะประสานให้มีการรวมตัวเพื่อสร้างยุทธศาสตร์ร่วมกัน โดยอาจจะเริ่มต้นจากกระบวนการเวทีแรก หากความเข้มแข็งขึ้นเนื่องจากของแม่ข่ายและประเด็นตามที่เคยปรารถนา เป็น ๓ กลุ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2534 ก่อนที่จะแยกแยะกิจกรรมการมีและสร้างชีวิตชีวาขึ้นมา
2. เครือข่ายสตรีที่มีการรวมตัวกันแล้วจะต้องพัฒนาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นซึ่งต้องอาศัยองค์ความรู้หลายด้านมาประกอบ เช่น การช่วยกันหาแนวทางเครือข่ายให้กับกลุ่มผู้นำสตรีในเวทีอื่น เป็นต้น

ง. ประเด็นที่ควรวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาสตรี

1. องค์การชุมชนที่เข้มแข็งเพื่อให้สตรีเข้มแข็งไปได้หรือไม่ งานพัฒนาจะไปถึงสตรีหรือไม่
2. วิธีการกระบวนการในการสร้างองค์การสตรีให้เข้มแข็ง
3. การจะความเป็นผู้นำในเวทีต่างๆ เช่น ในวัฒนธรรมการเมือง คนเมือง
4. ขบวนการเคลื่อนไหว จะพัฒนาเป็นรูปธรรมได้อย่างไร
5. การเข้าใจวิถีชีวิตภายใน อพท.ของสตรีสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้แค่ไหน
6. อพท.ในแต่ละเครือข่ายควรหนัก/เบาแค่ไหน ตัวอย่างเครือข่ายคนเมือง จำเป็นต้องมีเครือข่ายที่เป็นรูปธรรมชัดเจนหรือไม่ รูปธรรมการรวมตัวของการทำงานด้านสตรีควรเป็นอย่างไร จนถึงขณะนี้ยังมีกับภาคีอื่น เช่น อพท. นักวิชาการ,

5. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ กรณีเครือข่ายการรณรงค์ด้าน อบต.

*ธนนิศ ภาณุจิยาวรรณ¹

*สถาบันส่งเสริมการเงินหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

*สมาคมส่งเสริมวิสาหกิจของประชาชนชนบท ภาคเหนือ

ก. ความเป็นมาของ อบต.

การรณรงค์เรื่องการบริหารส่วนตำบลเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์ของ สปช. ให้มีการกระจายอำนาจ
สิทธิ การมีส่วนร่วมในการปกครองของประชาชน มีจุดเริ่มต้นจากการเรียกร้องของนักกิจกรรมท้องถิ่นของ
สหประชาชาติประชาชนทั่วโลกมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2535 ให้สภาตำบลเป็นนิติบุคคล ผลของการเรียกร้องคือทำ
ให้รัฐบาลในขณะนั้นออกพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) พ.ศ. 2537 มีผลบังคับ
ใช้ทั่วประเทศตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม 2538 กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดให้สิทธิการปกครองตนเองของประชาชน
ปรากฏขึ้นในรัฐธรรมนูญ โดยกำหนดให้สภาตำบลที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวเกิน 3 ปีไม่น้อยกว่า 150,000 บาทปี โดยยก
ฐานะขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นและมีฐานะเป็นนิติบุคคล ทำให้
ให้มีอิสระภาพในการบริหารงานท้องถิ่นตำบลท้องถิ่นมากขึ้น

สภาตำบลที่จัดตั้งขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ตามพระราชบัญญัติได้มีชื่อว่าพื้นสภาพแห่ง
สภาตำบลฉบับแรกขึ้นประกาศจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นต้นไป ทำให้สมาชิกสภาตำบลทั้งโลก
ตำแหน่งคือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และแพทย์ประจำตำบล รวมทั้งสมาชิกสภาตำบลขึ้นจากการเลือกตั้งหมู่บ้านละ
7 คนต้องพ้นสภาพการเป็นสมาชิกสภาตำบลโดยทันทีในปี 2538-2539 จำนวน 2,760 สภาตำบล และปี 2540
จำนวน 3,637 สภาตำบล

สภาตำบล (นิติบุคคล) ทั้งประเทศมีอยู่ 6,397 แห่งกระทรวงมหาดไทยได้ยกฐานะขึ้นเป็นองค์การบริหาร
ส่วนตำบล (อบต.) ในปี พ.ศ. 2538 จำนวน 617 อบต. ปี 2539 จำนวน 2,143 อบต. และปี 2540 จำนวน
3,637 อบต. คงเหลือที่เป็นสภาตำบลอยู่ในปัจจุบันอีก 567 ตำบล ซึ่งเท่ากับว่าพื้นที่ตำบลส่วนใหญ่ได้
กลายเป็นพื้นที่ อบต. จึงถือเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่นที่สมบูรณ์ขึ้นทั่วประเทศแล้ว และในปี พ.ศ. 2541
อีก 567 สภาตำบลที่เหลือก็อาจจะหมดสภาพกลายเป็นพื้นที่ อบต. เต็มทุกพื้นที่ทั่วประเทศ (ขณะนั้นประมาณ
2541) ถ้ารัฐบาลต้องการถ่วงเวลาอีก 567 สภาตำบลนี้ก็อาจจะต้องรอการขออนุญาตยกฐานะขึ้นกับรัฐ
ธรรมนูญฉบับใหม่ก่อน

¹ผู้ประสานงานโครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายสภาตำบล

ปัจจุบัน ใน 9 จังหวัดภาคเหนือมีจำนวนสภาตำบลทั้งสิ้น 775 ตำบล แบ่งเป็น

1. จังหวัดแม่ฮ่องสอน	จำนวน	44 ตำบล	จำนวน อบต.	39 อบต.
2. จังหวัดเชียงใหม่	จำนวน	184 ตำบล	จำนวน อบต.	166 อบต.
3. จังหวัดเชียงราย	จำนวน	199 ตำบล	จำนวน อบต.	116 อบต.
4. จังหวัดพะเยา	จำนวน	64 ตำบล	จำนวน อบต.	63 อบต.
5. จังหวัดน่าน	จำนวน	87 ตำบล	จำนวน อบต.	87 อบต.
6. จังหวัดแพร่	จำนวน	74 ตำบล	จำนวน อบต.	82 อบต.
7. จังหวัดลำปาง	จำนวน	91 ตำบล	จำนวน อบต.	88 อบต.
8. จังหวัดลำพูน	จำนวน	46 ตำบล	จำนวน อบต.	37 อบต.
9. จังหวัดตาก	จำนวน	68 ตำบล	จำนวน อบต.	46 อบต.

นับคือหลังจากได้ออกฐานะสภาตำบลขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลจนตลอดทั้งเมืองมาทุกปีเป็นระยะเวลา 3 ปีแล้ว ขณะนี้ 9 จังหวัดภาคเหนือ มี อบต. รวมกันทั้งสิ้นแล้ว 663 อบต.

ข. สภาพปัญหาของ อบต.

สภาพแบ่งได้เป็น 2 ระดับคือ

1. ปัญหาระดับมหภาค

1.1 ระดับกฎหมาย นโยบาย ระดับของการปกครอง

ปัญหาการพิจารณา อบต. ในระดับชาติ พบว่ากลุ่มผู้มีอำนาจยังพยายามปกครองอำนาจของตนไว้ดังในช่วงของการยกฐานะรัฐธรรมนูญโดยคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ (ศธช.) เพื่อนำไปสู่การปฏิรูปการเมืองไทย ในหมวดที่ 9 การปกครองส่วนท้องถิ่น มาตราที่ 284 ระบุไว้มีลักษณะท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่นโอนอำนาจการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน หรือมาจากความสมัครใจของสมาชิกท้องถิ่น แต่ในบทเฉพาะกาลมาตราที่ 328 ได้บังคับห้ามมิให้ใช้มาตราที่ 284 มาใช้บังคับกับการดำรงตำแหน่งของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ไปองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจนกว่าจะพ้น 10 ปีนับแต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ กรณีนี้ไม่น่าไปสู่ออกกติกายกย่องกว้างขวางถึงเรื่องการกระจายอำนาจให้กับองค์กรประชาชนในท้องถิ่นว่าอะไรคือหัวใจของการปฏิรูปการเมือง ได้มีข้อเสนอจากภาคประชาชนให้คัดบทเฉพาะกาลมาตราที่ 328 ออกทั้งหมดเพื่อนำสู่การปฏิรูปการเมืองที่แท้จริง ให้ที่สุดคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญจึงได้คัดบทเฉพาะกาลดังกล่าวทิ้งทิ้งไปหมด

อุปสรรคทางการเมืองจึงเพิ่มจากความขัดแย้งขึ้นไปอีก โดยกลุ่มผู้มีอำนาจ ผู้ปกครองบางคนได้ออกมาบดเคี้ยวในและปลุกกระแสกลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านว่าตนเป็นกำลังจะถูกทำลายลงด้วย ผู้ร่างรัฐธรรมนูญ

ฉบับนี้ เพื่อบันทึกกลุ่มงานนี้ ผู้ใหญ่นาน การปกครอง ส่วนท้องถิ่น จึงเริ่มสะท้อนกับงานการเมื่อระดับชาติขึ้น

การกำหนดให้มีหน่วยงานภาค ภาควิชาที่ 228 ระบุไว้ในร่างรัฐธรรมนูญนั้น โดยอ้างว่าประชาชนยังไม่มี ความพร้อมจึงจำเป็นต้องใช้ถาวร ผู้ใหญ่นานเข้ามาทำหน้าที่บริหารโดยตำแหน่งไปอีก 10 ปีเพื่อให้ อบต. มีความเข้มแข็งและยืนอยู่ได้ด้วยตนเองนั้น คือความเห็นของผู้มีอำนาจในเจ้ากระทรวงมหาดไทยและพรรคการเมืองบางพรรค แต่ความเห็นของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องหลายในสังคมหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ กลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่ม นักวิชาการ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มวิชาชีพต่างๆ ส่วนราชการอื่น กลุ่มสื่อมวลชน และประชาชนส่วนใหญ่ กลับมองว่ามีการเบียดเบียนการกระจายอำนาจ ซึ่งถือเป็นผลงานของรัฐสู่ระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และยังเป็นภาระไม่เคารพผู้มีปัญญาของชุมชนท้องถิ่น และอาจจะนำไปสู่ความเข้มแข็ง ความ เป็น ปึกแผ่นของกลุ่มผลประโยชน์ และฐานการเมืองที่ไม่บริสุทธิ์ในระดับท้องถิ่น หากเป็นเช่นนั้นการกระจาย อำนาจของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในรูป อบต. จะมีความเหมาะสมอะไร คงตกอยู่ในมือของกรมไม่ต่างกับด้านของตาม ประกาศของคณะปฏิวัติที่ 226 ซึ่งทำให้การปกครองท้องถิ่นเสียความเป็นอิสระ และสิทธิอำนาจของการมีส่วน ร่วมตัดสินใจขององค์กรประชาชนในชุมชนท้องถิ่น กลับไม่เกิดช่องว่างการพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการ เมืองในชุมชนท้องถิ่น

1.2 บทบาทของกฎหมาย นโยบายต่อระดับสภาตำบล

ปัจจุบันมีสื่อวิทยุภาคี วิจารณ์ถึงความไม่พร้อมของ อบต. ทั้งในเรื่องของบทบริหาร การจัดการ และกระบวนการพัฒนาในแง่ของการปกครองตนเองของประชาชน บางฝ่ายได้พยายามชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่ เกี่ยวข้องหลาย อบต. ขึ้นมาเป็นเหตุผลประกอบ โดยเฉพาะความไม่เข้าใจในกฎระเบียบต่างๆ ตามกฎหมายไทย ตาม พรบ. สภาตำบล และ อบต. ตลอดจนความไม่ไว้วางใจภายใน อบต. ทางฝ่ายปกครองจึงเห็นความจำเป็น ที่ให้ได้รับการการรับอำนาจจาก อบต. หรือให้เงินอุดหนุน อบต. โดยเฉพาะทางด้านๆ ที่สำคัญคือได้มีการ กำหนดไว้ในบทเฉพาะกาลของ พรบ. สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลไว้เกี่ยวกับ และผู้ใหญ่นาน เป็น สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลโดยตำแหน่ง และยังกำหนดให้ทำนุเป็นประธานกรรมการฝ่ายบริหาร โดยตำแหน่ง (ประธาน อบต.) ตามวาระ 4 ปี ซึ่งทำให้นิเทศให้ยกเลิกการปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องการ กระจายอำนาจไปประชาชนแก่ปกครองตนเองด้วยการเลือกตั้งผู้บริหารของตนเอง

นอกจากนี้กระทรวงมหาดไทยยังได้ขอกระทรวงศึกษาธิการวางแผนพัฒนาตำบลขององค์กรบริหาร ส่วนตำบล พ.ศ. 2540 โดยมีรายละเอียดและสาระสำคัญของการมีลักษณะด้านการกระจายอำนาจและ ความเป็นอิสระขององค์กรปกครองท้องถิ่นอย่างมากมาย เช่น การกำหนดให้มีนายอำเภอจัดตั้งฐานปฏิบัติการ สถานการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล และให้นายอำเภอเป็นประธาน และยังกำหนดหน้าที่ของศูนย์ ประสานการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลอีกหลายประการ จึงแนบไปตลอดจน บทบาท ความเป็นอิสระของ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นทั้งสิ้น

2. ปัญหาระดับจุลภาค

2.1 ความรู้ความสามารถของสมาชิก อบต.

2.2 ปัญหาการขาดศักยภาพในการพัฒนาของสมาชิก อบต.

2.3 การวางแผนบูรณาการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.4 ความเปลี่ยนแปลงใน อบต.

ค. บทบาทการพัฒนา อบต. ของรัฐ

รัฐบาลได้มีแผนพัฒนาในภายใต้ที่ต่อเนื่องและสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติที่นำไปสู่การพัฒนาในระดับพื้นที่ คือ

๑. ได้กำหนด แผนความร่วมมือไทย-สหประชาชาติ ซึ่งได้กำหนดปฏิญญาร่วมใน คือ

*ตระหนักถึงความสำคัญในการได้คนเป็นเป้าหมายหลักทั้งการพัฒนาตามแนวทางของ แผน 8 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาของประชาชนเพื่อให้มีความพอเพียงที่ดี เป็นวิถีชีวิตประเพณีจากการพัฒนาอย่างทั่วถึง และกำหนดการพัฒนาได้ทุกด้าน

*มุ่งย้ำความสำคัญของการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลางโดยการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งแก่ประชาชน การมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายขององค์กรประชาชนและภาคีการพัฒนา

*สนับสนุนวัตถุประสงค์การดำเนินงานที่สำคัญอันได้แก่ การบรรเทาความยากจนและลดความ ไม่เท่าเทียมกันทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และระหว่างชนชั้น

*เน้นความจำเป็นที่จะต้องมีการร่วมมือกันในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ สามารถบรรลุเป้าหมาย การพัฒนาที่ตั้งไว้

*ปฏิวัติการมีแผนความร่วมมือไทย-สหประชาชาติ (ทศบพคส) และการมีคณะกรรมการ ความร่วมมือไทย-สหประชาชาติ ซึ่งจะมีบทบาท ที่จะศึกษาและกำกับการดำเนินงาน ภายใต้แผนความร่วมมือ ดังกล่าว

*เน้นรณรงค์ให้ภาคีทั้งของทุนความร่วมมือไทย -สหประชาชาติ เพื่อระดมทรัพยากรจากทุก ภาคส่วนของประเทศไทย จากองค์กรภาคีสหประชาชาติและจากภาคีพัฒนาอื่นๆ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมความร่วมมือดังกล่าว

จากแผนความร่วมมือดังกล่าว ได้นำไปสู่โครงการความร่วมมือ ไทย-สหประชาชาติ ในระยะแรก 3 โครงการ

1.1 โครงการเสริมสร้างภาคีเพื่อการพัฒนาและการสร้างเครือข่ายประสานงานการพัฒนา

1.2 โครงการพัฒนาชุมชนอาสาสมัคร เพื่อลดความไม่เสมอภาคและความยากจน

1.3 โครงการพัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชนและองค์กรท้องถิ่น

และได้กำหนดเป็นพื้นที่นำร่อง คือ จังหวัดพะเยา น่าน ลำปาง พะเยา ปัตตานี และกรุงเทพมหานคร

2. รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ในหมวดที่ ๖ ว่าด้วยการปกครองท้องถิ่น มีสาระสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อ
การปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างมากในอนาคต เช่น กำหนดให้

จังหวัดที่มีความพร้อมตามเกณฑ์มาตรฐานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ได้
โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น

- องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจอิสระในการกำหนดนโยบายการปกครอง การ
บริหารงานบุคคล การเงินและการคลัง

- รูปแบบขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องประกอบด้วยสภาท้องถิ่นและคณะผู้บริหาร
ท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ให้มาจากการเลือกตั้งโดยพลเมืองประชาชน หรือความเป็น
ชอบของสภาท้องถิ่น

- ให้คณะกรรมการท้องถิ่นส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วยผู้แทนของราชการส่วนกลาง ผู้แทน
องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนเท่ากัน เพื่อทำหน้าที่บริหารงาน
บุคคลขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

- องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่ในการบำรุงรักษาจังหวัดประเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
หรือวัฒนธรรมของท้องถิ่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาอบรม ศึกษาอาชีพ ตามความ
เหมาะสมและความต้องการของท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมขึ้นกับ
ฐานของรัฐ

- องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีอำนาจในการจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์
จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการ
พิจารณา โครงการหรือกิจกรรมนอกเขตพื้นที่ ที่มีผลกระทบต่อความดำรงอยู่ของประชาชนใน พื้นที่

ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์การท้องถิ่น จำนวนไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง
ทั้งที่ในกลางคะแนน สามารถขอถอนสมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารส่วนท้องถิ่นได้

- ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของ
จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง มีสิทธิเข้าชื่อเสนอต่อประธานสภาท้องถิ่น เพื่อสภาท้องถิ่น
พิจารณาถอดถอนผู้บังคับท้องถิ่นได้ตาม มาตรา 78, 84 และ 293

*ใช้บังคับเฉพาะจังหวัดที่ถูกละเว้นเป็นพื้นที่นำร่องเท่านั้น เมื่อจังหวัดใดยังไม่มีความพร้อมที่จะจัดตั้งสภาประชาชนก็ยังไม่จัดตั้ง ใน
ขณะที่หลายจังหวัดมีพื้นฐานการรวมตัวกันเป็นจังหวัดแล้วแต่ยังไม่จัดตั้ง โดยหลายจังหวัดมีลักษณะความเป็นประเทศเล็ก ๆ เช่น เชียง
ใหม่ จะมีการรวมตัวกันอย่างไม่เต็มใจ เช่น น่าน เชียงใหม่ ลำปาง พะเยา น่าน พะเยา ปัตตานี นครสวรรค์ อุทัยธานี สุราษฎร์ธานี
นครศรีธรรมราช เป็นต้น

จากผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวนี้ บทบาทและทิศทางของ อบต. จึงถือเป็นองค์ประกอบภายในท้องถิ่นที่ต้อง
 ขอบธรรมตามกฎหมาย ถ้าองค์การชุมชนเข้มแข็งขนาดองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็จะถูกวางไว้ในทิศ
 ทางที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งตามเป้าหมาย นโยบายของแผนภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8
 ที่ยึดหลักความร่วมมือและสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาแบบองค์รวม ซึ่งนับเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

ง. กระบวนการพัฒนา อบต. ของ อพท.

แนวคิดของ อพท. ต่อ อบต.

ปัจจุบันหน่วยงานองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ต่างให้ความสนใจไปที่องค์การบริหารส่วนตำบล
 (อบต.) ซึ่งตำบลหนึ่งถือเป็นภาคสำคัญในการฟื้นฟู พัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในระดับตำบล แต่
 อีกด้านหนึ่ง อบต. ก็อาจกลายเป็นภาคใต้หรือเมืองรองกลุ่มอำเภอยาวที่ระดับท้องถิ่นและระดับชาติที่ใช้
 ครอบงำและควบคุมชาวบ้านลงลึกถึงระดับท้องถิ่นมากถึงขั้นได้ อพท. จึงเห็นว่าถ้าไม่มีการสร้างความเข้มแข็ง
 ให้กับกลุ่มชาวบ้านเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมใน อบต.แล้ว อบต. จะกลายเป็นเครื่องมือในการรุกรานรัฐเพื่อออกไปครอบ
 ำชุมชนในระดับรากหญ้ามากยิ่งขึ้น เพราะในช่วงที่ผ่านมาภาคใต้การทํารานของ อบต. ก็ยังคงเหมือนกับภาค
 ตำบลในอดีต ยังคงถูกครอบงำโดยการปกครองส่วนภูมิภาคเหนือลงมา โดยเฉพาะถูกจ้าง อบต. ที่เข้ามา
 ผ่านทางกระทรวงมหาดไทย อำนาจการตัดสินใจยังคงอยู่ที่ผู้มีสิทธิออกและผู้บริหาร อบต. การวาง
 แผนพัฒนาที่ยังคงเป็นวิธีดูแลเหนือลงมา จึงยังกล่าวได้ว่า ประชาชนยังคงไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมใน อบต.

ในกรณีที่การทำงานของ อพท. จะลงไปทำงานกับชุมชนรากหญ้าเช่นนี้ โดยจะเน้นการส่งเสริมให้
 เกิดการมีส่วนร่วมจากระดับรากหญ้า ดังนั้นแล้ว อบต. ถูกแบ่งให้เป็นเพียงหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นของ
 รัฐเท่านั้น อพท. เห็นว่าชาวบ้านจะถูกครอบงำกว่าเดิม แต่ถ้าสามารถผลักดันให้ อบต. เป็นเวทีของชาวบ้าน
 ส่วนร่วมของชนกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น อบต. ก็จะมีเครื่องมือในการร่วมกันแก้ปัญหาในท้องถิ่นได้และยังม
 ความยอมรับรวมเ็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย เพราะ อบต. เป็นรูปแบบการรวมตัวกันถูกกฎหมายอยู่ในโครงสร้าง
 ของรัฐ

การระดมความคิด อบต. ของ อพท. จึงเป็นการมองถึงความหมายของแนวคิดและวิธีการพัฒนาสังคม
 รวมไปเป็นรูปแบบวิธีการทำงานของ อบต. ถือได้ว่าการระดมความคิด อบต. เป็นการต่อสู้ครั้งสำคัญของ อพท.
 ที่กิจกรรมนี้ทั้งฝ่ายเวทีจากระดับนโยบายลงลึกไปถึงระดับพื้นที่และพื้นฐานแนวคิดวิธีการทำงานของ อพท. ยิ่งกว่า
 เดิม

พัฒนาการการระดมความคิดเรื่อง อบต. ของ อพท.

พัฒนาการของบทบาทและกิจกรรมของ อพท. ในการรณรงค์ด้านนี้จนถึงปัจจุบันแบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ
 ช่วงที่ 1 ช่วงรณรงค์ผลักดันกฎหมาย (พ.ศ. 2535-2537) ช่วงที่ 2 สร้างความรู้ความเข้าใจ (พ.ศ. 2538-2539) ช่วงที่
 3 ช่วงสร้างการมีส่วนร่วม (พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน)

ช่วงที่ 1 ช่วงทรงค้ำหลักตั้งกฎหมาย (พ.ศ. 2535-2537)

การทรงค้ำเรื่อง ตามของ อพท. เป็นการตั้งผู้เขียนร่างที่ขึ้นทะเบียนมาและจะไม่ขึ้นถึงขึ้นตั้งแต่ช่วงหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬในปี 2535 จนถึงปัจจุบัน ในช่วงแรก อพท. เริ่ม สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน ฯลฯ คณะกรรมการทรงค้ำประชาธิปไตย (อปท.) ร่วมกับประชาชนทั่วไปได้ทรงค้ำผู้เขียนร่างให้เลขาธิการผู้ว่าราชการจังหวัดทั่วประเทศ และเรียกร้องให้สภาตำบลเป็นนิติบุคคล รัฐบาลขณะนั้นสนับสนุนเพื่อประเด็นให้สภาตำบลเป็นนิติบุคคล โดยได้ร่างกฎหมายในช่วง พ.ศ. 2536-2537 และได้ตกเป็นพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล ตาม พ.ศ. 2537 มีผลบังคับใช้ทั่วประเทศตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม 2538

ช่วงที่ 2 ช่วงสร้างความรู้ความเข้าใจ (พ.ศ. 2538-2539)

การประกาศใช้ พรบ. นี้ใน พ.ศ. 2538 ถูกฝ่ายเห็นร่วมกันว่าชาวบ้านยังไม่มีความพร้อมสำหรับการปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบใหม่ เดิมทีก่อนการประกาศใช้ไม่ได้มีการเตรียมการรองรับมาก่อนเลย อพท. เห็นว่าถ้าปล่อยไว้ อบต. จะถูกละเลยโดยรัฐบาลและหน่วยงาน ดังนั้นช่วงนี้ อพท. จึงได้จัดการอบรมเพื่อให้ความรู้แก่ชาวบ้าน

กิจกรรมแรกของ อพท. คือ การจัดทำ "โครงการส่งเสริมความสามัคคี" จากการริเริ่มและประสานงานของ สสส. เพื่อให้เกิดการฝึกอบรมเรื่อง อบต. ที่ทั่วประเทศในช่วงปี 2537-2539 โดยโครงการได้ขยายครอบคลุมงานโครงการทั้งหมดปี 2540

ด้าน อบต. สสส. ภาคเหนือ ได้ทำโครงการร่วมมือระหว่างองค์กรต่างๆ คือ

1. สสส. ภาคเหนือ
2. ศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนาสตรีล้านนา
- อ. นนทบุรี - นนทบุรี - ศูนย์สตรีศึกษา - นนทบุรี
3. สมาคมสร้างเสริมชีวิตและสิ่งแวดล้อม เชียงราย
- ศูนย์ศึกษา วิจัยสตรี
4. ชมรมทำนุผู้ใหญ่บ้านสตรี 8 จังหวัดภาคเหนือ
- ศูนย์สตรีศึกษา - นนทบุรี
5. ชมรมนักพัฒนาภาคเหนือ
- ศูนย์สตรีศึกษา - นนทบุรี
6. ศูนย์ประสานงานพัฒนาและส่งเสริมการศึกษาสตรีและเด็ก เชียงราย
- ศูนย์สตรีศึกษา - นนทบุรี
7. โครงการประสานงานและพัฒนาศูนย์สตรีศึกษาและสตรีศึกษา
- ศูนย์สตรีศึกษา - นนทบุรี

มี สสส.ภาคเหนือทำหน้าที่เป็นเลขานุการ เริ่มโครงการด้วยการส่งเจ้าหน้าที่ ขพช.จำนวน 8 คนไปอบรม เรื่องการส่งเสริมสภาพตำบลและตำบล ขพช.กลุ่มแรกนี้ได้กลับมามีจิตอาสาสมัครวิทยากรภาคในภาค จนเมื่อสิ้นสุดโครงการ พบว่าสามารถอบรมวิทยากรท้องถิ่นรวม 3 รุ่นได้จำนวน 40 คนโดยแบ่งเป็นผู้นำท้องถิ่น 20 คน ขพช. 8 คน ชาวราชการ 2 คนและวิทยากรเมือง 1 คนวิทยากรท้องถิ่นเหล่านี้ สามารถจัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้นำท้องถิ่นได้จำนวน 45 ตำบล / สภาตำบล การเลือกพื้นที่ อบต.ของ สสส.ภาคเหนือจะเลือกจากพื้นที่ ที่วิทยากรสมัครรับสอน จึงมักเป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถเข้าถึงได้เนื่องจากงานเบื้องต้นกับวิทยากร

หลักสูตรเบื้องต้นของการจัดฝึกอบรมจะกำหนดให้มีการอบรมทุกพื้นที่ที่มีหลักสูตรติดกัน คือ

วันที่ 1 :โครงสร้าง - จำนวนหน้าที่ของ อบต. การศึกษารายงาน

รายได้ รายจ่าย ค่าตอบแทน

การมีส่วนร่วมของประชาชน

วิธีการ : ระดมสมอง แลกเปลี่ยน แลกสารประกอบ มีตัวคำ กลุ่มย่อย อบรม

ผู้นำท้องถิ่นเป็นวิทยากร

วันที่ 2 :กระบวนการจัดทำแผนอย่างมีส่วนร่วมโดยใช้ AIC

ในด้านเนื้อหาของการฝึกอบรม จะคล้ายๆกันแต่มีการฝึกอบรมที่จัดโดย สสส. ดังนี้

พื้นที่ : 8 พื้นที่ คือ ท้าหว แม่วิน บ้านดง บ้านดงขาว คอคำ ลี แม่สิน
เวียงหนองล่อง

ผู้เข้าร่วม 221 คน ชาย 168 คน หญิง 53 คน

วิทยากร

-เจ้าหน้าที่ สสส.

วิทยากรหลัก "คุณประจักษ์ วิชาศิริ"

วิทยากรท้องถิ่น "คุณสมิทธิพงษ์ คุณอภัยสาร ค.ศ.คำ ลี"

วิทยากรท้องถิ่น บ้านดงขาว 4 คน

ข้อสรุป/ ประสพการณ์ภาคเหนือ

การเลือกพื้นที่

1. พื้นที่ที่ผ่านประสบการณ์การฝึกอบรมจึงมีชาวบ้านจะมีความสนใจสูง
2. พื้นที่ที่มีผู้นำผ่านการฝึกอบรมจะมีการทำงานต่อเนื่อง
3. พื้นที่ที่มีวิทยากรที่ดีจะสามารถใช้เป็นกรณีเป็นต้นแบบเป็นรูปธรรมในการวางแผนร่วมกับชุมชนที่ตนก็ใช้อยู่
4. พื้นที่อบรมเปลี่ยนจากพื้นที่เดิมที่คนขึ้นบัญชีไว้ในแผนที่ผ่านที่ประชุมกรรมการ เพราะว่ามีเรื่องเล่าผ่านไปไว้มาก่อนอย่างกับที่เดิม เช่น ขพช.ที่เคยทำงานในพื้นที่เดิม

ปัญหา

1. บางพื้นที่กลุ่มเป้าหมายมีอุปสรรคเนื่องจากปัญหาเรื่องทางประสาทร่วม
2. ผู้จัดอบรมคือ คสส. ไม่ได้มีอยู่ประจำในพื้นที่จึงไม่ได้มีการกระตุ้นชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ได้ อบรม ให้เกิดประโยชน์ เวลาทำแผนชาวบ้านก็ไม่สามารถคิดนอกกรอบการพัฒนาที่รัฐกำหนดไว้ได้ เพราะโดยหลักจะชาวบ้านยังไม่มีความรู้ข้อดี การอบรม คสส. เป็นการประสานความเข้าใจของคนในท้องถิ่น

ข้อสังเกต

1. ชาวบ้านมีความสนใจและวิธีคิดยังวนเวียนอยู่กับโครงสร้างพื้นฐานเช่นเดียวกับผู้จัดทำกาฯ หรือเป็นการพัฒนากระแสหลัก
2. ชาวบ้านไม่ได้มีโครงการที่ฝึกเขียนไปมีเงินจะได้ลงทุนได้แล้วนำไปเสนอ/ขอสมาความชอบบ. หรือแหล่งทุนอื่นๆ

ประเด็นการวิจัยเชิงวิพากษ์

1. วิพากษ์หลักไม่ชัดเจนมีความเข้าใจร่วมกันทั้งในส่วนของกระบวนการและการอธิบายเนื้อหาเกี่ยวกับสภาตำบล อบต. ทั้งนี้ค่อนข้างมาจากแต่ละคนต่างมีความคิดวิธีการที่เป็นเอกลักษณ์ประสบการณ์ที่แตกต่างกัน
2. วิพากษ์ทางราชการจะใช้วิธีการบรรยายอย่างเดียว และมีชุดคนเรื่อง แต่ วิพากษ์ทางราชการมีฐานะซึ่งเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน เพราะมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของบ้านอยู่
3. วิพากษ์ท้องถิ่นแทบทุกคนในระดับนี้จะปฏิบัติงานได้เฉพาะเรื่องการเขียนการฝึกการรวมและเป็นผู้ช่วยผู้ดำเนินการแต่ถ้าวิพากษ์หลักได้แนะนำคสส. และให้โอกาสฝึกฝนจะมีทักษะและความมั่นใจ วิพากษ์ท้องถิ่นก็จะสามารถพัฒนาตนเองได้ใกล้เคียงกับวิพากษ์หลัก

ผลที่เกิดขึ้นหลังจากการเข้าร่วม

1. ผู้นำท้องถิ่นได้วิพากษ์ความรู้ความเข้าใจขึ้นมาขึ้น
2. ผู้นำท้องถิ่นสนใจสมัครสมาชิก อบต.
3. พื้นดินของชาวบ้านสนใจคิดในการอบรมไม่ไปปฏิบัติจริง
4. มีการขยายการฝึกอบรมไปสู่คนในพื้นที่โดยผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้ประสานงานระหว่างชาวบ้านในพื้นที่ไม่แยก อพช.

ข้อเสนอแนะเชิงความคิด

1. ในการอบรมและจัดผู้เลี้ยงที่มีปัญหาความไม่มั่นใจ ไม่กล้าแสดงออกมีประมาณ ๒-๓ คน ผลคือวันที่ ๒ ของการฝึกอบรมจะไม่เข้าร่วมการฝึกอบรม
2. วิธีแก้ไขผู้ที่เรียนแล้วคิดไม่ได้โดยให้คนข้างๆช่วยเขียน ในการนี้เราอาจจัดให้เป็นผู้สื่อสาร

3. ในกรณีที่มีเห็นอย่างเฝือเพราะที่คนจีนในกรุงเทพฯ ไม่สามารถทำงานโดยมีความรู้ที่แตกต่างจากผู้ที่มีผ่านการศึกษาต่อผู้เรียนหรือ เช่น กลุ่มคนเมืองเก่าที่ อ.ห้วย
4. กลุ่มที่ไม่มีมีความเห็นแต่จึงการยอมรับครั้งเดียวในสถานการณ์ที่จะให้กลุ่มคนเหล่านั้นเข้ามาเข้าได้ กลุ่มคนเหล่านี้จะได้เนื่องจากมีการละเลยระบบการแก้ความรู้อีกการต่อผู้มาเรื่อยๆ
5. การทำงานกับกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวจะติดขัดไป ตามเครือข่าย สสส ไม่ได้ใช้เครือข่ายของวิทยากรท้องถิ่น
6. ผู้ที่มีเข้าร่วมอบรมแต่ละครั้งก็มีความแตกต่างกันในวิถีชีวิตและด้านมากใจในการเสนอความรู้ในหัวข้อบทบาทสตรีในสภาตำบล อบต. เนื่องจากมีบุคคลที่แตกต่างกัน
7. การที่กลุ่มเป้าหมายไม่มีปัญหาเรื่องของการพูดกับกลุ่มคน แต่ในบางส่วนของวิทยากรเนื้อหาจะยังไม่ชัดเจนพอ
8. หลังจากทำโครงการร่วม สสส แล้ว สสส จึงพยายามยกระดับที่มากขึ้นนี้ โดยได้เข้าร่วมโครงการร่วมกับผู้นำท้องถิ่นคนอื่น เมื่อจากทาง สสส เห็นว่าครั้งนี้มีความสามารถแก้ไขปัญหามากขึ้นได้ จึงได้มีการจัดประชุมทางต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดโครงการพัฒนาระบบนิเวศทางสังคมตำบลและ อบต. ขึ้น
9. การเข้าร่วมโครงการเครือข่าย ผู้นำที่จะลงมาเป็นแนวทางเป้าหมายได้ชัดเจน แต่สำหรับกลุ่มเป้าหมายยังมียังไม่มีความสำคัญนัก เพราะผู้นำท้องถิ่นอยู่ในช่วงที่ค่อนข้างมีงานยุ่งเกี่ยวกับ อบต. เช่น บทบาท อำนาจหน้าที่ การบริหารจัดการภายใน ดังนั้นการมองออกไปนอก อบต. จึงเป็นเรื่องในอนาคต

สรุป

เนื้อหาจะต่างจากวิทยากรตำบล แม้ตัววิทยากรที่มีพื้นฐานจากงานพัฒนาสตรี คือเรื่องผู้หญิงไม่ได้ไปทบทวนหรือขยาย แต่จะเน้นการอยู่ในเนื้อหาไม่ได้เจตนาที่จะนำเอาผู้หญิงในมุมมองเป้าหมาย ก็จะมองเห็นความสำคัญเท่านั้น จึงส่งเสริมสำหรับทุกคนที่สนใจ แต่ทางตำบลจะเน้นความสำคัญเรื่องของสตรีผู้หญิง หรือการส่งเสริมผู้หญิงให้มีบทบาทใน อบต. จึงเป็นวัตถุประสงค์หลักของเรื่องนี้ของวิทยากรที่เป็นกลุ่มผู้หญิง

ตัวปัญหาโดยรวมของ สสส ภาคเหนือคือ วิทยากรระดับท้องถิ่น 3 คนที่ไปอบรมกลุ่มเป้าหมายมีความคิดความเข้าใจแตกต่างกันมาก ทบทวนจากวิทยากรท้องถิ่นจึงจะแตกต่างกันไปอีก ส่งผลให้มีการปรับเนื้อ

(๗) สรุปจากกระบวนการพัฒนาระบบนิเวศทางสังคมของประเทศไทย : กรณีศึกษาจากประสบการณ์ชีวิตจริง ปีที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๖๓ ณ กรุงเทพมหานคร
 วันที่พิมพ์: ๒๕๖๓ ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๓

ภายหลังสูตรไปลงพื้นที่วิทยากรที่จริงเป็นผู้จัดมีประสบการณ์ต้องการ เนื้อหาจึงไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และทำให้ไม่ตามารอบชุมชนเสริมกันเป็นทีมดังที่วางไว้ได้ อย่างไรก็ตาม คลอดก็ทำให้ประเด็น อบต.เป็นที่สนใจ และสร้างพื้นฐานการทำงานร่วมกัน อบต.ได้ในช่วงต่อมา

นอกจาก คลอด แล้ว ต่อมา อพร.ได้พยายามจัดทำโครงการเวทีขยายพื้นที่การฝึกอบรมออกไปจากเดิม อพร.กลุ่มนี้คือผู้วางแผนระบบการบริหารทำงานใน คลอด.มาก่อน โดยมาจัดทำ ๒ โครงการคือ

๑. โครงการพัฒนาเครือข่ายสุขภาพตำบลและ อบต. โดย คลอด ได้ขยายพื้นที่ไปทั้งพื้นที่ อพร.อื่นที่เคยร่วมกับ คลอด.มาแล้ว โดยได้ประสานงานกับ อพร.ในพื้นที่ที่พยายามพัฒนาโครงสร้างองค์กรชีวิตและสิ่งแวดล้อมผ่านกลุ่มอีกเมืองผ่าน สมาคมโรงพยาบาล ตำบลโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ชุมชน รวมพื้นที่ทำงานทั้งหมด ๒๕ ตำบล

๒. โครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่าย อบต. ทำงานในพื้นที่ ๔๒ องค์สน เชียงราย ต่อมาได้พยายามประสานงานไป อพร. ในพื้นที่จังหวัดคำม่วนใจเดียว อบต.และร่วมกันจัดกิจกรรมโดยร่วมกับ อพร.ในเขตเทศบาล เชียงราย นาน ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่

การรวมระดับตำบล อบต.ของ ทั้ง ๒ โครงการนี้ได้พยายามยกระดับการฝึกอบรมและประชุมโดยยกระดับเนื้อหาองค์ความรู้กลุ่มบ้านมามากขึ้น กลุ่มบ้านมากขึ้นเนื้อหาการฝึกอบรมขยายจากการเน้นที่ อบต.โดยตรงให้เชื่อมโยงสู่กิจกรรมอื่นที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อขยายความลึกของกลุ่มต่างๆ เข้าไปมีบทบาทใน ตำบลต่อไป รวมทั้งอบรมแก่ของกฎหมาย นโยบายที่เกี่ยวข้อง การกระตุ้นให้ชาวบ้านมีความสนใจปัญหาท้องถิ่น และแนวทางการเข้ามามีส่วนร่วมจัดทำแผน อบต.ของกลุ่มต่างๆ

นอกจากนี้ในส่วนนี้ อพร.ก็ได้เริ่มสานเครือข่าย อพร.กันเองโดยพยายามจัดเวทีร่วมและหาทางหนุนช่วยกันแต่ก็ยังไม่มีความชัดเจนนัก ดังนั้นภาพรวมของงานส่วนระดับตำบล อบต. ในช่วงนี้จึงเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจกับชาวบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มในที่ตั้งที่ทำงานของ อพร. พร้อมทั้งพยายามยกระดับความเข้าใจและกิจกรรมของชาวบ้านเพื่อเตรียมฐานรับการพัฒนาไปมีส่วนร่วมใน อบต. มากยิ่งขึ้น

ช่วงที่ 3 ช่วงสร้างการมีส่วนร่วม (พ.ศ.2540-ปัจจุบัน)

ด้านการรณรงค์เรื่อง อบต.ของ อพร. "การมีส่วนร่วมมี 2 ระดับคือ 1) การมีส่วนร่วมในระดับชุมชน ตย. อบต. และ 2) การมีส่วนร่วมของ อบต.ในการกำหนดนโยบายรัฐ และกฎหมาย การทำงานด้าน อบต.มุ่งที่จะให้ชุมชนมีส่วนร่วมทั้ง 2 ระดับนี้

ในปี ๒๕๔๐ การทำงานด้าน อบต.ของ อพร. คือ ๒ เรื่องนี้เนื่องจาก

- อพร. ได้ดำเนินการเตรียมความพร้อมระดับ
- จะมีการเลือกตั้ง อบต. ครั้งใหญ่ในวันที่ ๑๑ พค. ๒๕๔๐

นอกจากนี้ ช่วงนี้เริ่มมีแหล่งทุนสนับสนุนด้านนี้หลายแหล่ง เช่น มูลนิธิสคส. มูลนิธิที่ดอนหญิง มูลนิธิรวมไทย มูลนิธิเกษียณ ฯลฯ เป็นต้น

ตั้งแต่ต้นปี 2540 อพท. และผู้นำชาวบ้านจึงประชุมและเตรียมการเพื่อเตรียมลงเลือกตั้ง อบต. และ เตรียมพัฒนาการรณรงค์ไปสู่การเข้ามีส่วนร่วมใน อบต. มากขึ้น รวมทั้งพยายามสร้างเครือข่ายทั้ง อพท. และชาวบ้าน (อบต.) เพื่อหนุนช่วยกัน อีกทั้งยังทั้งก็พยายามประสานประสานกับแหล่งทุนที่จะสนับสนุนด้วย ขณะเดียวกันการจัดฝึกอบรมก็ยังคงมีต่อเนื่องมาจากช่วงก่อนก็ยังคงทำอยู่

ความคืบหน้าของกิจกรรมระดับตำบลในช่วงนี้คือ

1. สามารถผลักดันให้ผู้นำชาวบ้านลงสมัคร อบต. และหนุนช่วยกันในการหาเสียงจนทำให้ผู้นำสามารถเข้าไปเป็นสมาชิก อบต. ได้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้นำสตรีภาคเหนือที่ลงสมัครถึง 353 คน และได้รับคัดเลือกถึง 108 คน
2. เนื้อหาทางฝึกอบรมสามารถยกระดับจนถึงการอบรมการเขียนแผนพัฒนาตำบลได้บ้าง
3. ในราวต้นปี 2540 เป็นต้นมา อพท. สามารถผลักดันให้เกิดการรวมตัวเป็นชมรมระดับตำบลได้บ้างแล้ว เช่น ตำบลสมรเทศ จ.แม่ฮ่องสอน และหลายตำบลกำลังเตรียมการจัดตั้ง
4. ในราวปี 2540 อพท. สามารถผลักดันให้เกิดชมรม อบต. ระดับ อำเภอในหลายพื้นที่ เช่น สารภี พัว 7 คอยละเกิด ไชยปราการ หางหง จ. เชียงใหม่ เมิน จ. ลำปาง และสนับสนุนร่วมกับแม่ละเมือง จ. แม่ฮ่องสอน กิจกรรมหลักของชมรมคือการขยายสมาชิกและการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนเป็นเวทีในการรณรงค์กฎหมายลูกที่เกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยก่อนหน้านั้นสมาชิก อบต. จากหลายพื้นที่ได้มีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่ และมีส่วนร่วมในชั้นประชาพิจารณ์รัฐธรรมนูญ
5. ในด้านการสร้างเครือข่ายจากภาคีกับผู้นำของ อพท. ที่ทำงานด้าน อบต. ปี-2540 ได้เตรียมการจัดทำผ่าน 2 กิจกรรม คือ
 - (1) การรวมตัวกันเครือข่ายเพื่อทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเฝ้าระวังการสร้างความเป็นธรรมให้แก่กับชุมชนระดับตำบล การมีเครือข่ายภาคเหนือ โดยมีจำนวน อบต. จำนวน 33 อบต. จาก 7 จังหวัด ขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างกระบวนการเรียนการ
 - (2) โครงการจัดทำ อบต. นำร่อง โดย อพท. ที่ทำงานด้าน อบต. บางส่วนจะร่วมกันดำเนินการใน 3 อบต. เพื่อให้เป็นแม่แบบกับพื้นที่อื่น ขณะนี้โครงการกำลังอยู่ระหว่างกระบวนการเตรียมการเช่นกัน
 - (3) เครือข่าย อบต. ของ สสส. ภาคเหนือ พื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ที่ สสส. ทำงานร่วมด้วย ซึ่งเครือข่าย อบต. ของ สสส. ในภาคอื่นบางภาคมีศักยภาพรวมตัวในระดับภาคได้บ้างแล้ว เช่น ภาคใต้ ภาคอีสาน

นอกจากนี้ อพท. ยังพยายามสร้างเครือข่ายการรณรงค์เรื่อง สสส. ในระดับประเทศด้วยโดยผ่านทางกิจกรรมจัด (1) 2 และ 3) ข้างต้น ซึ่งจะจัดทำในรูปภาค และผ่านช่องทางอื่น ๆ เช่น การรวมตัวโดยมีแนวคิดการผลักดันประชาชนตำบลเป็นจุดเริ่มต้น มี อพท. ส่วนกลาง คือ LDI มอช. สสส. มสท. ราชภัฏ คุรุชยประสานงาน

นอกจากนี้ อพท. ยังพยายามสร้างเครือข่ายการรณรงค์เรื่อง สสส. ในระดับประเทศด้วยโดยผ่านทางกิจกรรมจัด (1) 2 และ 3) ข้างต้น ซึ่งจะจัดทำในรูปภาค และผ่านช่องทางอื่น ๆ เช่น การรวมตัวโดยมีแนวคิดการผลักดันประชาชนตำบลเป็นจุดเริ่มต้น มี อพท. ส่วนกลาง คือ LDI มอช. สสส. มสท. ราชภัฏ คุรุชยประสานงาน

นอกจากนี้ อพท. ยังพยายามสร้างเครือข่ายการรณรงค์เรื่อง สสส. ในระดับประเทศด้วยโดยผ่านทางกิจกรรมจัด (1) 2 และ 3) ข้างต้น ซึ่งจะจัดทำในรูปภาค และผ่านช่องทางอื่น ๆ เช่น การรวมตัวโดยมีแนวคิดการผลักดันประชาชนตำบลเป็นจุดเริ่มต้น มี อพท. ส่วนกลาง คือ LDI มอช. สสส. มสท. ราชภัฏ คุรุชยประสานงาน

อนึ่งในปัจจุบัน อพท. ที่มีความสำคัญและเป็นแกนประสานในการทำงานด้าน อบต. มี 3 องค์การหลัก คือ

1. สสส. จะมอบหมายงานไปยังพื้นที่ต่างๆ โดยใช้เครื่องมือชุมชน ประชุมสัมมนา เพื่อนำไปสู่การให้ความรู้ ทัศนคติคิดในการทำงานทางด้านกฎหมาย ซึ่งจะนำไปสู่การปกป้องสิทธิของชาวบ้านและชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็น การสร้างความรู้แก่ประชาชนท้องถิ่น เพื่อมีส่วนร่วมในสิทธิปกครองตนเองเป็นเป้าหมาย
2. โครงการพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชน สสส. ผู้ประสานงานได้พัฒนาสถานีเครือข่ายของ ทพช. ภายใน ภาค และพยายามผลักดันให้การทำงานด้าน ขอบภาคของนิคมประสานวิชาการสร้างประชาชนตำบลระดับประเทศ โดยผ่านแนวคิดประชาชนตำบลดังที่กล่าวแล้ว
3. ศูนย์ประสานงานเพื่อพัฒนาสตรีภาคเหนือ จัดการอบรมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสตรีใน

ผลิตภัณฑ์เขียนผ้าด้วยปากกาสี

จากที่เห็นทำงานด้าน อิม ประมาณ 34 ปีพอ

1. สามารถเข้าถึงความเข้าใจ ความชัดเจนเกี่ยวกับ อบต. ให้กับกลุ่มคนนอกโครงสร้างของ อบต. ได้ โดยเฉพาะกลุ่มแกนนำกิจกรรมอื่นๆในชุมชน
สามารถยกกลุ่มและจัดกิจกรรมการพัฒนาระดับชุมชน เช่น กองทุนด้านสิ่งแวดล้อม ฟ้าไม่ ขึ้นในชุมชน แต่ยังไม่มีการบูรณาการกับในระดับ อบต. นี้
2. สามารถผลักดันให้คนที่มีคุณภาพเข้าเป็นสมาชิก อบต. และกระบวนการบริหาร อบต. ได้ แต่คนที่เข้าไปอยู่ในโครงสร้างก็ยังไม่ทำอะไรได้ไม่มากนัก
3. การประสานงานในรัฐยังไม่ดีเท่าไร ไม่ค่อยมีบทบาทของรัฐทำให้ความร่วมมือน้อย บางแห่งก็ขึ้นอยู่ทางเหนือที่ไม่มีความร่วมมือ และวิธีการการที่ไม่เกี่ยวข้องกับการปกครองก็ให้ความร่วมมือดีขึ้น โรงพยาบาล พัฒนาการ เกษตร
4. พบว่าถ้าจะให้ได้ผลกระทบอาจจะต้องให้กลุ่มต่างๆในชุมชนเข้ามามีส่วนในการจัดทำแผน 5 ปี (ไม่ใช่เพียงแค่แผนปี) รวมทั้งกิจกรรมอื่นที่อาจจะเชื่อมโยงให้หรือรับทราบกับปัญหาอื่น การจัดทำ อบต. เป็นหลักการนิยามรัฐของชาวบ้านด้วย
5. พบว่าการทำงานในประเด็น อบต. โดยเฉพาะเฉพาะสมาชิก อบต. เพียงอย่างเดียวเป็นไปเพียงพอสองให้มีความสำคัญกับกลุ่มอื่นด้วย นั่นคือต้องสร้างความสัมพันธ์ประชาชนให้เกิดขึ้นด้วย การทำงานด้าน อบต. ของ อบจ. จึงต้องทำทั้งส่วนราชการ อบต. และชาวบ้าน
6. การตรวจสอบชี้แจง อบต. เป็นเพียงแนวทางหนึ่งในการทำงานให้เกิดผลจากอำนาจอื่น ซึ่งอาจมีแนวทางอื่นนอกจากนี้ก็ได้ เป้าหมายการทำงานจึงไม่ได้มีศูนย์กลาง อบต. เท่านั้น

สรุป

การดำเนินงานด้าน ชปส. ของ อพช.มิได้มีเป้าหมายอยู่ที่ ชปส.เพียงอย่างเดียว แต่จะมุ่งสู่ความเติบโต
ประชาชน โดยมุ่งให้ ชปส.เป็นเวทีในการแก้ปัญหา อพช.จึงมุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มคนด้วยโอกาส
ให้มีอำนาจต่อรอง ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานของ อพช. อพช.พบว่าลักษณะพิเศษของ ชปส. คือการเป็นโครง

สร้างให้อยู่ภายในระบบรัฐ อันจะทำให้การอภิไธยปัญหานาน ชบส.เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ แต่ในเบื้องต้น กลุ่มคนลี้ภัยออกจะต้องมีอำนาจต่อรองและสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมใน ชบส.ได้ตัวๆ อพร.จึงพยายาม เพิกถอนสิทธิบทบาทในส่วนนี้

อีกด้านหนึ่งการทำงานด้าน ชบส.ถือเป็นภาระแบ่งเบางานหนัก การศึกษาและการทำงานนำไปใช้ โดยมี ชบส.เป็นเวที เพราะ อพร.เห็นว่าถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว ชบส.นั้นอาจจะกลายเป็นอุปสรรคต่อการกระจาย อำนาจในการปกครอง และมีช่องทางให้ชาวบ้านถูกควบคุมโดยรัฐมากขึ้น

ในช่วงระยะ 1-2 ปีที่ผ่านมา กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนในเขตภาคเหนือได้พยายามทำงานในการปลูกจิตสำนึกของชุมชนต่างๆ ให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และเปิดทางตระหนักในสิทธิและศักดิ์ศรีของกลุ่ม ชนกลุ่มชน เพื่อมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นในระดับตำบลได้เป็นอย่างดีภาพ ด้วยการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมให้กับกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ กลุ่มสตรีที่มีทักษะฝีมืออยู่ในกลุ่ม และงานเฉพาะบางอย่างเท่านั้น กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุ หรือผู้นำแบบดั้งเดิมที่กำลังถูกกลืนบทบาทไปจากชุมชน กลุ่มผู้นำในกิจกรรมที่หลากหลายต่างๆ เช่น กลุ่มผู้นำด้านทรัพยากร ผู้นำด้านเกษตร ตลอดจนผู้นำชุมชน และผู้นำในระดับตำบล ด้วยความที่ชุมชน นั้นเคย ศึกษาความรู้โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาตำบล แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนการยกระดับการเรียนรู้ในเรื่องที่มีเกี่ยวข้องกับ ชบส. ทั้งโครงสร้างบทบาท สิทธิอำนาจ หน้าที่ ตามกระบวนการระดมทุนมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การทำงานร่วมกัน ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในรูปของประชาคมตำบลในอนาคต

การผลักดันให้เกิดกลุ่มบริวารภายใน ชบส. ได้มีการรวมตัวกันของผู้นำต่างๆ ในหลายระดับ เช่น มี การรวมตัวกันเป็นคณะทำงานเครือข่าย ชบส. ทั้งในระดับอำเภอ และระดับจังหวัด และยังรวมตัวกันในรูปของ ชบส. ซึ่งขณะนี้มีเกิดขึ้นในระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ในการเกิดกลุ่มเครือข่าย ชบส. ไม่ว่าจะเป็นเกิดในรูปของคณะทำงานเครือข่าย หรือในรูปของชนบท ๔ ถือเป็นพัฒนาเบื้องต้นของ ชบส. ที่ต้องการพัฒนาต่อไปของ ชบส. จึงมุ่งที่จะความเข้มแข็งที่จะเกิดขึ้นภายใน ชบส. ยุทธศาสตร์โดยที่กลไกความร่วมมือที่สอดคล้องกับแนวทาง การพัฒนาแบบของสังคม อันมีคนเป็นศูนย์กลางจึงเป็นการพัฒนาของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน อย่างแท้จริง

ดังนั้นกิจกรรมด้าน ชบส.ของ อพร.จึงมีเป้าหมายขยายระดับที่จะต้องทำให้เกิดการหนุนช่วยกัน นั่นคือต้องสร้างความเข้มแข็งและประสานความร่วมมือในระดับต่างๆ คือ

1. ระดับชุมชน

- ระดับกลุ่มกิจกรรม
- ระดับองค์กรชุมชน

2. ระดับตำบล

3. ระดับอำเภอ

4. ระดับจังหวัด ซึ่งเริ่มเกิดที่จังหวัดเชียงใหม่ในปี 2540 โดยมีผู้มาจาก 10 อำเภอเข้าร่วม ได้จัดประชุมมา 4 ครั้งแล้ว

5. ระดับประเทศ ซึ่งขณะนี้ยังไม่เกิด

สังเกตได้ว่าวิถีการสร้างความเข้มแข็ง อบต. ในแต่ละระดับนั้นจะจากการหาปัญหาร่วมกันในระดับต่างๆ เช่น ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาด้านนโยบายที่กระทบถึงชุมชน ปัญหาในภาคและกฎหมายเกี่ยวกับ อบต. และการพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในภายออกกฎหมายลูกเกี่ยวกับ อบต. ของรัฐบาลและกฎหมายใหม่ ปัญหาเหล่านี้จะทำให้ชาวบ้านหรือ อบต. เห็นความสำคัญของการรวมตัวเป็นเครือข่ายในระดับต่างๆ ได้

การรวมตัวในประเด็น อบต. จึงเป็นเวทีที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรตระหนักถึงบทบาทการระดมให้ เพื่อร่วมกันวางแผนการพัฒนา ดังนั้นกระบวนการนี้เอง ที่สร้างความเข้มแข็ง ให้กับองค์กรประชาชน ในระดับชุมชนท้องถิ่น บนพื้นฐานความร่วมมือในภาคีต่างๆ อย่างมีความเคารพซึ่งกันและกัน เพราะองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ขององค์กรประชาชนในท้องที่ซึ่งมีความหลากหลายของการพัฒนาให้เข้มแข็งโดยเครือข่ายองค์กรนี้เองก็ได้ แต่ต้องร่วมมือกับทุกฝ่าย ทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคอื่นๆ ที่มีเจตนารมณ์ของการกระจายอำนาจ สร้างความเข้มแข็ง พัฒนาศักยภาพให้กับองค์กรประชาชนในชุมชนท้องถิ่น โดยที่ชนกลุ่มนี้มีส่วนร่วม ภูมิปัญญาและความดีของชาวชนบทประชาชนในท้องถิ่นเป็นหลัก

จ. เป้าหมาย/ยุทธศาสตร์ของการทำงานด้าน อบต. ต่อไปข้างหน้า

1. ในระดับพื้นที่จะต้องผลักดันให้กลุ่มชนโคจรสร้าง อบต. เข้าไปมีส่วนร่วมในประเด็นต่างๆ เช่น การจัดตำแหน่ง 9 ปีของ อบต. การรับรู้ข่าวสาร การแก้ไขปัญหาระดับท้องถิ่น
2. สร้างเครือข่ายชาวบ้าน (อบต. ในระดับต่างๆ) ให้เป็นจริงและเข้มแข็ง
3. สร้างความร่วมมือของ ทพช. คือเรื่อง อบต. ในระดับภาคและระดับประเทศ
4. สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ อบต. ประชาชน

ฉ. ประเด็นที่ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ อบต.

1. ปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดพื้นที่ทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งหรืออ่อนแอ
2. ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มธรรมชาติกับกลุ่มทางการ

* อนึ่ง เมื่อถึงถึงยุคความไร้รัฐ อบต. ระดับจังหวัดจะมีความเข้มแข็งและเกิดขึ้นได้มากขึ้น เพราะจะมีชุมชนหลายแห่งรวมตัวกันก็เพื่อสร้างเครือข่ายจังหวัดให้มีประสิทธิภาพโดยมีกลุ่มที่มีพลังจะเชื่อมเครือข่าย อบต. ระดับล่างที่ขาดการเข้าถึงจังหวัดได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม สักวันข้างหน้าการทำงานให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมใน อบต. และประชาชนเองก็มีระดับและลักษณะความเข้มแข็งแตกต่างกันไป

3. กระบวนการในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในระหว่างแผนพัฒนาท้องถิ่น การแก้ปัญหาท้องถิ่น โดย อบต. รับฟังความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนและรวมกลุ่มองค์กรชุมชนกับ อบต.-องค์กรทางภาว-ให้ทำงานร่วมกันได้อย่างไร
4. ทำอย่างไรให้ผู้เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญ และมีความสามารถในการขับเคลื่อนพัฒนาด้านทุนทางชีวิตและสิ่งแวดล้อม
5. ศึกษาความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางอำนาจระหว่างหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค และส่วนกลาง เพื่อดูว่ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร แนวคิดในการจัดสรรงบประมาณพัฒนาท้องถิ่นอย่างไร และดูว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบใดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจแก้ไขปัญหาสำคัญ ของท้องถิ่นอย่างไร

6. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ กรณีเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ

วิจิตต์ ถิ่นวัฒนาภูง

ก. พัฒนาการของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก

พัฒนาการของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกแบ่งได้เป็น 3 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 เน้นพลังให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่มาค้ำหน้าเกษตรทางเลือก(พ.ศ. 2527-2532) ช่วงที่ 2 ขยายสู่การรวมองค์กรเกษตร(พ.ศ. 2533-2538) ช่วงที่ 3: การผลักดันทางนโยบาย(พ.ศ. 2539-ปัจจุบัน)

ช่วงที่ 1 พันทรงให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่มาค้ำหน้าเกษตรทางเลือก(พ.ศ. 2527-2532)

ในระยะเริ่มต้นงานด้านการส่งเสริมการเกษตรในภาคเหนือจะตกอยู่กับพัฒนาเอกชน ส่วนใหญ่ยังคงเน้นระบบเกษตรแบบใหม่ มีกิจกรรมเสริมการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ที่ทันสมัย การใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์และสารเคมี กำจัดศัตรูพืช แต่เน้นมาเพื่อให้ได้ถูกหลักวิชาการตามรูปแบบเกษตรกรรมแบบใหม่ (Conventional Agriculture) โดยเชื่อว่าจะสามารถทำเงินรายได้ให้กับชาวบ้านได้มากกว่าระบบเกษตรดั้งเดิมที่ชาวบ้านทำอยู่ ในขณะเดียวกันก็เน้นการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองราคาปัจจัยการผลิต และราคาสผลผลิต ซึ่งต่อมาในช่วงหลังก็เริ่มมีบทบาทเจ้าไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะผลิตรายได้จะมากขึ้น แต่ชาวบ้านก็ไม่มีเงินเพิ่มขึ้นเช่นกัน จนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2527-2528 ได้เริ่มมีการผลักดันแนวความคิดเรื่องการทำระบบเกษตรแบบผสมผสาน (Integrated Farming) ในรูปแบบการเลี้ยงปลาในนาข้าว (Fish-Crop Culture) ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านทางภาคอีสาน

ในภาคเหนือมีการรับกระแสความคิดในเรื่องเกษตรผสมผสานด้วยความเคลื่อนไหวที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น เมื่อสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนมาจากกรุงเทพมหานคร ได้ร่วมกับมูลนิธิศึกษาพัฒนาเกษตร (ศึกษาการเกษตร) และกรมการพัฒนภาคเหนือ ปัจจุบันคือมูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ จัดกิจกรรมรณรงค์เรื่อง เทคโนโลยีชาวบ้าน ขึ้นที่โคกป่าชากันย้อย ในเดือนกุมภาพันธ์ 2528 โดยมีเนื้อหาหลักเกี่ยวกับระบบเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ และการถกเถียงกัน ในภาคว่าระบบนี้จะไปไม่ได้หรือไม่ว่าจะเป็นทางเลือกของเกษตรกรในภาคเหนือ เนื่องจากรูปแบบที่นำเสนอ นั้นส่วนใหญ่มุ่งเฉพาะผลผลิตเชิงค้าขายที่เน้นที่ระบบนาข้าว แต่หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2528 ก็เริ่มมีสื่อ (ทั้งทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์) และหน่วยงานพัฒนาเอกชนในรูปแบบการเลี้ยงปลาในนาข้าว หรือ ไร่ นา สวน ผสม ในจังหวัดพะเยาขึ้นหลายราย โดยโครงการพัฒนาเพื่อการพัฒนายั่งยืนของมูลนิธิฯ ปัจจุบันแยกตัวออกมาเป็นโครงการส่งเสริมเกษตรกรรม

ทางเลือก) และเริ่มมีการปลูกพืชแนวระดับบนพื้นที่สูง ที่ อ.วังชิ้น อ.วังทอง และ อ.วังจันทน์ จ.แพร่ โดยสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพ และในทันทันที่บ้านวังส้มสุก อ.สะทวง อ.แม่อิง โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติร่วมกับมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทได้ร่วมกับชาวบ้านศึกษาทดลองการปลูกพืชแนวระดับเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ลาดชันและในราวปี พ.ศ. 2530 โครงการพัฒนาชนบท อ.สันกำแพง กิจเจริญคือโครงการพัฒนาของคหวิกรมชน มูลนิธิพัฒนาศึกษาศึกษาเกษตรชน ได้ค้นพบรูปแบบการทำไร่สวนผสม (Mixed Farm) ของเกษตรกรตำบลแม่ฟ้า อ.สันกำแพง กิจเจริญแยกถิ่น อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่ ที่ทำกิจกรรมนี้มาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530

ในทางยุทธศาสตร์ระดับเครือข่าย ๖ ปีที่ผ่านมาการมุ่งเน้นทางเลือกทางการเกษตรที่เหมาะสมควบคู่ทั้งไม่พื้นที่ราบ ที่ดอน และที่สูง ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ของภาค แต่ก็ยังไม่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานอื่น ๆ มากเท่าที่ควร และยังคงเป็นประเด็นถกเถียงว่าจะเป็นการขอของเกษตรกรในภาคได้จริงหรือไม่ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2531 ชมรมนักพัฒนาภาคเหนือ ได้ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนในภาคทำการศึกษาเรื่องผลกระทบของการเกษตรแบบใหม่ ซึ่งมีกิจกรรมพืชเศรษฐกิจ (Cash Crop) และพืชในระบบเกษตรกรรมจร (Contract Farming) กับเกษตรกรในพื้นที่ที่ต้องการพัฒนาเกษตรชีวภาพ และใช้ข้อมูลอย่างชัดเจนว่าภาคเกษตรแบบใหม่เน้น ไม่ใช่ว่าทางออกของเกษตรกร และยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความล้มเหลวในครอบครัวและชุมชนเนื่องมาจากความไม่มีความสอดคล้องกัน โดยจะพิจารณาผลกระทบอย่างละเอียดเป็นระยะทางส่วนใหญ่ออกภาค ในขณะที่ช่วงนี้ภาครัฐบาลได้นำนโยบายส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ การส่งเสริมให้ภาคธุรกิจเอกชนให้ดำเนินการในรูปแบบเกษตรกรรมจรแบบมีพันธสัญญา (Contract Farming) กับศึกษาผลกระทบเกษตรแบบใหม่ช่วงนี้ เป็นภาคส่วนหนึ่งได้ใช้การขยายแพร่พันธุ์ให้รัฐบาลเล็งเห็นระบบเกษตรแบบ

(Contract Farming) โดยมีเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนจากกรุงเทพฯ เข้ามาสนับสนุนภาคเกษตรชีวภาพในการขยายแพร่พันธุ์เพื่อให้เกิดทางออกทางการพัฒนาภาคเกษตรแบบใหม่ ชุมชนเกษตร พืชภาคเหนือ และทั่วประเทศได้มีกระบวนการค้นทางรูปธรรมรูปแบบของความรู้ทางเลือกที่เหมาะสมในแง่ของภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

ในปี พ.ศ. 2531 มีความพยายามผลักดันเรื่องระบบเกษตรกรรมฟื้นฟู (Regenerative Agriculture) โดยชมรมชีวิตก้าวหน้าเกษตรชนบท และเพื่อน (คส.ร.ร.) ซึ่งระบบนี้มีความหมายใกล้เคียงกับเกษตรกรรมอินทรีย์ แต่มีเป้าหมายการขับเคลื่อนโครงการทางสังคม แต่กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมการกิจกรรมนั้น ไม่ใช่กลุ่มคนที่ทำงานด้านเกษตรโดยตรง ระบบเกษตรกรรมฟื้นฟูจึงไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร คือในในช่วงต้นปี พ.ศ. 2532 ได้มีการพูดคุยกันระหว่างนักพัฒนาภาคเหนือที่พยายามผลักดันงานในแนวทางเกษตรกรรมทางเลือกทั้งในที่ราบ ที่ดอน และที่สูง พร้อมๆ กับมีการจัดตั้งคณะทำงานและบทบาทของเกษตรกรรมทางเลือกในประเทศไทย โดยองค์กร และนักพัฒนาที่ส่งเสริม หรือสนใจงานด้านเกษตรกรรมทางเลือกทั่วประเทศ ณ ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมเกษตรกรรมไรศรั มหาวชิราวุธวิทยาลัยราชบุรี วิทยาเขตกำแพงแสน ซึ่งการจัดตั้งคณะทำงานนี้ถือเป็นการก่อเกิดเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา โดยตกลงจะใช้ชื่อว่า กลุ่มเกษตรกรรมทางเลือก (Alternative Agriculture Network /AAN) ซึ่งมีความหมายครอบคลุมทั้งด้านเทคนิค และมิติทางสังคม และมีการประสานงานกันทำงานส่วนๆ มีโครงการต่าง ๆ คือเป็นกลุ่มของแต่ละภาค เป็นอิสระในด้านการทำงาน มีจุดประสานงานในภาคและจุด การเข้าร่วมกับกลุ่มเกษตรกรรมทาง

เลืกกันนี้ถือว่าเข้ามาในฐานะตัวบุคคล ไม่ใช่ในฐานะองค์กร การร่วมกันทำกิจกรรมทั้งในระดับภาค หรือทั้ง 4 ภาค จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีความเห็นร่วมกันว่าเป็นกิจกรรมที่จะสามารถผลักดันงานไปสู่เป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น

ภายหลังจากการรวมกันเป็นกลุ่มทั้งประเทศ ได้มีการศึกษาฐานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำความเข้าใจต่อหน่วยงานเกษตรกรรมทางเลือกร่วมกันระหว่างภาค และเมื่อมีการเคลื่อนไหวอย่างจริงจังมากขึ้น การวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงไม่เห็นด้วยภายในอพยพด้วยกันเองก็เริ่มลดลง พร้อมกันนั้นการเคลื่อนไหวในระดับพื้นที่ก็ขยายตัวออกไปอย่างคึกคัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกพืชแนวระดับ (Alley Cropping) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่มีการไปศึกษาเรียนรู้มาจากประเทศอินโดนีเซีย และเริ่มขยายตัวไปอย่างมากในชุมชนชาวเขาบนที่สูง ทั้งในจังหวัดเชียงราย น่าน และเชียงใหม่ ทั้งนี้เพราะเป็นระบบเกษตรที่สามารถอนุรักษ์ดิน และน้ำได้ดี ขณะที่ไม่ขาดผลผลิตในพื้นที่ราบ และไร่นาผสมในขั้นที่ชัดเจน กับการขยายตัวของไปเรื่อย ๆ จากการเห็นผลสำเร็จของเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างแรก ๆ รวมทั้งในช่วงนี้ได้มีการ การป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยใช้วิธีธรรมชาติ ที่ดกขันธ์แมลง เสนา ร่วมกับสมาคมเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม คือขยายผลจนพบความสำเร็จในการป้องกันกำจัดแมลงโดยดักจากธรรมชาติ และการผลิตแมลงศัตรู เสนา ชั่ว คงไว้หมอม กับ ส่วนล้มที่ ๑ ไร่ ๑ ไร่ ๑ ไร่ ของคุณธรรมพร คำสกุล จึงทำให้เกิดมีการส่งเสริมกิจกรรมนี้เพิ่มขึ้นอีกด้านหนึ่งในแปลงผัก ในสวนผลไม้ และนาข้าวขึ้นในหลายพื้นที่

จากกล่าวได้ว่า เป้าหมายของเครือข่ายในช่วงแรกเป็นการพิสูจน์เชิงรูปธรรมว่าเกษตรกรรมทางเลือกนั้นสามารถปฏิบัติได้จริง มีตัวอย่างเกษตรกรที่ทำอยู่จริง ไม่ใช่เป็นความเพ้อฝัน หรือเพียงแนวความคิดลอย ๆ ที่ไม่สามารถปฏิบัติได้

ช่วงที่ 2 ขยายสู่การระดมองค์เครือข่ายเพื่อให้ข้อมูลกับสังคม และแสวงหานวัตกรรม(พ.ศ. 2533-2538)

บทบาทของกลุ่มเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ เป็นมีความชัดเจนมากขึ้นเมื่อมีการจัดสัมมนาสรุปบทเรียนการทำงานด้านเกษตรกรรมทางเลือกในภาคขึ้น เมื่อปลายปี พ.ศ. 2533 จากการสัมมนานี้ข้อสรุปที่ทำให้เกิดการขยายผลจากกลุ่ม ๔ จังหวัดให้มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และผลสำเร็จของเกษตรกรอย่างคึกคัก มีการศึกษานวัตกรรมของระบบเกษตรแบบใหม่ และการระดมองค์เครือข่ายในแบบต่าง ๆ รวมทั้งยังมีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการด้านการเกษตรในระดับต่าง ๆ เพื่อที่จะขยายแนวคิดและกิจกรรมให้ออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2536 เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก 4 ภาค ได้ร่วมกันจัดสัมมนาเกษตรกรรมทางเลือก ครั้งที่ 1 ขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์) ขึ้นโดยให้ชื่อว่า สหกรณ์เกษตรกรรมทางเลือกเพื่อชีวิต และสิ่งแวดล้อม และจากการจัดสัมมนาครั้งนี้ทำให้ประชาชนทั่วไป รวมทั้งหน่วยงานราชการเริ่มรับรู้และให้ความสนใจแนวทางเกษตรกรรมทางเลือกอย่างกว้างขวาง พร้อม ๆ กันนี้ก็มีกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ว่าการที่เกษตรกรรมทางเลือกที่เน้นการทำเกษตรมากกว่าการพึ่งตลาดภายนอกนั้น จะเป็นทางออกให้กับเกษตรกรส่วนใหญ่ได้หรือไม่ จึงเป็นประเด็นที่เครือข่ายจะต้องพิสูจน์ให้สังคมเห็นว่ามีความเป็นไปได้ จึงได้มี

การพัฒนาารบบตลาดทางเลือกที่เริ่มมีอยู่บ้างแล้ว รวมถึงกลุ่มผู้บริโภคที่มีความห่วงใยต่อสุขภาพอนามัย และสิ่งแวดล้อม จอมทั้งมีองค์กรที่พยายามเข้ามาส่งเสริมให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างเกษตรกรผู้ผลิต กับผู้บริโภคในปัจจุบัน

ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2536 เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ ร่วมกับสำนัก -งานเกษตรภาคเหนือ ปัจจุบันกระจายตัวออกไปเป็นสำนักงานเกษตรระดับสหกรณ์จังหวัด จัดสมมนาเรื่อง ทางเลือกทางการเกษตรในภาคเหนือ โดยมีกระบวนการศึกษากิจกรรมเกษตรกรรมทางเลือกของเกษตรกรร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานด้านการเกษตรในหลายจังหวัด แล้วนำผลการศึกษามานำเสนอในเวที ซึ่งการคิดในครั้งนี้นักทุนข้างประสมผลคือค่อนข้างมากในการสร้างการยอมรับ และการประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายฯ กับหน่วยงานราชการด้านการเกษตรในภาคเหนือ

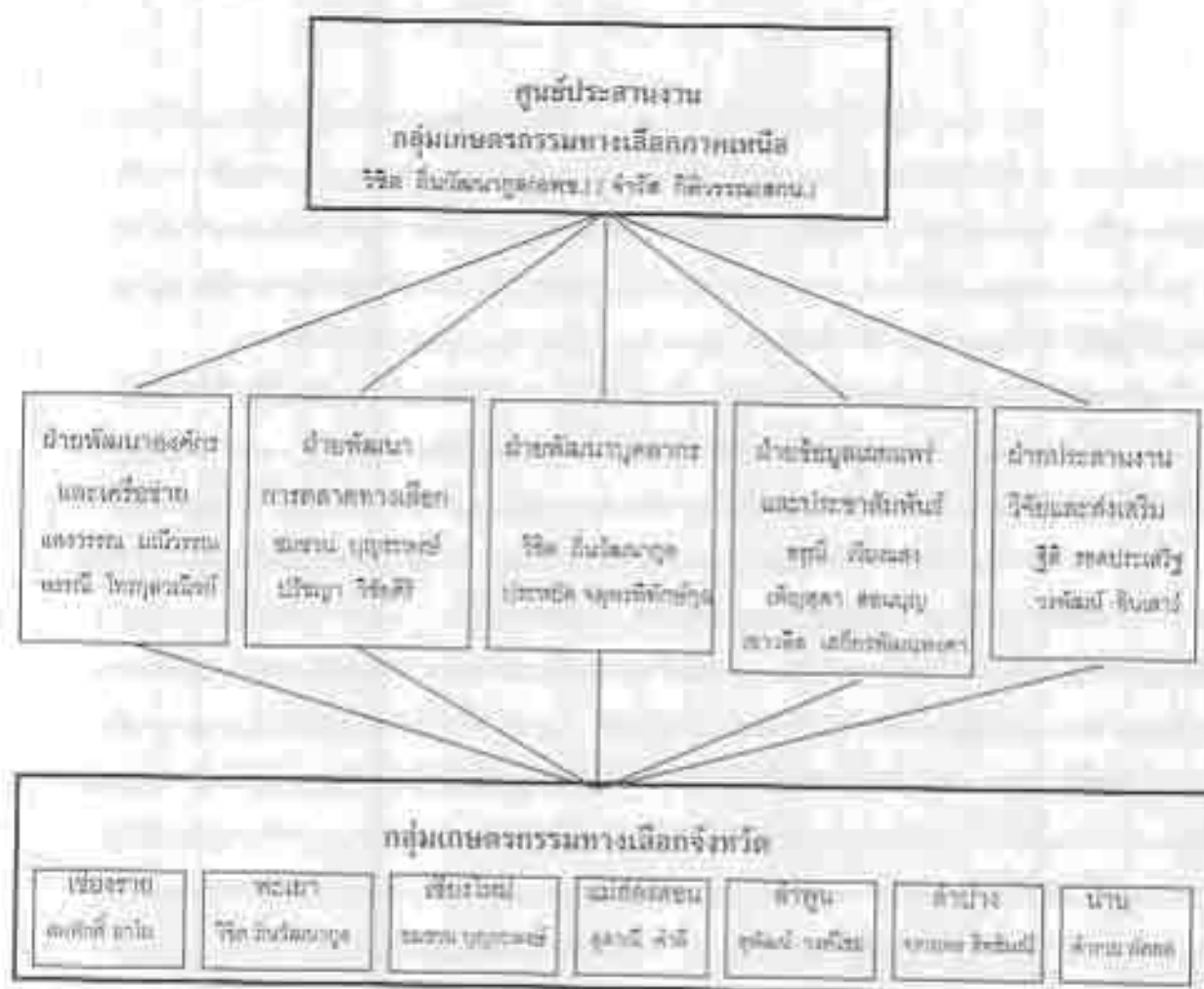
ถัดจากนั้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2538 มีการจัดสมมนาเกษตรกรรมทางเลือกครั้งที่ 2 ที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย โดยให้ชื่อว่า นวัตกรรมเกษตรและอาหารปลอดภัย นริโกลเพื่อชีวิต ผลผลิตเพื่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการจัดต่อเนื่องจากครั้งแรก ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นได้เห็นว่า ระบบเกษตรกรรมทางเลือกนั้นเป็นทางเลือกของทั้งเกษตรกรและของสังคมด้วย กล่าวคือ เกษตรกรและผู้บริโภคมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความผูกพัน และเกื้อหนุนกันและกันไม่ใช่เพียงแค่ผู้ซื้อกับผู้ขายซึ่งเกิดมิติใหม่ด้าน การตลาดของสังคมไทยที่ควรจะเป็น สิ่งแวดล้อมก็ได้กับการฟื้นฟูได้ขึ้นจากระบบการผลิตที่คำนึงถึงระบบนิเวศน์ ผลจากการจัดสมมนาในครั้งนี้ ก็ได้ให้เกิดการยอมรับและสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากสังคม โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ ๆ เริ่มมีการรวมตัวของกลุ่มผู้บริโภค มีร้านค้าที่จำหน่ายสินค้าเพื่อสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม เกิดในทุกจังหวัด หรือแม้กระทั่งในห้างสรรพสินค้าใหญ่ ๆ ก็จะต้องมีจุดหนึ่งที่จำหน่ายพืชผักปลอดสารเคมี นอกจากนี้เริ่มมีหน่วยงานราชการหลายแห่งที่แสดงจุดยืนชัดเจนว่าสนับสนุนแนวทางนี้ จากเดิมที่เป็นเพียงระดับตัวบุคคลเท่านั้น

การขยายผล และการพัฒนาองค์กร

อย่างไรก็ตามในขณะที่มีกระแสหวาดแหว่งแหว่งกว้าง การขยายตัวของกิจกรรมก็ดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่องโดยในช่วงเดียวกันนี้เครือข่ายฯ มีเป้าหมายอีกด้านหนึ่งคือการพัฒนาองค์กรทั้งของชาวบ้าน และของเครือข่ายเอง โดยได้มีการส่งเสริมให้กลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่เข้มกภาพตนเองขึ้นมากำหนดในการขยายกิจกรรมในชุมชน มีการเสริมสร้างวิทยากรชาวบ้านในแต่ละกลุ่ม และการหนุนช่วยกัน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างพื้นที่ เช่น วิทยากรชาวบ้านจากเชียงใหม่ที่เชี่ยวชาญด้านการผลิตผักปลอดสารพิษไปหนุนช่วยเหลือกลุ่มผลิตผักฯ จังหวัดพะเยาที่เพิ่งเริ่มต้น วิทยากรจากจังหวัดพะเยาไปช่วยเหลือกลุ่มชาวบ้านในจังหวัดเชียงรายที่เริ่มต้นทำโรงสาวนผสม เป็นต้น ซึ่งการดำเนินงานด้านนี้นอกจากจะเป็นการขยายผลกิจกรรมแล้ว ยังเป็นการเริ่มสร้างคามสัมพันธ์ระหว่างองค์กรชาวบ้านด้วย

ส่วนการพัฒนาองค์กรของเครือข่าย อพข.ด้านเกษตรกรรมทางเลือกนั้น มีความพยายามที่จะจัดรูปแบบให้กระชับขึ้นมามีเป็นองค์กรระดับภาคที่ทำงานในลักษณะไม่ยึดติดพื้นที่มากนัก มีการวางโครงสร้างการดำเนินงานที่แบ่งเป็นฝ่ายต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงที่มีความพยายามในการผลักดันให้การทำงาน

ของเครือข่ายให้ดำเนินไปอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนงานของแต่ละฝ่ายค่อนข้างชัดเจน รวมทั้งมีองค์ประกอบจากภาครัฐ คือสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง¹ เข้ามาร่วมเป็นคณะทำงาน ซึ่งถือว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดีในการประสานความร่วมมือกับส่วนราชการระดับภาค ในภาพลักษณ์งานคณะกรรมการทางเลือกในระดับพื้นที่ในช่วงต่อมา ดังภาพ

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างการดำเนินงานเชิงกลไกและสามารถทำให้งานของเครือข่ายก้าวหน้าไปได้ค่อนข้างมาก อาทิเช่น งานระบบที่ศูนย์และศูนย์เผยแพร่, งานพัฒนากฎหมาย และงานด้านการตลาด แต่เนื่องมาจากถึงช่วงปลายปี 2538 หลายนองคมนตรีที่เป็นสมาชิกต้องเผชิญกับปัญหาขาดแคลนงบประมาณขององค์กรเอง รวมทั้งงบประมาณที่ค่อนข้างน้อยสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายก็หมดลง จึงทำให้การดำเนินงานตามโครงสร้างที่ตั้งไว้ทำไม่ได้ด้วย แต่ยังคงมีกลุ่มแกนนำ และผู้ประสานงานเครือข่ายได้ดำเนินการเขียนประสานสมาชิก และเครือข่ายทำในภาคอื่น ๆ ส่วนกิจกรรมระดับเครือข่ายยังคงมีอยู่บ้าง เช่น งานวิจัยระบบยุทธวิธีสูง ร่วมกับเครือข่ายพิทักษ์สิทธิ, เครือข่ายข่าวเช้า และสำนักวิจัยและพัฒนากฎหมายกระทรวงมหาดไทย 1. งานด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ร่วมกับศูนย์ข้อมูลเพื่อการพัฒนา และงานด้านการตลาด ร่วมกับเครือข่ายผู้บริโภคในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

¹ ปัจจุบันยุบเลิก และไปจัดตั้งเป็นสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งแห่งชาติ

ช่วงที่ 3 การผลักดันทางนโยบาย(พ.ศ. 2539-ปัจจุบัน)

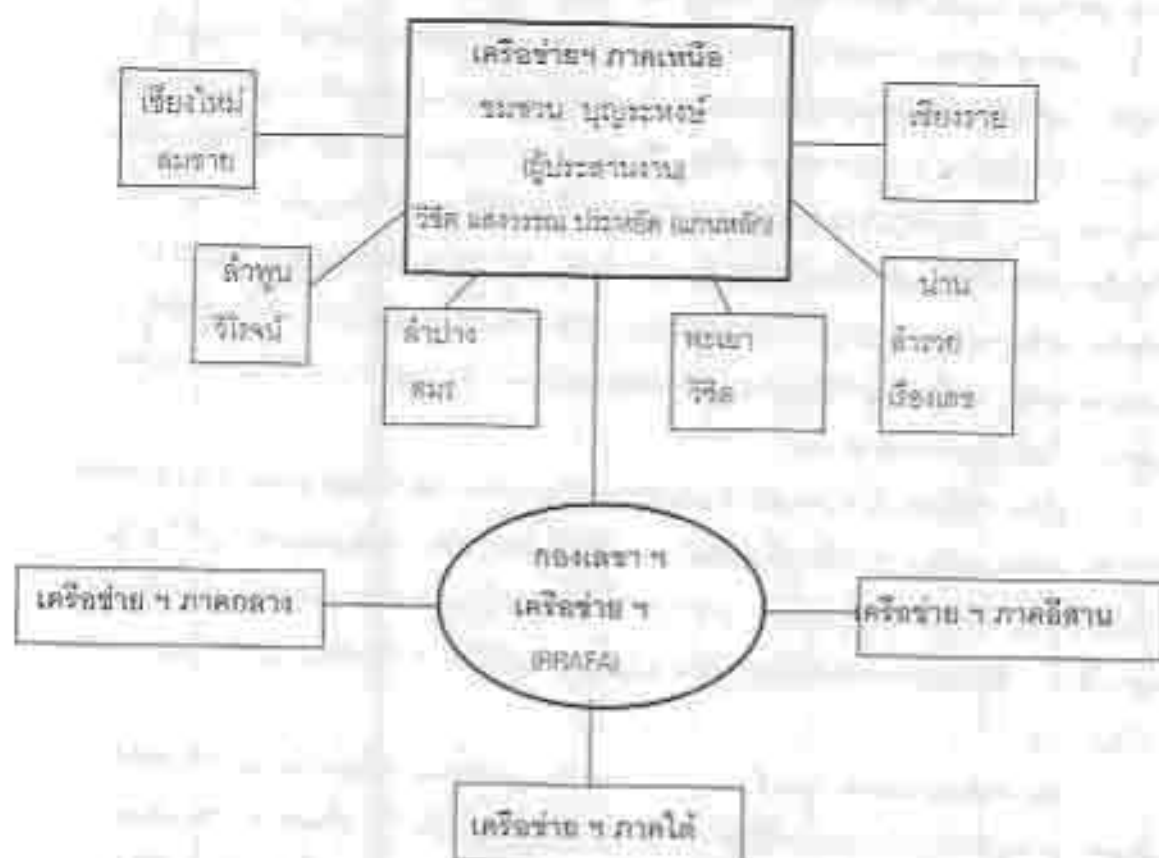
การทำงานผลักดันเชิงนโยบายนั้น รัชชชาฯ ๙ ได้มีการทำนุทศุบายอย่างค้ำคอเนื่องโดยการผลักดันผ่านเวทีการสัมมนาต่างๆ ทั้งในระดับภาค และระดับประเทศ เช่นการจัดมหกรรมเกษตรกรรมทางเลือก การจัดนิทรรศการเลือกทางเกษตรกรรมในภาคเหนือ ซึ่งเป็นการจัดร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรโดยพลาง รวมถึงการรณรงค์ผ่านทางสื่อสารมวลชน แต่ภายหลังมีการสรุปว่ามีผลค่อนข้างน้อยในทางนโยบาย และเกษตรกรรมก็ไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ รัชชชาฯ เกษตรกรรมทางเลือก และกลุ่มเกษตรกรรมจึงได้

ตัดสินใจเข้าร่วมในการผลักดันให้รวมกลุ่มเกษตรกรร่วมกับสมาชิกรวมกันในช่วงต้นปี 2540 โดยมีชื่อเรียกห้องใต้รัฐบาลมีการเปลี่ยนแปลงแผนพัฒนาการเกษตรแห่งชาติ ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งได้ระบุไว้ชัดเจนว่าจะต้องมีการส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ไม่ใช่ว่ากว่าร้อยละ 20 ของประเทศ

นอกจากการเรียกร้องของสมาชิกรวมกัน ซึ่งใช้เวลานานถึง 99 วัน ได้ก่อให้เกิดการนำเอาแผนพัฒนาการเกษตรแห่งชาติที่นำมาเสนอใหม่ หลายโครงการที่ไม่สอดคล้องกับเกษตรกรรมยั่งยืนได้ถูกคัดออกไป และเกิดโครงการใหม่ขึ้นมา 2 โครงการ คือโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ซึ่งองค์การประชาชนเป็นเจ้าของ และวันมีผลตอบดำเนินการ และมีฐานะเป็นต้นแบบให้กับอีกโครงการหนึ่งคือโครงการสนับสนุนระบบการเกษตรยั่งยืนและเกษตรกรรายย่อย ซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานราชการกระทรวงเกษตร ๙ โดยมีเป้าหมายวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกัน คือ ให้เกษตรกรรายย่อยสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนและเกษตรกรรายย่อยทั้งด้านการผลิต การแปรรูป การตลาด มีองค์กรเกษตรกรรมที่เข้มแข็งตามเป้าหมายของแผนพัฒนา ฉบับที่ 8 และคาดว่าจะสามารถดำเนินการได้ประมาณปี 2541 ภายหลังการอนุมัติของคณะรัฐมนตรี

โครงสร้างความสัมพันธ์ของรัชชชาฯ

ภายหลังจากการมีโครงสร้างการทำงานที่แบ่งออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ อย่างชัดเจน ในช่วงปี 2537-2538 แต่ก่อนมารัชชชาฯ หลายองค์การเริ่มมีระบบกันมีกฎหมายควบคุมประมาณดำเนินการ โดยเฉพาะองค์กรที่มีบทบาทหลัก ทำให้งานของรัชชชาฯ ลดลงเป็นเพียงการประสานในบางกิจกรรม จนถึงช่วงกลางปี 2540 จึงได้มีการจัดปรับโครงสร้างใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง โดยมีผู้ประสานงาน และแผนหลักในการประสานประสานกับผู้ประสานงานหลักในแต่ละจังหวัด ดังภาพ

V. LINDER

7) บทเรียนการยกระดับปริมาณลิกคั่นทางนโยบาย

นอกจากการเคลื่อนโยนโยกหรือส่วนที่มีสมมาตรแนวรอบหรือซ้ำๆ นอกเขตรอบทำให้เกิดโครงข่ายใหม่ที่มี
เป็นวงรีในบางกรณี และการตัดโครงข่ายที่ไม่สมมาตรรอบนอกไม่เกิด ผลต่อเนื่องได้ขึ้น ๆ เท่าที่ประมวลได้กล่าว ๆ คือ
๑. การพัฒนาวิธีโยนโยกส่วนอื่น

เนื่องจากกระทรวงมหาดไทยจะพิจารณาขอรับทราบรายงานของรัฐ และมีภาคีท้องถิ่นมีการ
นำเสนอผลการบริหาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และความรู้เห็นขององค์กรว่าทำให้เกิดความเข้าใจปัญหาสังคม
ภาพเชิงจำแนก และประเมินภาพการแก้ไขในสถานการณ์เฉพาะมากขึ้น

2. *පරිපූරක ක්‍රියාමාර්ගයන්* : පරිපූරක ක්‍රියාමාර්ගයන්

จากประเด็นการอภิปรายเคลื่อนไหวร่วมกับสมาชิกรัฐสภา และการเจรจาในหน่วยงานของรัฐฯ ทำให้ทั้งคณะพระภิกษุและภิกษุณีพัฒนากษัตริย์แห่งดินน้ำการรวมกัน และความร่วมมือขององค์กรมีความจำเป็นต่อความเข้าใจปัญหาในอนาคต จึงเริ่มมีการพัฒนาองค์กร โดยการจัดตั้งมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืนแห่งประเทศไทย และ สถาบันเกษตรกรรมยั่งยืนแห่งประเทศไทย เพื่อที่จะดำเนินการสนับสนุนทั้งด้านวิชาการ และการปฏิบัติในพื้นที่ให้ปวงปวงชนเกษตรกรที่ลิดลิดกับการแก้ปัญหา ส่วนกลุ่มพระภิกษุก็เตรียมการจัดตั้งองค์กรของตนเอง และกำลังดำเนินการจัดระเบียบองค์กรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือกที่มีอยู่ทั้งหมด

3. การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ องค์การชาวบ้าน และองค์กรพัฒนาเอกชน

ในระหว่างสถานการณ์การเจ็บป่วยที่จากกรณีต่าง ๆ ในกระทรวงเกษตร ซึ่งเป็นต้นแบบของรัฐ ส่วนใหญ่ยังประสบกับสภาพปัญหาที่ฝ่ายบริหารขาดเงินอุดหนุนมาเป็นเหตุผล และเห็นด้วยกับแนวทางแก้ไขที่ฝ่าย สหวิทยาการคนจนและชน และที่เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ได้เคยนำเสนอมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่เนื่องจากที่ผ่านมา มีข้อจำกัดหลายประการ ที่ทำให้ไม่สามารถแสดงความสามารถ หรือผลักดันงานตามความคิดได้อย่างเต็มที่ การเคลื่อนไหวเรียกร้องจึงมีลักษณะทำให้เกิดช่องว่างที่จะผลักดันความคิด และแนวทางดังกล่าว ซึ่งรูปธรรมที่ สหพันธ์ได้พยายามจัดเจน คือการที่ฝ่ายรัฐบาลยอมเปลี่ยนแผนงานของกระทรวงเกษตรฯ รวมทั้งมีการจัดกิจกรรม การศึกษาชุมชนเกษตรกรรมท้องถิ่น ในภาคอีสาน และภาคเหนือ ๒๖-๒๙ พ.ย. ๒๕๔๒ และความร่วมมือในการเรียนรู้ทาง วิชาการจากเกษตรกรในระหว่างการศึกษาชุมชน

นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความตื่นตัวในระดับบุคคล และการประสานความร่วมมือในวงกว้างที่ กำลังดำเนินการอยู่ เช่นการเชิญเจ้าหน้าที่องค์การพัฒนาเอกชนไปเป็นวิทยากรในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในกรม ต่าง ๆ หรือแม้แต่การประสานแผนงานระหว่างนักวิชาการของรัฐมาจัดทำโครงการกลุ่มเกษตรกร และองค์การพัฒนา เกษชนในหลายพื้นที่ ซึ่งเป็นลักษณะที่ดีในการประสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร และ ประเทศชาติในอนาคต

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าถ้อยแถลงแนวคิด แนวทางเกษตรกรรมทางเลือก หรือเกษตรกรรมท้องถิ่น ในระดับนโยบาย และระดับภาคแล้ว แต่อาจมีข้อจำกัดเมื่อลงไปถึงปฏิบัติในพื้นที่ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในระดับท้องถิ่นถึงขาดความรู้ความเข้าใจต่อระบบเกษตรกรรมท้องถิ่น รวมทั้งระบบการทำงานที่จะทำให้งานบรรลุ ความเป้าหมายของโครงการ ฯ ๒๕ ล้านไร่ ซึ่งเป็นโครงการที่จะเป็นทางออกให้กับเกษตรกรรายย่อย รวมทั้งในเรื่ องานรับจ้างผูกมัดของเกษตรกรที่กำลังถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนทางเศรษฐกิจในขณะนี้ ดังนั้น การให้ชนวนชีวิต ข้าง ๆ ที่ดี คืออยู่ในช่วงต้นไปน่าจะเน้นในด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมรัฐ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ ปฏิบัติงานในระดับท้องถิ่น เนื่องจากมีเงื่อนไขที่ลดอำนาจต่อการทำงานในด้านอื่น ๆ อยู่แล้ว

2) บทเรียนด้านเป้าหมาย ทิศทาง สถานการณ์ และยุทธศาสตร์ของเครือข่าย

เป้าหมาย

การเปลี่ยนแปลงระบบเกษตรกรรมแบบใหม่ มาสู่ระบบเกษตรกรรมทางเลือก เพื่อให้เกิดข้อดีของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้ผลิต ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ ของประเทศ พร้อมทั้งเป็นวิถีโคจร ฯลฯ และเห็นศักยภาพของท้องถิ่นในการพึ่งพาตนเอง ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

จุดแข็ง	จุดอ่อน
1. สมาชิกมีจิตสำนึกในการทำงานเป็นอาสาสมัครเต็มใจ 2. องค์กรได้มีที่พัฒนาร่วมกับชาวบ้าน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากฝ่ายต่างๆ รวมทั้งสามารถนำได้ของตนไปใช้ให้กับเกษตรกรทั่วไป 3. มีกลุ่มแกนนำของเครือข่ายที่มีคุณสมบัติดีเยี่ยมอย่างชัดเจน และได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ 4. มีกลุ่มอาสาสมัครที่เป็นอาสาสมัครจิตอาสาสมัครทุกภาคส่วน	1. ส่วนราชการของ อปท. ขาดความรู้และทักษะทางภาคปฏิบัติในการดำเนินงานด้านงานที่ได้ในระยะเวลา 2. องค์กรขาดความรู้และทักษะในการจัดการได้ไม่เต็มใจ 3. ส่วนราชการขาดความรู้และทักษะในการดำเนินงานด้านงานที่ได้ในระยะเวลา 4. ขาดความรู้และทักษะในการดำเนินงานด้านงานที่ได้ในระยะเวลา 5. ขาดความรู้และทักษะในการดำเนินงานด้านงานที่ได้ในระยะเวลา
ข้อจำกัด	โอกาส
1. อปท. ขาดความรู้และทักษะในการดำเนินงานด้านงานที่ได้ในระยะเวลา 2. ขาดความรู้และทักษะในการดำเนินงานด้านงานที่ได้ในระยะเวลา 3. ขาดความรู้และทักษะในการดำเนินงานด้านงานที่ได้ในระยะเวลา 4. ขาดความรู้และทักษะในการดำเนินงานด้านงานที่ได้ในระยะเวลา	1. ขาดความรู้และทักษะในการดำเนินงานด้านงานที่ได้ในระยะเวลา 2. ขาดความรู้และทักษะในการดำเนินงานด้านงานที่ได้ในระยะเวลา 3. ขาดความรู้และทักษะในการดำเนินงานด้านงานที่ได้ในระยะเวลา 4. ขาดความรู้และทักษะในการดำเนินงานด้านงานที่ได้ในระยะเวลา

ยุทธศาสตร์ด้านศึกษาวิจัย ศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ เพื่อการนำ มาถอดรื้อกระบวนการทำงานของภาคีรัฐ

ค. การประสานความร่วมมือกับเครือข่ายอื่น

การพัฒนาความร่วมมือกับเครือข่ายอื่น ๆ ที่ค่อนข้างชัดเจนคืองานวิจัยระบบเกษตรกรรมยั่งยืนแบบที่สูง ซึ่งเครือข่ายฯ ได้ร่วมกับเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ เครือข่ายชุมชนฯ และสำนัก วิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน 1 มีเป้าหมายในการผลักดันงานโครงการ โดยให้ผลการวิจัยที่เป็นวิชาการไปยืนยันหรือเผยแพร่ต่อหน่วยงานของรัฐ และสถานการณ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจ รู้จักแยกแยะและยอมรับการอยู่ร่วมกัน

ทั้งทางตรงระหว่างคนกับป่า ซึ่งในระยะดังเริ่มมีการพูดคุยในระหว่าง 2 เครือข่ายว่าควรจะมีการบูรณาการในเครือจักรภพเดียวกัน เนื่องจากเป็นเนื้อหาส่วนที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างป่าดีใจ

งานอีกด้านหนึ่งคืองานด้านการบริโภค ซึ่งมีโครงการพัฒนามนุษย์ชายผู้ผลิต - ผู้บริโภคเกษตรกรรมทางเดือนมกราคมเพื่อคนบน (เชียงใหม่) เป็นหลักในการดำเนินงานประสานความร่วมมือกับเครือข่ายผู้บริโภคในจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และการผลักดันงานด้านตลาดทางเลือกในภาคเหนือตอนบน

นอกจากนี้ยังมีการประสานกับเครือข่ายอื่น ๆ รวมทั้งส่วนราชการในระดับพื้นที่ เช่นงานอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ งานโครงการบ้านโมเดิร์นวิถีดิจิทัล ฯลฯ ซึ่งเป็นการประสานความร่วมมือขององค์กรสมาชิกในพื้นที่

จ. ยุทธศาสตร์ใน 2 ปีต่อไปข้างหน้า

จากการประเมินรองเครือข่ายในหลายภาวะ ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์หลักไว้ 4 ด้านหลักด้วยกัน คือ

1. การรณรงค์ ผลักดันเชิงนโยบาย และการรณรงค์เผยแพร่ต่อสาธารณะ

จากการเคลื่อนไหวทางสื่อมวลชนร่วมกับสมาชิกชุมชน จนเกิดการปรับเปลี่ยนแผนงานของกระทรวงเกษตรฯ และเกิด 2 โครงการใหม่ขึ้นนั้น ถือว่าเป็นความก้าวหน้าเชิงนโยบาย แต่ยังคงต้องผลักดันต่อไปเพื่อให้เกษตรกรรมยั่งยืนเป็นแนวคิดของกระทรวงเกษตร และยังควรมีการขยายประเด็นที่เกษตรกรต้องผลักดัน เช่น การผลักดันกฎหมายสิทธิเกษตรกร สิทธิภูมิปัญญาไทย ฯลฯ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการรณรงค์เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับแนวความคิด กระบวนการ เทคนิควิธีการ ฯลฯ ตลอดจนจะ ต้องมีการศึกษาวิจัยให้เป็นวิชาการมากกว่าที่เป็นอยู่ รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารเช่นการใช้สูทแบบ internet เป็นต้น

ยุทธศาสตร์ในการผลักดันทางนโยบาย เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจะเป็นการประสานที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น เช่น เครือข่ายการจัดการทรัพยากร เครือข่ายชาวเขา โดยจะร่วมกันผลักดันเคลื่อนไหวกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือ เชื่อมโยงกับองค์กรพันธมิตรทั้ง 4 ภาค ประเด็นหลัก คือ การผลักดันให้รัฐ จัดสรรงบประมาณให้โครงการนำร่องสู่การปฏิบัติ ที่การบริหารจัดการโดยกลุ่มองค์กรชาวกิน สู้ทวิ่นประเด็นสิทธิเกษตรกรไทย จะประสานความร่วมมือกับกรมวิชาการเกษตร เช่น สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร ทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุ์กรรม ในระบบเกษตรทั้งที่ราบ ที่ดอน ที่สูง เช่น ความหลากหลายพันธุ์กรรมใบไม้สมุนไพรบนที่สูง เป็นต้น

2. การเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชาวกิน กับการพัฒนาและขยายผลในระดับพื้นที่

นอกจากการทำงานเชิงนโยบายอย่างหนึ่งแล้ว เครือข่ายได้มีการวางแผนยุทธศาสตร์ในด้านการขยายผลระดับพื้นที่โดยการให้โครงการนำร่อง ฯ ซึ่งเป็นขององค์กรชาวบ้านและเป็นผู้ดำเนินการ ความรู้เกี่ยวกับ การสนับสนุนทางด้านวิชาการจากสถาบันเกษตรกรระดับจังหวัดและหน่วยงานไทย ภายใต้มูลนิธิเกษตรกรรวมทั้งสิ้น แห่งประเทศไทย กำลังอยู่ระหว่างการดำเนินการจากคณะที่หนึ่ง และเครือข่ายเกษตรกรทางเหนืออยู่ในฐานะที่ เกี่ยวข้องในการดำเนินการ นอกจากนี้โครงการนำร่อง ฯ ยังเป็นบทบาทในการเป็น ต้นแบบให้กับโครงการ ฯ 25 ลำปาง ที่มีพื้นที่เป้าหมายครอบคลุมอำเภอวังยาว เครือข่าย ฯ จะต้องพยายามถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มี อยู่ทั้งในด้านแนวความคิด รูปแบบ รวมทั้งเทคนิควิธีการทำงานเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการแก้ไขปัญหาของ เกษตรกร และบรรลุตามเป้าหมายของโครงการได้ด้วยดี

กลยุทธ์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชาวบ้าน เครือข่ายจะมุ่งเน้นการใช้กระบวนการ เครือข่ายงานเพื่อผลักดันเอาทรัพยากรจากฐานชุมชนให้โครงการนำร่องได้ปฏิบัติจริง เป็นกระบวนการเสริมการ เป็นผู้นำเพื่อยกระดับศักยภาพทางการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ให้กับผู้นำ ลำดับกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ใน เรื่ององค์ความรู้ในการผ่านกระบวนการทางเลือกในรูปแบบต่างๆ จะเน้นกระบวนการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภายใต้ การเรียนรู้ในชุมชนที่มีประสบการณ์มีระดับหนึ่งแล้วให้เป็นศูนย์ในภายภาคหน้าโดยเกษตรกรผู้เกษียณแล้ว

3. การเผยแพร่ ธรรมาภิบาล และพัฒนาองค์กรผู้บริโภค

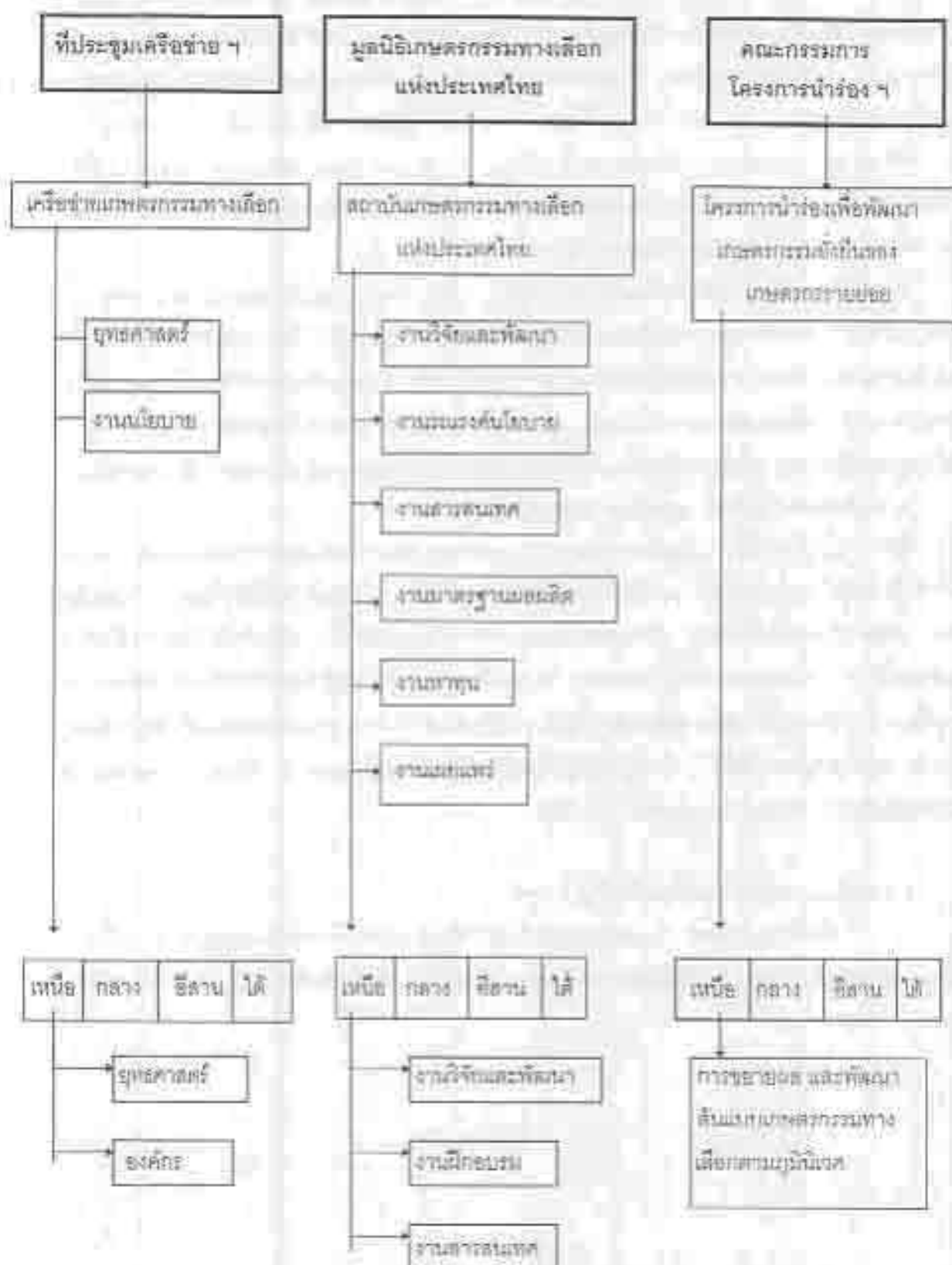
ที่ย่านเมืองผู้บริโภคได้ตื่นตัวและกับกระแสการบริโภคเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมระดับหนึ่งแล้ว มีการ รวมตัวจัดตั้งองค์กรในรูปแบบของชมรมผู้บริโภคฯ เช่นที่ จ. เชียงใหม่ แต่กลุ่มที่เกิดขึ้นก็ยังมีบทบาทในการคิด ค้นคว้า และดำเนินการยังจำกัดอยู่ เป็นภาพรวมเผยแพร่แนวคิดช่วงต่อไปนั้น เครือข่ายมีเป้าหมายเพื่อสร้าง กระบวนการบริโภค เพื่อขยายผลระดับจังหวัด โดยจะเน้นการหนุนนำกลุ่มผู้บริโภคที่เกิดขึ้นแล้วมีบทบาทใน การเคลื่อนไหวชมรม เผยแพร่ประสบการณ์ของชมรมผู้บริโภคสู่จังหวัดต่างๆ ความรู้ความแพร่หลายผ่านสื่อมวลชน ในท้องถิ่น และการจัดกิจกรรมที่กว้างเรียนรู้ให้กับผู้บริโภคในรูปแบบของเวที GREEN FORUM กิจกรรมในรูปแบบ นิเทศวิทยุฯ เช่น ศึกษาดูงานในพื้นที่ ต่างๆต่อเนื่อง

4. การพัฒนาองค์กร ร่วมกับเครือข่าย 4 ภาค

เพื่อให้การดำเนินงานในส่วนกลางดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับสภาวะการณ์ทั้ง ภายใน และภายนอก เครือข่าย ฯ ได้มีการพิจารณาโครงสร้างใหม่ ทั้งเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งในระดับภาคกับระดับชาติ ดังภาพ

โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายมูลนิธิ และโครงการนำร่อง ฯ

โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายมูลนิธิ และโครงการนำร่อง ฯ

จ. ยุทธศาสตร์ด้านงานศึกษาวิจัยในอดีต และใน 2 ปีต่อไปข้างหน้า+แผนด้านการศึกษาวิจัย

ที่ผ่านมาเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกได้เริ่มใช้กระบวนการศึกษาวิจัยมาเสริมการพัฒนางานใน ระดับคิดเพื่อศึกษาหาความรู้ทางด้านเทคนิคการผลิต เช่น การศึกษาการผลิตและการใช้ปุ๋ยชีวภาพ การปลูกพืช ถิ่นนอกฤดู กับ การศึกษาวิจัยที่มีเป้าหมายเพื่อใช้ข้อมูลเพื่อการพัฒนาระบบความรู้ในพื้นที่กับทางเกษตร ธรรมชาติ ต่อสาธารณชนและการผลักดันงานนโยบาย เช่น การศึกษาผลกระทบที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ โดยกระบวนการ ศึกษาวิจัยที่ยาวนานจะเน้นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และประสานงานกับหน่วยงานราชการมา ร่วมดำเนินการงานเพื่อร่วมกันเรียนรู้กัน งานด้านการวิจัยในช่วงต่อไปของเครือข่ายในขณะนี้ได้บูรณาการการทำงาน แต่พอจะเห็นแนวทางคร่าว ๆ ดังนี้ งานวิจัยกระบวนการระดับเกษตรกรสู่ระดับหน่วยงานเกษตรกรรมทางเลือก งาน วิจัยเทคนิคเกษตรกรรมทางเลือก เช่น วิจัยการจัดการน้ำในในระบบเกษตรกรรมทางเลือก การผลิตข้าวปลอดสาร พิษ การป้องกันกำจัดแมลงโดยชีววิธี รวมทั้งกระบวนการ ชีวค่อน และเทคนิควิธีการทำงานส่งเสริมการเรียนรู้ได้ กับเกษตรกรในเรื่องเกษตรกรรมทางเลือก การศึกษาด้านผลจากผลทางชีวภาพ ที่เกษตรกรในระบบเกษตรทาง เลือกทั้งในพื้นที่ ราบ ที่ดอน และที่สูง เพื่อที่จะเป็นข้อมูลในการถ่ายทอดไปสู่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องได้นำไปเป็น แนวทางในการทำงานในระดับพื้นที่ รวมทั้งการรณรงค์เผยแพร่สู่สาธารณชนทั่วไป

ภาคผนวก

1. แนวคิด หลักการของเกษตรกรรมทางเลือก

เกษตรกรรมทางเลือก “เป็นระบบเกษตร แบบวิถีการทำนุชีวิตของเกษตรกรที่เอื้อต่อการฟื้นฟู และดำรงรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อมโดยมีผลิตภัณฑ์ทางเศรษฐกิจ สิ่งมีชีวิต เป็นมิตร สิ่งแวดล้อมและสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค รวมทั้งรักษาสถาบันทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อความน่าอยู่ และความอยู่รอดของสังคมโดยรวม”

2. ลักษณะของเกษตรกรรมทางเลือก

เป็นระบบเกษตรกรรมที่มุ่งจะฟื้นฟู และรักษาสภาพความสมบูรณ์ของดิน ด้วยการใช่วิถีการ ปักปลูกรำกระดูกดินโดยวิธีชีวภาพ มีความหลากหลายในระบบการผลิตทั้งพืช และปศุสัตว์ เช่น การปลูกพืชสลับ กับไป มีการหมุนเวียนของชนิดพืชสลับกับเลี้ยงในพื้นดิน เป็นการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคและ แมลง โดยมีการใช้ประโยชน์พืชปลูกซึ่งกันและกัน และรักษาสมดุลของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศในนา

รูปแบบของเกษตรกรรมทางเลือกแตกต่างกันออกไป ตามเงื่อนไขของระบบนิเวศเกษตรท้องถิ่น ไร่ของเกษตรกร และสภาพทางสังคมที่ต่างกัน แต่รูปแบบส่วนเกษตรทางเลือกในแง่ของการผลิตที่สามารถ แยกที่จะผลิตพืชไม่ผลิตพืช หรือสัตว์ชนิดใดก็ได้ และเลือกที่จะไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก โดยหันมาใช้ระบบ ความสัมพันธ์กันที่ปลูกกันระหว่างพืชกับพืช พืชกับสัตว์ หรือสัตว์กับสัตว์ด้วยกัน นอกจากนี้ยังเป็นทางเลือกในแง่ การจัดการน้ำและปุ๋ยโดยการใช้มูลค่านิยมเก่า และสร้างความคิดใหม่ที่ตั้งอยู่บนฐานของความอ่อนน้อมถ่อม ตนต่อธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาที่ชาวบ้านสามารถสืบค้นได้ และตรวจสอบได้ด้วยตนเอง หรือชุมชนท้องถิ่น เพื่อการพึ่งพาตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากนัก

จึงกล่าวได้ว่ารูปแบบของเกษตรกรรมทางเลือกโดยเกษตรกรที่คำนึงถึงการลงทุน เพราะการที่ ต้นทุนการผลิตลดลง เนื่องจากพึ่งพาปัจจัยภายนอกที่ลดลงและเปลี่ยนเป็นน้อย เช่น การใช้สารเคมี การจ้าง แรงงานและเครื่องทุ่นแรง ฯลฯ ทำให้เกษตรกรไม่คิดเป็นภาระหนี้สินด้วย “เงินทุน” แต่เริ่มจากการใช้และการจัด ระบบนิเวศเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้มีความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการและชุมชน เมื่อมีผลผลิตส่วน เกินจึงขายเป็นรายได้ นอกจากนี้การคุ้มครองไม่ได้มองเพียงค่าตอบแทนหรือรายได้ที่กลับมาเป็นต้นทุนเพียง ทางการเงิน แต่คำนึงถึงการไม่พึ่งพิงสู่ผู้ซื้อสุขภาพของตนเอง ครอบครัวและชุมชนกันเป็นวิถี และสภาพแวดล้อม ในพื้นที่เกษตรกรรมตนเอง และชุมชน

3. ระบบเกษตรกรรมทางเลือกที่มีอยู่ในภาคเหนือ

จากเอกลักษณ์เฉพาะของภาคเหนือที่มีสภาพภูมิประเทศ และการตั้งถิ่นฐานของชาว พื้นเมืองเหนือในพื้นที่ราบ ที่สูง และชาวเขาในที่สูง จึงมีรูปแบบและแนวปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

ระบบเกษตรกรรมทางลัดในไร่ชา มีรูปแบบ และเทคนิค 3 ลักษณะคือ

- การเลี้ยงปลาในนาข้าว หรืออาจจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การทำนาผสมผสาน เนื่องจากมีกิจกรรมการปลูกข้าวควบคู่ไปกับการเลี้ยงปลาในนา การเลี้ยงสัตว์ และการปลูกพืชไร่ ไม้ผล และพืชผักสวนครัวบนคันดินแปลงนา กิจกรรมนี้จัดอยู่ในประเภท การเกษตรแบบผสมผสาน เพราะมีการเกื้อกูลกันระหว่างกิจกรรมทั้งพืช และสัตว์ ผลการสำรวจพื้นที่นาที่ค่อนข้างเรียบ มีขนาดแปลงกว้างพอควร มีพืชนาปลูกในจังหวัดพะเยา เชียงราย น่าน

- การทำนาแบบธรรมชาติ หรือนาคันดินต่ำ เพราะใช้วิธีย่ำนาล้างแล้วเขี่ย แล้วคลุมด้วยฟางข้าว แรกนาจะถอนและปักดำกล้า ซึ่งจะใช้วิธีย่ำนาล้างในนาทำนาได้มาก นอกจากนั้นข้าวจะแข็งแรงทนต่อความแห้งแล้ง และภูมิอากาศแปรปรวนได้ดี กิจกรรมนี้สามารถทำในพื้นที่นาต่ำทุกสภาพ มีทำกันมากในจังหวัดพะเยา เชียงราย น่าน และลำพูน

- การใช้สมุนไพรควบคุมศัตรูพืช มีการนำสมุนไพร เช่น สะเดา ข่า ตะไคร้หอม หางไหล มาเป็นตัวรักษาการป้องกันกำจัดศัตรูพืชในกิจกรรมการปลูกไม้ผลถั่วสวนพืช นาข้าว สวนผลไม้ ปัจจุบันใช้กันอย่างมากทั้งชาวภาคทุกจังหวัด ขณะนี้บางจังหวัดมีการผลิตเป็นยาตำแย ปรุงขายสู่ท้องตลาด เช่นที่ลำปาง และพะเยา การใช้สมุนไพรนี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เฉพาะในไร่ชา แต่สามารถให้ได้กับทุกพื้นที่ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการใช้

ระบบเกษตรกรรมทางลัดในไร่ชา มี 3 รูปแบบที่ใช้ คือ

- ไร่สวนผสม ทำในพื้นที่ดอน โดยการปลูกไม้ผลยืนต้นหลายชนิดปะปนกัน และในช่องว่างระหว่างแถวไม่ผลัดใบแซมด้วยพืชไร่ หรือพืชผักพื้นเมืองหลายชนิดตามความนิยมในการบริโภคในท้องถิ่นนั้น ๆ ทำกันมากในพื้นที่ ต.แม่ฟ้า อ.แม่จอน อ.แม่จัน เชียงใหม่ ต.บ้านดง อ.ทุ่งหัวช้าง ลำพูน และที่ลุ่มสวนถั่วฝักยาว อ.ปาย แม่ฮ่องสอน โครงการพัฒนาที่สูงล้านนา กรมป่าไม้ ปลูกพืชไร่อาจจัดอยู่ในประเภทกรรมเกษตรได้ ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งก็คือคันดินขึ้น เช่น การปลูกไม้ผลชนิดเดียวกับ และปลูกแซมด้วยพืชไร่ หรือมีการใช้สารเคมีด้วย ซึ่งมีอยู่ทั่วไปก็ยังไม่ถือว่าเป็นระบบเกษตรกรรมทางลัด เนื่องจากขาดคุณสมบัติในการลดความเสี่ยง และการรักษาสภาพแวดล้อม

- การปลูกพืชแนวระดับ ในพื้นที่เชิงเขา ที่ค่อนข้างมีความลาดชันอยู่บ้าง จะต้องมีการป้องกันหน้าดินพังทลาย โดยการปลูกพืชแนวระดับขวางทางลาดชัน สลับกับพืชไร่ที่เป็นพืชเศรษฐกิจ ซึ่งส่วนใหญ่นิยมใช้พืชตระกูลถั่ว เช่นถั่วถิน มะเดื่อ แดงไข่ ฯลฯ เพราะสามารถตัดกิ่ง ก้าน ใบลงมาคลุมดินเพื่อรักษาความชุ่มชื้น และเป็นปุ๋ยบำรุงดินได้ดี กิจกรรมนี้ส่วนใหญ่เกษตรกรจะปลูกไม้ผลร่วมด้วย และเมื่อไม้ผลโตขึ้นก็จะลดการปลูกพืชไร่ลง และจะทยอยขึ้นไว้ภาคฤดูร้อน หรือภาคฤดูร้อนแทนหนึ่ง ทำกันมากใน อ.จันทรังษี อ.แพร่ อ.เมืง เชียงใหม่ และ อ.เมือง เชียงราย

- การปลูกพืชตระกูลถั่ว สลับกับข้าวไร่ โดยมีการปลูกข้าวไร่ สลับกับพืชตระกูลถั่ว เช่น ถั่วเขียว ถั่วดำ ถั่วแดง ถั่วฝักยาว ฯลฯ วิธีการนี้จะเป็นการเพิ่มธาตุอาหารให้ผืนดิน ทำให้ข้าวไร่มี ผลผลิตสูงขึ้น

รวมทั้งยังเป็นการเพิ่มรายได้จากการจำหน่ายวัตถุดิบทางหนึ่ง กิจกรรมนี้จัดอยู่ใน ประเภทเกษตรกรรม
อินทรีย์ มีทำกินมากในเขต อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ อ.วังชิ้น จ.แพร่

ระบบเกษตรกรรมทางเลือกในที่สูง

- การปลูกพืชแนวระดับ โดยการใช้กระเบื้องและ แคลป์เป็นแนวระดับ เช่นเดียวกับในพื้นที่
ที่ดอน แต่ระยะระหว่างแถวจะมีความถี่สูงขึ้น ประมาณ 2-4 เมตรในทิศอื่น 6-8 เมตร สลับกับ การปลูกข้าว
ไร่ หรือพืชไร่ และหากมีการปลูกไม้ผลเป็นพืชระยะยาว จะเป็นไม้โตสวนผสม หรือมะ เงาะศรี เช่นเดียวกัน มี
ทำกินมากใน อ.เชียงดาว อ.แม่จันทน์ อ.แม่ฟ้าหลวง เชียงราย และอ.แม่ละ อ.แม่ริม เชียงใหม่

- การใช้แทนหญ้า หญ้าแฝก เป็นแนวระดับ รูปแบบนี้มีความใกล้เคียงกับการปลูก พืช
แนวระดับ เพียงแต่เปลี่ยนจากการใช้พืชตระกูลถั่วมาใช้ดินแทนหญ้าแทน ซึ่งส่งเสริมโดยกรม พัฒนาที่ดิน
มีมากในกิ่ง อ.แม่ฟ้าหลวง เชียงราย และที่ห้วยฮ่องไคร้ อ.สทศหลวงใต้ เชียงใหม่ (โครงการหลวง)

- การทำไร่หมุนเวียนแบบอนุรักษ์ เป็นระบบเกษตรดั้งเดิมของชุมชนชาวปกากญอ และ
ชาวลีซอ ที่มีการหมุนเวียนใช้พื้นที่ประมาณ 7 - 11 แปลงในการผลิตข้าวไร่ และพืชอาหารอื่น ๆ ใช้ประมาณ
50-80 ไร่ แต่จะมีการใช้พื้นที่เพียงแปลงเดียว โดยทำการตัดต้นไม้ลงในแปลงแล้วทำการปลูกพืช
เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จก็จะปล่อยให้พื้นที่กลับสู่สภาพธรรมชาติ เป็นที่อาศัย พืชผัก และอาศัยการของสัตว์
ป่าขนาดเล็กต่างและเล็ก จะกลับมาใช้แปลงเดิมก็ต่อเมื่อหมุนเวียนไป จนครบที่ 7-11 แปลงแล้ว การทำไร่หมุน
เวียนนี้ ถือเป็นวิธีการขุดฟื้นฟื้จากธรรมชาติใช้เพียงมือเดียว แล้วปล่อยให้เป็นการผลิตของโคตนโคตน
หนึ่ง แต่เป็นของชุมชน ซึ่งครอบครัวก็สืบ ก็กลับมาจะมา ใช้ใช้การมีความจำเป็น

7. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ กรณีเครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมือง

*ศุภนสนชาติ ภวระสุพรรณ

*ศุภนพลากร วงศ์ทองแก้ว

*สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ก.ภาพรวม

งานพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมเมืองในภาคเหนือเท่าที่ปรากฏในวิจัยฉบับนี้ได้เป็น ๓ ลักษณะคือ

๑. งานพัฒนาเชิงอาสาสมัคร ดำเนินงานโดยผู้ที่มีความตั้งใจ บางครั้งอาจใช้ทุนส่วนตัว ลักษณะกิจกรรมมักเป็นเชิงปลูกจิตสำนึกในเรื่องใกล้ตัวทางเรื่อง เช่น ชุมชนเดินเพื่อสิ่งแวดล้อม ชุมชนจัดการวันอาทิตย์ เป็นต้น

๒. งานพัฒนาเชิงรณรงค์ของมหาวิทยาลัยและชนวิสาหกิจ มักจะต้องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาประเทศ มีการทำงานด้านสิ่งแวดล้อม จริยธรรม การรณรงค์เชิงรณรงค์องค์กรมีบทบาท รวมถึงรวมตัวเครือข่ายในลักษณะกลุ่มทางการเมือง เช่น ชุมชนเพื่อเชียงใหม่ สถาบันเชิงสังคม เศรษฐกิจศึกษาปัญหาเชิงนโยบาย คณะกรรมการประสานงานสหประชาชาติในป่าปิงและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น กลุ่มนี้ยังไม่สามารถลงไปทำงานกับชาวบ้านได้ แต่ก็สามารถประสานงานให้กลุ่มชาวบ้านที่มีอยู่แล้วเข้ามามีส่วนร่วมได้

๓. งานพัฒนาของ อพท. เริ่มจากการสนใจสร้างองค์ความรู้บ้านแม่ต๋ำ เพื่อเป็นฐานในการเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับผู้ด้อยโอกาส คือมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และประเด็นการทำงานพัฒนาเชื่อมโยงกับปัญหาและคนกลุ่มอื่นเพื่อให้เกิดความร่วมมือขึ้นกับกลุ่มต่างๆ ในสังคม ขณะเดียวกัน อพท.ก็พยายามเชื่อมโยงประสานกับกลุ่มที่ทำงานพัฒนาด้านเมือง ๒ กลุ่มข้างต้นด้วย รายละเอียดของงานพัฒนาโดย อพท.จะได้กล่าวถึงต่อไปจากนี้

ข. พัฒนาการของการทำงานพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมเมืองในภาคเหนือของ อพท.

แบ่งได้เป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงที่ ๑ ช่วงต้นหาความสนใจและประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๘) ช่วงที่ ๒ ช่วงลงมือปฏิบัติ (พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๗)

¹ผู้ประสานงานโครงการพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนเมือง

²ผู้อำนวยการโครงการพัฒนากลุ่มผู้นำภาคเหนือโดยองค์การชุมชน

ช่วงที่ ๑ ช่วงค้นหาความชัดเจนประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๓๕)

ย้อนกลับมา อพร.ส่วนใหญ่ทำงานในชนบทเป็นหลัก จนถึงประมาณช่วงปี ๒๕๓๓ เป็นต้นมา ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาประเทศฐานเกษตรและปราชญ์ชัดเจนมากขึ้น ทำให้มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มศึกษาปัญหาหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มลำห้วยหลวง กลุ่มสิ่งแวดล้อมพะเยา กลุ่มศึกษาเชิงรวม กลุ่มลุ่มเมืองน่าน กลุ่มสิ่งแวดล้อมลำปาว กลุ่มสวนมาจันต์แม่ฮ่องสอน กลุ่มเหล่านี้ได้นำปัญหาที่ประสบอยู่ในพื้นที่รวมถึงปัญหาดังกล่าวตั้งเป็นยุทธศาสตร์ร่วมกัน บางครั้งก็มีการจัดทำข้อมูลประกอบด้วย เช่น การจัดประชุมทางวิชาการเรื่องปัญหาเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. ๒๕๓๔ การจัดเสวนาเรื่องนิคมอุตสาหกรรมลำห้วย เป็นต้น แต่ในช่วงนี้ยังไม่มีองค์กรใดที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมเมืองโดยตรง ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมเมืองจึงเป็นการประชุมสัมมนาเป็นหลัก กิจกรรมเหล่านี้ทำให้เกิดเห็นภาพรวมและรายละเอียดของปัญหา ทำให้เห็นกลุ่มคนต่างๆ ที่สนใจต่อปัญหาดังกล่าวตั้งเมืองชัดเจนขึ้น กิจกรรมที่สกลนครจากนี้ก็มีกลไกการรณรงค์ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ปัญหาการขุดทำทางสายสูง ปัญหาการก่อสร้างกะเจ้าโหล่ทำขึ้นหลายชุด ปัญหาการคัดถนนผ่านโบราณสถานสำคัญ ปัญหาจากนิคมอุตสาหกรรมลำห้วย เป็นต้น แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับชาวบ้านโดยตรง

ช่วงที่ ๒ ช่วงลงมือปฏิบัติ พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๔๐)

ช่วงนี้ อพร.ได้เริ่มลงมือทำงานในชุมชนเมืองอย่างเป็นรูปธรรม โดยคณะกรรมการการทำงานได้เป็น ๒ กลุ่มคือ ในช่วงแรก อพร.จะลงมือทำงานในชุมชนเมืองโดยตรง ช่วงต่อมา อพร.ได้ขยายงานทางวิชาการและประเด็นชุมชนเมืองออกไปเชื่อมกับประเด็นปัญหาอื่นและกลุ่มคนในพื้นที่อื่นมากขึ้น

ในช่วงแรกที่ อพร.เริ่มทำงานด้านชุมชนเมืองในภาคเหนือ อพร.ได้เริ่มปฏิบัติงานที่จังหวัดเชียงใหม่ก่อน เนื่องจากเป็นจังหวัดที่หลายฝ่ายสนใจเร็วทำให้มีชุมชนแออัดขึ้น หน่วยงานที่เข้ามาทำงานเป็นหน่วยงาน อพร.ที่ขยายมาจากกรุงเทพฯ ในระยะเริ่มแรกจึงได้นำประสบการณ์การทำงานจากพื้นที่กรุงเทพฯ มาใช้ที่เชียงใหม่ นั่นคือการให้ความรู้เกี่ยวกับชุมชนแออัดในประเด็นเรื่องสิทธิในที่อยู่อาศัย และสิทธิในการพัฒนาเป็นสำคัญ ยุทธวิธีที่พัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชน ได้ขยายพื้นที่ขึ้นมาปฏิบัติงานในเชียงใหม่ราว พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๘ โดยทำงานทั้งร่วมกับชุมชนแออัด และกับโครงการของโมเดิร์น ๒๕๓๗ ต่อมาช่วงกลางปี ๒๕๓๘ กลุ่มเพื่อส่วนงาน Food Organization For Partnership-FOFT ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ขยายขึ้นมาจากกรุงเทพฯ เข้ามา ได้มาทำงานต่อในที่นี่ที่ มทส. โดยทำงานและขยายพื้นที่ออกไปข้างเดิม โดยมีชุมชนเป้าหมาย ๖ พื้นที่จากชุมชนแออัดในเชียงใหม่ทั้งหมดประมาณ ๓๕ พื้นที่

กลุ่มเพื่อนร่วมงานมียุทธศาสตร์การทำงานคือ การจัดตั้งองค์กรประชาชนในกลุ่มชนชาดจนที่อาศัยอยู่ในเมือง เพราะว่าเห็นว่าคนกลุ่มนี้เป็นคนระดับรากหญ้าของสังคมเมือง โดยมีวิธีการทำงานคือการจัดระบบชุมชน (community organizing) ซึ่งมี ๔๐ ขั้นตอนสำคัญ^๓

วิธีการทำงานของ POP นั้น ในช่วงเริ่มต้น POP ได้ทำการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ POP เห็นว่าชุมชนแออัดในเชียงใหม่เป็นลักษณะที่คงจะแตกต่างไปจากสลัมในกรุงเทพฯ การสำรวจจะเริ่มจากการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมือง ความเป็นมาของชุมชนแออัด แล้วจะไปพบปะพูดคุยกับกลุ่มคนต่างๆ ที่สนใจปัญหาของเมือง จากนั้นก็จะลงไปเก็บข้อมูลชุมชนแออัดทุกชุมชนโดยใช้แผนที่บริเวณรอบๆ พร้อมกับจัดกลุ่มพูดคุยกับชาวบ้าน และ POP จะวิเคราะห์ “กลุ่ม” ต่างๆ ในเมืองเรื่องใหม่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัด จากการศึกษาพบว่า POP พบว่าการทำงานคล้ายกับชุมชนแออัดในเรื่องใหม่มี ปัจจัยเบื้องต้น ๓ อย่างคือ ๑. ชุมชนยังคงมีวิถีชีวิต มีวัฒนธรรมเดิมมีความผูกพันกันสูง เรื่องใหม่เป็นเมืองที่ไม่ค่อยยั่งยืนไปนัก และมีนักวิชาการที่ต่อต้านงานที่กลุ่มอื่นที่อาจจะจะเป็นพันธมิตรมาก ขณะเดียวกันก็มี ปัจจัยโดยที่พบว่าชาวบ้านในชุมชนแออัดมีความสัมพันธ์เชิงผูกพันกับนักการเมืองในท้องถิ่นมาก

จากการวิเคราะห์เบื้องต้นดังกล่าว POP จึงเห็นว่าจะต้องสร้างให้เกิดองค์การชาวบ้านขึ้นตามกลางเมืองในส่วนนี้ไว้ได้ภายใน 3 ปี (พ.ศ. ๒537-๒540) โดยได้วางยุทธศาสตร์การทำงานไว้ ๓ ประการคือ ๑. การสร้างองค์การชาวบ้าน ๒. การสร้างเครือข่ายขององค์กรชาวบ้าน ๓. และการสร้างพันธมิตร

ดังนั้นในช่วงแรกๆของการทำงาน (พ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๓๘) จึงมีเป้าหมายที่การสร้างให้เกิดองค์การชาวบ้าน และเสริมองค์การชาวบ้านที่กระพือที่เขามีมาจากการทำงานของ มทส. ชุมชนกลุ่มแรกที่ POP เข้าไปทำงานเป็นชุมชนที่อยู่มากมายอยู่ในเขตที่ดินบุกรุก เพราะว่าเห็นว่าคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่ยากจน ต่อมาได้ขยายพื้นที่โดยชุมชนกลุ่มแรกได้ติดต่อประสานไปยังชุมชนอื่นที่อาศัยอยู่ในที่ดินสีส้ม รวมชุมชนที่ POP ทำงานด้วยทั้งสิ้น ๖ ชุมชน

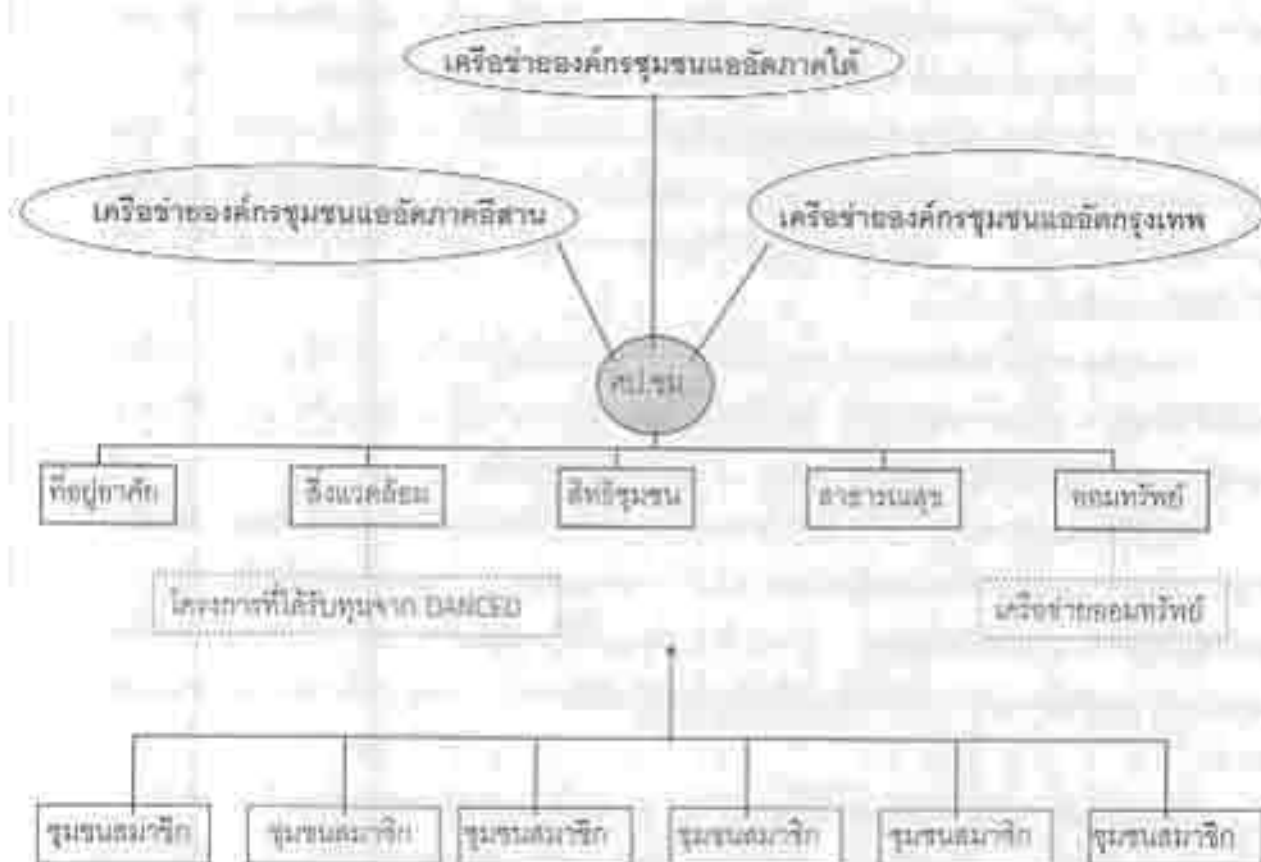
วิธีการสร้างความร่วมมือให้กับองค์การชุมชนของ POP จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านจิตสำนึกของชาวบ้าน เงินบำเพ็ญที่ต้องลงไปศึกษาปัญหา ส่วนวิเคราะห์ปัญหา แล้วจะหาปัญหาของชาวบ้านเป็นตัวตั้ง เช่น บางชุมชนราชการไม่ทำทะเบียนบ้านให้ชาวบ้าน เป็นต้น จากนั้นจึงกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มกันแก้ปัญหา เมื่อปัญหาถูกแก้ได้ชาวบ้านก็จะมีความมั่นใจ เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม และสามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงปัญหาได้ก็จะออกไป

จากการดำเนินงานเพื่อวิธีการดังกล่าวทำให้เกิดการรวมตัวกันขององค์กรชาวบ้านในระดับชุมชน จนถึง ๒๕๓๖ องค์การชาวบ้านระดับชุมชนก็สามารถรวมตัวกันเป็นเครือข่ายชุมชนระดับจังหวัด ชื่อว่า “ฐานปฏิบัติการชุมชนเมืองเชียงใหม่ (กา/ชม.ม)” และจำนวนสมาชิกได้ขยายเป็น ประมาณ ๓๐ ชุมชน โดยในช่วงหลัง (พ.ศ. ๒๕๓๐) เมื่อองค์การชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้นแล้ว POP ก็จะต้องขยายผล รวมทั้งเขตการทำงานซึ่งเคยเน้น

^๓ หลักการการจัดระบบชุมชน (Community Organizing) เป็นหลักการพัฒนารวมตัวของกลุ่มคนแออัดในเมือง โดยแบ่งกระบวนการพัฒนาชุมชนเป็น ๑๐ ขั้นตอน คือ ๑. การตระหนักถึงปัญหา ๒. การศึกษาข้อมูลชุมชน ๓. การวางแผน ๔. การตั้ง ๕. การระดม ๖. การศึกษา ๗. การปฏิบัติการ ๘. การสร้างเครือข่าย ๙. การติดตาม ๑๐. การประเมินผล โดยที่แต่ละขั้นตอนจะมีกิจกรรมที่ต่างกันออกไป และที่สำคัญคือต้องมีความสัมพันธ์กันระหว่างกันและกัน และที่สำคัญคือต้องมีความสัมพันธ์กันกับนักการเมืองท้องถิ่น

หน้าที่ ๖ ขุมชนกลุ่มแรกลง ไปให้ความสำคัญกับสมาชิกขึ้นมาที่เพิ่มมากขึ้นดังอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น

มูลนิธิองค์กรชาวบ้านในเขตเมืองจึงหันมาในพื้นที่ทำงานของ POP (สปป.) จึงสามารถประสานกับกลุ่ม สหกรณ์ในพื้นที่ทำงานของ POP ในพื้นที่อื่นในภาคใต้ อีสาน และกรุงเทพฯ ซึ่งได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายชุมชน แกนกลางระดับประเทศด้วย โดยมีโครงสร้างดังรูป

นอกจากนี้ยังประสานงานในระดับท้องถิ่นกับกลุ่มพันธมิตรในประเด็นที่ดินจึงสังคมต่างๆด้วย ใน พ.ศ. ๒๕๖๖ POP ได้เข้ามาเป็นพันธมิตรกับ สป.สหภาพภาคเหนือมาขึ้นอันเป็นแนวทางสำหรับการขยายความร่วมมือสู่ประเด็นปัญหาที่ดินต่อไป ส่วนกับหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ที่มีทัศนคติไม่คล้อยตามกับการเกิดขึ้นขององค์กร ชาวบ้านหรือชุมชนเมืองนั้น กลุ่มก็ใช้พยายามประสานให้เกิดความร่วมมือกับรัฐและส่วนอื่นๆ จนสามารถจัดตั้ง คณะกรรมการร่วมระหว่างชาวบ้าน-ราชการ-และอปท. ชื่อ “คณะกรรมการพัฒนาระบบของโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง” คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วย ชาวบ้าน ๕ คน ข้าราชการ ๓ คน และ อปท. ๒ คน

* จากเทศบาลสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคเหนือตามคำสั่งจากจังหวัดเชียงใหม่

* ไม่ใช้คำว่า POP หรือ CSO มาตั้ง

กรมการขนส่งมีบทบาทในการพิจารณาโครงการต่างๆ และช่วยชาวบ้านในการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศ

ผลที่เกิดจากการดำเนินการของ PDP ที่ผ่านมามีได้ทำให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นในการลดประชาชนระดับล่าง
ทำให้ชาวบ้านแก้ไขปัญหาลดลงในระดับชุมชน เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ กลุ่มคนพิการ เป็นต้น ระดับพื้นที่ เช่น
การบริการของรัฐ การฟ้องร้องรัฐระดับจังหวัดได้เห็นความสำคัญของการรวมตัวลดความยากจนทำให้มีการปรับ
ให้มีตัวแทนจาก ศก.จนเข้าไปเป็น “คณะกรรมการการแก้ปัญหาชุมชนแออัดจังหวัดเชียงใหม่” จากที่เดิมเดิมคณะ
กรรมการชุดนี้ประกอบด้วยส่วนราชการเท่านั้น รวมถึงการที่กลุ่มเอกชนต่างๆได้เข้ามาสำคัญกับชุมชนแออัด
ในเชียงใหม่มากขึ้นเมื่อมีการรวมกลุ่มเป็น ศก.จน ดังกรณีของงานที่เพิ่งได้ เป็นต้น และ ระดับนโยบาย เช่น พท.
ชุมชนแออัด คณะกรรมการแก้ไขปัญหามลพิษชุมชนแออัดแห่งชาติ เป็นต้น จึงจะเห็นว่าในทุกระดับที่กล่าวมา
PDP ได้พยายามผลักดันให้เกิดกิจกรรมของรัฐบาลแก้ไขปัญห โดยสิ่งที่ยึดมั่นไว้คือการสร้างความเข้มแข็งให้
กับกลุ่มคนระดับล่าง

ประสบการณ์การทำงานในชุมชนเมืองซึ่งจะมีองค์ความรู้และทักษะที่เรียนรู้ได้กับที่อื่นโดยผ่านการศึกษา
ดูงาน และยังสามารถนำโมเดลไปใช้พัฒนา องค์ความรู้และประสบการณ์สู่ชุมชนเมืองอย่างยั่งยืน ได้เป็นอย่างดี
และเหมาะสมกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นมาอีกด้วย

บทเรียนสำคัญที่ PDP พบจากการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพงานเมืองเชียงใหม่คือ พบว่าประสิทธิภาพของชุมชนแออัดเชียงใหม่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากชุมชนสหกรณ์วิถีการทำงานกับชุมชนเมืองเชียงใหม่ตรงไหนบ้าง นั้นคือพบว่า

๑. ภายหลังจากความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนเป็นการรวมพลังของคนกลุ่มต่างๆในชุมชน โดยไม่ได้แยก (เฉพาะเป็นกลุ่มคนตัวหนา) เพราะคนเหล่านี้มีความผูกพันกันมาแต่ดั้งเดิม มีภาษาพูดเสียงกันวัฒนธรรมเดียวกัน มีระบบคิดและกฎเกณฑ์เดียวกัน กลุ่มคนที่มีการรวมเป็นชุมชนไม่ได้ได้เอากำหนดมาจากตลาดที่ ซึ่งต่างจากชุมชน แลอยู่ดีในกรุงเทพ ดังนั้นในขณะนั้นคนทำงาน อพท. จะมีบทบาทและคำว่า “ชุมชนหลัก” แต่ต่อมาได้ เปลี่ยนเป็นเรียกว่า “ชุมชนเมือง” เพราะคำว่าชุมชนหลักจะเฉพาะส่วนหัวปในกรุงเทพซึ่งใช้ขอบเขตของพื้นที่ เป็นสำคัญ แต่ชุมชนเมืองซึ่งใหม่จะกำหนดโดยคำจำกัดความและความสัมพันธ์ เช่น การรู้จักกัน ลักษณะ เช่นนี้ทำให้ลักษณะการทำงานพัฒนาชุมชนเมืองซึ่งใหม่ต่างไปจากกรุงเทพ

๒. หน่วยงานของรัฐในเชียงใหม่ยังสามารถพูดจาตกลงกันได้ยากกว่าในกรุงเทพฯ ซึ่งเจ้าหน้าที่ PDP4
เชื่อว่าถ้าหากจะเป็นเพราะมีกฎหมายท้องถิ่นเชียงใหม่ยังไม่ซับซ้อนเท่า ก่อให้รัฐที่เชียงใหม่ยังไม่มีการ
ดำเนินการมาถึงด้านการตำรวจและจัดการกับปัญหาเหล่านี้ และอาจจะเป็นเพราะความเป็นคนท้องถิ่น
เดียวกัน ดังนั้นการทำความเข้าใจกับเชียงใหม่จึงไม่มีลักษณะเชิงอุปถัมภ์กับรัฐ ความเป็นที่คุ้นเคยต่อไป
ลักษณะเช่นนี้อาจจะเปลี่ยนไปได้ถ้ามีการบูรณาการหน่วยงานอื่น

ต้นทุนค่าพิจารณาการเริ่มลงมือปฏิบัติในพื้นที่ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอิสระของ อพช. ในภาคเหนือโดยมองผ่าน
การทำงานของ OGP ซึ่งจะเห็นว่ระยะเริ่มต้น อพช. ได้นำประสบการณ์จากการทำงานกับชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ
มาใช้ โดยลงไปทำงานกับชาวบ้าน คัดมาไว้ทั้งหมดมาเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่และปัญหา(ซึ่งใหม่มาก
ขึ้น ได้ประสานกับรัฐ และพยายามประสานกับพันธมิตรอื่นในภาค ซึ่งขณะนี้ก็ยังคงอยู่ในช่วงการหา

ความลงตัวให้มากขึ้น เช่น การประสานกับกลุ่มนักวิชาการและชนชั้นกลางซึ่งมีกิจกรรมรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อมเมืองในประเด็นอื่น การประสานกับประเด็นปัญหาอื่นที่ด้านการวิเคราะห์และบุคคลโดยผ่านเวที กป.อพช. หรือวิธีการอื่นๆ เป็นต้น ดังนั้นในช่วงปี ๒๕๔๐ POP จึงเริ่มรับจากการทำงานในพื้นที่มาสู่การประสานกับพันธมิตรส่วนอื่น และขยายขอบเขตการเชื่อมประสานปัญหาและการวิเคราะห์มากขึ้น

ช่วงต่อมา คือในราว พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นต้นมา อพช.บางกลุ่มได้เริ่มทำกิจกรรมที่จะประสานกลุ่มคนในเมืองไปเชื่อมกับประเด็นปัญหาอื่นและกลุ่มคนในพื้นที่อื่น กิจกรรมที่ทำเป็นกิจกรรมที่สามารถเข้าถึงคนในเมืองได้ดี โดยเฉพาะชนชั้นกลาง และกิจกรรมเหล่านั้นสามารถเชื่อมโยงไปยังปัญหาอื่นได้ด้วย อพช.ที่ทำกิจกรรมด้านนี้คือโครงการกระดานเขียนไม้ที่จังหวัดเชียงใหม่ โครงการกระดานเพื่อการศึกษากิจจังหวัดแม่ฮ่องสอน โครงการบ้านชุมชน โครงการสืบสานตำนาน เป็นต้น ทั้งยังสามารถเชื่อมโยงไปยังสหกรณ์ชุมชนรักป่าซึ่งเน้นต้นตอเป็นมาของที่ดินในปี ๒๕๓๘ ด้วย

จึงสังเกตได้ว่ากิจกรรมของโครงการเหล่านี้มีวัตถุประสงค์หลายระดับ ตั้งแต่การรณรงค์สำนึกให้กับคนในเมืองในเรื่องสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม จนสามารถรวมกลุ่มคนที่สนใจ แล้วพยายามยกระดับกิจกรรมและการวิเคราะห์จนเชื่อมโยงสู่ปัญหาที่กว้างออกไป ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงบูรณาการที่ อพช.ภาคเหนือได้เริ่มให้ความสนใจมาตั้งแต่ราว พ.ศ. ๒๕๓๖ แล้ว โดยหวังว่าท้ายสุดคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมจะเข้าใจกัน และหลอมรวมกันตลอดทั้งพื้นที่ต้นน้ำ-ปลายน้ำ

ปัจจุบันกิจกรรมกลุ่มนี้กำลังพัฒนาและดำเนินการอยู่อย่างต่อเนื่อง

ค. ยุทธศาสตร์ของเครือข่ายต่อไปข้างหน้า-ขยายเครือข่าย(หลัง พ.ศ. ๒๕๔๐)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ถือได้ว่า POP เป็น อพช.แรกๆที่เริ่มเข้ามาทำงานด้านเมืองในภาคเหนืออย่างชัดเจน โดยเริ่มทำงานกับกลุ่มชุมชนแออัดและขยายกลุ่มเป้าหมายกว้างออกไป ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๔๐ อพช.ในอีก ๓ จังหวัด คือ แม่ฮ่องสอน ลำพูน และเชียงรายได้เริ่มพยายามทำงานด้านพัฒนาในพื้นที่เมือง จึงได้พยายามสร้างเครือข่ายพัฒนาเมืองของ ๔ จังหวัดขึ้น คือ เชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน และเชียงราย

เวลานี้ที่เอื้ออำนวยให้ อพช.ได้พยายามรวมตัวกันเครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมืองขึ้นคือ POP ซึ่งมีพื้นที่ทำงานที่เชียงใหม่ได้ทำงานมาระยะหนึ่งกำลังต้องการขยายขอบเขตของการทำงานกับปัญหาออกไป ขณะเดียวกันในจังหวัดอื่นๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเมืองก็ส่งผลกระทบมากขึ้น ทำให้ อพช.เริ่มสนใจงานพัฒนาด้านเมืองมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากปัญหามันจะของแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน การสร้างเครือข่าย 4 จังหวัดจึงเริ่มจากการพยายามแก้ปัญหาให้มีจุดร่วมกันและหลอมรวมกัน โดยหวังว่าในที่สุดปัญหาของแต่ละพื้นที่จะขยายออกไปและมีจุดร่วมกับพื้นที่อื่น

สภาพปัญหาของแต่ละจังหวัดที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นเครือข่าย ๔ จังหวัด คือ

เชิงนโยบาย PDP ได้ทำงานกับชุมชนและองค์กรเอกชนแล้ว เนื่องจากมีพัฒนาการจนสามารถสร้างองค์
กรชาวบ้านและประสานกับพันธมิตรได้ ปัจจุบัน PDP กำลังขยายประเด็น การวิเคราะห์ และกลุ่มพันธมิตรเพื่อ
พัฒนาโครงการต่อไป

คำพูด : มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเมืองน่านอย่างน้อยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๔ คือปัญหาจากนิคมอุตสาหกรรม
กรรม แต่พอข.โมได้ทุนส่วนใหญ่ทำงานในภาค จึงไม่ได้จับงานด้านเมืองอย่างต่อเนื่อง ต่อมาช่วงหลัง
มีปัญหามาจากนิคมอุตสาหกรรมรวมทั้งปัญหาเมืองด้านอื่นๆ มีกระบวนการแล้ว จึงได้สนใจทำงานด้านเมือง

ผลสำรวจ : อหข. โดยโครงการที่น่านชีวิตและวัฒนธรรมจังหวัดน่านได้เสนอ พบว่าในเมื่อตรงเมือง
ตอนล่างจะมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่ เช่น มีระบบปศุสัตว์ มีวัฒนธรรมเดิม แต่การขยายเข้าไปทางรัฐและ
การลงทุนได้ทำให้วิถีชีวิตเดิมเหล่านี้ค่อยๆ หายไป ประกอบกับ แม่ฮ่องสอนเคยมีปัญหาห้วยน้ำทิพย์ในชน
บททำให้เกิดการประท้วง อหข.จึงต้องการให้ประเด็นการจัดการขยะโดยชุมชนเมืองโดยอาศัยวิถีชีวิตวัฒนธรรม
เดิมมาเป็นแนวทางในการจัดการขยะ โดยถนนหน้านี้ อหข.ได้จัดทำโครงการประกวดเพื่อการศึกษา เป็น
การนำร่องเพื่อสร้างกลุ่มคนในเมืองที่สนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกันก่อนแล้ว

เชิงนโยบาย : อหข. โดยสมาคมสร้างธรรมที่ชีวิตและสิ่งแวดล้อมกำลังพยายามรวบรวมสภาพปัญหาของ
เมืองน่าน

การพยายามรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของ ๔ จังหวัดขณะนี้กำลังอยู่ในช่วงการหาความร่วมมือ โดยมี
แนวทางการทำงานดังนี้

เป้าหมายระยะยาว

ในระยะเวลา ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๓๑-๒๕๓๕) ประชาชนในเมืองจะมีการพัฒนาองค์ความรู้ของตนเองให้เข้มแข็ง
และสามารถพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์ของตนเองและส่วนรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเข้ามามีส่วนร่วม
ในการคิดค้น วางแผนและประเมินผลร่วมกับหน่วยงานทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เกิดคนรุ่นใหม่ที่จะทำงาน
ให้เมืองน่าอยู่ โดยประสานพลังกับหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มาช่วยกันทำงานอย่างจริงจัง

แนวทางการทำงาน

๑ จัดเวทีองค์กรชุมชนเกิดความเข้มแข็ง พัฒนารูปแบบตัวอย่างเป็นกระบวนการทำงานและรูปแบบของ
การจัดการที่ดีต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายตั้งแต่เริ่มต้น ค้นหาปัญหา วิ
เคราะห์สาเหตุ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และติดตามประเมินผลกิจกรรมต่างๆ

๒ ส่งเสริม ชุมชนกลุ่มงานสิ่งแวดล้อมเมือง และการขยายผลการรับรู้ และจัดสำเนา รวมไปถึง
การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่างๆ ที่มีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม และสุขภาพ

* นานังเกิดคำ : เมืองน่านมีปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยได้ข.โมเป็นปัญหาที่ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การขยายตัวของ
ปัญหาของเมืองน่านและจังหวัดอื่นๆ ลากยาว

๓) การเดินทางนโยบายและการผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการเสนอกฎหมายที่สำคัญต่อการพัฒนาเมืองให้น่าอยู่

กระบวนการทำงาน

แบ่งได้เป็น ๓ ระดับ

ระดับที่ ๑ การทำงานสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน และพัฒนาเครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมืองหรือระหว่างเมือง

ระดับที่ ๒ การทำงานกับพันธมิตร และเครือข่ายที่มีความตระหนักต่อปัญหาาร่วมกัน เช่นสถาบันการศึกษา องค์การทางธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน โดยการพัฒนากระบวนการข้อมูลและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน

ระดับที่ ๓ มีการทำงานในลักษณะกลุ่มทำงานในทางนโยบายในระดับจังหวัด ซึ่งเป็นการทำงานจากหลายฝ่าย มาร่วมมือกันทำงาน ในลักษณะกรรมการหรือคณะทำงานอย่างเป็นทางการ และได้รับการยอมรับจากหน่วยงานรัฐและสาธารณะ

ผลลัพธ์ที่จะได้รับในระยะเวลา ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๕)

๑) องค์กรชุมชนในเขตเมืองสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวางแผนดำเนินงานพัฒนาเมืองให้น่าอยู่

๒) กลุ่มเป้าหมายได้รับความรู้และผลมาจิดสำคัญเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรอย่างถูกต้องและไม่สร้างมลภาวะที่กระทบสุขภาพ วิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อม

๓) เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหามาจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างเนิ่นนาน

๔) ได้ระบบต้นแบบในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง โดยชุมชนมีส่วนร่วม

ค. ข้อสังเกต

๑. งานพัฒนาเมืองของ อพท. ในภาคเหนือเริ่มต้นจากการนำประสบการณ์การทำงานกับชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครไปปฏิบัติ และพัฒนาไปสู่ลักษณะเฉพาะของพื้นที่มากขึ้น

๒. เมื่อทบทวนเครือข่าย จาก ๑ จังหวัดที่มีความชัดเจนขึ้นหนึ่งแล้ว ไปสู่ความเป็นเครือข่าย ๔ จังหวัด

๓. พัฒนาการของแนวคิดและทิศทางการพัฒนาด้านเมืองของ อพท. จะพิจารณาจากเนื้อหาที่อพท. ดำเนินงานเริ่มจากการทำงานกับชาวบ้าน การสร้างองค์กรชาวบ้าน ซึ่งเป็นแนวการทำงานพื้นฐานของอพท. ทั่วไป จากนั้นได้พัฒนาไปสู่ประเด็นปัญหาที่ละเอียดซับซ้อนมากขึ้น ในระยะแรกเริ่ม อพท. จะใช้คำว่า “งานชุมชนแออัด” ในการเรียกงานพัฒนาในเมือง ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นคำว่า “งานชุมชนเมือง” เมื่อพบว่าการพัฒนาด้านชุมชนเมืองซึ่งใหม่นี้มีลักษณะพิเศษบางอย่าง ต่อมาได้เริ่มมีคำว่า “งานสิ่งแวดล้อมเมือง” เกิดขึ้น

ผลงานของ อหะหมัด ยามูฮ์มัด ซึ่งแปลชื่อเมือง มาขึ้นเพื่อให้สามารถสื่อถึงกลุ่มคนชนหลากหลายในสังคมและสามารถขยายภาววิภาษะที่ประเด็นปัญหาได้กว้างขึ้น อย่างไรก็ตาม อหะหมัดยังคงให้ความสำคัญกับองค์ชุมชนเป็นหลัก งานศิลปะท้องถิ่นที่ดำเนินการโดยบุคคลจึงเป็นการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมจากแง่มุมของชาวบ้าน ในขณะที่กลุ่มอื่นก็อาจทำกิจกรรมจากแง่มุมของตน เช่น กลุ่มเด็กเพื่อสิ่งแวดล้อม กลุ่มศึกษาปัญหาเชิงใหม่ สภาเยาวชน เป็นต้น ขณะเดียวกัน อหะหมัดบางส่วนได้ก็สร้างกิจกรรมบางอย่างเพื่อให้เข้าถึงคนชั้นกลางขึ้นจะเป็นแนวทางในการประสานให้เกิดการหนุนช่วยระหว่างกันของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมต่อไป เช่น โครงการกระดาษเพื่อต้นไม้ เป็นต้น

ดังนั้น ในปัจจุบันเมื่องานพัฒนาด้านเมืองของ อหะหมัด ยามูฮ์มัดถึงช่วงของการนิยามด้วยคำว่า “สิ่งแวดล้อมเมือง” นั่นคืองานด้านเมืองของ อหะหมัด ยามูฮ์มัดออกไปจากเฉพาะการทำงานเฉพาะในชุมชนและยึดไปสู่ประเด็นอื่นๆ และกลุ่มคนอื่นๆ เช่น น้ำเสีย นิคมอุตสาหกรรม สิทธิของคนในเมืองกลุ่มต่างๆ เป็นต้น แต่แนวคิดของคำว่า “สิ่งแวดล้อมเมือง” และการทำงานไปสู่ตัวกิจกรรมของ อหะหมัด ยามูฮ์มัด ยังคงต้องอาศัยความชัดเจนต่อไปอีกมากถ้าเปรียบเทียบกับกับคำว่า “ชุมชนเมือง” ดังที่ผ่านมา ซึ่งอาจและก่อให้เกิดว่าปัญหาเมืองและการแสวงหาทางออกมีความซับซ้อนมากขึ้นและอาจถึงขั้นเปลี่ยนชื่อสำคัญอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากนี้ยังอาจสังเกตการณ์ที่เปลี่ยนแปลงหรือขยายขอบเขตของแนวคิดได้จากพัฒนาการของงานพัฒนาเมืองที่เริ่มจากควรสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์ชุมชนบ้าน พัฒนาไปสู่การประสาน การตั้งกรรมการร่วมกับรัฐ การประสานกับพันธมิตรอื่นๆ และประสานกับประเด็นปัญหาอื่นๆ ทั้งที่ใกล้เคียง และแยกต่าง ตลอดจนการสร้างกิจกรรมที่จะเชื่อมโยงคนในเมืองกับประเด็นปัญหาและชุมชนในพื้นที่นั้น

โดยภาพรวมของงานพัฒนาเมืองของ อหะหมัด ยามูฮ์มัดในปัจจุบันจึงมีความชัดเจนขึ้นจากอดีต และมีแนวทางการขยายงานต่อไปได้ โดยต้องมีการวิเคราะห์ปัญหาที่ชัดเจนกำหนดกิจกรรมพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป

๔. ประเด็นที่ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับงานพัฒนาพัฒนาด้านเมือง

- ๑) บทบาทขององค์กรชาวบ้านในกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง
- ๒) พัฒนาการเติบโตของชุมชนเมือง
- ๓) ภูมิทัศน์ธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงความหมายของเมือง

8. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ กรณีเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์

* นิธิธร สุวรรณพัฒนา

* พันธเทพพันธุ์หญิง ศศิธร ไขยประเสริฐ

* ธนุภักดิ์ กุศลคำ

* ประพนธ์ จตุพรพิทักษ์กุล

ก. การก่อตั้งเครือข่าย

กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ ที่เหลือที่ต่อไปบทความนี้จะใช้คำว่า NGOs/AIDS ภาคเหนือเกิดขึ้นในราวปี 2535 โดยมีสมาชิกเริ่มต้นประมาณ ๘-7 องค์กร อาทิ ศูนย์พิทักษ์สิทธิมนุษยชนเพื่อการเมืองใหม่(Empowered), มูลนิธิฟื้นฟูระบบภาคเหนือ, โครงการเพื่อชีวิตที่ดีกว่าของโสเกณิ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ ซึ่งแต่เดิมเป็นองค์กรหรือหน่วยงานที่ทำงานด้านสงเคราะห์ โดยส่วนใหญ่เป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มปัญหาการค้าประเวณีและเอดส์ ภายใต้คณะทำงานประสานงานกลุ่มองค์กรสหวิภาคเหนือ องค์การเหล่านี้ได้รวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการในการดำเนินการรณรงค์ขจัดอุปสรรค และร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นในประเด็น ปัญหาและสถานการณ์ของเอดส์ และได้เข้าร่วมเสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะขององค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเหนือ สดปฎิภาวนและสถานการณ์โรคเอดส์ในปัจจุบัน ในการประชุมวิชาการพฤติกรรมสุขภาพครั้งที่ 3 จัดขึ้นโดย สำนักงานวิจัยพฤติกรรมสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 13-16 พฤษภาคม 2535 ณ โรงแรมเชียงใหม่ฮิลล์ จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้โดยมีประเด็นในการนำเสนอที่สำคัญอยู่ 3 ประเด็นคือ

- เอดส์เป็นปัญหาของสังคม ไม่ใช่ปัญหาของผู้หญิงฝ่ายเดียว
- การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางเพศของผู้ชาย
- การให้ความรู้และการให้เอดส์ศึกษา

ต่อมาคณะทำงานซึ่งประกอบด้วย มูลนิธิฟื้นฟูระบบภาคเหนือ องค์การอนามัยนานาชาติประเทศไทย (เชียงใหม่) ศูนย์พิทักษ์สิทธิมนุษยชนเพื่อการเมืองใหม่ และสมาชิกอิสระจำนวนหนึ่ง ได้มีการประสานงานจัดการสัมมนาเรื่อง *ประสบการณ์รณรงค์ขององค์กรพัฒนาเอกชนในการป้องกันเอดส์* ขึ้นที่ สภาคณาวุฒเฒเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ในวันที่ 29 มกราคม 2538 เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสรุปบทเรียนในการทำงานด้านเอดส์ โดยมีประเด็นการแลกเปลี่ยนที่สำคัญอยู่ 3 ประเด็นหลักดังนี้คือ

- การมีคำปรึกษา การทบทวนคดี และการป้องกันเอดส์
- ประสบการณ์กับกระบวนการรณรงค์เรื่องการอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อ HIV/AIDS

¹ คณะผู้วิจัยศึกษา/องค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์

- แนวทางการประสานงานขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ ภาคเหนือ

โดยได้มีการจัดทำเอกสารรายงานผลการดำเนินงานมาเป็นรูปแบบ เพื่อเผยแพร่ในปลายปี 2536

ทั้งนี้ภายหลังการจัดการสัมมนาในครั้งนั้นพบว่า มีองค์กรหรือหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนอยู่จำนวนมากที่ได้มีการดำเนินงานด้านเอดส์ และมีความสนใจที่จะจัดรวมแนวทางการประสานงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกัน เพื่อดำเนินการในเชิงรุกต่อสภาพปัญหา เป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านเอดส์ในมิติหนึ่งร่วมกัน และก็จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้กับเจ้าหน้าที่ บุคลากร รวมไปถึงหน่วยงานของสักระด้วย โดยการจัดมีกิจกรรม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เสริมสร้างเทคนิคการทำงาน ฯลฯ ทั้งนี้ได้มีการแสดงความเห็นในประเด็นของแนวทางการประสานงาน ความร่วมมืออยู่ 3 แนวทาง คือ 1) การประสานงานกันในเชิงประเด็นและกลุ่มเป้าหมาย 2) ในเชิงพื้นที่การทำงาน และ 3) ในรูปแบบของสักระ โดยอาจเป็นรูปเอนกหรือข้ามเครือข่ายขององค์กรประสานงานอย่างถาวร เพื่อให้ให้เกิดการดำเนินงานอย่างเป็นระบบสถาปนาวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่(2538:54)

จากการจัดการประชุมในครั้งนั้น ซึ่งมีองค์กรเข้าร่วมจำนวน 23 องค์กร และกลุ่มบุคคลที่สนใจอีกจำนวนหนึ่ง ได้ส่งผลให้เครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ (กลุ่ม NGOs/AIDS ภาคเหนือ) เป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น มีการดำเนินการทั้ง การประสานงานในเชิงปฏิบัติการ อาทิ การจัดเสวนาแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล การฝึกอบรมเพื่อเสริมทักษะให้แก่บุคลากร และ มีการประสานงานเพื่อร่วมมือผลักดันเชิงนโยบายทั้งกับระดับส่วนกลางและภาครัฐ ทั้งนี้เพื่อให้การประสานความร่วมมือดำเนินไปในทิศทางที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหา กลุ่ม NGOs/AIDS ภาคเหนือ โดย มูลนิธิฟื้นฟูชนบทภาคเหนือพิเศษฯ โครงการสร้างองค์ความรู้วิจัยของสักระคนาชาติเชียงใหม่ ศูนย์เอดส์ที่นครเชียงใหม่ และ โครงการสุขภาพเพื่อชุมชนแออัดที่นครเชียงใหม่ จึงจัดให้มีการสัมมนาเชิงปฏิบัติการประจำปีเรื่อง แนวโน้มปัญหาด้านเอดส์การทำงานด้านเอดส์ใน 5-10 ปีข้างหน้า ในภาคเหนือ ขึ้นเมื่อวันที่ 25-30 มิถุนายน 2537 โดยมีประเด็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนที่สำคัญคือ

- แนวโน้มการทำงานด้านเอดส์ในภาคเหนือ ใน 5-10 ปีข้างหน้า
- กฎหมายและอุปสรรคในการทำงานด้านเอดส์ ด้านการให้คำปรึกษา การทำงานด้านเอดส์ในชุมชน การทำงานด้านเอดส์ในบริบท การทำงานด้านเอดส์ในเมืองและการทำงานจัดตั้งเครือข่ายผู้ติดเชื้อ
- ทิศทางแนวทางการ NGOs/AIDS ภาคเหนือปี 2537-2538

ในการสัมมนานี้ ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่ม NGOs/AIDS ภาคเหนือขึ้นประกอบด้วย คณะกรรมการจาก 7 องค์กร โดยมีคุณสุเมธีย์ ชารยะเมธี จากองค์การคนาชาตินาติเชียงใหม่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกลุ่ม และมีการจัดทำแผนงานขึ้น 5 แผนงานหลักแล้ว 1) งานพัฒนาบุคลากร 2) งานรณรงค์ 3) การจัดตั้งกองทุน 4) งานประชุมประจำปี และ 5) การอบรมอาชีพเสริม(NGOs/AIDS ภาคเหนือ,2537:23-24)

จะเห็นได้ว่าการทำงานในรูปของกลุ่มเครือข่ายเริ่มมีความชัดเจน และมีระบบรองรับมากขึ้น โดยมีคณะกรรมการดำเนินงาน มีการจัดระเบียบแผนงาน มีการจัดสรรงบประมาณการทำงาน และมีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ หรือจะ ไปกับพัฒนาการทางแนวคิดและการดำเนินงานซึ่งถูกจัดแบ่งไว้เป็นชุดสมัยควบคู่ไปกับ การจัดแบ่งองค์ความรู้ของพัฒนาการทางแนวคิดและการดำเนินงานของเครือข่ายผู้ติดเชื้อ

ข. พัฒนาการทางแนวคิด และการดำเนินงานของเครือข่าย NGOsAIDS ภาคเหนือ

หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์และพัฒนาทางการทำงานของกลุ่มของ NGOsAIDS ภาคเหนือข้างต้นจะพบว่า เริ่มมีการรวมกลุ่มกันแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการทำงานด้านเอดส์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 การประสานงานก็อาศัยฐานความสัมพันธ์ส่วนตัว ซึ่งถือว่าเดินโครงสร้างแบบไม่เป็นทางการ พบว่ามีการประสานงานกัน ทำงานร่วมกันมาโดยตลอด ทั้งในด้านการเคลื่อนไหวและความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในฐานะกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานด้านเอดส์ในภาคเหนือ และด้านรองการประสานงาน ชะรอยถึงด้านการทำงานซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ในช่วงต้นของการประสานงาน หรือการร่วมตัวกันทำงานแบบกลุ่มนั้น มักจะเป็นเรื่องของการหนุนเสริมการทำงาน แลกเปลี่ยนความรู้ จัดอบรมให้ความรู้เรื่องการดำเนินงานด้านเอดส์ โดยเฉพาะการให้คำปรึกษา การให้การปรึกษา และการทำงานเอดส์ในชุมชน ไปด้วยเจ้าหน้าที่ในองค์กร

ภาพการประสานงาน หรือการทำงานร่วมกันมีในกลุ่มในช่วงมกราคมถึงมีนาคม ค.ศ. 2536 มาจากที่ร่วมกันเป็นกลุ่ม อาจเรียกสั้นๆว่าวัน กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ ซึ่งแท้จริงแล้วก็คือการรวมตัวกันในลักษณะของเครือข่าย หากแต่เป็นเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีผู้ประสานงาน ไม่มีงบประมาณในการบริหารจัดการเครือข่าย มีเวลาว่างก็มานั่งพูดคุย เปิกนทาเหวี่ยน

ที่เปิกนทาเหวี่ยนเพราะ สถานการณ์ของ NGOs ที่ไม่มีประสบการณ์เรื่องการดำเนินงานด้านเอดส์มาก่อน และไม่สามารถถ่ายทอดเรียนรู้จากใครได้ งานด้านเอดส์เป็นงานใหม่ที่เกิดขึ้น องค์การเอกชนที่ทำงานด้านเอดส์ในขณะนั้น ส่วนใหญ่ก็เป็นองค์กรศาสนา ที่มีองค์กรแม่อยู่ที่ส่วนกลาง เช่น ศูนย์แอ็คชั่นแคร์ สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน(PDA), ศูนย์สตรีไทย ฯลฯ ซึ่งเป็นองค์กรศาสนา จะในช่วงเวลาตอนเย็นจะประชุมกัน หรือตอนทึบเย็น จึงได้พบปะกัน ที่ไม่เข้มงวด เวลาใครที่พูดคุยกัน ก็มีแค่ประเด็นการสนทนาแบบจบบ้างบ้าง ที่ บุคลากรยังไม่มีการทำงานในระดับเชิงนโยบายเกิดขึ้น เพราะเป็นงานที่มีความซับซ้อน สูงยาก และโครงสร้างของแต่ละองค์กรก็ไม่ใช่อำนาจคอยสั่ง ดังนั้นการรวมตัวกันในช่วงแรกนี้จึงเป็นการรวมตัวกันทำงานแบบหลวมๆ ประสานงานแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และหนุนช่วยซึ่งกันและกัน

หากมองดูที่การทำงานด้านเอดส์ของส่วนราชการ ในช่วงต้นของการรวมตัวของกลุ่ม NGOsAIDS ก็พบว่า เป็นเรื่องของทนายทนายให้ความรู้เรื่องเอดส์เป็นหลัก เพราะมีการประเมินกันว่า คนไม่เข้าใจว่า เอดส์คืออะไร การทำงานในตอนนั้นจึงเน้นไปที่การอบรม เผยแพร่ให้ความรู้แก่ชาวบ้านทั่วไป มีการรับสมัครอาสาสมัครเพื่อทำงานให้ความรู้เรื่องเอดส์ว่า เอดส์คืออะไร ติดต่อได้ทางไร ไม่ติดต่ออย่างไร เมื่อถามลึกๆ จะเป็นเวทีของการให้ความรู้พื้นฐานที่ไม่ซับซ้อน และการไม่คำปรึกษาผู้ติดเชื้อ การให้ความรู้ในส่วนนี้ส่วนมากความรู้จริงๆ ไม่ได้เน้นสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเอดส์ คงจะเห็นได้จากสถานการณ์ในช่วงนั้นว่า มีคนจำนวนหนึ่งไม่เชื่อว่าเอดส์มีจริง เพราะช่วงนั้นเป็นเรื่องของการไม่ความรู้ ไม่รู้เรื่องของการป้องกันความเข้าใจว่าเอดส์คืออะไร

หลังจากนั้นแนวทางการทำงานด้านเอดส์ของเครือข่าย NGOsAIDS ก็ได้ขยับตัวและมีพัฒนาการทางแนวคิด และการดำเนินงานที่สำคัญๆ ปรากฏขึ้นไปตามเงื่อนไข ปัจจัย และสถานการณ์แวดล้อม ซึ่งพอจะแบ่งออกได้เป็นพัฒนาการทาง 4 ช่วง ในขณะที่ เครือข่ายของกลุ่มผู้ติดเชื้อเองก็มีพัฒนาการการปรับเปลี่ยนแนวคิดการทำงานแบ่งออกเป็น 3 ช่วง

บทความนี้จึงนำผลการพัฒนาการทางงานพัฒนาด้านเอสอีในภาคเหนือออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ส่วนสรุป 4 อพร. และ 2) ส่วนของกรณีศึกษาผู้คิดเจ็ด ดังนี้

1. พัฒนาการการพัฒนาทางพัฒนาด้านเอสอีในภาคเหนือในส่วนของ อพร.

แบ่งได้เป็น 4 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ร่วมกันคิดร่วมกันทำ (พ.ศ. 2535-2537) ช่วงที่ 2 ร่วมกันคิดไม่ร่วมกันทำ (พ.ศ. 2537-2539) ช่วงที่ 3 แบ่งกันเป็นหมวดงาน (พ.ศ. 2539-2540) ช่วงที่ 4 คิดแบบเชื่อมโยงประเด็น (พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน)

ช่วงที่ 1 ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ (พ.ศ. 2535-2537)

เป็นยุคที่มีการรวมตัวกันขององค์กรและหน่วยงานประมาณ 7-8 องค์กร ที่มาร่วมกันคิด พูดคุย แลกเปลี่ยนในประเด็นเรื่องเอสอี ประเด็นเรื่องผู้หญิง และประเด็นเรื่องเด็กร่วมกัน เป็นยุคที่คิดร่วมกันและทำร่วมกัน ทุกวันนี้ เป็นยุคของการเรียนรู้ เป็นยุคที่ยังไม่มีใครรู้เรื่องเอสอี ไม่มีบทเรียนจากที่ไหน หรือองค์การใด ก็กิจกรรมต่างๆ จึงเป็นเรื่องงานอบรม เป็นภาระกิจ มาพูดคุยร่วมกัน และก็ช่วยกันทำงาน

ในช่วงระยะเวลานี้เริ่มต้นมีการประชุมพูดคุยกันในวงเล็กๆ หากมองหลังจากที่มีโครงการไทย-ออสเตรเลียเพื่อพัฒนาศักยภาพคน (MAPAC) เกิดขึ้น ก็เริ่มมีการใช้การสนับสนุนกลุ่ม HODOLERS กับอย่างจริงจัง และเป็นระบบมากขึ้น มีการเปิดช่องทางหาทุนสนับสนุนได้ HODOLERS จากเดิมที่มีเพียงแค่การร่วมตัวกันพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ก็เริ่มสนับสนุนให้เกิดการจัดอบรมสัมมนา) และมีการประสานงานกับเป็นระบบเครือข่ายงานแรกที่มีการจัดการตามกันขึ้นเป็นเรื่องของ "การทำงานเอสอีในชุมชน" จัดกันที่จังหวัดเชียงใหม่

การจัดอบรมนั้นครั้งนั้นเกิดขึ้นก็เพราะว่า จากการพบปะพูดคุยกันในกลุ่ม HODOLERS พบว่า คนทำงานเอสอีจะรู้แต่เรื่องเอสอีที่เป็นเรื่องเฉพาะเรื่อง เช่น คนที่ทำงานด้านวรรณศิลป์บ่อยๆ ก็จะมีความรู้เฉพาะด้านในเรื่องการ ความรู้ที่เป็นความรู้แต่เพียงอย่างเดียวว่าโลกเอสอีคิดอย่างไร ? ไม่เห็นสายอย่างไร ? จะบ่อยกันได้หรือไม่ ? คนที่ทำงานด้านการให้คำปรึกษา ก็จะมีในเรื่องเฉพาะของการให้คำปรึกษาว่าควรจะควรจเลือก หรือไม่ควรจะเลือกอย่างไร ? และจะปฏิบัติตัวอย่างไร ? และก็มีการทำงานในกับกลุ่มเด็กภาคเฉพาะ เช่น กลุ่มนักเรียน นักศึกษา ซึ่งเป็นการทำงานเฉพาะเรื่องมาก

การทำงานในลักษณะนี้ สะท้อนให้เห็นว่าความคิดและการทำงานด้านเอสอีในช่วงแรกนั้น ยังมีลักษณะของการมองแยกเฉพาะส่วน เห็นเฉพาะการทำงานกับไปคนละด้าน ถึงแม้ว่าจะมีการพยายามเชื่อมโยงอบรมผู้ และประสานการปฏิบัติการทำงานเข้าหากัน แต่ก็ยังไม่เกิดการรวม และเข้าใจการทำงานด้านเอสอีที่เชื่อมโยงได้จริงๆ ในระยะที่สถานการณ์เอสอีในชุมชนนั้นได้เริ่มเกิดขึ้นแล้ว จึงได้มีข้อเสนอว่า ถ้าหากจะรวมกันทำก็กิจกรรม กิจกรรมแรกทีอยากจะทำก็คือ เรื่องของการอบรมให้กับเจ้าหน้าที่ขององค์กรในเรื่องของ "การทำงานในชุมชน" ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมต่างๆ ที่ร่วมกันจัดขึ้นโดยได้มีทุนสนับสนุนด้านงบประมาณจาก MAPAC นอกเหนือไปจาก

การทำงานผ่านตัวกลาง การลดความถี่ของการให้คำปรึกษา แต่ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่เป็นหลัก เป็นเรื่องของการให้การสนับสนุนแก่เจ้าหน้าที่ที่มอบจะทั้งหมด

ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า นิกร ประเสริฐว่า NGO-AIDS มีมีการรวมตัวกันทำงานในลักษณะของเครือข่ายที่ใหญ่ และยังมีฐานข้อมูลของพื้นที่ชัดเจน และเป็นระบบ ส่วนที่ยังไม่มีกลุ่มผู้ติดเชื้อเกิดขึ้น ตอนนั้นก็ยังไม่มีความสนใจในเรื่องการทำงานกับผู้ติดเชื้อโดยตรง เนื่องจากสถานการณ์โรคเอดส์ในขณะนั้นค่อนข้างรุนแรง และเป็นสภาพคนมาช่วยรับผู้ที่ได้รับเชื้อ หรือป่วยเป็นโรคเอดส์ ส่วนใหญ่คนไม่ค่อยยอมรับว่าเป็นผู้ติดเชื้อ ไม่กล้าเปิดเผยตัว เพราะฉะนั้น งานด้านการให้คำปรึกษาในช่วงนั้นจึงถือได้ว่าเป็นงานที่ค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การทำอย่างไรที่จะให้คำปรึกษากับคนที่ติดเชื้อแล้ว เขาจะไม่ไปฆ่าตัวตาย ทำอย่างไรที่จะทำให้ผู้ติดเชื้อไม่ท้อใจ มากขึ้น ดังนั้นการพูดคุยกัน ก็จะไม่ใช่วิธีเทคนิคการให้คำปรึกษาเป็นเรื่องหลักๆ จะมีปัญหาอะไร อย่างไร ช่วง นั้นจะมีรูปแบบหรือหลักของการให้คำปรึกษาลึกๆ ที่มักจะมีการจัดฝึกอบรมให้กับเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานต่างๆ อยู่ 3-4 รูปแบบ เช่น รูปแบบของ ศูนย์ควบคุมโรคติดต่อเขต 10, Hotline, Case และหลักของการเน้นการให้การ สนับสนุนด้านความรู้ และเทคนิคการให้คำปรึกษาแก่เจ้าหน้าที่ โดยใช้เครือข่าย NGO-AIDS ให้เกิดการเรียนรู้ของ คนทำงาน

แนวคิดหรือแนวทางการทำงานในช่วงต้นของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย NGO-AIDS นี้ จึงเป็นไปใน ลักษณะของการสร้างฐานการเชื่อมและทำความเข้าใจร่วมกันในกลุ่ม NGOs โดยดำเนินไปพร้อมๆ กับการทำงาน ด้านการให้บริการ ทั้งทางด้านกระบวนการที่จะให้กระบวนการคิดและการป้องกันและการติดเชื้อ รวมไปถึงงานบริการ ด้านการให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่ต้องการทราบผล ซึ่งเป็นการให้คำปรึกษาที่ค่อนข้างและมีการให้บริการตรวจ เลือด และที่สำคัญอีกประการก็คือ การพยายามสร้างเสริมประสบการณ์การทำงานของคนทำงานด้านเอดส์ให้ ดีด้วย ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการจัดประชุมสัมมนา จัดอบรม เสวนาที่จะสร้างความรู้สึกกันและกัน จนสามารถไปได้ว่า แนวคิดและแนวทางการทำงานของกลุ่ม NGO-AIDS ในช่วงต้น เป็นในเรื่องของการให้บริการ และการสร้างเสริมคน ทำการเป็นยุทธศาสตร์หลัก

เงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนหนุนเสริมให้เกิด การทำงานในรูปแบบของเครือข่าย NGO-AIDS ที่ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้นคือ การเข้ามาให้การสนับสนุนของโครงการไทย-ออสเตรเลียป้องกันเอดส์ภาคเหนือ (NAPAC) ซึ่งเริ่มให้การสนับสนุนด้านงบประมาณการดำเนินงานในราวปี พ.ศ. 2537 ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวใน การดำเนินกิจกรรมหรือโครงการร่วมกันในลักษณะของเครือข่าย NGO-AIDS ภาคเหนือขึ้น ซึ่งแต่ก่อนเมื่อไม่มีงบประมาณดำเนินงาน ก็มักจะเป็นความร่วมมือกันในระดับของ การจัดพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือ อาจจัดกิจกรรมเล็กๆ ร่วมกันโดยใช้วิธีระดมเงินทุนกันเองในกลุ่มสมาชิก แต่พอได้รับการสนับสนุนจากทาง NAPAC การทำงานในรูปแบบก็เริ่มมีแผนมากขึ้น อย่างน้อยก็มีงบประมาณในการดำเนินงาน ไม่ต้องใช้ การระดมเงินงบประมาณร่วมกัน ก็เลยเริ่มมีการปรึกษาหารือกันครั้งแล้วครั้งเล่าอย่างไม่เป็นระบบมากขึ้นคือ มีผู้ 1/ระดมทุนเครือข่าย โดยได้ทีสุนทรีย์ สารธรรมจิตที่ไม่ Case เข้ามาทำหน้าที่เป็นคนแรก

เป็นยุคของการแบ่งคนไปทำงานตามประเด็นที่คิดร่วมกัน คือ การร่วมกันคิดประเด็น และแบ่งคนไปทำงานตามประเด็นนั้นๆ การเกิดขึ้นใหม่ทีละคนๆ ของกลุ่ม NGOsAIDS ในช่วงต้นของยุคนี้คือ การร่วมกันจัดทำแผนเชิงปฏิบัติการเรื่อง “แนวให้มีปัญหาด้านสุขภาพการทำงานด้านเอดส์ใน 5-10 ปีข้างหน้า ในภาคเหนือ” ขึ้นในวันที่ 29-30 มิถุนายน 2537 ซึ่งเป็นการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการประจำปี เป็นครั้งแรก โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญอยู่ 3 ประการคือ 1) เพื่อให้องค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกัน 2) เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ และแนวทางการทำงานร่วมกันเอดส์ในระยะ 5-10 ปีข้างหน้า และ 3) เพื่อก่อให้เกิดการประสานงานระหว่างองค์กรสมาชิก และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในยุคนี้มีการปรับกระบวนการความเคลื่อนไหวในเชิงโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจนมากขึ้น อันมีต้นมาจากเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งคือ การเข้ามาให้ทุนสนับสนุนด้านงบประมาณการดำเนินงานของ NAPAC กลุ่ม NGOsAIDS ภาคเหนือจึงได้มีการเสริมโครงสร้างการทำงานให้ชัดเจนขึ้น โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน NGOsAIDS ภาคเหนือขึ้น มีการจัดการประชุมเพื่อวางแผนการดำเนินงานกิจกรรมในรูปลักษณะของโครงการร่วม โดยขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากทาง NAPAC และการดำเนินกิจกรรมในแต่ละโครงการนั้น ก็จะใช้วิธีจัดสรรคนและทรัพยากรขององค์กร เข้าร่วมช่วยกันในด้านการทำงาน มีการเข้ามาคิดร่วมกัน และแบ่งงานกันไปทำว่า ใครจะไปทำอะไรที่ไหนได้บ้าง มีโครงสร้างของการคิดงานประเมินผล มีการจัดทำเอกสารรายงานผลการดำเนินงาน ประเด็นสำคัญๆ ในการระดมความคิดเห็นในช่วงต้น เป็นการพูดคุยถึงสถานการณ์ด้านเอดส์ในชุมชน มีการพูดถึงแนวคิดเรื่อง สถานพยาบาลรองรับผู้ป่วยเอดส์ แนวคิดเรื่องชุมชนน่าอยู่ ครอบครัวน่าอยู่ และบทบาทของผู้คิดเรื่องที่มีบทบาทขึ้น

ยุคที่สองนี้ ถือว่าเป็นช่วงเวลาของการขยับ เติบโตในสถานการณ์การทำงานด้านเอดส์ของ เครือข่าย NGOsAIDS ไปสู่อีกรุ่นหนึ่งคือ จากการมองงานด้านเอดส์ว่าเป็น งานเฉพาะด้านของการให้บริการด้านคำปรึกษา การตรวจเอดส์ บิองกิน และให้คำขวัญ โดยทางเครือข่ายคน จัดอบรมให้คนารู้ และเสริมความพร้อมของคนทำงาน ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดหลักของการทำงานในช่วงนั้นที่โดดเด่น ก็ได้เริ่มขยับไปสู่การดำเนินงานด้านเอดส์ในเรื่องของงานองค์กร การสร้างเสริมกลุ่ม/องค์กร ซึ่งจะมีบทบาทสำคัญยิ่งๆ หักการทำงานชุมชนที่แก้ปัญหาขึ้นๆ คือ ให้ความสำคัญกับการสร้างเสริมกลุ่มเครือข่ายของผู้นำคิดเรื่อง สนับสนุนให้สมาชิกกลุ่มเครือข่ายชุมชนได้เริ่มแจ้ง

มีการประเมินกันว่า การที่งานด้านเอดส์ยิ่งจาก การทำงานด้านการรณรงค์ให้คำปรึกษาไปสู่ การทำงานในชุมชน และการทำงานด้านการสร้างเสริมกลุ่มองค์กรผู้คิดเรื่องให้เกิดความเข้มแข็งนั้น มีปัจจัยสำคัญๆ อยู่ 3 ประการ

ประการที่หนึ่งคือ สถานการณ์ด้านเอดส์โดยรอบมีการเปลี่ยนแปลงไปคือ เริ่มมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้คิดเรื่อง กรณีที่ชัดเจนและต่อเนื่องระดับหนึ่งคือ กรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้คิดเรื่องเพื่อเรียกร้องให้มีการปล่อยตัวนายอริชัย หมอลอบโพธิ์ในต่างด้าวปี พ.ศ. 2537 จนนำไปสู่การรวมตัวกันของภาคผู้คิดเรื่องที่รู้จักกันในชื่อของ ชมรมเพื่อชีวิตใหม่ และการที่มีกลุ่มผู้คิดเรื่องเกิดขึ้น พร้อมทั้งการเข้ามาหนุนเสริมขององค์กรแหล่งทุนอย่าง NAPAC ให้เกิดการรวมตัวของผู้นำคิดเรื่อง

ประการที่สองคือ การเปลี่ยนแปลงในระบอบของผู้นำประชาชน จากเดิมคุณบุญทวี ซึ่งมีปัญหาส่วนตัวภาพ ได้เปลี่ยนมาเป็นคุณสรวง คันสุด ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2537 ซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ก็มิได้ว่าเป็นจุด

เดือนใหม่ทีมนักคิดทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของการทำงานด้านเอชไอวีไปสู่รูปแบบงานชุมชนมากขึ้น เนื่องมาจาก คุณสรวงใจมีความสำคัญกับเวทีงานชุมชนมาโดยตลอด และสถานการณ์ภาคีเรื่องนี้ได้ค่อนข้างชัดเจน จึงมีผลต่อความคิดและความเคลื่อนไหวของเครือข่ายภาคีในขณะนั้นมาก

ประการที่สามคือ เป็นปัจจัยที่ได้รับภาคีประเมินจากสถานการณ์ด้านเอชไอวีที่กำลังเป็นอยู่ในขณะนั้น เมื่อเกิดการเคลื่อนไหวของภาคีผู้ติดเชื้อในกรณีนี้เริ่มมีชื่อเสียง โอกาสและทางเลือกในการดูแลรักษาตนเอง จากกรณีของ “หมอกเหวตา” รวมถึงยุทธวิธีประเมินสถานการณ์ของการแพร่ระบาด และภาวะของการที่มีจำนวนผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอชไอวีเพิ่มมากขึ้น จนเป็นที่แน่ชัดว่าสถานการณ์การดูแลสุขภาพและสาธารณสุขของรัฐ จะไม่สามารถให้บริการรองรับได้เพียงพอ จากทบทวนสถานการณ์และจากฐานการทำงานในประสบการณ์จริง ทำให้ต้องมีการปรับกระบวนการทำงานโดยมองและวางยุทธศาสตร์ใหม่ การทำงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มองค์กรผู้ติดเชื้อ และเสริมสร้างเรื่องสัมพันธ์ความร่วมมือองค์กรชุมชน นั้นคือเหตุผลความว่า จะต้องมีการสร้างฐานองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อที่จะสามารถรองรับกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเอชไอวี

ในขณะที่ระยะแรกของการทำงานด้านเอชไอวี มีองค์การทำงานกับชุมชนน้อยมาก แต่ในช่วงระยะที่สองนี้เริ่มมีหลายองค์กรที่เข้ามาทำงานเป็นชุมชน ทั้งนี้เกิดจากการสรุปประสบการณ์ว่า การทำเฉพาะงานด้านการให้คำปรึกษาแต่เพียงอย่างเดียว พบว่าไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ถ้าไม่มีการทำงานด้านชุมชน จึงได้เริ่มพูดคุยกันมีเรื่องมาส่งบ้างกลุ่ม เสนอขององค์กรผู้ติดเชื้อ ให้อัปเดตเรื่องราวส่วนตัวกัน ช่วงนั้นนอกจากจะมีการสนับสนุนทางด้านงบประมาณจากทาง NAPAC ก็ยังมีงบประมาณจากทางกระทรวงเข้ามาให้การสนับสนุนด้วย แต่งบประมาณด้านการให้การสนับสนุนกลุ่มผู้ติดเชื้อ ได้จากทาง NAPAC เป็นหลัก รวมทั้งการให้การสนับสนุนองค์กรขนาดเล็กละต่าง ๆ ด้วย กลุ่มของเราที่มีส่วนงานด้านเอชไอวีได้รับงบประมาณสนับสนุนจากทาง NAPAC โครงการของกระทรวงมหาดไทยก็เช่นกัน

กระบวนการเคลื่อนไหวที่ก่อให้เกิดให้หน่วยงานการทำงานยุคแรกเป็นภาพของ NGOs ต่างๆ ที่ต่างคนต่างก็ทำหน้าที่ของตนเองในด้านของการให้บริการ การให้คำปรึกษา ผนวกกับข้อมูลข่าวสาร จัดการฝึกอบรม เมื่อเริ่มเข้ามาสู่ยุคที่ 2 ก็เริ่มกระบวนการทำงานในการทำให้เกิดกลุ่ม / องค์กรที่จะคอยช่วยเหลือกัน ทำหน้าที่ให้การปรึกษาซึ่งกันและกัน จัดการฝึกอบรม โดยผ่านกระบวนการของกลุ่ม / องค์กรผู้ติดเชื้อเป็นหลัก โดยมี NGOs เข้าไปสนับสนุนกลุ่มองค์กรเหล่านั้น ซึ่งในยุคแรกๆ ดูเหมือนว่า NGOs ทำงานเหล่านี้เสียเอง พอเริ่มมีกลุ่มผู้ติดเชื้อเกิดขึ้นมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการสรุปบทเรียนและบททางร่วมจาก NGOs ทำงานเดียวเองทั้งหมดจะไม่สามารถทำอะไรได้เต็มที่ ดังนั้นนี่จึงเป็นยุคที่ NGOs ทำกันเป็นหลัก เช่น งานด้านการให้คำปรึกษา การดูแลสุขภาพ ก็เริ่มถูกถ่ายโอนและมีบทบาทให้กับผู้ติดเชื้อเป็นคนทำ เป็นคนให้คำปรึกษา เป็นคนช่วยกันดูแลสุขภาพกันเอง

เครือข่าย NGOs AIDS แห่งนี้เริ่มเข้ามาตั้งศูนย์ผลักดันให้มีเครือข่ายผู้ติดเชื้อ และทำงานร่วมกันในด้านกิจกรรมรณรงค์เชิงนโยบายก็เริ่มมองหาแนวทางการประสานงานกับทางราชการให้ชัดเจนมากขึ้น ในช่วงแรกที่ NAPAC เข้ามาให้การสนับสนุนด้านงบประมาณการดำเนินงานนั้น เครือข่าย NGOs AIDS แห่งนี้ไม่มีติดใจด้านการประสานงานกับทางราชการที่ชัดเจนมากนัก การประสานงานกันนั้นก็จะเป็นรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เริ่มมาตั้งแต่ปี 2536 ซึ่งก็เคยมีการเชิญเจ้าหน้าที่ส่วนราชการมาช่วยในทางอบรมให้คำปรึกษา ในการ

ให้ข้อมูลข่าวสาร เสนอวิทยากร ต่อมาก็เริ่มมีการประสานงานกับทางราชการที่ชัดเจนขึ้น โดยใน พ.ศ. 2537 ก็เกิดการจัดตั้ง ศูนย์ปฏิบัติการด้านเกษตรศาสตร์และนิเวศนิยม (คอนเนค) เนื่องจากสถานการณ์ระดับจังหวัดภาคเหนือตอนบน ตอนบนอยู่ในสภาพป่าเขา ซึ่งฝ่ายภาคไม่มีการดำเนินการใดๆ สถานการณ์ก็จะยิ่งเลวร้ายลงไปอีก จึงมีการจัดตั้งศูนย์ฯ ขึ้น โดยมีงบประมาณพิเศษเงินที่มาจากงบประมาณปกติที่ทางราชการจัดสรรไปไว้ในแต่ละจังหวัด ศูนย์ฯมีโครงการพิเศษในการจัดทำขึ้นเพื่อรองรับกับปัญหาเขตพัฒนาภาคเหนือตอนบนโดยเฉพาะ โดยมี NGOs เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการด้วย

การประสานงานกับทางราชการโดยผ่านโครงการของ ศทอ.นี้ ในตอนแรกก็มีความแตกต่างกันในแง่ของจังหวัดเช่น ในจังหวัดน่านเหนือ การประสานงานกับทางราชการอาจถือได้ว่าดำเนินไปค่อนข้างดี เพราะว่ามีโครงการของราชการที่เข้าใจการทำงานแบบ NGOs ซึ่งทำให้มีความคล่องตัวมากกว่าจังหวัดอื่นๆ จริงๆ แล้วการประสานงานกับส่วนราชการในจังหวัดเชียงใหม่มีความก้าวหน้าตั้งแต่ปี 2535 ด้วยซ้ำไป แต่เป็นการประสานงานกับกรมโยธาธิการ ซึ่งในขณะนั้นก็ได้ดูแลและขจัด นานประมาณ ผู้ที่หน่วยงานศูนย์ควบคุมโรคติดต่อเขต 10 เข้ามาว่าร่วมประสานงานในเชิงของการให้คำแนะนำ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การเป็นวิทยากร การประชุมหารือในรูปของหลายๆ ในระยะที่จังหวัดเชียงใหม่ราชการทำอะไรได้ไม่มากนัก สำหรับจังหวัดพะเยาก็ถือว่าไปได้ดี ถึงแม้มีศูนย์ฯนี้เกิดขึ้นเพราะช่วยให้มีช่องทางประสานงานเข้าไปสู่การจัดทำแผนเขตพัฒนาจังหวัด สามารถเสนอแผนและตั้งงบประมาณมาดำเนินการได้

ความร่วมมือกับภาครัฐที่เด่นชัดและเด่นชัดมีสนับสนุนต่อการทำงานของ NGOs AIDS มากที่สุดก็คือเมื่อปี 2538 ที่กองโรคติดต่อมีระบอบการปกครองประมาณสองปีมีภาคเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ซึ่งขั้นที่จริงก็มีการจัดสรรงบประมาณออกมาค่อนข้างมากแล้ว แต่ข้อมูลข่าวสารหรืองบประมาณมักจะไปติดอยู่กับองค์กรขนาดใหญ่ ไม่ได้กระจายลงไปสู่องค์กรขนาดกลางและเล็กที่ปฏิบัติงานกับอยู่ในพื้นที่อีกมากมาย ต่อมาก็มีข้อเสนอว่าควรให้มีการสนับสนุนที่ครอบคลุมและทั่วถึงทั้งในด้านของการกระจายการสนับสนุน และการรวมการให้การสนับสนุนที่ครอบคลุม นั่นคือให้เพิ่มเติมกระบวนการติดตามประเมินผลเข้าไปด้วย โดยมีข้อเสนอผ่านไปถึง คอนเนค ว่า ให้มีการจัดตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นมา เพื่อพิจารณาทุกส่วนของโครงการในระดับภูมิภาคก่อนที่จะนำเข้าไปเสนอต่อส่วนกลาง จึงนับได้ว่าการทำงานร่วมกันในการทำงานด้านเกษตรระหว่าง NGOs AIDS กับส่วนราชการได้ชัดเจนว่าเป็นระบบ เป็นขั้น เป็นตอนมีกระตือรือร้น

การทำงานร่วมกับผู้คิดเห็นที่โดดเด่นเป็นงานแรกน่าจะเป็นเรื่องของการสร้างเสริมขบวนการของ ผู้คิดเห็นเพื่อเข้าร่วมในงานประชุม ABR ระดับเอเชียแปซิฟิก ครั้งที่ 3 ที่จัดขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2538 ในการจัดเตรียมการครั้งนี้ได้มีการเตรียมความพร้อมของภาค/องค์กรผู้คิดเห็น โดยเริ่มตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2538 ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในช่วงถัดไป อย่างไรก็ดีตามแผนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการการทำงานร่วมกันหลายฝ่าย ทั้งกลุ่มองค์กรเครือข่ายผู้คิดเห็น เครือข่าย NGOs AIDS โดยได้รับการประสานงานสนับสนุนจากส่วนราชการในท้องถิ่น ก็ทำให้เกิดการเคลื่อนไหว ผลักดันในเชิงสิทธิ และนโยบายของผู้คิดเห็นออกมา : จุด โดยเน้นที่รู้จักกันในนามของแผนแม่บท หรือ “ข้อเสนอเชิงสิทธิและนโยบายของผู้คิดเห็น เพื่อเสนอต่อรัฐบาล” จัดทำโดยเครือข่ายผู้คิดเห็นเครือข่าย 52 กลุ่มทั่วประเทศไทย เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2538 ทั้งนี้ได้แปลงเป็นข้อเสนอด้านสิทธิ และข้อเสนอเชิงนโยบายในภายหลังโดยสรุปว่า ดังนี้

ข้อเสนอเชิงลึกอีกสามเรื่อง

1. สิทธิในการรักษาพยาบาล
2. สิทธิในด้านข่าวสารข้อมูล
3. สิทธิในการตรวจรักษาเอชไอวี
4. สิทธิในการประกอบอาชีพ
5. สิทธิในการตั้งครอบครัว

ข้อเสนอในเชิงนโยบายอีกสามเรื่อง

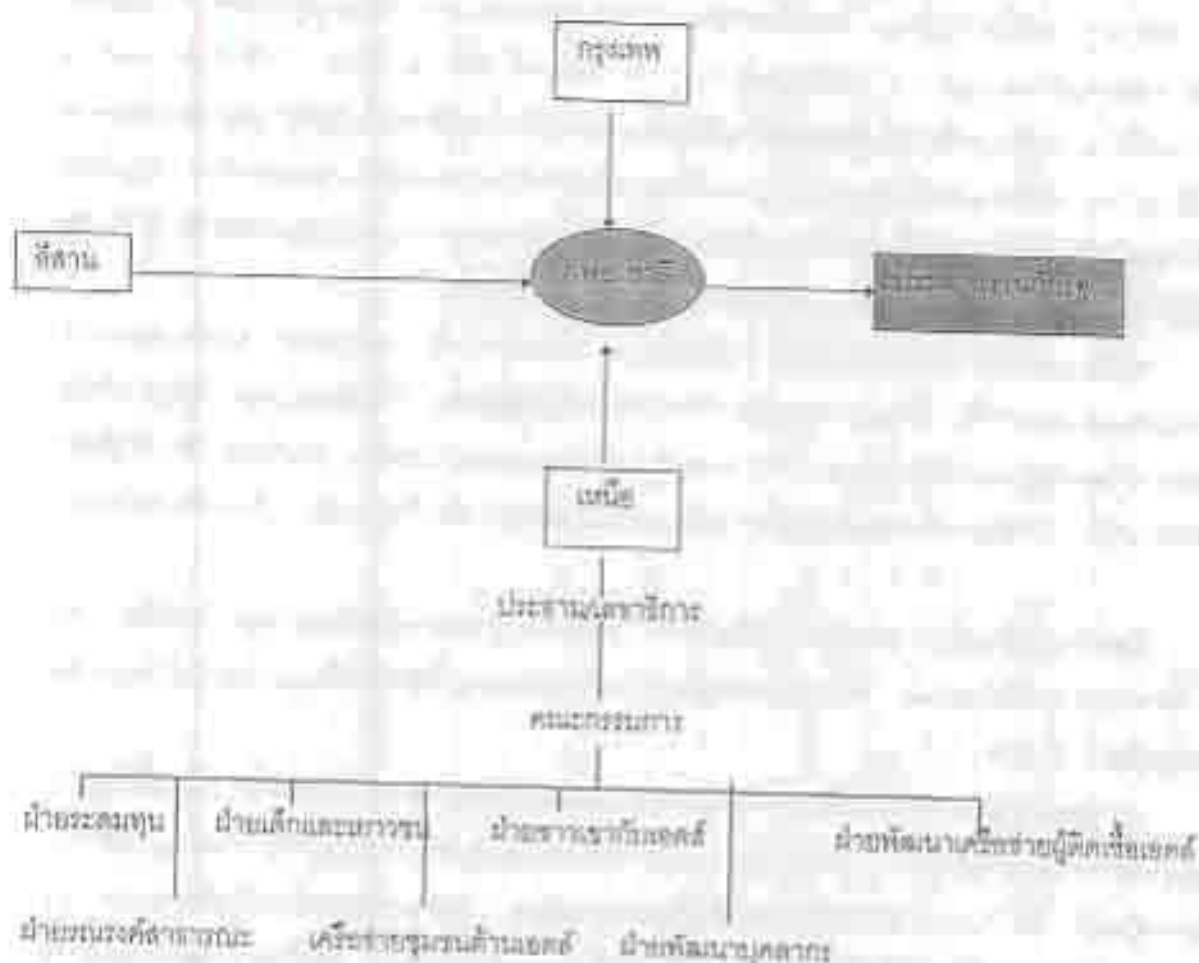
1. การจัดทำกองทุนช่วยเหลือ
2. จัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูจิตใจผู้ติดเชื้อในทุกพื้นที่
3. พัฒนาระบบแพทย์แผนไทย
4. ปรับปรุงระบบการส่งตรวจผู้ติดเชื้อ
5. รัฐควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุน
6. ให้มีการรณรงค์ป้องกันและสร้างความเข้าใจต่อผู้ติดเชื้อ
7. ควรให้มีการทบทวนแพทย์ที่ตรวจภาค
8. สนับสนุนการเกิด “คลินิกเอชไอวี”
9. รัฐควรออกกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ติดเชื้อ ให้เท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป โดยไม่ถูกกีดกันใดๆ

จากงานประชุมระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 3 ที่จัดขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ NGO-AIDS ของได้นักทำถึงประเด็นงานกองทุนช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอชไอวี และกับเรื่องเบิกจ่ายไปสู่อารมณ์ของ ครอบครัวในเชิงนโยบายและสิทธิเพิ่มเติมขึ้น นับเป็นการทำงานเข้าไปทำงานในเชิงระดับพื้นที่ของหน่วยงานทางด้านเอชไอวีในภาคเหนือเมื่อเสร็จสิ้นการประชุมระดับนานาชาติครั้งนั้นแล้ว ก็ได้เกิดการพบปะพบปะ รวมทั้งการสรุปบทเรียนจากการทำงานเชิงรุกในด้านสิทธิและนโยบายมากขึ้น จึงทำให้องค์กรช่วย NGO-AIDS ในภาคเหนือได้มีบทบาทการทำงาน และทบทวนจัดแนวทางการทำงานภายใต้โครงสร้างการทำงานในเชิงลึกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นการรื้อฟื้นสถานการณ์และจัดสรรกำลังของเครือข่าย ที่มีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น

ช่วงที่ 3 แบ่งเป็นหมวดงาน (พ.ศ. 2539-2540)

เป็นการแบ่งงานกันตามหมวดงาน ที่แต่ละหมวดงานก็จะไปคิดกิจกรรมหลักที่จะทำกันในระหว่างหน้าผู้มาฝึกในหมวดงานนั้นๆ ขึ้นมา เป็นลักษณะแบบได้อิสระในการคิดของแต่ละหมวดงาน และเสนอแผนกิจกรรมหรือแผนงานเข้ามาที่หน้าตรงกัน ในยุคนี้มีสมาชิกในเครือข่าย NGO-AIDS รวมๆ 50-60 องค์การเข้าร่วมทำงานกันเป็นหมวดงานต่างๆ 7 หมวดงานด้วยกันคือ 1) หมวดงานด้านการสนับสนุนเครือข่ายผู้ติดเชื้อ 2) หมวดงานด้านสนับสนุนองค์กรชุมชน 3) หมวดงานด้านรณรงค์สาธารณสุขและภาคีความร่วมมือ 4)

หมวดงานด้านบริหารบุคลากร ๖) หมวดงานด้านฝึกและอบรม ๗) หมวดตรวจรักษาพยาบาล ๘) หมวดระดมทุน
พร้อมทั้งมีกลไกเชื่อมโยงกันในระดับประเทศและเชื่อมต่อกับวิธ ดังรูป

ภายในได้การจัดสรรงบประมาณ 6 หน่วยงานข้างต้น จะเป็นว่ายุทธศาสตร์สำคัญของเครือข่าย HIV/AIDS ในยุคนี้ ได้มุ่งความสำคัญไปให้ความสำคัญในด้านของ การขยายเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะของภาคี โดยวางยุทธศาสตร์ไว้ที่การทำงานด้านสนับสนุนการเติบโตของเครือข่ายผู้ติดเชื้อ และสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเติบโตและขยายตัวของหน่วยงานผู้ให้บริการผู้ติดเชื้อ ทั้งที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรสนับสนุนด้านเงินทุนที่มีนโยบายในการสนับสนุนการทำงานขององค์กรผู้ติดเชื้ออย่างชัดเจน เช่น NAPAC หรือการสนับสนุนจากสมาชิกองค์กรพัฒนาเอกชนในเครือข่าย HIV/AIDS และการสนับสนุนจากองค์กรหรือหน่วยงานในภาครัฐ

ทำให้การสืบพันธุ์และการเติบโตของประชากรสัตว์ในกลุ่มเครีมีอย่างมีนัยสำคัญนี้ สามารถเห็นได้ชัดเจนในเชิงปริมาณของจำนวนกลุ่มผู้โตเต็ม ที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว จากจำนวนสิบ เป็นห้าสิบ เป็นยี่สิบ และถึงจำนวนสามสิบเจ็ด กลุ่มในเขตภาคเหนือตอนบน นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในเชิงปริมาณแล้ว ยังมีการขยายตัว

หรือแยกตัวออกไปอย่างกว้างขวางรวดเร็วด้วย จากเดิมที่เป็นองค์กรที่ตั้งอยู่บนชุมชนชน มีฐานการทำงานอยู่ในเมือง ก็เริ่มขยายตัวลงไปสู่ระดับอำเภอ ตำบล และบางพื้นที่ก็ขยายตัวลงไปสู่ในระดับหมู่บ้านด้วย

ปรากฏการณ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการขยายตัวของงานด้านแฮนด์ที่ปรากฏชัดเจนมากขึ้นเรื่อยๆ อีกก็คือ การขยายตัวของงานด้านแฮนด์ลงไปสู่กลุ่มต่างๆ อาทิ กลุ่มองค์กรที่ทำงานด้านธรรมชาติ ดินแดน และด้านสตรี ถึงแม้ว่าในบางกลุ่ม อาทิ กลุ่มเด็กและสตรีจะมีการดำเนินงานด้านแฮนด์มาช้านานอยู่แล้ว แต่ผลของการขยายตัว และสถานการณ์ด้านแฮนด์ที่ปรากฏความรุนแรงมากขึ้นทำให้เกิดการระดมพลังตัวขององค์กร หรือหน่วยงานที่ทำงานในด้านต่างๆ เหล่านี้ คือพยายามมาจับตัว และจัดระบบการทำงานบนความสัมพันธ์ของความเป็นเครือข่าย เพื่อการหนุนเสริมและสร้างความช่วยเหลือซึ่งกันและกันที่มีมากขึ้น

การเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็วนี้ ทำให้เครือข่าย NGOsAIDS ต้องกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานให้ชัดเจนและแหลมคมมากขึ้น ทั้งในการสนับสนุนการทำงานของกลุ่มผู้ติดเชื้อ ให้มีลักษณะของการทำงานที่เป็นเครือข่าย เพื่อความสะดวกในการประสานงาน และสร้างความเข้มแข็งในเชิงองค์กร และในขณะเดียวกันก็ต้องวางยุทธศาสตร์การทำงาน เพื่อช่วยหนุนเสริมการทำงานด้านแฮนด์ขององค์กรด้านธรรมชาติ ดินแดนและเยาวชนด้วย

และที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่ง ที่ยังต้องมีความพยายามดำเนินการให้เกิดความต่อเนื่องก็คือ การทำงานด้านการรณรงค์สาธารณะ ที่มีเป้าหมายอยู่ที่การเรียกร้องเชิงนโยบายด้านสิทธิและการปกป้องการละเมิดสิทธิของผู้ติดเชื้ออีกด้วย

การจัดสรรกำลังโดยการแบ่งเป็นหมวดงานต่างๆ 5 หมวดงานของเครือข่าย NGOsAIDS ในยุคนี้ทำให้เห็นภาพแนวคิดการทำงานในด้านต่างๆ ได้ชัดเจนครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นงานด้าน การให้บริการ การรณรงค์ให้ความรู้เพื่อการป้องกัน ซึ่งเป็นงานด้านแฮนด์ที่เริ่มทำกันตั้งแต่ในชุดแรกๆ งานด้านการดูแลรักษาซึ่งทำงานร่วมกันไม่กับ การสนับสนุนเครือข่ายผู้ติดเชื้อและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน งานด้านการรณรงค์นโยบายสาธารณะเพื่อสร้างความร่วมมือ ซึ่งดำเนินการรวบรวมเรื่องราวการละเมิดสิทธิ และข้อเรียกร้องด้านสิทธิของผู้ติดเชื้อ เพื่อนำมาพิจารณาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และก็ยังจะมีงานด้านการพัฒนาบุคลากร ที่จะคอยจัดการฝึกอบรมเสริมสร้างทักษะให้กับคนทำงานทั่วไปและผู้ติดเชื้อด้วย ไม่ว่าจะเป็นการจัดฝึกอบรมเรื่องการให้คำปรึกษา การเขียนโครงการ การบริหารจัดการโครงการ จะเห็นได้ว่าการจัดสรรแบ่งงานเป็นหมวดงานต่างๆ ในยุคนี้ ดูจะครบถ้วนและเคลื่อนไหวคล่องตัวสอดคล้องกับสถานการณ์ หากแต่ว่ายุคก่อนแล้วคือยุคของการจัดแบ่งหมวดงานลักษณะนี้ และให้โอกาสที่สมาชิกในหมวดงานแต่ละหมวดจะไปคิดแผนกิจกรรมและการดำเนินงานขึ้นมาของมัน ดูจะอยู่ที่การปฏิบัติที่ไม่ค่อยเป็นจริง และเป็นการพัฒนากระบวนการที่มิชอบให้องค์กรสมาชิกในแต่ละหมวดงานนั้นๆ ด้วย

การดำเนินงานในลักษณะที่ให้ความอิสระกับแต่ละหมวดงาน เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงาน ดูจะสร้างจุดอ่อนสำคัญให้แก่เครือข่าย NGOsAIDS อยู่พอสมควร ไม่ว่าจะเป็นด้านของ การที่พยายามจะเชื่อมโยงแผนงานดำเนินกิจกรรมของแต่ละหมวดงาน ไม่เป็นกระบวนการที่สอดคล้องกัน และความพยายามที่จะไม่ให้องค์กรสมาชิกในแต่ละหมวดงาน ต้องแบกรับภาระความรับผิดชอบ เมื่อแผนการดำเนินกิจกรรมที่คิดกันขึ้นมาเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการประทุษและอุปสรรคในการดำเนินงานในลักษณะของการจัดแบ่งหมวดงานนั้นในกลางปี 2540

จากการสรุปผลเรียนการดำเนินงานในครั้งนั้น ทำให้เครือข่าย NGOs/AIDS มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแผนการดำเนินงาน เพื่อให้สามารถเห็นประสิทธิภาพการทำงานได้มากขึ้น ทั้งในด้านความคล่องตัวและทิศทางการทำงานที่สอดคล้องกัน โดยไม่ให้เป็นภาระสร้างภาระความรับผิดชอบที่มากเกินไปแก่สมาชิกของเครือข่าย และที่สำคัญคือ มีการกำหนดยุทธศาสตร์ตัวชี้วัดของการดำเนินงานในยุคใหม่นี้ได้อย่างชัดเจนอยู่ที่ การใช้กระบวนการทั้งหมดไปผลักดันด้านนโยบาย

ช่วงที่ 4 คิดแบบเชื่อมโยงประเด็น (พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน)

มีการแบ่งกลุ่มสมาชิกกันตามประเด็นหรือกลุ่มงานที่แต่ละองค์กรสนใจ โดยได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากหมวดงานเดิมที่มีอยู่จำนวน 5 หมวดงาน ให้เหลือเพียงเพียง 3 หมวดงาน คือ หมวดงานด้านการรณรงค์ด้านสิทธิและนโยบายสาธารณะ หมวดงานด้านการสนับสนุนองค์กรชุมชนและกลุ่มผู้ด้อยเชื้อ และหมวดงานเครือข่ายข้อมูล โดยวางแผนการดำเนินงานให้มีการเชื่อมโยงงานในแต่ละหมวดงานให้เป็นกระบวนการที่สอดคล้องกัน เพื่อการสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน และเพื่อให้เครือข่ายสามารถดำเนินงานไปตามยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้ และสามารถสนับสนุนให้องค์กรสมาชิกสามารถดำเนินงานได้ด้วยความสำเร็จมากขึ้น โดยให้ความสำคัญอยู่ที่การทำงานด้านนโยบาย ซึ่งแน่นอนว่าต้องมีการใช้กระบวนการทั้งหมดไปผลักดันนโยบาย

2. พัฒนาการการทำงานพัฒนาคัดกรองสภาวะเหนือในส่วนของการเครือข่ายผู้ด้อยเชื้อ

แบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ช่วงที่ถูกกดดัน (พ.ศ. 2534-2539) ช่วงที่ 2 ช่วงปรับตัว (พ.ศ. 2537-2539) ช่วงที่ 3 ช่วงแตกตัว (พ.ศ. 2539-ปัจจุบัน)

ช่วงที่ 1 ช่วงที่ถูกกดดัน (พ.ศ. 2534-2536)

ช่วงนี้ยังไม่มีกระบวนการกลุ่ม ไม่เกิดกลุ่มผู้ด้อยเชื้อ มีผู้ติดเชื้อมาจากชายผู้ไม่ในชุมชน ซึ่งไม่มีทางออก ก็เลยมีความกดดัน มีการฆ่าตัวตาย การกล่าวนิเสธโรคเอดส์ในช่วงแรกนี้ มีข่าวกระจายออกไปถึงความน่ากลัว ความรุนแรงของอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจากเอดส์ว่า นอกจากจะไม่มีทางรักษาแล้ว เมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นมาก็จะเป็นแบบทุพพองไปทั้งตัว คือเจ็บป่วยและตายอย่างทรมาน ชาวและชาวแพร่กระจายข่าวที่เกี่ยวข้องกับโรคเอดส์ออกไปสู่สาธารณชนในวงกว้างในช่วงเวลานั้น เริ่มไปสร้างความสับสน ระสับระสວ់ และความสับสนที่ว่า เอดส์มีจริง หรือเอดส์เป็นเพียงแต่เรื่องที่ถูกกันขึ้นมา หลอกกันไว้ก็แล้ว จะได้ไม่มีใครไปฟ้อง ไปซื้อบริการทางเพศ บ้างก็ว่าเอดส์เป็นโรคเฉพาะที่เกิดขึ้นกับฝรั่ง เกี่ยวกับกลุ่มคนรักความเพศ โดยเฉพาะกลุ่มชายรักความเพศ

ดังนั้นในช่วงแรกของการรับรู้ถึงเอดส์ในวงกว้างทั่วไป จึงค่อนข้างเต็มไปด้วยเรื่องความสับสน จะเห็นได้จากการทำงานด้านเอดส์ในช่วงแรก ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรพัฒนาเอกชน จะเน้นในเรื่องของการรณ

ของกลุ่มผู้ติดเชื้อในชุมชนมีความชัดเจนอยู่ที่ การรวมตัวกันของผู้ติดเชื้อในการที่จะแสวงหาทางเลือกในการดูแลรักษาและช่วยเหลือตัวเอง ดังจะเห็นได้จากเจ็ดยักษ์กระทันหันที่นายกรัฐมนตรี เพื่อเสนอให้โอกาส “หมอหลวง” ใช้สมุนไพรรักษาโรคเอดส์ ดีกว่าที่จะให้ผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์นอนรอความตาย

ช่วงที่ 2 ช่วงรวมตัว (พ.ศ. 2537-2539)

เป็นยุคของการออกมาจากชุมชน มารวมตัวนอกพื้นที่ เช่น รวมอยู่กับธรรมชาติ กลุ่มฟ้าสีขาว ศูนย์ชีวิตใหม่ เพื่อเรียนรู้กระบวนการร่วมมือซึ่งกันและกัน

ปัจจัยสำคัญประการแรกที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มผู้ติดเชื้อเริ่มจาก กรณีการรวมตัวกับเครือข่ายโหวงของกลุ่มผู้ติดเชื้อเป็นโหวงเป็นของ “หมอหลวง” ทำให้สังคมได้รับรู้และเรียนรู้ถึงบทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้ติดเชื้อ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มประชากรที่ตกอยู่ภายใต้ภาวะความกดดัน อยู่กับภาวะความเป็นความตายมาตลอดระยะเวลาของการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ในยุคนั้น นอกจากนั้นแล้วการรวมตัวกับเครือข่ายโหวงของ เพื่อแสวงหาทางเลือกในการดูแลรักษาและช่วยเหลือตัวเองในครั้งนี้ ก็ได้กลายมาเป็นกระบวนการนำการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มผู้ติดเชื้อจากที่ต่างๆ กลายเป็นกลุ่มองค์กรทางสังคมที่รวมตัวกันขึ้น โดยมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความทุกข์ สุข ความเจ็บไข้ได้ป่วย และวิธีการดูแลรักษาพยาบาลของแต่ละบุคคล แต่ละกลุ่ม เป็นการใช้คำแนะนํากันเองในด้านการรักษา เป็นการแบ่งปันความเจ็บใจ จนในที่สุดกลายมาเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ถ่ายทอด และเรียนรู้ร่วมกันอย่างกว้างขวางในกลุ่มผู้ติดเชื้อจากที่ต่างๆ ว่า ความเข้าใจและการให้โอกาสทางสังคม กับกลุ่มผู้ติดเชื้อ จึงจะเป็นประเด็นสำคัญ ที่ต้องใส่ในกระบวนการทางสังคมที่มารองรับ

ผู้ติดเชื้อเองได้ค้นพบจากประสบการณ์ตรงในช่วงวิกฤติของชีวิตว่า การยอมรับและการจัดเชื้อและการพึ่งตนเอง โดยมีเอกสารทางสังคมรองรับ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยปลดปล่อยผู้ติดเชื้อจากภาวะความกดดันทั้งหลาย และเป็นหนทางที่สามารถบอกเล่าอยู่ร่วมกันได้สักครั้งหนึ่ง เนื่องจากการเปิดเผยต่อสาธารณะของผู้ติดเชื้อที่ผ่านๆ มา ทำให้กลุ่มผู้ติดเชื้อมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่งว่า ภายใต้ภาวะความเข้าใจและการให้โอกาสทางสังคม ผู้ติดเชื้อยังสามารถทำงาน หรือทำประโยชน์ให้กับสังคมได้สักมากมายหลายประการ

ปัจจัยสำคัญประการต่อมาที่มีส่วนส่งเสริมและผลักดันให้เกิดการรวมตัว กับทั้งกลุ่มผู้ติดเชื้อกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาในภาคเหนือคือ การเข้ามาให้บริการสนับสนุนด้านการดำเนินงาน และงบประมาณจากทาง NAPAC

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2537 ที่ทาง NAPAC เข้ามาให้บริการสนับสนุนอย่างจริงจังนั้นถือได้ว่าเป็นปี พ.ศ. ที่สำคัญที่ทำให้ผู้ติดเชื้อเกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มมากที่สุด เกิดกลุ่มผู้ติดเชื้อหลายๆ ที่มาขึ้น ถึงแม้ว่าในแต่ละกลุ่มอาจจะยังไม่มีความพร้อมที่เข้มแข็งเพียงพอ แต่ก็เห็นว่าหลายกลุ่มก็เกิดขึ้นมีแนวโน้มการเกิด และดำเนินไปด้วยดี เช่น เริ่มมีกลุ่มฟ้าสีขาวเกิดขึ้นประมาณสิ้นปี พ.ศ. 2537 กลุ่มเพื่อนชีวิตใหม่ ซึ่งพัฒนามาหลายเป็นศูนย์เพื่อชีวิตใหม่ กลุ่มแม่หม้ายคอยดูแลเกิด กลุ่มรวมภาพเพื่อชีวิตของหญิงเอย่งเม้ง ฯลฯ เกิดเป็นกลุ่มต่างๆ ขึ้นในหลายๆ ที่ หลายๆ จังหวัด ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงแค่กลุ่มเล็กๆ แต่ก็ได้แสดงศักยภาพออกไปในหลายพื้นที่ หลายชุมชน หลายอำเภอ และจังหวัด ทั้งในเชียงใหม่ ลำพูน พะเยา เชียงราย ถึงแม้ว่าในช่วงต้นของการรวมกลุ่มกันนี้ จะยัง

ไม่ได้รวมตัวกันเป็นหน่วยงานกันในลักษณะเครือข่ายที่ชัดเจนก็ตาม แต่ก็เริ่มมีองค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กรที่เข้าไปให้การสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือ ทั้งในรูปของการให้บริการเชิงโครงการ การบริหารจัดการกลุ่มและการประสานงาน เพื่อให้เกิดเป็นความร่วมมือในรูปแบบของเครือข่ายผู้ติดเชื้อในภาคเหนือ พอเริ่มเข้าปี พ.ศ. 2538 ก็เริ่มมีโครงการรวมตัวของกลุ่มผู้ติดเชื้อในลักษณะเครือข่ายเกิดขึ้น

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่มีส่วนเสริมให้กระบวนการผู้ติดเชื้อมีพัฒนาการไปอีกระดับหนึ่งคือ สถานการณ์ของโรคเอดส์ ที่เริ่มแพร่ระบาดในวงกว้าง ซึ่งเกิดขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2538 ผลจากการจัดการเครือข่ายการประสานในครั้งนั้น ทำให้เกิดสภาพการเติบโตของกลุ่ผู้ติดเชื้อในระดับชาติ เป็นกระบวนการระหว่าง NGOs กับผู้ติดเชื้อที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีแม้ว่าการประชุมจะจัดขึ้นแต่จะคงไม่ แต่ก็ได้ส่งผลให้เกิดกระบวนการจัดตั้งผู้ติดเชื้อในระดับภาคเหนือขึ้น มีการจัดเสวนารูปแบบเวทีโต้เถียง มีการเปิดการพบปะพูดคุยเจรจาต่อรองกับภาครัฐ ขบวนการก้าวหน้าของการจัดงานเอชไอวีเอดส์ในครั้งนั้น ส่งผลส่งผลให้สังคมได้หันความสนใจถึงของกลุ่มผู้ติดเชื้อที่ชัดเจน ประเด็นการพูดคุยเรื่องเอชไอวีได้ถูกนำไปสู่การพูดคุยกันเรื่องในทางนโยบาย ซึ่งแต่ก่อนพูดถึงกันเพียงแต่เรื่องภายใต้การศึกษา การณรงค์ป้องกัน เป็นเรื่องหลัก

การพูดปรกาศความคิดเรื่องการรวมตัวกันในของกลุ่มผู้ติดเชื้อต่างๆ ในรูปลักษณะของเครือข่ายนั้น เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นเอชไอวีเอดส์ในเชียงใหม่ เป็นการจับประชุมเครือข่าย ซึ่งได้จัดให้มีการประชุมกันระหว่างกลุ่มผู้ติดเชื้อ ที่ได้เริ่มรวมตัวกันเป็นเครือข่ายมาตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2538 แล้ว พอจะมีงานประชุมระดับนานาชาตินี้เกิดขึ้น จึงได้ตกลงกันว่า กลุ่มผู้ติดเชื้อต่างๆ นี้ว่าจะมีศักยภาพที่จะนำเสนอข้อเสนอมานางด้านต่อรัฐบาล และเพื่อเป็นการนำข้อเสนอแนะเหล่านี้เข้าไปสู่การพูดคุยกันในเวทีประชุมด้านเอชไอวีในระดับนานาชาติครั้งนี้

ประเด็นที่เครือข่าย NGOs/AIDS และเครือข่ายผู้ติดเชื้อเริ่มพูดคุยกันมากขึ้นในตอนนั้นคือ ทำอย่างไรที่จะมีเวทีต่างๆ ที่จะรวบรวมความเห็นของผู้ติดเชื้อทั่วทั้งภาคเหนือได้ / ในช่วงเวลานี้ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ผู้ติดเชื้อในระดับจังหวัดเกิดขึ้นชัดเจน จึงนำไปสู่การคิด และตกลงร่วมกันระหว่างเครือข่าย NGOs/AIDS และกลุ่มผู้ติดเชื้อบางกลุ่ม ซึ่งกลายเป็นข้อสรุปว่า ขบวนการของการดำเนินการคิด เริ่มจัดให้มีการผู้ติดเชื้อระดับภาคเหนือขึ้นเป็นครั้งแรกที่ค่ายชมนาน บนดอยสุเทพ ระหว่าง พ.ศ. 2538 โดยจัดขึ้นก่อนหน้านั้นเอชไอวีเอดส์ในเชียงใหม่ หลังจากนั้นก็มีกิจกรรมเวทีการพูดคุยกันต่ออีก 2-3 ครั้งต่อเนื่องกันมา ประเด็นการพูดคุยในเวทีก็พัฒนาไปสู่เวทีการเรียกร้อง ตลอดจนการประเด็นเรื่องสิทธิเป็นหลัก เริ่มเกิดเป็นประเด็นเรียกร้องเรื่องสิทธิขึ้น อาทิ สิทธิในเรื่องของการตรวจเลือด การถูกกีดกันเข้าทำงาน เพราะฉะนั้นขบวนการเวทีเอชไอวีเอดส์ในเชียงใหม่ ก็เกิดการจัดทำสรุปข้อเสนอที่เกิดขึ้นของทั้งเครือข่าย NGOs/AIDS และเครือข่ายผู้ติดเชื้อออกมาเป็น ข้อเสนอเชิงสิทธิมนุษยชนของของผู้ติดเชื้อต่อหน่วยงานของรัฐ ซึ่งจัดทำขึ้นโดย เครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี 62 กลุ่มทั่วประเทศไทย หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า แอมเชเอช

จากนั้นก็ได้มีการจัดเวทีระดม เป็นเวทีฐานความรู้มาพูดคุยกันสำหรับงานเอชไอวีเอดส์ในเชียงใหม่ เพื่อรับฟังข้อเสนอที่จัดทำขึ้น เป็นขบวนการดำเนินการเชิงการเมืองและการต่อรอง ขบวนการจึงน่าจะถือได้ว่า ปี พ.ศ. 2538 นี้ เป็นปีที่เครือข่ายผู้ติดเชื้อเกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบมากที่สุด หลังจากนั้นขบวนการกลุ่มของผู้ติดเชื้อก็เริ่มเติบโตมากขึ้น เพราะขบวนการจัดเวทีสัมมนาในครั้งนั้น ส่งผลให้กลุ่มเครือข่ายผู้ติดเชื้อมีความเข้มแข็งมากขึ้น เพราะเวทีในครั้งนั้นเป็นเสมือนการแสดงให้เห็นว่า ผู้ติดเชื้อสามารถพูดจาแสดงความคิดเห็น สามารถเจรจาได้ โดยมี

โทรศัพท์โทรมาถามนายเข้ามาว่าในเวทีได้กลุ่มครั้งนั้นด้วย ความเข้าใจในครั้งนั้นแสดงให้เห็นภาพความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ติดเชื้อในระดับเครือข่าย ถึงแม้ว่าในแต่ละครั้งการสื่อสารของคณะนั้นจะไม่เกิดขึ้นจริง

ความสำคัญในเรื่องนี้ยังมีอีกประเด็นหนึ่งประเด็นคือ พัฒนาการของ เครือข่าย NGOs AIDS ที่เริ่มขยายเข้ามาสู่กระบวนการร่วมกันกับผู้ติดเชื้อในการทำสวนทางนันทนาการ โดยที่ในตอนแรกจะมีการดำเนินการลักษณะนี้เกิดขึ้น ถึงแม้ว่าจะมีการดำเนินการเรื่องชุมชนก็ตาม แต่ไม่มีการดำเนินการด้านนโยบายมากนัก ถึงจังหวะตรงนี้นโยบายที่ดีในเชิงนโยบายก็เริ่มขยายตัวชัดเจนมากขึ้น และมีการพัฒนาต่อมาโดยตลอด ส่งผลให้เวลาคิดเรื่องจินตภาพ การกิจ จะมีภาพกว้างถึงประเด็นในเชิงนโยบายที่ชัดเจน และมีการเสริมสร้างกระบวนการผู้ติดเชื้อให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อการติดตามผลการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ในเชิงนโยบาย จะได้ดำเนินการให้สามารถติดตามในแผนเวทีองค์กรที่ได้ยื่นเสนอไป

ช่วงที่ 3 ช่วงแตกตัว (พ.ศ. 2539-ปัจจุบัน)

คือการแตกกระจายกลุ่มลงไปชุมชน เป็นการกลับเข้าไปรวมตัวกันอยู่ในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง แต่ไม่ได้กลับซ้อน หรือทับตัวไว้แบบเดิมกันในทุกๆ กลุ่มผู้ติดเชื้อแยกกันเป็นส่วนใหญ่ในชุมชน เช่น การเข้าไปติดต่อประสานงานกับ องค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) มีการตั้งกลุ่มแยกตัวขึ้น และเริ่มแตกตัวลงไปในด้านต่างๆ ซึ่งสถานการณ์ในภาคเหนือตอนนี้อยู่ในระหว่างยุคที่สามคือ จะหนาแน่นในขนาด กลุ่มผู้ติดเชื้อในช่วงยุคที่สี่ จะเป็นยุคที่ไม่มีกลุ่ม เป็นการสลายตัวอยู่กับชุมชนโดยปกติสุข

ค. บทเรียนการทำงานพัฒนาด้านเอชไอวี

จากถ้อยถัน 2 ส่วนสำคัญคือ 1) บทเรียนด้านการกำหนดบทบาทและยุทธศาสตร์ของ อพช. และ 2) ศึกษาภาพและข้อจำกัดขององค์กรพัฒนารองการด้านเอชไอวี ซึ่งนักเขียนในด้านการบริหารจัดการองค์กรของ อพช. ในการทำงานด้านนี้

1) บทเรียนด้านการกำหนดบทบาทและยุทธศาสตร์ของ อพช.

กระบวนการทำงานด้านเอชไอวี โดยเป็นของงานที่ทำคือ การเสริมศักยภาพของผู้ติดเชื้อ การทำงานเคลื่อนไหวยกยแนวคิดในแต่ละยุคๆ ของ NGOs AIDS ก็จะมีรายละเอียดแตกต่างกันไป เช่น ในยุคแรกๆ ของการทำงานด้านเอชไอวีมีแนวคิดอยู่ที่ การทำงานด้านการให้การศึกษา การให้คำปรึกษา การรณรงค์ให้ความรู้ และเสริมสร้างทักษะคนทำงานด้านเอชไอวีด้วยกันเองในเรื่องต่างๆ จำนวน แต่พอในยุคถัดมา แนวคิดเรื่องการทำงานก็ได้ขยับเข้าไปสู่เชิงทฤษฎี การทำงานเอชไอวีในชุมชน มีเรื่องของภาวะผู้นำ การอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อเพิ่มขึ้นเข้ามาด้วย ซึ่งก็ไม่ได้หมายความว่า แนวการทำงานด้านบริการที่เริ่มทำกันมาในยุคแรกจะหยุด หรือเลิกทำกันไป เพราะก็ยังต้องมีการหรือหน่วยงานที่ทำทางด้านนี้อยู่อย่างต่อเนื่อง

ต่อมาในวาระที่สถานการณ์ของการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวีสูงเพิ่มขึ้น ปรากฏจำนวนผู้ติดเชื้อเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ แนวคิดเรื่องของการทำงานในยุคถัดมาก็ไว้ความมาสู่แนวคิดเรื่องของการหนุนเสริมให้เกิดเครือข่ายของผู้ติดเชื้อ ที่จะเข้ามาทำงานร่วมกันในฐานะของภาคีความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาเอชไอวี พร้อมกับเข้าไปในเรื่องของการประสานงานกับภาครัฐ ในงานด้านสิทธิและนโยบาย จะเห็นได้ว่าแรกเริ่มมีการทำงานบนฐานแนวคิดของการหนุนเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรผู้ติดเชื้อ เพื่อให้มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายในช่วงกลางปี 2538 ก่อนมาประชุมระดับเครือข่ายระดับครั้งที่ 3 นั้น ได้มีการจัดการประชุมของกลุ่มผู้ติดเชื้อในระดับจังหวัด และระดับภาคขึ้นเป็นครั้งแรก พอว่าในขณะนั้น มีกลุ่มผู้ติดเชื้อในภาคเหนืออยู่ประมาณ 35 กลุ่ม แต่ยังไม่เกี่ยวกับในขณะนั้นที่สุดที่มีการจัดประชุมกลุ่มผู้ติดเชื้อในระดับภาคขึ้นเมื่อกลางปี 2540 พอว่ามีกลุ่มผู้ติดเชื้อที่รวมตัวกันเป็นเครือข่ายอยู่ถึง 157 กลุ่ม

ดังนั้นตอนมีแนวคิดด้านการทำงานจึงยังไม่สุจริตสำคัญอยู่ที่เรื่องของ การหนุนเสริมการทำงานของคนเครือข่ายผู้ติดเชื้อ ทำอย่างไรที่จะทำให้กลุ่มผู้ติดเชื้อกลับไม่ถูกดูหมิ่นกับชุมชนได้อย่างมีความสุข อาจเป็นยุคของการสถาปนาตัวที่ไม่มีเครือข่ายผู้ติดเชื้อ ไม่มีกลุ่มผู้ติดเชื้อ ขึ้นในยุคที่สิทธิ NGOs/AIDS ศาลหัวไว้ เพราะจากการประเมินสถานการณ์ของเครือข่ายผู้ติดเชื้อในชุมชนนั้น ปรากฏว่าสถานการณ์น่าจะอยู่ในชุมชนได้กลายเป็นฐานที่สำคัญที่สุด เนื่องจากการทำงานร่วมกันของผู้ติดเชื้อในยุคแรกๆ เป็นการรวมตัวกันตามชุมชน ช่างตัวเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้น มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นในระดับภาค แล้วต่อมาได้มีการผลักดันไปสู่ระดับจังหวัด กระทั่งลงไปในระดับตำบล และในขณะนั้นกำลังจะไปสู่ฐานของตำบล กลุ่มผู้ติดเชื้อเริ่มไปก่อตั้งกันอยู่ในระดับของตำบล โดยที่ส่วนใหญ่มักจะไปรวมตัวกันอยู่ที่สถานอนามัย

หากพิจารณาตามพัฒนาการของการทำงานด้านเอชไอวีในยุคต่างๆ ของเครือข่าย NGOs/AIDS ภาคเหนือ มีข้อเสนอถึงยุคของที่ เริ่มมี NGOs แต่ตอนแรกก็ไม่ได้คิดเลยว่าจะต้องทำงานร่วมกับผู้ติดเชื้อ นางองค์กรฯ จะคิดผู้เฒ่า แต่ก็เป็นการคิดงานในเรื่องเฉพาะ เช่น งานด้านยาเสพติดด้านอื่นๆ แล้วก็จะองค์กรที่ทำงานด้านพัฒนาในชุมชน ในช่วงแรกก็ไม่ได้คิดทำงานกับกลุ่มผู้ติดเชื้อเลย งานที่ทำงานจะเป็นด้านของงานรณรงค์ให้ความรู้ ข่าสื่อกำหนดให้ประชาสังคม แต่ต่อมาเมื่อสถานการณ์ด้านเอชไอวีมันส่งผลกระทบต่อไม่ทั่ว ชาติไปทางไหนก็พบกับผู้ติดเชื้อ จึงกลายเป็นว่าการทำงานด้านเอชไอวีต้องทำงานร่วมกับผู้ติดเชื้อไปด้วย ต้องเกิดต้องหันมาจับงานด้านของการดูแลรักษาผู้ติดเชื้อไปด้วย เพราะมีจำนวนผู้ติดเชื้อเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาก

จะเห็นได้ว่าสถานการณ์ด้านเอชไอวีได้ส่งผลกระทบต่อไม่ทั่ว เป็นเหมือนวงคลื่นที่ขยายตัวกระทบไปทุกส่วน ลึกถึงของส่วนราชการ คลื่นลูกแรกก็กระทบไปถึงกักตุน กระทรวงสาธารณสุขที่ต้องเจอกับผู้ติดเชื้อ ต่อมาก็ถึงกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งปรากฏว่าจะต้องพบกับปัญหาหนักเรื่องเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ องค์การพัฒนากทม.ก็เช่นกัน ในอนาคตจะต้องไม่ทำงานด้านเอชไอวีแล้ว ยังมีทั้งในส่วนของการทำงานด้านเอชไอวีที่ไม่มีใครคิดว่าจะต้องทำงานกับกลุ่มผู้ติดเชื้อ เรื่องเด็กกำพร้าเป็นอนาคตจะกลายเป็นปัญหาใหญ่ขึ้นมา ดังนั้นในส่วนที่จะ NGOs/AIDS เองจะต้องมีการปรับตัว แลกเปลี่ยน หุ้ญญลัสมรณาเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ เพื่อสามารถเสริมกระบวนการในการรณรงค์กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ทันที่ที่จะเช่นกระบวนการด้านการศึกษาหนุนเสริมเครือข่ายผู้ติดเชื้อ ซึ่ง NGOs/AIDS กำหนดให้เป็นยุทธศาสตร์ที่จะเน้นกับหน่วยงานที่จะมีการประชุมระดับเครือข่ายเพื่อให้เห็นว่า จะต้องมีการทำประเมิน เครือข่ายผู้ติดเชื้อ จากนี้จะมีกระบวนการเพื่อให้มีการดำเนินการตามนั้น

NGOsAIDS เองก็ได้มีการประเมินสถานการณ์ และวิเคราะห์การทำงานกันในเรื่องนี้ว่า ถึงแม้จะมีการวิเคราะห์สถานการณ์ว่า จะต้องมีการบูรณาการเรื่องเครือข่ายผู้ติดเชื้อ แต่ถ้าไม่มีกลุ่มผู้ติดเชื้อเกิดขึ้นมา ก็จะไม่สามารถดำเนินการให้สำเร็จได้ แม้จะมีสมมติฐานเกี่ยวกับการทำงานพัฒนาที่วางยุทธศาสตร์ไว้ในทฤษฎี การหนุนหนุนองค์กรชุมชนมาโดยตลอด แต่กลับปรากฏว่าทางทฤษฎีที่ไม่มีกลุ่มองค์กรชุมชนเกิดขึ้นมา แต่สำหรับงานด้านเอชไอวี 2638 นั้นดูเหมือนว่ากระบวนการด้านกลุ่มของผู้ติดเชื้อมันเกิดขึ้นมา ฉะนั้นสิ่งที่ NGOs วิเคราะห์เอาไว้ในประเด็นของเครือข่ายผู้ติดเชื้อ ก็เลยเกิดการคลอตัวกันขึ้นอย่างสอดคล้องกับกระบวนการที่มีภาคีอื่นในวง มีการเสริมสร้างความเข้มแข็ง และหนุนเสริมที่เป็นจริง

การวางยุทธศาสตร์ด้านการทำงานชุมชนในเรื่องเอชไอวีค่อนข้างยาก เนื่องจากความหมายของคำว่าชุมชนในแนวยุทธศาสตร์ที่วางไว้ก็เปลี่ยนแปลงไป งานชุมชนตอนนี้กับงานชุมชนที่ได้คิดไว้ วางแผนที่ไว้ในช่วงแรกก็จึงต่างกันไป ช่วงก่อนนั้นเป็นการวางแนวยุทธศาสตร์เอาไว้ทางที่ จะหนุนเสริมไปยังหมู่บ้านต่างๆ ที่ทำงานช่วยเหลือดูแลผู้ติดเชื้อ มาประสานความร่วมมือ ทำงานช่วยเหลือร่วมกัน แต่ตอนนี้ NGOsAIDS ก็ได้มีการปรับแนวยุทธศาสตร์ใหม่คือ การมุ่งเป้าหมายไปที่องค์การบริหารส่วนตำบล อบต. เป็นหลัก นั่นคือ การทำงานชุมชนในแนวยุทธศาสตร์ใหม่นี้จะต้องปรับความคิดของ อบต. ให้ได้

การทำงานกับ อบต. ในที่นี้หมายความว่า ต้องปรับทิศทางการทำงานโดยทุกเข้าไปประสานงานกับ อบต. ให้มากขึ้น และที่สำคัญแนวทางการทำงานเช่นนี้ ก็ได้เริ่มทำกันไปแล้วในบางพื้นที่โดยกลุ่มผู้ติดเชื้อเองที่เป็นคนขับเคลื่อนการทำงานนี้ขึ้นมา นั่นคือกลุ่มผู้ติดเชื้อที่มีแนวความคิดเห็นสอดคล้องกับ NGOsAIDS ว่าจะต้องเข้าไปที่ อบต. เพราะสถานการณ์ของกลุ่มผู้ติดเชื้อที่ตอนนี้ได้กระจายตัวลงไปสู่ การสร้างฐานในระดับตำบลแล้ว และองค์การระดับตำบลที่จะมีบทบาทสำคัญกับนี้ไม่พ้น อบต. องค์การหรือหน่วยงานนอกเหนือไปจากนี้มันจะมีบทบาทเป็นองค์กรที่เล็กลง

เมื่อพิจารณาสถานการณ์ด้านเอชไอวีและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนแล้ว คงต้องมีการพิจารณาให้นิยามความหมายของคำว่าองค์กรชุมชนกับใหม่ คือจะมีการขยายความคำว่า “องค์กรชุมชน” ให้กว้างขึ้น ท่างประเด็นที่ทรงพลังกว่าคำว่าในชุมชน คำถามการอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรที่จะหนุนเสริมหรือผลักดันให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดูแล จึงเมื่อพูดถึงในสถานการณ์แล้ว คำว่า อบต. ในที่นี้ไม่ใช่เป็นเพียงแค่สมาชิกของ อบต. เท่านั้น แต่หมายถึงการเป็น ประชาคมระดับตำบล ซึ่งหมายถึงการมีกำลังคนของทั้งศรีราชา, หนองกลุ่มยาวชน กลุ่มแม่บ้าน เหนืออื่นอยู่อาศัยในหมู่บ้าน ที่จะมาส่วนกันทำงานเป็นประชาคมระดับตำบล ซึ่งจะต้องเป็นวิสัยทัศน์ต่อไปของ NGOs ที่ชื่อได้ว่า เครือข่าย NGOs อื่นๆ กับชุมชนส่วนกัน

อีกประเด็นที่มีความสำคัญมากก็คือ เรื่องของการละเมิดสิทธิ ซึ่ง NGOs จะต้องผลักดันในเรื่องนโยบายเรื่องสิทธิของผู้ติดเชื้อ ที่จะเป็นงานหนักของภาคีพอสมควร เพราะว่าตอนนี้มีการละเมิดสิทธิกันอยู่ทั่วไป NGOs เองก็ต้องคิดกันว่า ทำอย่างไรจึงจะสามารถเรื่องประเด็นของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับเรื่องของตนขึ้นมากในเมื่อ เรื่องการผลักดันในเรื่องนโยบายในเรื่องของการละเมิดสิทธิ ที่หากจะพูดกันจริงๆ แล้ว ไม่ใช่เป็นเพียงแค่การละเมิดสิทธิของผู้ติดเชื้อ แต่เป็นเรื่องละเมิดสิทธิของความเป็นมนุษย์ และ “บุคคล” เป็นเพียงการมีตัวอย่าง ซึ่งถ้าหากไม่มีความร่วมมือกัน มนุษย์ก็จะต้องถูกละเมิดสิทธิไปมากกว่านี้

2) สักยภาพและข้อจำกัดขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านเกษตร

NGOs AIDS ในภาคเหนือถูกแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือ 1. องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำหน้าที่ประสานงานและสนับสนุน 2. องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำหน้าที่ปฏิบัติงานพื้นที่ / กลุ่มเป้าหมายโดยตรง จากการทำงานที่ผ่านมาพบได้ว่าทั้ง 2 กลุ่มมีศักยภาพและข้อจำกัดดังนี้

1. องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำหน้าที่ประสานงานและสนับสนุน

ศักยภาพ

1. ผู้บริหารองค์กรมีประสบการณ์การทำงานหลายปี มีวิสัยทัศน์ และทักษะความสามารถในการประสานความร่วมมือจากหลายฝ่าย

2. เห็นกระบวนการคิดและกระบวนการทำงานจริงของสังคม ให้ความสำคัญต่อการประสานความร่วมมือภาคีต่างๆ

3. ประสบการณ์/ ทักษะทางด้านการเงิน/ ด้านวิชาการ ในการขอเสนอเขียนเงินของสังคม/ด้านวิชาการ

4. เป็นองค์กร / กลุ่มที่เครือข่ายมีความไว้วางใจในการประสานขององค์กรสมาชิก เป็นที่ยอมรับร่วมกัน เพราะสมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและแผนงานร่วมกัน

ข้อจำกัด

1. ความไม่ต่อเนื่องและความมั่นคงด้านงบประมาณขององค์กร โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาขนาดเล็ก ที่มีงบประมาณดำเนินงานปีต่อปี งบประมาณสนับสนุนจากต่างประเทศลดและเลิกการสนับสนุน เช่น HAPAC ถือว่าเป็นองค์กรหลักที่องค์กรพัฒนาเอกชนด้านเกษตรอินทรีย์ได้รับการสนับสนุนแต่ก็ได้ยุติการช่วยเหลือ

2. ใช้เวลาในการแสวงหางบประมาณและการบริหารจัดการงบประมาณจากหลายฝ่าย จากสภาพข้อจำกัดด้านงบประมาณที่จำกัด ทำให้ผู้บริหารงานองค์กรขนาดเล็กซึ่งปกติต้องทำงานหลายด้านทั้งในองค์กรและการประสานงานความร่วมมือกับภายนอกองค์กรต้องแบกรับภาระสูง ต้องมีภาระในการจัดหางบประมาณ ให้ความสำคัญกับการเขียนรายงานเสนอหลายแหล่ง ให้ความสำคัญสนับสนุนทีมงานในองค์กรที่มีน้อยไป

3. บุคลากรมีน้อยวันภาระงานจากหลายด้าน จึงความสามารถในการทำงานยังต้องการการเสริม/ ไม่ทันต่อภาระที่เพิ่มขึ้น เช่น มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน ที่ต้องมีการบริหารจัดการประสานภาคีความร่วมมือ การสนับสนุนกลุ่ม/เครือข่ายผู้คิดเชื้อและองค์กรชุมชนในการดำเนินแก้ไขปัญหาลดสสารเคมีเกษตรพื้นเมือง และการช่วยเหลือเด็กครอบครัวผู้คิดเชื้อ

4. การให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษาและการพัฒนาองค์ความรู้ ภาคีรัฐยังไม่ให้การสนับสนุนโดยเฉพาะองค์ความรู้จากประสบการณ์ในการดำเนินงานร่วมกับระหว่างองค์กรผู้คิดเชื้อ และองค์กรพัฒนาเอกชน

5. ระบบการติดตามและการหนุนช่วย พัฒนางานองค์กรสมาชิก ในเครือข่ายองค์กรทางศาสนา องค์กรสมาชิกยังเห็นวาระระบบการติดตาม และหนุนช่วยเพื่อพัฒนาบุคลากรและพัฒนาการทำงานยังไม่ดีพอ

5. กิจกรรมภาคีทำงานและมอบพรหมวงศ์เพื่อสร้างการเรียนรู้และกระบวนการมีส่วนร่วมจากสังคม ยังมีองค์ที่ทำงานด้านนี้ขอให้ บุคลากรที่ทำงานด้านนี้มีประสบการณ์ที่ยังจำกัด รวมทั้งการผลักดันการแก้ไขปัญหาระดับนโยบายมีความชัดเจนในกลุ่มผู้บริหารบางองค์กรเท่านั้น

2. องค์การพัฒนาเอกชนที่ทำหน้าที่ปฏิบัติงานพื้นที่กลุ่มเป้าหมายโดยตรง

ศักยภาพ

พบว่าศักยภาพหรือจุดแข็งขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านเกษตรกลุ่มนี้มี 3 ดังนี้

1. การมีประสบการณ์ในการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายหรือชุมชนเป้าหมายอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นจึงได้เรียนรู้ในแง่ของการมีความรู้ ความเข้าใจในกลุ่มเป้าหมายที่จะทำงานร่วม ตลอดจนมีกลวิธีหรือมีทักษะในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายโดยผสมผสานงานด้านเกษตรเข้ากับการพัฒนาที่คุ้นเคยแต่เดิม อาทิเช่น โครงการของคริสตจักร ซึ่งมีภาระกิจในการเยี่ยมเยียนและให้กำลังใจแก่สมาชิกคริสตจักรตามแนวทางของพระคริสต์อยู่แล้ว เมื่อหันมาทำงานด้านเกษตรจึงสามารถใช้ทักษะที่มีแต่เดิมในการเยี่ยมเยียนและให้กำลังใจแก่ผู้ติดเชื่อผู้เปราะบางได้เป็นอย่างดี

หรือในการมีโครงการสุขภาพอาสาที่ผู้ประสานงานเป็นชนเผ่าจึงประสบการณในการทำงานพัฒนามานาน จึงมีความเข้าใจปัญหาองค์ที่เชื่อมต่อกับบริบทวัฒนธรรมและปัญหาด้านที่ไม่ได้จับกับสื่อมวลชนเท่า เช่น ปัญหาด้านสิทธิ ปัญหาการต่อต้านจากแรงงาน เป็นต้น

ข้อจำกัด

ข้อจำกัดขององค์กรพัฒนาเอกชนกลุ่มนี้มีอยู่ 4 ประเด็นคือ

1. ในกลุ่มที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็ก เช่น องค์การคริสตจักร โครงการสุขภาพอาสา งบประมาณในการดำเนินงานมักได้รับการสนับสนุนน้อย และไม่ต่อเนื่อง รวมทั้งบุคลากรในการทำงานมีน้อย

2. ในองค์กรที่เพิ่งเริ่มการทำงานด้านเกษตรช่วงหนึ่ง เช่น สมาคมไทยพาสท์ จ.ปทุมธานี ซึ่งมีฐานการทำงานอื่นมาก่อน ถึงขนาดซื้อมูลจากที่อื่นมาใช้ในการทำงานด้านเกษตร

3. ในองค์กรขนาดเล็กที่ไม่มีชื่อเสียงงานเกินที่ยอมรับของหน่วยงานระดับสูงในพื้นที่ ยังไม่มีโครงสร้างในการหนุนช่วยในการประสานงาน ปัจจุบันอาศัยการประสานงานผ่านความสัมพันธ์ส่วนบุคคล

4. ผู้ปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ยังขาดการสนับสนุนในเชิงวิชาการ ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับการเกษตรและด้านการพัฒนาแบบองค์รวม กับกระบวนการทำงานที่เน้นความสำคัญการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือกลุ่มเป้าหมาย

3. ยุทธศาสตร์การดำเนินงานพัฒนาด้านเกษตรในอนาคต

ยุทธศาสตร์การดำเนินงานของ เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเกษตรภาคเหนือ ยังคงดำเนินงานภายใต้ภารกิจร่วมกัน 4 ประการดังนี้

- 1.ภารกิจในการสนับสนุนความเข้มแข็งองค์กรผู้คิดเขียนและองค์กรชุมชนในการจัดการปัญหาเขตต์
- 2.ภารกิจในการร่วมเผยแพร่บรรณกิจสร้างเสริมความเข้าใจ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม จากสังคมให้ เข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าว
- 3.ภารกิจในการร่วมรณรงค์ผลักดันเชิงรุกเชิงนโยบายและการทำงานกับหน่วยงานในเชิงนโยบาย
- 4.ภารกิจในการร่วมกันเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการประสานความร่วมมือในเครือข่าย อยพช.ตัวทักเอง

แต่ละภารกิจมีแนวทางหลักหรือยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานดังนี้

ภารกิจ	แนวทางหลัก/ยุทธศาสตร์การดำเนินงาน
1.ภารกิจในการสนับสนุนความเข้ม แข็งองค์กรผู้คิดเขียนและองค์กรชุมชนใน การจัดการปัญหาดังกล่าว	- มุ่งเน้นเสริมสร้างให้เกิดความร่วมมือมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชน โดยทำงานในรูปแบบภาคีความร่วมมือในระดับท้องถิ่น “ประชาชนตำบล” ระหว่างภาคประชาชน รัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนโดยสนับสนุนให้กลุ่มผู้คิดเขียนประสานความร่วมมือกับองค์กรชุมชนที่ทำงานด้านปัญหาดังกล่าวโดยเสนอแผนงานความร่วมมือผ่าน ขบต. - เสริมศักยภาพเครือข่ายผู้คิดเขียนในระดับจังหวัดให้เป็นกลไกการกระจายข้อมูลประสานงานระหว่างและการหนุนเสริมการเรียนรู้กับกลุ่มผู้คิดเขียนในระดับชุมชน - กลุ่มเป้าหมายในการทำงาน *ให้ความสำคัญกับกลุ่มที่มีแนวโน้มเสี่ยงต่อการคิดเขียนในชนบท อากาศชน กลุ่มเยาวชน กลุ่มที่เข้าเมืองมาทำงานและชาวต่างชาติ *ให้ความสำคัญกับกลุ่มที่ถูกกระทบจากการคิดเขียน เขตต์ เช่น นวชนและเด็กที่คิดเขียน เด็กกำพร้า - องค์กรชุมชนมีความต้องการที่จะทำงานกับกลุ่มเด็กที่คิดเขียน เด็กกำพร้า และกลุ่มเด็กเยาวชนทั่วไปภายในชุมชนของตนเองโดยมีกิจกรรมดังนี้ *สนับสนุนทุนการศึกษาเด็กคิดเขียนและกำพร้า *เยาวชน กลุ่มนี้ให้ความรู้เรื่องเขตต์ให้แก่เยาวชน - ต้องการที่จะส่งเสริมสนับสนุนอาชีพแก่ผู้คิดเขียนและครอบครัวผู้คิดเขียน - ต้องการการตรวจสอบให้มีความรู้เขตต์แก่ผู้นำชุมชน - จัดตั้ง “กองทุน” ว่างเหลือและลงความที่ชาวบ้านที่

	ประตูปัญหาเขตพื้นที่ภายในชุมชน • มีแนวทางในการที่จะรณรงค์ผลักดัน สนับสนุนให้มีกลุ่มผู้คิดริเริ่มกระจายไปทุกหมู่บ้าน โดยเน้นให้มีผู้เข้าร่วมกับองค์กรชุมชนหรือท้องถิ่น เช่น กน. อบต. • มีแนวทางในการที่จะเชื่อมโยงกับเครือข่ายผู้คิดริเริ่มในระดับภูมิภาค และระดับชาติ ในการที่จะผลักดันสิทธิในเงื่อนไขบาง • มีแนวทางที่เชื่อมโยงการพัฒนาของทุนระดับกลุ่ม เครือข่ายในชุมชนให้มีความยั่งยืน •
2.ภารกิจในการร่วมรณรงค์สร้างพลังใจ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม จากสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขปัญหายาเสพติด	• รณรงค์สร้างความเข้าใจ ความตระหนัก และการเข้ามามีส่วนร่วมของสังคมต่องานแก้ปัญหายาเสพติด โดยใช้การพัฒนาชุมชน เป็นสื่อในการสร้างการมีส่วนร่วมของสังคม • ประมวลพลังความรู้ ประสบการณ์ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการดูแลรักษา การแก้ไขปัญหายาเสพติด เด็ก ครอบครัว ผู้ปกครอง และคนในชุมชนเมือง
3.ภารกิจในการร่วมรณรงค์ผลักดันเชิงรณรงค์ สิทธิผู้คิดริเริ่มและการแก้ไขกฎหมายในเชิงนโยบาย	• ร่วมการรณรงค์ เจียวก้องสิทธิ 3 ประการที่สำคัญคือ 1.สิทธิการดูแลรักษาพยาบาล เช่น การมีมาตรฐานกลางในการดูแลรักษาที่เท่าเทียม 2.สิทธิในเรื่องสวัสดิการสังคม เช่น การตรวจเลือด 3.สิทธิเด็ก เช่น สิทธิการอยู่ร่วมกันในโรงเรียนชุมชน และทางภาครณรงค์เน้นการเลือกตั้งประเด็นที่ชัดเจน ไม่หลากหลาย “เป็นกรณีตัวอย่างชุมชน” โดยจะเน้นการประสานแนวร่วมจากภาคีอื่นๆร่วมรณรงค์ • การรณรงค์ ผลักดันทางนโยบาย “ประสานแนวร่วมจากเวที “โครงการ”และแนวร่วมจากเครือข่ายประเด็นปัญหาอื่น ผลักดันให้เกิดกลไกภาคีเครือข่ายภาคีนิเวศ “คณะกรรมการปัญหายาเสพติดและสังคม” และผลักดันให้มี พรบ. กัญชาเสพติด

4.ภารกิจในการร่วมกันเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการประสานความร่วมมือในเครือข่าย ททช. ด้วยกันเอง	• สนับสนุนองค์การพัฒนาเอกชนด้านเอสดีที่มีทักษะและความสามารถในการทำงานที่แตกต่างกันให้มีการเรียนรู้เฉพาะด้าน เช่น ด้านการให้คำปรึกษา ด้านการเขียนให้คำดังใจ ด้านการทำงานกับองค์กรชุมชน ฯลฯ เพื่อหนุนช่วยกันในการทำงาน • จัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาขีดความสามารถบุคคลากร โดยเนื้อหาที่ต้องหาเสริมการเรียนรู้ร่วมกันมีดังนี้ 1.การพัฒนากระบวนการข้อมูลและเครือข่ายข้อมูล 2.ทฤษฎีแฟรมเวิร์ค 3.การบริหารจัดการองค์กร 4.การติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วม 5.การผลักดันเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ 6.การเขียนโครงการ 7.กระบวนการทำงานเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน 8.การดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวม
--	---

จ. ประเด็นที่ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับงานพัฒนาด้านเอสดี

1. การเข้าถึงผู้คิดเห็น
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการคัดเลือกปัญหาด้านเอสดี

9. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ

กรณีเครือข่ายการระดมทุน¹

*บทยิธริน โภคทรัพย์²

*สถาบันส่งเสริมการนิเทศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ก. สถานการณ์ปัญหา

เมื่อกล่าวถึงงานของ อพร.ภาคเหนือด้านการระดมทุน จะมีอย่างน้อย 2 มิติที่กล่าวถึงได้ด้วยกันเสมอ คือ การให้ได้มาซึ่งทุน และการระดมทุนมาร่วมมือเชื่อมต่อกับกลุ่มต่างๆในสังคมให้ทุนช่วยกันโดยใช้กิจกรรม ระดมทุนเป็นสื่อ นอกจากนี้อาจจะยังมีเป้าหมายอื่นๆร่วมอยู่ด้วย กล่าวได้ว่าความหมายและเนื้อหาของ การระดมทุนคือ การระดมทรัพยากรทุกรูปแบบ เช่น เงิน ทรัพย์สิน ของเก่า วัสดุ สิ่งของต่างๆ ความคิด สติปัญญา แรงงาน เป็นต้น เพื่อ

- สนับสนุนความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน
- สร้างเครือข่ายความร่วมมือ กลุ่มคนหลากหลายต่างๆ
- สนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน
- กระบวนการพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วม
- การผลักดันทิศทาง / นโยบายการพัฒนาประเทศ

ดังนั้นในบทความนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการระดมทุนจึงมีหลายมิติอยู่ด้วยกันดังกล่าว

พัฒนาการของการระดมทุนของ อพร.ในภาคเหนือมีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์โดยรอบของสังคม และลักษณะการทำงานของ อพร.ในแต่ละช่วงเวลาต่างกันไม่ได้ โดยเฉพาะตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงที่นโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐส่งผลกระทบต่อชุมชนภาคเหนือรุนแรงมากขึ้น และช่วงดังกล่าว อพร.ก็ขยายตัวและพัฒนาเนื่องมาจากภาวะที่เริ่มฟื้นตัวขึ้น โดยก่อน พ.ศ. ๒๕๓๒ อพร.มัก จะทำงานในชุมชนเป็นหลัก และมีแหล่งทุนสนับสนุนค่อนข้างมั่นคง งานระดมทุนของ อพร.ภาคเหนือก็ เริ่มก่อตัวขึ้นในราว พ.ศ. ๒๕๓๒ เนื่องจากเหตุผลสำคัญ ๓ ประการคือ

¹ ขอบเขตของภาคเหนือ อนุทวีป ศูนย์การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เชียงใหม่

² ผู้ประสานงานโครงการบ้านของแม่

๑) ผลกระทบจากนโยบายของรัฐต่อชุมชนภาคเหนือรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะด้านการจัดการทรัพยากร ทำให้ อพท.ต้องปรับวิธีการทำงาน การขยายแนวร่วมก็เป็นวิธีการหนึ่ง

๒) เนื่องจากของ อพท.เริ่มขยายและพัฒนามากขึ้น เช่น การเริ่มจัดหาทางสร้างตลาดให้ชาวบ้าน ดังกรณีการเปิดร้านขึ้นใหม่ ของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก และเปิดร้านค้าสินค้าปลอดสารพิษในหลายจังหวัด การก่อสร้างให้สาธารณชนเข้าใจและหนุนช่วยชาวบ้าน การไม่เปิดการพึ่งตนเองในการจัดรวม

๓) ประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นต้นมา องค์การแอ่งเทินจากต่างประเทศส่วนใหญ่ได้ลดการสนับสนุนทรัพยากรแก่ขบวนการสนับสนุนตนเอง ถึงแม้จะมีองค์กรของรัฐที่เริ่มเข้ามาสนับสนุนแต่ก็ประมาณในกิจกรรมพัฒนาบางส่วนแล้ว แต่ก็ยังมีปัญหาและข้อจำกัดในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่เริ่มตระหนักถึงสถานการณ์ที่ใกล้จะหมดไป ประกอบกับถึงเป็นความสำคัญของพลังมวลชน ในการที่จะช่วยกันสร้างองค์กรสังคมและร่วมกันหนุนช่วยงานพัฒนา จึงมีการคิดสร้างองค์กรกิจกรรมในขึ้นมาเพื่อให้เกิดความร่วมมือจากสาธารณชน ถือตั้งเป็นกระบวนการระดมทุนเพื่อการพึ่งตนเองในขนาดขององค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชาวบ้าน

ข. พัฒนาการการระดมทุนของ อพท.ภาคเหนือ

ปัจจุบัน อพท.ได้เห็นความสำคัญของการระดมทุนยิ่งขึ้น ว่าจะสามารถเป็นแนวทางเสริมขยายงานพัฒนาของ อพท.ได้ และเห็นว่ากระบวนการระดมทุนของ อพท.ยังแตกต่างกันโดยไม่ได้หลักการโดยละเอียดเท่าไรนัก ความคาดหวัง หรือเหตุผลที่เห็นว่าเป็นกระบวนการเดียวกัน ดังนั้นปัจจุบันพัฒนาการระดมทุนจึงถึงขั้นที่มีความพยายามที่จะสร้างเครือข่ายด้านการระดมทุนขึ้น ทว่าพยายามครั้งแรกๆ ในการรวมตัวกันในเครือข่ายเกิดจากความร่วมมือของ กอ.อพท.ชาติ คือการตั้งคณะกรรมการพิจารณาโครงการ (Project Review Committee: PRC) ขึ้น คณะกรรมการชุดนี้ดำเนินงานในช่วง พ.ศ. 2535-2537 โดยมีกรรมการแยกกันในแต่ละภาค มีหน้าที่จัดสรรงบประมาณที่ได้รับจาก CIDA มาให้กับ อพท.ในภาค ต่อมา อพท.ได้พิจารณาเห็นว่า PRC ควรจะมีบทบาทในการหนุนเสริมให้ อพท.ในแต่ละภาคเกิดการระดมทุนด้วยตนเอง และสร้างเครือข่ายการระดมทุนขึ้นมาด้วย จึงได้รับมอบหมายของ PRC ในปี พ.ศ. 2538 และเปิดก่อกำเนิดเป็น คณะกรรมการส่งเสริมการระดมทุนเพื่องานพัฒนา (Fund Raising Committee-FRC) ซึ่งมีจะยังเรียกกันว่า PRC เช่นเดิม คณะกรรมการได้พยายามผลักดันให้เกิดกิจกรรมระดมทุน โดยการเปิดร้านน้ำแข็งเพื่อเป็นร้านขายสินค้าปลอดกรรมและผลิตภัณฑ์เกษตรปัจจุบันทุกวันนี้ ต่อมาจึงมีการริเริ่มโครงการบ้านชะเมาขึ้นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และยังพยายามผลักดันให้เกิดงาน สืบสวนตำนาน ซึ่งเป็นความร่วมมือของ อพท.หลายองค์กร ร่วมกับบุคคลอื่นอีกหลายฝ่าย และพยายามให้เกิดงานสืบสวนตำนานเป็นกิจกรรมระดมทุนประจำปีในการร่วมมือกันจัดของ อพท.และภาคอื่นๆ

ถ้าย้อนกลับไปที่พิจารณาถึงพัฒนาการงานระดมทุนของ อพท. จะเห็นว่าในระยะแรกเริ่มของงานการระดมทุนที่เกิดขึ้นมักจะมีฉายาออกมาจากงานเดิม พื้นฐานการเกิดงานระดมทุนจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะเนื้องานของแต่ละองค์กรหรือเครือข่ายนั้นๆ การระดมทุนในช่วงที่ผ่านมามีเกิดจากการใช้เนื้องานของตนเป็นพื้นฐานในการกำหนดกิจกรรมระดมทุน พัฒนาการงานระดมทุนในภาคเหนือแบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 อพท.เป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมระดมทุนประมาณ พ.ศ. 2535-2539 คือ โครงการชุมชนจิกป่า บ้านน้ำเกอฮ่อซึ่งยุติไปแล้ว โครงการบ้านสองคา โครงการกระสายมือคืนไม้ และงานระดมทุนของ อพท. ในจังหวัดต่างๆ

ช่วงที่ 2 อพท.พยายามประสานให้เครือข่ายเข้ามาสนับสนุนมากขึ้นพ.ศ.2539-ปัจจุบัน คือ โครงการบูรณาการ 50 ล้านคน การจัดงานสืบสวนล้านนา และการจัดงานมหกรรมรวมพลคนฉลาดใจ รวมถึงงานกิจกรรมของเครือข่ายองค์กรชุมชนทางเหนือ

ช่วงที่ 1 อพท.เป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมระดมทุนประมาณ พ.ศ. 2535-2539

ช่วงนี้ถึงระยะเริ่มแรกที่ อพท.กำหนดงานด้านระดมทุนและการสร้างแนวร่วมกับคนในพื้นที่กลางในเมื่อง กิจกรรมระดมทุนในช่วงนี้จึงเป็นการผลักดันของ อพท.เพื่อให้ได้สามารถสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมเพื่อมากทุนเสริมระบบ อพท. และองค์กรชาวบ้าน บทบาทหลักในการประสาน และดำเนินกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงนี้จึงเป็นบทบาทของ อพท.เป็นหลัก

กิจกรรมระดมทุนแรกสุดของ อพท.ภาคเหนือคือ การทุนเสริมการรณรงค์ด้านการจัดการทรัพยากรของชาวบ้าน โดยการจัดตั้งโครงการชุมชนจิกป่าขึ้น ซึ่งเป็นการรวมตัวของ อพท.ในจังหวัดต่างๆ การร่วมมือกันระดมทุนโดยโครงการชุมชนจิกป่าก็เริ่มต้นได้ อพท. ในจังหวัดต่างๆ ขึ้นตัวด้านระดมทุนและเริ่มคิดค้นวิธีการระดมทุนในองค์กรหรือจังหวัดของตนเองด้วย ขณะเดียวกันก็ศึกษากิจกรรมออกไปโดยการตั้งสำนักน้ำเกอฮ่อซึ่งปัจจุบันยุติไปแล้ว โครงการบ้านสองคา โครงการบ้านสองคาด้วย ดังจะกล่าวถึงตามลำดับ

1 กองทุนชุมชนจิกป่า

ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ อพท.ได้เริ่มรณรงค์เมืองป่าชุมชนเพื่อให้เป็นทางเลือกในการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสม คณะทำงานป่าชุมชนภาคเหนือได้ทำงานรณรงค์และเผยแพร่เรื่องราวของชาวบ้านที่รักษาป่าภายใต้คำจำกัดความว่า “ป่าชุมชน” ซึ่งได้ทำกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าร่วมกับชุมชนมาโดยตลอด เช่น ฝ่าป่าทิวเขา บูชาป่า สืบชะตาแม่ไม้ เป็นต้น แต่ทุกครั้งที่ทำกิจกรรม มักจะระดมทุนให้ชุมชนโดยผ่านทางของป่าไร่ หรือรับบริจาคจากกลุ่มคนในเมือง และชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง

ก่อน พ.ศ. ๒๕๓๖ ทางโครงการชุมชนจิกป่า ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะทำงานป่าชุมชน ได้ขอรับบริจาคผ่านของป่าจำนวน ๑๕ ครั้ง กลุ่มเป้าหมายที่ระดมทุนจากของป่าคือกลุ่มนักพัฒนาเอกชน กลุ่มเพื่อน ซึ่งในตอนหลังไม่สามารถร่วมสนับสนุนได้อีก ทางโครงการชุมชนจิกป่าและองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดต่างๆใน

ภาคเหนือตอนบน ร่วมกับสภาทวิชัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จึงได้จัดตั้ง “กองทุนชุมชนรักป่า” ที่เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๖ โดยมุ่งหวังจะเผยแพร่แนวคิดสร้างความเข้าใจต่อสาธารณชนในเรื่ององค์การชาวบ้านรักป่า หรือ “ป่าชุมชน” พร้อมทั้งแสวงหาความร่วมมือ ความช่วยเหลือต่างๆ จากคนในเนื้อให้ร่วมกันสนับสนุนการรักษาป่าต้นน้ำขององค์กรชาวบ้าน กองทุนชุมชนรักป่ายังคงดำเนินการมาจนปัจจุบัน

กลยุทธ์และกระบวนการทำงาน

การทำงานระดมทุนที่ผ่านมานี้ของกองทุนชุมชนรักป่า เลือกทำกิจกรรมที่สามารถระดมทุนได้ อาทิ การตั้งกล้องจับนกจาก , การจัดผ้าป่า , ชมวิถีชีวิตจากเสียงน้ำ , การวิถีชีวิตผ่านแผนที่ , การระดมทุนจากรัฐมนตรี , การเก็บค่าสมาชิก , การขายสินค้าและการจัดกิจกรรมพิเศษ คือ โครงการศิลปินสัญจรสู่ต้นน้ำ

ผลความสำเร็จงาน

จากการระดมทุนปีที่ผ่านมา 2538 - 2540 | สามารถระดมทุนได้ 2,204,808.77 บาท มีสมาชิก 1,090 คน มีอาสาสมัคร 7 คน ทุนที่ระดมได้นำไปสนับสนุนกิจกรรมการรักษาสวนอนุรักษ์ชาวบ้าน 25 ชุมชน ทยอยไม่เกิดผลกระทบ

สิ่งน่าชม

1. เปิดกลุ่มคนที่เป็นแกนหลัก เข้าใจและพร้อมขมุนช่วยตามความถนัด
2. สามารถระดมทุนได้จำนวนหนึ่ง
3. คนทำงานได้ประสบการณ์ในการทำงานเพิ่มขึ้น อาทิ การจัดทัวร์
4. ได้สมาชิกเพิ่มมากขึ้น
5. การรักษารูปของชาวบ้าน และการทำกิจกรรมรักษารูปของชาวบ้าน สร้างความเข้าใจให้กับแนวร่วมหรือคนที่จะมาช่วยงาน เช่น ศิลปิน

ข้อควรแก้ไข

1. ระดมสมาชิกยังไม่ดี จำให้มีปัญหาในการติดต่อกับสมาชิก
2. การบูรณาการงานกับสมาชิกไม่ค่อยเป็น
3. การระดมทุนทำได้ไม่ค่อยเป็น

ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการทำงานที่สำคัญ

ปัจจัยที่เอื้อ

1. มีการรวมน้ำเสนอเป็นภาพรวม ทำให้คนเข้ามาช่วยงานได้ง่าย
2. มีชุมชนและชาวบ้านที่เข้มแข็งและมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากร ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นกับกลุ่ม

อุปสรรค

3. แนวร่วมที่กองทุนประสานด้วย มีศักยภาพและให้ความช่วยเหลือ
4. กระบวนการผูกพันระหว่างวิทยากรธรรมชาติกับคนงาน
5. มีกลุ่มแนวร่วมที่เข้มแข็งทุกกิจกรรม เช่น การจัดผ้าป่าไป การระดมทุนและเงินงานศิลปิน
6. การติดต่อกับสื่อที่ค่อนข้างน้อยกับกลุ่มเป้าหมาย

7. กองทุนฯ มีสื่อท้องถิ่นเอง และมีสื่อมวลชนมาช่วยเผยแพร่กิจกรรมของกองทุนและกิจกรรมของชาวบ้าน ผ่านจดหมายข่าว ไลน์ นิตยสาร แอนไลน์ บทความทางหนังสือพิมพ์ นิตยสาร โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือไปรษณีย์ เป็นต้น

สรุปสรุป

1. บุคลากรขาดความสามารถด้านสาระและเทคนิคการสื่อสาร
2. ระบบการประสานงาน และบริหารจัดการด้านระบบสมาชิกไม่มีประสิทธิภาพ
3. สาธารณชนยังมีความเข้าใจต่อ NGOs น้อย และมักเป็นภาพด้านลบ

ข้อเสนอแนะต่อกองทุนชุมชนรักป่า

- ควรให้ทางศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่มันเป็นไปได้และยั่งยืน ตามคำถามว่า “คนอยู่ป่าได้จริงหรือ”
- สามารถให้การบริการมาช่วยงาน หรือสื่อมวลชนได้หรือไม่
- ความน่าเชื่อถือของระบบบัญชี

- ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นและมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากร ไม่พร้อมเพื่อกองทุนชุมชนภายใต้เงื่อนไข

เนื่องจากป่าจะเข้าไปดูวิชาคนเห็นผล output

- เมื่อรวมสมาชิกต้องให้ความสำคัญ และมีคนนำเข้ชุมชนโดยสะดวก
 - การขยายภาพ ควรให้ข้อมูลทางสื่อทางโทรทัศน์ หากกลุ่มคนที่มีชื่อเสียงไปออกโทรทัศน์ตามรายการต่างๆ
- พิจารณาสิ่งที่จริงถึงกลุ่มเป้าหมาย
- การเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ ต้องเขียนในเชิงข่าวและต่อเนื่อง และต้องอย่างต่อเนื่อง
 - ต้องรู้ลักษณะของสื่อแต่ละอย่าง แล้วส่งไปถูกทาง ถูกช่อง
 - การหาผลประโยชน์ร่วมกับธุรกิจ โดยการเชื่อมโยงกับในหนังสือพิมพ์

กองทุนชุมชนรักป่าเป็นกิจกรรมแรกของ อพท. ที่มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการพยายามเชื่อมคนขึ้นกลางในเมืองให้เข้าใจและช่วยเหลือชาวบ้านที่มีอาชีพค้าไม้ชายู้นในชุมชน กิจกรรมที่ อพท. ทำกับคนขึ้นกลางในเมืองในลักษณะเดียวกับนี้ยังมีอีก ๑ กิจกรรมสำคัญคือการเปิดร้านน้ำแข็งไสซึ่งได้ยุติไปแล้ว โครงการบ้านรอกน้ำ โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ และโครงการสืบสานตำนาน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าโครงการเหล่านี้พัฒนาต่อยอดจากกองทุนที่ชุมชนรักป่าได้เริ่มวางพื้นฐานมาก่อนแล้ว

2 โครงการบ้านรอกน้ำ

เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นมาจากการระดมทุนของโครงการเพื่อสนับสนุนงานพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์การพัฒนาเอกชนและองค์กรชุมชนในภาคเหนือ

กลยุทธ์และกระบวนการทำงาน

กิจกรรมระดมทุน มี 2 ส่วน คือ

1. การระดม เพื่อการประหยัคค่าใช้จ่าย ภายแนวคิดการหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่

2. การระดมทุน เป็นการรับบริจาคสิ่งของ โดยผ่านทางกรรมการโครงการ ทางส่งจดหมายขอรับบริจาค การประชาสัมพันธ์ผ่านจอหมายข่าว หนังสือพิมพ์ การจัดนิทรรศการรณรงค์รับบริจาคแล้วนำมาจำหน่าย

ผลการดำเนินงาน

สามารถระดมทุนได้ 226,885 บาท จากการขายสินค้าและการขอรับบริจาคสิ่งของจากแหล่งทุน สภามหาวิทยาลัยที่เกิดขึ้น

ด้านบวก

1. กลุ่มเป้าหมายโครงการมีความเข้าใจการทำงานโครงการ และองค์การชุมชนมากขึ้น

2. มีเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานสังคมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3. เกิดทักษะในการประสานงานความร่วมมือเพื่อสังคมกิจกรรม การระดมทุน ฯลฯ

ข้อควรแก้ไข

1. ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายไม่ต่อเนื่อง ทำให้ผู้บริจาคไม่บริจาคอีก

2. การทำงานที่ซ้ำๆ ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ จะทำให้โครงการไม่บรรลุถึงเป้าหมาย ส่งผลต่อการรับบริจาค และการจำหน่ายลดลง

ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรค

ปัจจัยเอื้อ

1. คนทำงานมีประสบการณ์ด้านภาระของผู้นำ

2. มีทีมงานที่เข้าใจลักษณะการทำงานและมีสภามหาวิทยาลัยสนับสนุน

3. มีระบบค้ำประกันงานไม่ต้องซ้ำซ้อน

4. การรณรงค์ของโครงการเป็นเรื่องใกล้ตัว เป็นปัญหาประจำวัน

5. กลุ่มแนวร่วมสาธารณะชนเข้าใจงานพัฒนาและตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชน

6. ภาครัฐและธุรกิจเอกชน ทำให้การรณรงค์เพื่อการใช้ชีวิตอย่างประหยัด ทำได้ง่ายและเกิดผลในทางปฏิบัติมากขึ้น

7. หน่วยงานรัฐมีการรณรงค์ให้ประชาชนประหยัด ซึ่งมีช่องทางสื่อและเป็นสำนักงานช่วยการรณรงค์

ข้อสังเกต

8. เกิดปัญหาเรื่องเงินเมื่อ สภามหาวิทยาลัยมีการรณรงค์ให้ลดการนำกลับมาใช้ใหม่ได้

อุปสรรค

1. คนทำงานขาดประสบการณ์ด้านการระดมทุน

2. ขาดระบบการวางแผน และการติดตามงานที่แท้จริง

3. ขาดการรณรงค์และให้ข้อมูลเป็นฐานข้อมูลอย่างต่อเนื่อง

4. วัฒนธรรมการบริจาคของคนไทย ยังไม่บริจาคให้วัด ให้ทหาร เป็นส่วนใหญ่

5. ค่านิยมในการใช้ของใหม่ทำให้การใช้ของมือสองไม่เป็นที่ยอมรับ

6. บางคนยังมีข้อกังขาว่า อาจมีข้อสงสัยว่างานนี้คือ “เงินของคนหลายมือปลั่ง” “จะติดโรคไหม”

"สวัสดิภาพโรงเรียน"

ข้อสังเกตต่อโครงการบ้านของแม่

- โครงการนี้มีขึ้นเป็นทอดๆ ตลอดในการแก้ปัญหาเชิงแวดล้อมเมือง

- การสำรวจทางใต้กลุ่มคนที่สนใจเข้ามาช่วยกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ กำหนดสัปดาห์เวลาให้ชัดเจนว่าช่วงไหนจะทำอะไร

- การประชุมตัดสินใจ ควรมีการรวมแรงค์ แชนแนลให้ได้

- เมื่อมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ในเมือง ควรเข้าไปจัดภายในงานนั้น แล้วจัดให้มีการประชุม พยายามให้เป็น High spot ของงาน จัดให้มีกิจกรรมอะไรที่โดน เมื่อไหร่บ้าง

- ควรจัดทำสมุดรายการสินค้า สิ่งของ โดยมีการเขียนเรื่องราวประวัติในสิ่งของชิ้นนั้นลงไปด้วย เพื่อเพิ่มความหลากหลายและคุณค่าของสินค้า

- ควรมีการนำเสนอสินค้าแบบสตูดิโอ โฉนด และชุด

- ควรมีการแนะนำเรื่องความคิด "ให้เด็กไปเขียนของแม่"

- ควรมีการหาของดีมาจากกลุ่มเป้าหมายที่มีชื่อเสียง

- ควรมีการประสานงานกับบ้านของแม่ รับของมาขายโดยเพิ่มแพลตฟอร์ม (เป็นการขายแบบไม่ลงทุน)

- ควรพิจารณาหาช่องทางที่จะดึงกลุ่มเป้าหมาย และต้องให้ชัดเจนคำว่า "ของแม่" คืออะไรบ้าง

- ควรมีการส่งของหมายไปถึงคนตั้ง สามสี่ชื่อเสียง ขอรับบริจาคสิ่งของ โดยให้เขาจัดส่งมาให้โดยตรง

3. โครงการระดมทุนเพื่อคนไม่

เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยมีเป้าหมายการระดมทุนของโครงการเพื่อระดมทุนในการสนับสนุนองค์กรชาวบ้านในการรักษา โดยมีการกลุ่มเป้าหมายคือ บริษัทธุรกิจ จำหน่าย หน่วยงานราชการ (สมาชิกเป็นลักษณะองค์กรมากกว่าบุคคล)

กลยุทธ์และกระบวนการทำงาน

1. ระดมทุน เป็นการเข้าไป Knock Door ถึงกลุ่มเป้าหมาย

2. ระดมทุนผ่านสื่อ ปากต่อปาก กล้องรับบริจาค

3. ระดมทุนไม่มีการไปหาสมาชิก จะรับเฉพาะสมาชิกที่ติดต่อเข้ามาเอง

4. ไม่ร่วมจัดกิจกรรมกับองค์กรอื่นๆ ได้สมาชิกเพิ่มขึ้น

5. มีการผลิตสินค้าแรงค์เพื่อผลการใช้ประโยชน์ เช่นผ้าเช็ดหน้า

ผลการดำเนินงาน

1. ได้สมาชิก 155 องค์กร

2. ได้กลุ่มแนวร่วมที่ขยายไปถึงกลุ่มธุรกิจ ราชการ สถาบันการศึกษาภาคพื้น

ปัจจัยที่เอื้อและอุปสรรค

ปัจจัยที่เอื้อ

1. การรวมการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

2. สมาชิกโครงการเข้ามามีส่วนร่วมจำนวนมากขึ้น เช่น บริษัทหรือ

ชุมชน

1. มีการเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ที่มีประสบการณ์

2. ขาดความเชี่ยวชาญในการจัดการกระดาดชื้อ อีกทั้งผู้ประสานงานไม่ได้ดูแลกำกับโดยละเอียด

ข้อสังเกตคือโครงการกระดาดชื้อเพื่อค้นไม้

- ควรจัดลำดับความสำคัญของงาน คือการรณรงค์เพื่อระดมทุน งานบริการจัดเก็บ งานจัดการภายใน

- ควรจ้างเจ้าหน้าที่จัดเก็บที่มีประสิทธิภาพ มีการแบ่งหน้าที่ที่ชัดเจน

- ควรให้คนทำงานรู้สึกภาคภูมิใจในการทำงาน

- ควรมีการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ เช่นทำนามบัตร ดูกระดาดชื้อ โดยกระดาดชื้อที่ออกแบบสวยงาม น่าใช้ให้เกิดความภูมิใจเมื่อใช้สินค้าจากกระดาดชื้อที่ใจแล้ว

- ควรหาทุนกับหน่วยงานธุรกิจ ควรคำนึงถึง เราได้ภาพทงที่มีดี เป็นการจำกัดระยะในด้านงาน และได้บริการที่ดี ทำให้การขอสนับสนุนง่ายขึ้น

- ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- ควรมีการศึกษาเชิงการ ศักยภาพของกระดาดชื้อโดยการทำเองได้ อาจจะเป็นโครงการระยะยาว แล้วนำผลวิจัยมาพัฒนาถึงผู้วิจัยได้ ทำเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก

- หากสามารถเสนอรูปแบบการลดหย่อนภาษี ให้บริการอย่างคุ้มค่า มีความเป็นไปได้อีกในการขอทุนของกรมสรรพากร กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ

- การตลาดหวังว่า การได้รายได้จากการจัดเก็บกระดาดชื้อไม่เป็นจริง เราอาจจะให้ชาตเป็นผู้จัดเก็บ แล้วเราเป็นผู้จัดซื้อแทน แล้วนำมาแปรรูป เพื่อลดปัญหาการจัดเก็บ

ยุทธศาสตร์หลักของโครงการอยู่ การลดปริมาณขยะ การเก็บกระดาดชื้อ คือ การรณรงค์ให้คนคิดกับเราว่า ที่ผ่านมามีขยะล้นปริมาณการคัดค้นไม่เพียงพอ ยุทธศาสตร์ไม่ใช่การนำกระดาดชื้อมาแปรรูปผลิตภัณฑ์

- การรณรงค์ความคิด คือ หัวใจหลัก ควรมีกระบวนการทำงานเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อม ให้กลุ่มเป้าหมายยอมรับเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมพัฒนา

- ควรมีการจัดโซน การจัดเก็บกระดาดชื้อ คือกระดาดชื้อไม่เต็มถึงก็ทิ้งทิ้งกัน เพื่อไม่ให้เสียเวลา

A. การระดมทุนของ อพท. แต่ละจังหวัด

การระดมทุนของ อพท. ในแต่ละจังหวัดขึ้นด้วยขึ้นในระยะเวลาจากทางส่วนกลางประสานกันประสานกันเพื่อหาทุนเสริมชาวบ้านในการรักษาป่าโดยผ่านโครงการชุมชนรักษา และทางต้องพึ่งตนเองด้านทุนในการดำเนินงานมากขึ้น ช่วงแรกๆ การระดมทุนของ อพท. ในจังหวัดต่างๆ จะเน้นการจัดหาเงินทุนในส่วนของชาวบ้านเป็นสำคัญ ต่อมา อพท. ในแต่ละจังหวัดก็ได้คิดค้นการระดมทุนที่เหมาะสมกับสภาพของตน โดยเชื่อมต่อกับคนกลุ่มอื่นได้มาก

ขึ้น เช่น ธุรกิจเกษตร คนขึ้นรถมอเตอร์ไซด์ จนสามารถเริ่มทำธุรกิจจนมีเงินทุนเป็นทุนหนึ่งในการขยายแรงงานเดิมของตนได้กว้างกว่าเดิม เช่น ปลูกในจังหวัด ลำพูน เชียงราย น่าน แม่ฮ่องสอน

4.1 โครงการระดมทุนจังหวัดลำพูน

มีเป้าหมายการระดมทุน คือ เนื่องจากแหล่งทุนต่างประเทศลดลง โดยมีเพียงงบบริหารจัดการ ส่วนงบกิจกรรมจึงต้องหาเอง จึงคิดแนวคิดและแผนงานที่จะเป็นกิจกรรมระดมทุนดังนี้

- ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการทุนในชุมชน เช่น จัดระบบการบริหารจัดการกองทุนชุมชนให้ชาวบ้าน ให้ชาวบ้านแปรรูปข้าวปลอกละพิน แปรรูปอาหาร ทั้งขายปลีกและส่ง เป็นต้น

- ผลักดันให้เกิดการรวมตัวกันในชุมชน

- จัดทำวีรกรรมชาติ ซึ่งมีพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา แต่ไม่มีรายละเอียดเข้ามาเลย จึงมีการที่จะคิดค่าใช้จ่ายซึ่งทำให้ชาวบ้านมีรายได้ขึ้นมาระดับหนึ่ง โดยได้จากค่าที่พัก และค่าอาหาร

- ได้มีการประสานงานกับหน่วยงานราชการ เช่น กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยได้ทุนมาดำเนินกิจกรรม ชาติ การปลูกพืชเศรษฐกิจในป่าชุมชน เช่น ปลูกสมุนไพร พริกไทย เป็นต้น

- ทำฐานข้อมูลเรื่ององค์ความรู้ชุมชน เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการให้กลุ่มคนต่างๆ ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ และได้ศึกษาถึงความรู้เรื่องป่าชุมชน ฐานโทร เป็นต้น

ปัจจัยที่เอื้อและอุปสรรค

ปัจจัยที่เอื้อ

- การจัดตั้งมีกลุ่มเป้าหมาย คือมีอาสาสมัครจากประเทศญี่ปุ่นที่อาสาเข้ามาทำงานเป็นอาสาสมัคร

- ยังมีปัญหาเรื่องการจัดการแบบมืออาชีพ

- ยังไม่มีผู้ประกอบการที่จะนำเสนออย่างชัดเจน

ข้อสังเกตต่อการระดมทุนของจังหวัดลำพูน

- ฐานโทร, การจัดทำ, อาสาสมัครอาสาสมัคร ปัจจัยในการระดมทุนเป็นสิ่งจำเป็น ฐานโทรที่จะตั้งขึ้นน่าจะสร้างความหลากหลายให้เกิดขึ้นทั้งเรื่อง ฐานโทร ป่าชุมชน อาสาสมัคร วัฒนธรรม โดยให้กลุ่มที่มีศักยภาพด้านต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม

- ควรมีการเขียนกติกาที่ดี ทั้งด้านความสะอาด ความปลอดภัย อีกทั้งควรเตรียมความพร้อมของเครื่องมือ และเอกสาร

4.2 โครงการระดมทุนจังหวัดเชียงราย

มีเป้าหมายการระดมทุนขององค์กรที่ชุมชนท้องถิ่น ประสานความคิด พหุวัฒนธรรม หาเงิน โดยหาจุดที่เป็นเรื่องร่วม เช่น สิ่งแวดล้อม การศึกษา เป็นต้น

กลยุทธ์และกระบวนการทำงาน

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการไป อาทิ การจัดคอนเสิร์ต, แรลลี่, พิธีน้ำแข็งเหิมหาย, โครงการใช้ชีวิตให้ต้นไม้, โครงการกระดาษเพื่อต้นไม้, ทำแผนที่ชุมชนเพื่อเมือง, ละครชุมชนบ้าน, ออกกำลังกาย, จัดงานภาคีในสอง

ผลการดำเนินงาน

- มีนักธุรกิจเจ้าของกิจการ เข้ามาช่วยคิดกิจกรรม คือให้ สทท. และชาวบ้านทำ
- การทำโครงการต่างๆ ทำให้ได้เพื่อน ซึ่งมีการหาจุดที่คนในเมืองชอบ
- การระดมทุนไม่ได้ ต้องมีการติดต่อที่คนเมืองไปกลุ่มเป้าหมาย แนวทางให้ข้อมูล มีกิจกรรมร่วม

ปัจจัยที่เอื้อ

- มีทุนเตือนใจ คือเทคโนโลยี เป็นกำลังหลักในการดำเนินงานระดมทุน เช่น จัดตั้งร้าน
- มีสถานที่ให้กิจกรรม มีพื้นที่ในวงต่างๆ เช่น ตลาดเก่า, เขื่อนบ้านน้ำ, แปลงกระดาษ

แนวทางการดำเนินงาน

- จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์
- ทำโปรเจกต์ที่เข้าถึง
- แบ่งปันพื้นที่กับกลุ่มคนในพื้นที่
- ทำบ้านน้ำ
- จัดตั้งสหกรณ์การเกษตร
- การแบ่งปัน
- ร่วมกันเรียนรู้ในมิติของ ตั้งร้านค้ากระดาษ เช่น นักธุรกิจ, ราชการ
- ทำผ้าเย็นขาย เป็นกองทุนเพื่อช่วยเหลือ

4.3 โครงการระดมทุนเงินก้อน

โดย กลุ่มคนเมืองบ้าน มีจุดกำเนิดการระดมทุนของโครงการที่หุ้นส่วนการพัฒนาของ กลุ่มคนหลากหลายที่ต่างๆ ในจังหวัดน่าน มีแนวคิดที่จะพัฒนามีลักษณะดังนี้

ทุน โหมบายถึงระดมทุน คือ กิจกรรมที่มีอยู่ทั้งรูปแบบและกระบวนการ อาทิ บุคลากร, ผลิตภัณฑ์, ที่นั่ง, งานพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทุนที่นำไปจัดตั้ง มูลนิธิอีกเมืองบ้าน

กลยุทธ์และกระบวนการทำงาน

- บุคลากรที่มีอยู่ของกลุ่มอีกเมืองบ้าน ไปเป็นวิทยากร แล้วมีจากคำวิทยากรให้
- กลุ่มเยาวชนไปแสดงดนตรีที่ร้านตามงานต่างๆ แล้วมีจากเงินให้
- ทีมจุดเจาะเป้าหมาย มีจากที่ได้จากการจุดเจาะเป้าหมาย
- จัดทำแผนผลิตภัณฑ์ที่ร้านของกลุ่มต่างๆ เช่น ผ้าไหม, ผ้าขาว, ผลิตภัณฑ์ทางเกษตร
- มีงานบริการ เช่น ทำไม้ขีดกระดาษ, งานกระดาษ, งานบริการพื้นที่ป่า เป็นต้น
- จัดกิจกรรม อาทิ งานผ้า, งานกระดาษน้ำ
- ทำธุรกิจ น้ำดื่มจากเมืองบ้าน

ปัจจัยที่เอื้อและอุปสรรค

ปัจจัยที่เอื้อ

- มีบุคลากร และผู้ที่มีศักยภาพมาช่วยงานเยอะทั้งที่เป็นบุคคลและกลุ่มบุคคล เช่น พระ ครู ชาวบ้าน
- มีผลิตภัณฑ์และผลิตภัณฑ์บ้าน ที่น่าสนใจ เช่น ผ้าทอ ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร
- กิจกรรมงานพัฒนาน่าสนใจ เช่น เวชชนุรักษ์ถิ่นสู่ป่า และโครงการทอเสื่อ ป่าชุมชน ฯลฯ
- เครือข่ายของกลุ่มอีกเมืองน่าน อันดีที่จะหาเงินร่วมกันเพื่อจัดตั้งมูลนิธิอีกเมืองน่าน

อุปสรรค

- งานบริการยังไม่ดี ขาดระบบ น้ำดื่ม คนทำไม่ถนัด
- บางครั้งถูกกลั่นแกล้งจากผู้มีรายอื่นๆ กล่าวหาว่าน้ำดื่มมีเชื้อโรคบ้าง
- อพท. มีกำลังคนในการจัดการไม่พอ การเข้าไปร่วมกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านยังมีไม่เท่าที่ควร

ข้อสังเกตต่อการระดมทุนจังหวัดน่าน

- แนวงานดี ไม่ล้นมือ คือเป็นงานที่ชาวบ้านทำ บริหารเอง

4.4 โครงการระดมทุนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

เป้าหมายการระดมทุนขององค์กรจะเน้นเรื่องการหาเงินมากกว่าการหาทุนมาทำงาน

กลยุทธ์และกระบวนการทำงาน

ใช้กิจกรรมในทางเข้าไปขูดคุนกับเครือข่ายกลุ่มคนในแม่ฮ่องสอน

ผลการดำเนินงาน

- ได้กลุ่มคนที่เข้ามาช่วยเรื่องกิจกรรมได้หลากหลายได้ทุน เช่น การตั้งวงเสนาะ ได้กลุ่มแนวร่วมที่เป็นไทด์ มีการพัฒนาความเข้มแข็งไปสู่เรื่องการจัดการหัวไร่ส่วนเกิน ได้กลุ่มเยาวชนเข้ามาเป็นสมาชิก จากการจัดกิจกรรมดนตรีเพื่อสิ่งแวดล้อม

เริ่มเห็นช่องทางในการร่วมมือกับกลุ่มคนในแม่ฮ่องสอน

โดยกิจกรรมที่จัดกับแนวร่วมเน้น คือการรักษาสงครามผู้ของชาวบ้าน ชาวบ้านได้นำเสนอคุณค่าของภูมิปัญญา ทรัพยากรของตนเองที่รักษาไว้ และพยายามที่จะให้ไทด์เปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอ

ปัญหาที่ตามมา เป็นเรื่องของภาษีอากร เหนือเกินไป เช่น ค่าโครงการกระดาษ

แผนงานและทิศทางต่อไป

- นิตยสารเมืองมรดกโลก / สร้างสวนสมุนไพร และคิดค้นรูปแบบกิจกรรมอื่นๆ

ข้อสังเกตต่อการระดมทุนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

- ต้องจัดว่าเราจะหาเงินไปทำไม ให้ชาวบ้าน หรือองค์กรตนเอง ถ้าหาเงินให้ชาวบ้านโดยใช้ อพท.เป็นสะพานเชื่อม จะหาเงินได้มากกว่า

- กิจกรรมที่มีความเป็นไปได้ คือ

- 1) ทิวไร เพราะมีฐานกลุ่มคนที่จะมาร่วมได้
- 2) อ่างทองปลื้มผลดีพืช ผักพื้นบ้าน คิดค้นกิจกรรมตามรูปแบบแล้วก็จะทำ
- 3) สมุนไพร เป็นสินค้าที่มีราคาและเป็นตัวเชื่อมกับคนในต่างประเทศจะทำอย่างไรที่จะสร้างให้เป็นกระแส

- เรื่องการจัดการควรพัฒนาให้ชาวบ้านเข้ามาบริหารจัดการธุรกิจด้วยตัวเอง

ช่วงที่ 2 อพร.พยายามประสานให้แนวร่วมเจ้าหน้ามีบทบาทมากขึ้น(พ.ศ.2539-ปัจจุบัน)

จากเวทีช่วงก่อน อพร. ได้เป็นแกนกลางในการจัดกิจกรรมให้คนกลุ่มอื่นๆ ได้เข้ามารวมกระบวนการส่งเสริมชาวบ้านโดยผ่านกิจกรรมระดมทุน จนสามารถทำให้ประสานกับกลุ่มคนต่างๆ ได้มากขึ้น ในช่วงนี้ อพร.จึงพยายามยกระดับด้านการถ่ายทอดบทให้คนกลุ่มต่างๆ ที่ได้ร่วมงานกันมาก่อนได้เข้ามามีบทบาทในการจัดกิจกรรมมากขึ้น สังเกตได้จากกิจกรรมในช่วงนี้จะมีลักษณะการรณรงค์เชิงวัฒนธรรมที่มีระยะเวลาการดำเนินงานค่อนข้างนาน และจะเป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างความเข้าใจกับสาธารณชนต่อชุมชนภาคเหนือ โดยผ่านเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ดังจะเห็นได้จากการจัดทำโครงการรณรงค์ชุมชน 50 ล้านคน การจัดงานสืบสานตำนาน และการจัดงานฉลองกรรมวาสนาพ่อคนฉลาดใช้ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ อพร.จะพยายามให้แนวร่วมที่ได้ประสานไว้ในช่วงก่อนนี้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น

1. โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านคน

โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านคนได้ดำเนินการในช่วง พ.ศ.2538-2540 โครงการนี้มีทั้งเป้าหมายการรณรงค์ระดับนโยบายของรัฐ การทำความเข้าใจกับสาธารณชน การระดมทุนจากชนชั้นกลางในรูปแบบต่างๆ และการระดมทุนจากส่วนของชาวบ้าน โดยโครงการได้ถูกริเริ่มโดยองค์กรชาวบ้าน ที่ขยายไปคนภายนอกเข้าใจ และมีศักยภาพเพียงพอในการชักชวน และยากให้ทุนคนชนบทมาร่วมกันศึกษาว่า

ความหมายของทุนของโครงการคือ งบประมาณ แรงงาน ความคิด

กลยุทธ์ และกระบวนการทำงาน

ลักษณะพิเศษของโครงการ

เป็นการริเริ่มจากชุมชน ผู้องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ชนชั้นกลางในเมือง ธุรกิจ ราชการ สื่อมวลชน

เป็นการนำเรื่องจิตวิญญาณของชุมชนมาสื่อสารในวงกว้าง และเข้าไปประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ

เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ปีที่ 50 ส่งผลไปถึงผู้คน

หน่วยงาน ต่าง ๆ เข้าร่วมได้บ้าง

ขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการ

1. เตรียมความพร้อมของชุมชน โดยชุมชนจะคิดเรื่องขึ้นก่อน

2. จัดตั้งคณะกรรมการบวชป่า / ติดต่อกับสำนักมิหะระราชวัง

3. เปิดศิวโครงการ ประชาสัมพันธ์โครงการ

4. ประสานงานกับรัฐ ธุรกิจ หน่วยงานต่าง ๆ ให้มาร่วมงานเป็นเจ้าภาพร่วม

5. จัดกิจกรรมบวชป่า ตามวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น

6. พิธีปิดโครงการ สรุปผล

ผลการดำเนินงาน

พื้นที่บ้านนาหมอกชัยนาท ฯ	143	หมู่บ้าน
จำนวนพื้นที่	289,891	ไร่
จำนวนต้นไม้	50,258,915	ต้น
ได้เงินบริจาค	1,027,128	บาท

หน่วยงานที่เข้าร่วม : 80 องค์การ ทั้งส่วนกลาง และท้องถิ่น

ผลที่เกิดจากการดำเนินงานคือ

เกิดบทเรียนเรื่องการนำเสนองานปัญหาชาวบ้าน มีการจัดปรับพิธีกรรมเพื่อเข้าถึงใจคนสร้างความ
ประทับใจ

- ชาวบ้านได้กำลังใจในการทำงาน เพราะได้มีการร่วมมือกันกิจกรรมนี้ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน อีกทั้ง
เป็นเรื่องการสื่อสารถึงธรรมชาติ ส่วนชาวภาคใต้ของ แก้วไม้ไม้

- โครงการบรณพักเป็นโครงการที่จะพัฒนาเกษตรรัฐ คือ สืบสานชุมชนในการจัดการป่า เป็นการทำงานกับ
สังคม

- ชุมชน ได้เรียนรู้การทำงานกับธุรกิจ ราชการมากขึ้น

ปัจจัยที่เลื่อนและอุปสรรค

ปัจจัยที่เลื่อน

1. เป็นการนำเสนอศักยภาพของชาวบ้านในการรักษาป่า

2. คณะกรรมการมีชุดอาชีพ ทุกส่วนราชการ เกษตรกร ชุมชน

3. เป็นการใช้ศักยภาพของคณะกรรมการหมู่บ้านให้เข้ามามีส่วนร่วม

4. จังหวัดลำพูนลงมือร่วมกับจังหวัดเชียงใหม่ในการพัฒนาเกษตรรัฐจังหวัดลำพูน เนื่องจากในภาคเกษตรของ

ภาคใต้ 50

5. เป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ให้ความรู้ถึงทางจิตวิญญาณโดยไม่ได้ของฮั้วมาขาย

6. เป็นการให้กำลังใจของ NDOs ทุกภาคในการทำงาน

อุปสรรค

1. เป็นโครงการใหญ่ ตัวชุมชนมีความพร้อมก็จะเป็นการขยายความคิด แต่ทำยังไม่เริ่มเสร็จ ก็จะเกิด ภาพ

ลบได้

2. คณะฯ แต่เราไม่สามารถทำให้เราเข้ามาทำงานได้อย่างต่อเนื่อง

3. การถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างชุมชนยังไม่ต่อเนื่อง

4. คณะทำงานหลายระดับ การทำงานให้สอดคล้องกันค่อนข้างติดขัด

5. ระหว่างการ การติดต่อระหว่างส่วนกลาง-ท้องถิ่น ค่อนข้างช้า เกิดความล่าช้าขึ้น

6. ความถี่ของการมาประชุม คณะฯ บางทีมีค่าสูง ๆ บางครั้งมาก ไม่มีแรงจูงใจทั้งหมด

ข้อสังเกตต่อโครงการป่าชุมชน 50 ล้านต้น

- หากมีการตีความ “ชุมชน” คือการพัฒนาเป็นของประชาชนทุกคนคือมีส่วนร่วมกัน โครงการจากชาวบ้าน จะเป็นตัวอย่างของการมีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน

- กรณีที่มีการพาเจ้าหน้าที่ลงพื้นที่ SURVEY ก่อนขึ้นงาน จะทำให้เกิดความเหมาะสมในการจัดกิจกรรม เพราะมีการปรับเปลี่ยนร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ - ชาวบ้าน

- NGOs จะทำงานประสานเชื่อมโยงความเข้าใจกันระหว่างชาวบ้าน - คนนอก โดยใช้วัฒนธรรม ความเชื่อเป็นสื่อ ควรมีการศึกษาวัฒนธรรมการอนุรักษ์ป่าของแต่ละชุมชนและประยุกต์ขึ้นมา

- ทำอย่างไรที่จะให้ชาวบ้านมาชุมนุมฯ สดกๆกับสิ่งมีชีวิตอื่น เพื่อเป็นการพัฒนาดังกล่าวร่วมกันเป็นการติดตามผล รายงาน เชิงพิสูจน์ผลการทำงาน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับกลุ่มคนต่างๆ อีกทั้งเป็นการตระหนักว่า 50 ล้านคนจะนับญาติ กว้างไกลกันที่รวมตลอดเนื่อง

- ทางแม่ฮ่องสอนไม่ได้เน้นเรื่องการรวมทุน แต่เป็นการนำเสนอเวทีกลางการจัดการป่าของชาวบ้าน

- การขยายพื้นที่บนภูเขา ชาวบ้านจะขยายความคิดผ่านทางตามเครือข่าย

- ทางจังหวัดผ่านจะมีพระสงฆ์ เป็นหลักในการดำเนินการ

- จังหวัดเชียงราย การมีส่วนร่วมของชุมชนบนภูเขาสิ่งมีชีวิตมีมากขึ้น อีกทั้งมีการทำงานร่วมกับจังหวัดได้ ดี ตั้งแต่ผู้ว่าราชการจังหวัด ไปจนถึงระดับท้องถิ่น

- ควรมีการประกาศเกียรติคุณให้กับชาวบ้าน

2. โครงการสืบสวนตำนาน

การจัดงานสืบสวนตำนานจัดขึ้นในช่วง 3-6 เมษายน 2540 โดยการประชุมกับคนในพื้นที่ 4 ชม. ได้เห็นทิศทางประเด็นงานมาเรื่อยๆ โดยเฉพาะจากกิจกรรมของกองทุนชุมชนอื่นๆ และกิจกรรมอื่นๆ

เป้าหมายการระดมทุนของกิจกรรม

เป็นการนำเสนอภูมิปัญญาชุมชน และการทำงานของชุมชน ภายใต้แนวคิด

- เป็นการระดมทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ ไม่ใช่เฉพาะเงิน เช่น ค่าสิ่งของ ความช่วยเหลือ วัสดุอุปกรณ์สถานที่

- เป็นการแสวงหาความร่วมมือ และมีกำลังความร่วมมือทำงานพัฒนาดังนั้น

- การสร้างความสัมพันธ์ การขยายความสัมพันธ์ และสร้างช่องทางในการระดมทุนครั้งต่อไป โดยยึด

หลักสร้างชุมชนคนใจรวม การมีส่วนร่วม กิจกรรมนี้เป็นงานส่วน

กลยุทธ์และกระบวนการการทำงาน

ช่วงเตรียมงาน

- สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม โดยความร่วมมือแลกเปลี่ยน และกำหนดงานร่วมกัน

- ประสานงานกับคนที่เกี่ยวข้อง แล้วระดมแปลงงานตามศักยภาพ

- NGOs ต้องวางบทบาทเป็นกองหนุน ทำหน้าที่ประสานงาน อำนวยความสะดวก ควบคุมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงาน แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เป็นต้น

- สร้างความสัมพันธ์โดยการติดตามงานเป็นระยะ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ผู้จัดงาน

- ดำเนินกิจกรรมตามแผน
- ประเมินงานประจำวัน

หลังจัดงาน

- สรุป ประเมินผลร่วมกันทุกฝ่าย
- สร้างความสัมพันธ์ต่อเนื่อง อาทิ ร่วมกิจกรรมอื่นๆ ต่อ

ผลการดำเนินงาน

ด้านบวก

1. หน่วยงานศึกษาภาคประชาสังคมร่วมกันได้มาก
2. กิจกรรมมีความหลากหลาย คนมีประสบการณ์จากหลายระดับ ตั้งแต่ประมาณ 1,500 คน
3. มีข้อเสนอได้จัดทุกปี

ข้อควรแก้ไข

1. งานใหญ่แต่คนทำงานมีน้อย โดยเฉพาะคนที่มีความรู้ในงานนี้
2. มีเวลาในการหางบประมาณจำกัด

ปัจจัยที่เอื้อและอุปสรรค

ปัจจัยที่เอื้อ

- คนทำงานมีศักยภาพในการประสานงาน
- มีข้อมูล ขุดประเด็นการรณรงค์ผู้นำชุมชน
- มีกลุ่มคนที่มีบทบาทและมีศักยภาพในทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว เกิด NGOs ในภาคใต้ขึ้นมาใหม่ "NGOs คือ คนอิสระที่คิดช่วยเหลือคนอื่น ทำงานเพื่อสังคม"

อุปสรรค

- คนทำงานไม่มีเวลาเต็มที่ ทุกวันนี้มีภาระงานไม่ไหว
- ประสานหลังจากภาคีต่างๆ ได้มาก แต่ยังไม่สามารถนำพลังเหล่านี้ ไปสนับสนุนชาวบ้านได้
- ความหลากหลายของคนเราเองทำให้เกิดความขัดแย้ง

ข้อสังเกตต่อการจัดงานสืบสานตำนาน

- ควรมีการทำไทม์ไลน์เฉพาะเป็นกระแส และเกิดการขยายตัว ทำให้สังคมรับรู้และเข้าใจว่า NGOs คืออะไร

ที่ผ่านมา NGOs เหนือเป็นสะพานเชื่อมมูลนิธิปัญญาชาวบ้าน ให้สังคมได้รับรู้ แต่การเก็บเกี่ยวผลจากสิ่งที่สร้างขึ้นมาจะอย่างไร จะทำอย่างไรต่อไปอย่างไร

- ควรมีกลไกจัดระบบภายใน ที่จะจัดสรรศักยภาพของทุกคนแต่ละคน ให้เป็นพลังในการทำงานแบบชาวบ้านต่อไป และไม่ให้เงินจือจาย

กรณีที่ผู้จัดงานใหม่ ควรให้กลุ่มคนต่างๆ ที่มาร่วมเป็นเจ้าของงาน มาเป็นผู้ถือส่วนร่วม ให้เจ้าหน้าที่ส่วนร่วมมากกว่าที่ผ่านมา โดยให้แนวร่วมเกิดความตระหนักมากขึ้นในการที่จะเข้ามาช่วย

ต้องมีการวางแผนในการหาทุน หากประสงค์จะให้คนให้รายละเอียดใหญ่ ส่วนหน่วยงานที่มาบริหารจัดการให้รับผิดชอบตัวเองก่อน เป็นต้น

3. การจัดงานมหกรรมรวมพลคนอาสาใจ

จัดขึ้นช่วง 28-30 พฤศจิกายน 2540 เพื่อให้คนชั้นกลางในเมืองได้ใช้ทรัพยากรในชีวิตประจำวันอย่างคุ้มค่า เป็นการร่วมกันใจของคนจากหลายกลุ่มทั้งภาครัฐและธุรกิจเอกชนที่ อพช.ได้เชิญประสานงานและร่วมงานกันมาเรื่อยๆแล้ว โดยเฉพาะจากการดำเนินโครงการทะเลาะเพื่อสันติ โครงการบ้านหลังเก่า และการจัดงานสืบสานตำนานในช่วงที่ผ่านมา

นอกจากกิจกรรมการระดมทุนที่กล่าวไปแล้วยังมีกิจกรรมของเครือข่ายภาคีทางเลือกที่ได้พยายามยกระดับการดำเนินงานโดยมีสื่อมวลชนเข้าไปมีส่วนร่วมมากขึ้นหลังจากที่ได้วางพื้นฐานการดำเนินงานมาเรื่อยๆแล้ว

4. กระบวนการระดมทุนของเครือข่ายภาคีทางเลือก

เป็นการตั้งร้านขายสินค้าปลอดภาษี คือร้านอิมมูญ ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ และต่อมาได้มีการเปิดร้านลักษณะเดียวกันอีกหลายจังหวัด การเปิดร้านค้าของสมาชิกเครือข่ายภาคีทางเลือกนี้ยังไม่มีเป้าหมายอื่นซ้อนทับอยู่ด้วยกัน คือช่วงปี 2538 เครือข่ายภาคีทางเลือกได้ยกระดับจากพัฒนาเป็นการตั้งหาตลาดมาของวันผลิตของชาวบ้าน และต้องการให้คนชั้นกลางในเมืองมาพบและชื้อบ้านในพื้นที่ ดังจะเห็นได้จากการจัดงานมหกรรมเกษตรกรรมทางเลือกครั้งที่ 1 ในปี 2538 ที่มีนักศึกษาดัชนีธรรมศาสตร์ เพื่อให้สาธิตงานรู้งานเกษตรกรรมทางเลือกที่ อพช.ได้ส่งเสริมชาวบ้านให้ทำมาในช่วงก่อนนั้น การเปิดร้านอิมมูญและร้านอื่นๆ ก็จะเป็นเวทีการหนึ่งที่จะสามารถตอบสนองของการขยายผลงานพัฒนาของเครือข่ายให้ศึกษาดังกล่าวได้ ในช่วงแรกๆการจัดตั้งและบริหารร้านอิมมูญก็ได้ดำเนินงานโดย อพช.เป็นหลักเพื่อสร้างประสบการณ์ให้กิจกรรมด้านนี้เริ่มต้นและดำเนินการต่อไปในระยะยาวก็ได้ ต่อมาเมื่อสามารถสร้างแนวทางได้ระดับหนึ่งแล้วปัจจุบันจึงมีแนวทางที่จะพยายามให้สมาชิกเข้าไปมีส่วนร่วมมากขึ้นเช่นกัน

- ◆ สรุปภาพรวมกลยุทธ์ กระบวนการทำงาน และปัญหาอุปสรรคของงานระดมทุนของ อพช.ภาคเหนือ

จากบทเรียนการทำงานด้านระดมทุนที่กล่าวมาข้างต้นทั้ง 2 ช่วง สามารถประมวลเป็นภาพรวมของงานด้านระดมทุนที่ผ่านมาในด้านกลยุทธ์ และปัญหาอุปสรรค ดังนี้

กลยุทธ์และกระบวนการทำงานระดมทุน

- การใช้เครือข่ายทางสังคม ระหว่างบุคคล ชุมชนองค์กร ขยายแนวร่วม

- การใช้วิถีธรรม / งาม / พิธีกรรม / วิถีคนธรรมชาตินั้นเป็นสื่อการเรียนรู้ ความเข้าใจ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม “หุ้นส่วนการพัฒนา”

- กระบวนการสื่อสารข้อมูลข่าวสารที่ต่อเนื่อง / ทุติยภูมิ หลากหลายรูปแบบวิถีการ เพื่อการเรียนรู้ และรักษาความสัมพันธ์

- การเข้าร่วมกิจกรรมของแนวร่วม ถิ่นน้ำใจ เคาบ้าน

- การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี นำเสียงขององค์กร เช่น องค์ประกอบคณะกรรมการ, วัฒนธรรม, บริหารจัดการองค์กร, องค์การท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

- การประเมิน การให้ข้อมูลการดำเนินงานเป็นโอกาสเพื่อกำหนดประเด็นการณรงค์ เช่น เสนอพระเกียรติ, การแสดงมุขำฝัฒนชนชาติ, เศรษฐกิจคนดี ฯลฯ

- การวิเคราะห์ / ประเมินระดับการมีส่วนร่วมของแนวร่วม และการเข้าใจเครือข่ายความสัมพันธ์ของแนวร่วม / วิถีชีวิตของแนวร่วม / ถิ่นบ้านนาพื้นที่แสดง

- การเข้าถึงกลไกราชการ, ภาคธุรกิจ, แหล่งทุนต่างๆ

- ยกระดับขีดศักยภาพผู้นำ

- เปิดกว้าง เน้นกระบวนการสร้าง และได้โอกาสเจ้าหน้ามีส่วนร่วม

ปัญหา และอุปสรรคในการระดมทุน

ที่ผ่านมาในการดำเนินกิจกรรมการระดมทุนของแต่ละองค์กรเราได้พบว่ามีปัญหาที่มักเกิดขึ้นคือ

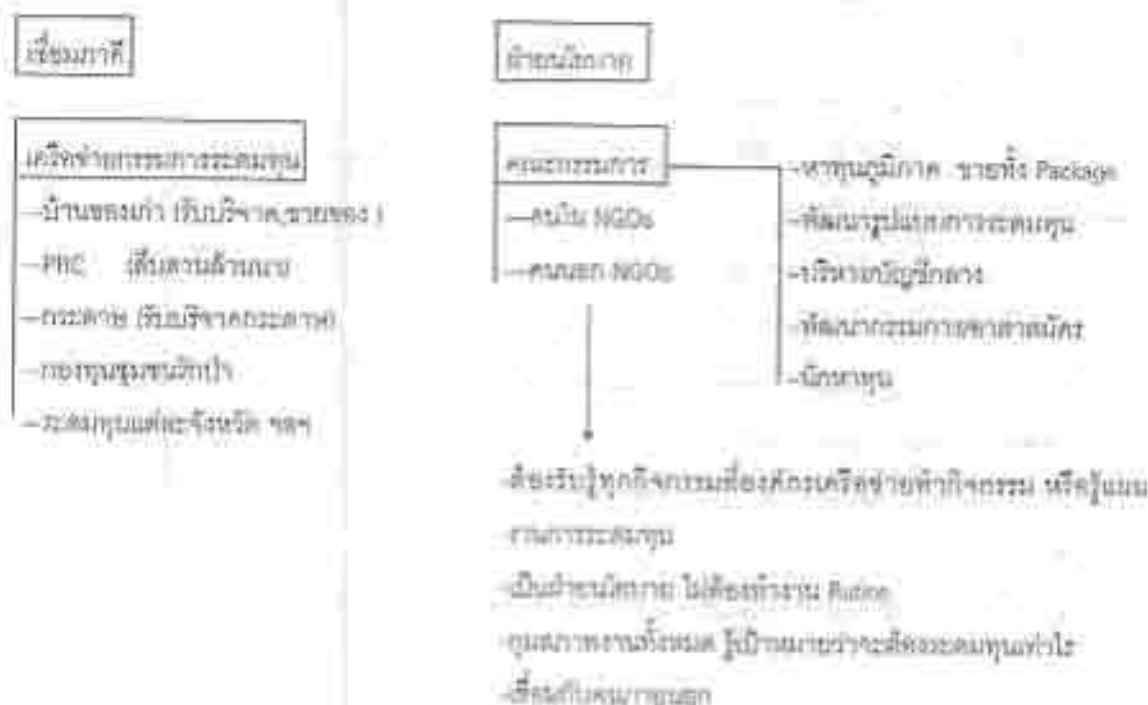
- วัฒนธรรมแห่งของพร. งามๆ สบายๆ จิตวิญญาณของเสริม
- การเข้าไปต่อกับภาคธุรกิจจะต้องใช้สิ่งที่จะทำ สื่อสารอย่างเป็นระบบ
- ไม่มีบุคลากรที่ทำงานระดมทุนเต็มเวลา

ค. ความพยายามสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการระดมทุน

อพท. ได้เห็นความสำคัญของการระดมทุนว่าจรรยาบรรณเป็นแนวทางการเสริมสร้างระบบกลไกการระดมทุนของ อพท. ได้ และเห็นว่า การระดมทุนของ อพท. ยังยากเกินคำอธิบายไม่ได้และเปลี่ยนประสบการณ์ การดำเนินงานร่วมกัน หรือทุนเสริมให้เป็นกระบวนการเดียวกัน ดังนั้นจึงมีความพยายามที่จะสร้างเครือข่ายด้านการระดมทุนขึ้น โดยทาง PRC, FRC และทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น จัดงานสืบสานล้านนาครั้งที่ได้กล่าวไปแล้ว³

FGD ภาคเหนือยังพบความเคลื่อนไหวสำคัญได้เกิดการร่วมกันสรุปบทเรียนของงานด้านระดมทุนในภาคเหนือ โดยจัดขึ้นในวันที่ 28-30 สิงหาคม 2548 จากเวทีดังกล่าวได้มีการร่วมกันร่างโครงสร้างของเครือข่ายระดมทุนภาคเหนือดังนี้

โครงสร้างกลไกการระดมทุนภาคเหนือ

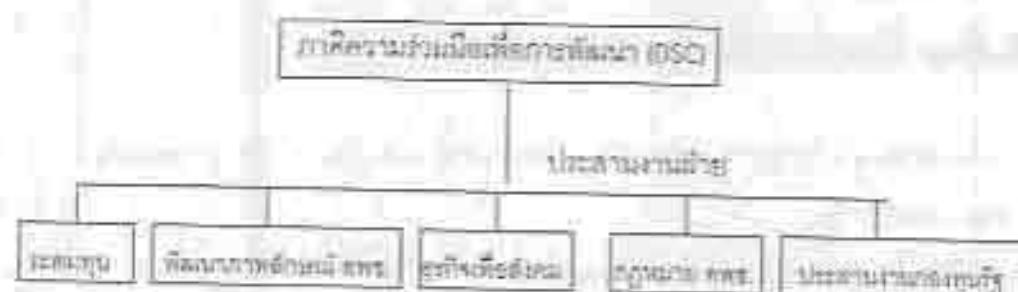

ส่วนเครือข่ายความร่วมมือกับภาคอื่นนั้นจะผ่านกลไกโครงสร้างของ HCC ดังรูป

ภาคีความร่วมมือเพื่อสนับสนุนงานพัฒนาและ กป.อพช.ชาติ

ใน พ.ศ. 2538 ได้มีการจัดตั้งโครงการประสานงานเพื่อการระดมทุนโดยเฉพาะในชื่อว่า "ภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนา (Development support Consortium-DSC)" ขึ้น เพื่อดำเนินการสนับสนุนการพัฒนา และเป็นการสร้างเวทีการเขียนร่วมกันระหว่างบุคคล ขององค์กรผู้ให้ทุน ของกระทรวงสาธารณสุข ประโยชน์ องค์การชุมชน และองค์กรเครือข่ายต่างๆ DSC จะมีการดำเนินงานเป็นฝ่ายต่างๆ ดังนี้

4. แนวทางต่อไปของเครือข่ายระดมทุน

ทางดำเนินงานเพื่อพัฒนาเครือข่ายและกิจกรรมระดมทุนในช่วงต่อไปจะแบ่งเป็น 3 ระยะคือ

ระยะ	แผนงาน
ระยะที่ 1	- ขยายความคิด - จัดระดมทุนภายใน - ทำข้อมูลและกองทุน (ซึ่งระยะนี้จะหาหน่วยงานที่ทำงานแล้ว เช่น FRC)
ระยะที่ 2	- หาเครือข่ายที่มีศักยภาพ - จรบรวมทุกในเครือข่ายเครือข่ายช่องทางทั้งในและต่างประเทศ - วางแผนการหาทุน (ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น งานเสวนาเสวนา พัฒนาบุคลากร ฝึกอบรมวิทยากรประจำปี จัดนิทรรศการ)
ระยะที่ 3	- ปฏิบัติการ
ระยะที่ 4	- ประเมินผล

โดยสิ่งที่เครือข่ายให้ความสำคัญและเป็นว่าควรปรับปรุงต่อไปในการพัฒนากลไกการบริหารจัดการขององค์กร
งานระดมทุนคือ

- การเข้าถึง คุณภาพ และการตระหนักถึงผลกระทบ
- ระบบข้อมูลและสื่อ
- ภูมิทัศน์การเงิน
- การวางแผน การติดตาม และการประเมินผล

ปัจจุบัน อพร.ด้านการระดมทุนกำลังพยายามดำเนินการตามแนวทางดังกล่าว ซึ่งในทางปฏิบัติแล้ว บาง
กิจกรรมยังคงต้องปรับเปลี่ยนเป็นกิจกรรมรูปแบบอื่น ๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น การสร้างและจัดระดมทุนในของ
เครือข่าย ทั้งนี้เพราะงานระดมทุนมีระดับกิจกรรมที่ยั่งยืนสำหรับ อพร.ภาคเหนือ ดังนั้น อพร.จึง
พยายามปรับโดยการบริหารรวมพลังกับ อพร. และภาคอื่นๆ ได้ร่วมกันดำเนินการคือ การร่วมกันจัดงานเสวนา
เสวนาให้เป็นงานประจำปีทุกปี ซึ่งจะจัดครั้งแรกในปี 2540

๑. ประเด็นที่ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการระดมทุน

- ๑) หากองค์ความรู้ที่เป็นสิ่งพื้นฐานของการระดมทุน เช่น ละโมภคือแรงจูงใจ การระดมทุนในสังคมไทยเป็นต้น
- ๒) การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในด้านภาวะระดมทุน การจัดการ การใช้ประโยชน์
- ๓) การมีอำนาจตามหมายของการระดมทุน
- ๔) ศึกษาความคิด ความคาดหวัง แรงจูงใจต่อการเข้ามาทำกิจกรรมระดมทุนของภาคีต่างๆ

10. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ กรณีเครือข่ายเด็กและเยาวชน¹

*คุณเทวินทร์ อัครศิริภักดิ์²

*คุณสุภาพร ถิ่นวัฒนาสูง³

*สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ก. พัฒนาการของงานพัฒนาด้านเด็กและเยาวชนในภาคเหนือ

พัฒนาการของงานพัฒนาด้านเด็กและเยาวชนในภาคเหนือแบ่งได้เป็น ๓ ช่วงคือ ช่วงที่ ๑ คณะทำงานเพื่อยุติปัญหาการเอาเปรียบเด็กทางเพศ(TECST)(พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๕) ช่วงที่ ๒ คณะทำงานเครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือ(พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๘) ช่วงที่ ๓ เครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือ(พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๐)

ช่วงที่ ๑ คณะทำงานเพื่อยุติปัญหาการเอาเปรียบเด็กทางเพศ(พปพ.-TECST)(พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๕)

ก่อน พ.ศ. ๒๕๓๐ แม้จะมีองค์กรที่ทำทางด้านเด็กและเยาวชนอยู่ แต่ก็ไม่รวมตัวกันอย่างชัดเจน ถ้าจะมีการประสานงานกันบ้างก็เป็นเฉพาะในกรณีที่ใกล้ชิดกันเท่านั้น จน พ.ศ. ๒๕๓๐ มูลนิธิผู้หญิงได้เชิญอหุฑูที่ทำงานด้านสตรี เด็ก และเยาวชนจากภาคเหนือ มีลาแวน และอุบลรัตน์ไปประชุมสัมมนาในที่เรื่อใหญ่เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ปัญหาด้านเด็กของแต่ละภาค โดยเฉพาะประเด็นการเอาเปรียบเด็กทางเพศและโสเภณีเด็ก การประชุมดังกล่าวได้รูปแบบการทำงานแก้ปัญหาว่าควรจะรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อแก้ปัญหาส่วนกัน โดยใช้อีชีอว - คณะทำงานเพื่อยุติปัญหาการเอาเปรียบเด็กทางเพศพปพ.-TECST* แนวทางการทำงานของเครือข่ายจะเน้นทางแก้ปัญหาในระดับนโยบาย ศักดิ์ประเด็นปัญหาโสเภณีเด็ก ลีอวมกซึ่งจะมีผลต่อเด็ก รวมทั้งการหนุนช่วยกันในระดับพื้นที่

เลขาธิการคณะแรกของ TECST คือ คุณศิริพร สโจนานันต์ สมาชิกส่วนใหญ่ของ TECST ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ มีองค์กรที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร และมีองค์กรที่อยู่ในภาคอีสานเพียง ๑-๒ องค์กร การบริหารเครือข่ายจะมีคณะกรรมการอำนวยการและคณะกรรมการดำเนินงานจากทุกภาคร่วมกันรับผิดชอบ

กิจกรรมของ TECST ในช่วงที่ศิริพรจะมีผลราชการอยู่ แบ่งได้เป็น ๒ ระดับคือ

¹ บทบาทคุณ คุณสมนึก นฤจุฑาธรรม ฉบับองค์ โดอิม

² ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์ กรุงเทพมหานคร

³ ผู้อำนวยการมูลนิธิฟื้นฟูชุมชนฯ กรุงเทพฯ

๑. การพัฒนาระบบดูแลเด็บบนนโยบาย จะออกผลลงการณ์ในนามของ TECSI เมื่อมีข่าวหรือสถานการณ์ปัญหา หรือมีนโยบายของรัฐที่จะส่งผลกระทบต่อเด็ก จัดกิจกรรมรณรงค์ให้โรงเรียนและสถานเครือข่ายตระหนักกับ ทางประเทศ ทั้งการรวบรวมข้อมูลสมาชิกเพื่อเผยแพร่ผลงาน ติดตามประเมินการดำเนินงานเด็ก เยาวชนและเด็ก และการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรวจ ทหาร ตำรวจ การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

๒. กิจกรรมระดับพื้นที่ ในปีแรกได้มีการคัดเลือกผู้นำเด็กในพื้นที่ภาคเหนือและที่เดินทางไปทัศนศึกษาให้เห็นสภาพปัญหาเด็ก เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กชายแมงงาน ขาดสารอาหาร เป็นต้น จากนั้นเด็กกลุ่มนี้จะเข้าร่วมประชุม ในเวทีสิทธิเด็ก กับองค์กรด้านเด็กที่กรุงเทพฯ ในปีถัดมาก็ยังมีกิจกรรมรณรงค์ผู้นำเด็กในแต่ละพื้นที่ โดยจะจัดสัมมนาแลกเปลี่ยนกลุ่มเด็กต่างๆ เพื่อไม่ให้มีการสู้ศึกกัน ไม่มีการสละเพื่อนปัญหา และนำข้อเสนอจากการสัมมนาเข้าสู่เวทีสิทธิเด็ก

หลังจากนั้นกิจกรรมระหว่างองค์กรในพื้นที่เริ่มขยายเนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุน และเนื่องจากองค์กรต่างๆ อยู่ใกล้กันทำให้ประสานกันมาก อย่างไรก็ตามกิจกรรมการรณรงค์ระดับนโยบายก็ยังคงมีอยู่เป็นระยะ

ประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๕ เมื่อคณะกรรมการชุดเดิมของ TECSI จบวาระลง สมาชิกในส่วนตอนภาคเหนือได้เริ่มพูดคุยกันว่าน่าจะมีการประสานเป็นเครือข่ายของภาคเหนือเองในประเด็นเด็กและสตรีเรื่องด้วย เพราะมีองค์กรด้านนี้เป็นจำนวนมาก สถานการณ์ของปัญหาที่ยังเล็ดลอดกับ การประสานงานก็เป็นไปได้ง่าย ประกอบกับองค์กรสมาชิกได้เลือกคุณหญิงจิตติมา ประจักษ์ ไชยวงศ์ ประธานโครงการพัฒนาสตรีและเยาวชนในจังหวัดเชียงใหม่เป็นเลขาธิการของ TECSI สำนักงานประสานงานของ TECSI ก็ได้ย้ายมาตั้งที่จังหวัดเชียงใหม่ด้วย

การดำเนินงานในช่วงนี้ของ TECSI ได้ลดบทบาทของการดำเนินงานทางด้านรณรงค์ในวงกว้างลง ในภาคเหนือด้วย โดยได้มุ่งทำงานพัฒนาเด็กและสตรีขององค์กรสมาชิกมากขึ้น ทั้งนี้เครือข่ายมีกิจกรรมประจำปีที่สำคัญคือ สภาเด็กภาคเหนือ และเวทีสิทธิเด็กที่กรุงเทพฯ ซึ่ง TECSI ในฐานะองค์กรประสานงานเครือข่ายสมาชิกจะทำหน้าที่ในการประสานงานในกิจกรรมดังกล่าว

ปัญหาอุปสรรคสำคัญของ TECSI ก็คือไม่มีงบประมาณอย่างต่อเนื่องในการดำเนินงานทั้งการบริหารจัดการ เนื่องจากต้องพึ่งพาเจ้าหน้าที่ประสานงาน เจ้าหน้าที่งาน ตลอดจนสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่างๆ เฉพาะองค์กรซึ่งไม่ใช่กิจกรรมของสมาชิก ดังนั้นเมื่อหมดงบประมาณโครงการ รวมทั้งขาดบุคลากรผู้ประสานงานจึงทำให้ TECSI ลดบทบาทลงในปี ๒๕๓๕ เป็นต้นมา

ช่วงที่ ๒ คณะทำงานเครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือ(พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๘)

กลุ่มคนที่ต่อมาได้รวมตัวกันเป็นคณะทำงานเครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือ ได้เริ่มก่อตั้งตั้งแต่ช่วงที่ TECSI ยังคงมีบทบาทอยู่ โดยในช่วงแรกจะรวมกลุ่มกันหลวมๆ ไม่มีการจัดโครงสร้าง แต่ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก ผู้ที่รวมกลุ่มกันนี้ส่วนมากจะเป็นกรรมการหรือผู้เกี่ยวข้องใน TECSI การรวมตัวเกิดจากการเห็นว่าการทำงานและเป้าหมายของ TECSI นั้นมุ่งพัฒนาระดับกว้าง ขณะที่ยังไม่มีการ

การรวมตัวกันในระดับภาคเหนือของวิป จึงได้รวมตัวกันประมาณ ๑-๒ องค์การ กิจกรรมระดมทุนเพื่อการหนุนช่วยกันระหว่างองค์กรในภาคต่อปัญหาด้านเด็กที่เกิดขึ้น เช่น เด็กถูกข่มขืน เด็กถูกไล่ออกจากโรงเรียน เด็กขาดที่พัก ไม่มีญาติที่เลี้ยงดู ขาดความอบอุ่นที่ครอบครัวมีปัญหาการศึกษาของเด็กเหล่านั้นไม่เข้า อพซ.ขึ้นที่เหมาะสม รวมทั้ง อพซ.ที่อยู่ในกรุงเทพ กิจกรรมที่ อพซ.กลุ่มนี้ทำร่วมกันเป็นกิจกรรมประจำปีคือ การร่วมกันจัดค่ายเด็ก

การรวมตัวกันในระดับภาคของคณะกรรมาธิการจึงควบคู่ไปกับการดำเนินงานของ TECSI กลุ่มจะทำงานคล้ายเป็นภาคในภาค โดยใช้ความสัมพันธ์กับบุคคลในการประสานงาน ในขณะที่จะใช้ TECSI ในการทำกิจกรรมรณรงค์ออกไป เมื่อ TECSI สิ้นบทบาทลง การรวมทำกิจกรรมของคณะกรรมาธิการก็ยิ่งโดดเด่นมากขึ้น

ต่อมาในพ.ศ. ๒๕๓๓ อพซ.กลุ่มนี้รวมตัวกันใหม่ได้เป็นสมาชิกรอง TECSI ได้จัดเวทีสนทนาร่วมด้านเด็กที่ ข.แม่สาย จ.เชียงราย เวทีดังกล่าวได้มีมติให้จัดตั้ง “คณะกรรมการเครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือ” ขึ้น มีคุณทองดี โพธิ์ทองเป็นประธานองค์กรเครือข่าย โดยมีคณะกรรมการเครือข่าย เช่น คุณสมภาพ จันทกร คุณฉัตรชัย รุ่งอรุณ คุณศรีนวล นิงคำลา คุณสมนึก บุญจิตวิทยารวม ครูจันทร์แรม ศิริคำฟู เป็นต้น รวมองค์กรสมาชิกทั้งหมด ๑๐ องค์การ ใน ๔ พื้นที่จังหวัดภาคเหนือคือ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน แม่ฮ่องสอน กุดรังคัง และลำปาง ส่วนการประสานงานของกรรมาธิการก็ยังคงใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลักโดยไม่มีการจัดกลไกอย่างเป็นทางการ

การดำเนินงานของเครือข่ายในช่วงนี้ จะมุ่งเน้นการพัฒนาเด็กเป็นหลัก ตลอดจนการหนุนช่วยองค์กรสมาชิกซึ่งกันและกันในการติดตามกรณีที่เกิดจากละเมิดสิทธิ การจัดค่ายเด็ก โดยผลงานด้านรณรงค์เชิงนโยบายตมกัยชนทั้งหมด แต่ยังคงจัดสถานศึกษาภาคเหนือและร่วมไปงานเวทีสิทธิเด็กอยู่

ช่วงที่ ๓ เครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือ(พ.ศ. ๒๕๓๔-๒๕๔๐)

ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๔ มีการจัดประชุมองค์กรเครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือขึ้นที่ฐานเนเจอร์แลนด์ จ.ลำพูน ที่ประชุมได้รับทราบว่ามีกิจกรรมตัวกันของ อพซ. ที่ทำงานด้านเด็กในลักษณะของการเป็นเครือข่ายทำงานร่วมกัน จึงเสนอว่าควรเปิดให้องค์กรอื่นๆได้ร่วมเป็นสมาชิกของเครือข่าย ที่ประชุมจึงเสนอให้มีคณะกรรมการเฉพาะกิจเพื่อเตรียมการจัดสมัชชาใหญ่อีกครั้ง เพื่อดำเนินการและกระบวนการในการทำงานขององค์กรเครือข่ายขึ้น

วันที่ ๒๒-๒๓ กรกฎาคม ๒๕๓๔ จึงได้ จัดสมัชชาองค์กรเอกชน ด้านเด็ก เยาวชน และสตรีภาคเหนือขึ้น ที่ ศูนย์ภาพหลมผลงาน ข.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย เพื่อกำหนดบทบาทและโครงสร้างขององค์กรเครือข่าย และได้ก่อตั้งต้นตอองค์กรเครือข่ายอย่างเป็นทางการ ชื่อ “เครือข่ายเด็ก เยาวชน และสตรี ภาคเหนือ” โดยมีคุณสมนึก บุญจิตวิทยารวมเป็นประธานกรรมการบริหาร มีโครงสร้างดังนี้

เป้าหมายการทำงานของเครือข่ายคือ

- เป็นศูนย์กลางประสานระหว่าง อพท. และรัฐ
- พัฒนาความร่วมมือขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เยาวชน สตรีให้เข้มแข็ง
- พัฒนาระบบข้อมูลและทุนผู้สาธารณะ
- แสวงหาแนวร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน

การดำเนินงานระดับเครือข่ายในช่วงนี้คือ

ใน พ.ศ. ๒๕๓๔ เครือข่ายได้จัดสถานะกับภาคเหนือขึ้น ต่อมาได้จัดเวทีสิทธิเด็กระดับภาคสามเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกัน ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๕ การจัดเวทีสิทธิเด็กได้ปรับมาเป็นการจัดเป็นโซน โดยแบ่งเป็น ๕ โซน คือ โซนที่ ๑ บ้าน แพร่ ลำปาง โซนที่ ๒ เชียงราย พะเยา โซนที่ ๓ เชียงใหม่ ลำพูน โซนที่ ๔ แม่ฮ่องสอน ตาก โซนที่ ๕ นครสวรรค์ อุตรดิตถ์

ในด้านกิจกรรมผลักดันระดับนโยบายเครือข่ายยังได้พยายามผลักดันให้เกิดแผนพัฒนาเด็กแต่ละจังหวัด ด้วยการจัดเวทีให้เกิดแผนพัฒนาเด็กระดับจังหวัดขึ้นโดยจัดร่วมกับจังหวัดเชียงใหม่ แต่ยังไม่ได้ผลนัก

ในด้านการพัฒนาเครือข่าย ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ เครือข่ายได้กำหนดให้มีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และติดตามสถานการณ์ด้านเด็ก ๓ เดือนต่อครั้งโดยกำหนดประชุมหมุนเวียนไปตามจังหวัดต่างๆ นอกจากนี้ เครือข่ายยังมีแผนที่จะพัฒนาระบบข้อมูลของเครือข่าย พยายามจะจัดอบรมสมาชิกเครือข่ายแต่ไม่สามารถทำได้ เพราะแหล่งทุนไม่ให้ความสำคัญกับงานด้านนี้นัก

จึงจะเห็นว่าภาพรวมของการทำงานด้านเด็กของ อพท. ในช่วงนี้ได้กลั่นแกล้งให้สวนลำคอกับการผลักดันนโยบายอย่างเห็นๆ ในช่วงที่ ๒ นี้ผ่านมา โดยผ่านกิจกรรมการจัดเวทีสิทธิเด็ก กิจกรรมการพยายามให้เกิดแผนพัฒนาเด็กระดับจังหวัด แต่กิจกรรมด้านอื่นมีไม่มากและไม่เด่นชัดนัก กิจกรรมด้านนี้ที่เครือข่ายได้จัด เช่น การจัดอบรมสมาชิกเรื่องทิศทางการทำงานกับสังคม การศึกษาเมืองแรงงานเด็ก การศึกษาประสบการณ์การทำงานด้านเด็ก ๕ กรณี เป็นต้น และการประสานงานกับองค์กรระหว่างองค์กรสมาชิกก็ลดลงจากช่วงที่ ๑ มาก

ปัญหาอุปสรรคสำคัญของการดำเนินงานของเครือข่าย คือ

๑) ขาดศูนย์กลางในการรวบรวมข้อมูลขององค์กรสมาชิกเครือข่าย ทำให้การติดต่อสื่อสารได้ไม่ทั่วถึง

สารท้าว

๒) ขาดเจ้าหน้าที่ทำงานเต็มเวลา

๓) ขาดงบประมาณในการบริหารจัดการ

๔) นอกจากนี้ยังมีการตั้งข้อสังเกตกันว่า การสร้างโครงสร้างอำนาจเป็นทางการมาใช้ในการดำเนินงานใน ขณะที่ยังมี ๒ การประสานงานจะใช้ความสัมพันธ์ไม่เป็นทางการเป็นหลักก็มีส่วนทำให้เกิดกิจกรรมในช่วงที่ 3 นี้ไม่ ราบรื่นนัก และอาจจะเกิดจากสาเหตุที่คล้ายกันอื่นๆ เช่น การรับการสนับสนุนจากแหล่งทุนต่างกัน การมีงาน ประจำขององค์กรมากขึ้น กรณีนี้จึงมีส่วนทำให้สมาชิกเครือข่ายติดต่อกันกันน้อยลงได้ เป็นต้น

ส่วนกิจกรรมด้านเด็กขององค์กรสมาชิกเครือข่ายยังคงดำเนินก้าวหน้าต่อไป โดยสามารถลดอุปสรรคใน ปัญหาด้านเด็กที่องค์กรสมาชิกเข้าไปทำงานพัฒนาอยู่ในปัจจุบันได้เป็น ๔ ประเด็น คือ

๑. เด็กเร่ร่อน เด็กสลัม เด็กเป็นน้ำมือ เด็กขอทาน
๒. การใช้แรงงานเด็ก การขูดรีดแรงงานเด็ก
๓. โสเภณีเด็ก เด็กถูกละเมิดทางเพศ
๔. เด็กขายยา เด็กทขขร เด็กใช้สิทธิขาดสิทธิตามแนวราชบัณฑิต
๕. เด็กกับเพศ
๖. เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา
๗. เด็กกับสิ่งแวดล้อม
๘. เด็กกับยาเสพติด
๙. เด็กกับการมีส่วนร่วม

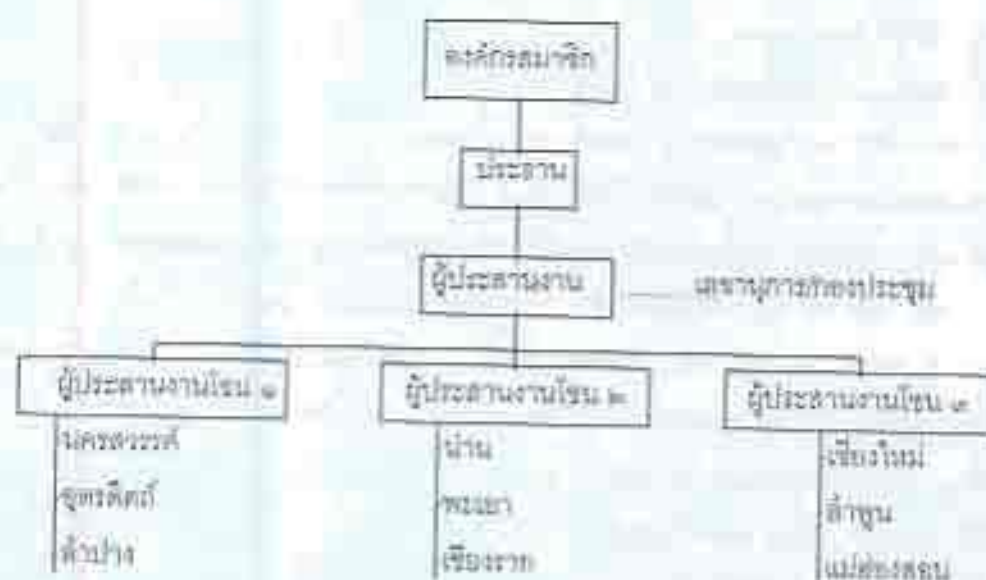
ข. ยุทธศาสตร์ต่อไปข้างหน้า

จากปัญหาที่พบในส่วนก่อนได้ทำให้ในช่วงต้นปี 2540 เครือข่ายได้ประชุมหลายครั้ง และตกลงจะลด ประเด็นหลักที่ออกจากเครือข่าย เพราะพิจารณาเห็นว่าประเด็นที่สมาชิกเครือข่ายดำเนินการอยู่นั้นหนักเฉพาะด้าน เด็กเท่านั้น และได้ปรับโครงสร้างของเครือข่ายใหม่โดยได้รวมเป้าหมายการทำงานของเครือข่ายไว้คือ

- พัฒนาระบบเครือข่ายข้อมูล
- ประสานงานกับองค์กรสมาชิก
- พัฒนาศักยภาพของเครือข่าย
- จัดทำรายงานสถานการณ์เด็กเยาวชนระดับภาคประจำปี

พร้อมกันนั้นเครือข่ายได้จัดปรับกรอบโครงสร้างความร่วมมือใหม่ เหตุผลในการจัดปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ใหม่เนื่องจากโครงสร้างเดิมไม่สามารถประสานให้สมาชิกเข้าร่วมได้เท่าที่ควร ทำให้งานตกหนักอยู่ที่บาง องค์กรหรือบางส่วนของเครือข่าย และทำให้สมาชิกไม่มีส่วนร่วมระหว่างเดิมที่โครงสร้างที่ปรับใหม่ คือ

* เส้นโค้งแสดงทิศทางแนวโน้มปี 2532-33 ถึง 2538 เป็นทิศทาง เครือข่ายใช้ชื่อว่า เครือข่ายองค์กร เยาวชน และสวัสดิการเด็ก

ขณะนี้แกนภาคพื้น ๓๕๓๔ เครือข่ายเด็กยังคงอยู่ในช่วงการจัดปฐมนิเทศการบริหารจัดการภายใน เครือข่ายเพื่อหาความชัดเจนอยู่

ค. แผนงานเกี่ยวกับการพัฒนาข้อมูลการศึกษาวิจัย

เครือข่ายมีแผนงานที่จะพัฒนาด้านข้อมูลและองค์ความรู้ด้านการพัฒนาเด็ก โดยอาจแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

1. การพัฒนาระบบการถ่ายทอดข้อมูลของเครือข่าย
2. การสร้างองค์ความรู้ รูปแบบวิธีท และการใช้ข้อมูลในเชิงรณรงค์และใช้ประกอบการทำงานด้าน เด็ก โดยแบ่งประเด็นศึกษาไปตามภูมิภาคด้านเด็ก ๑ ประเด็นที่ อพท ด้านเด็กทำงานอยู่ดังที่กล่าว ไปแล้วข้างต้น

การปฏิบัติงานศึกษาวิจัยมาสนับสนุนงานพัฒนาของ อพช.¹

*สถาบันส่งเสริมการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็ก (สวพ.)

ก. ลักษณะงานศึกษาวิจัยของ อพช.

คณะกรรมการทำงานของ อพช.ได้ลงอาศัยการศึกษาวิจัยมาสนับสนุนโดยตลอด ทั้งที่ทำได้บุคคลอื่น และโดยอพช.เอง การศึกษาวิจัยที่ อพช.เลือกนำมาใช้มีหลายรูปแบบ และส่วนมากมักให้ความสำคัญกับกระบวนการศึกษาวิจัยที่สอดคล้องกับแนวงานพัฒนาแต่ละองค์การ และคณะกรรมการการศึกษาวิจัยนั้นต้องสามารถแปลมาเป็นกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมมากกว่า งานโครงการศึกษาวิจัยของ อพช.จึงมีลักษณะของการประยุกต์เทคนิควิธีวิจัยเพื่อมาสนับสนุนงานพัฒนามากกว่าจำให้ความสำคัญกับการดำเนินการวิจัยที่ถูกต้องเคร่งครัดนัก ซึ่งวิธีการเช่นนี้ทำให้เกิดว่ามีแบบวิธีวิธีการในการศึกษาวิจัยที่มีลักษณะเฉพาะที่รูปแบบหนึ่งนั้นคือพบว่าลักษณะสำคัญของการศึกษาวิจัยของ อพช.มักเป็นการศึกษาวิจัยที่ควบคู่เป็นหนึ่งเดียวไปกับการพัฒนางานแยกกันไม่ออก รูปแบบการศึกษาวิจัยที่ อพช.นำมาใช้ เช่น การศึกษาชุมชนก่อนจะเริ่มดำเนินโครงการ การจัดประชุมปรึกษาหารือกับชาวบ้าน การประเมินผลโครงการ รวมไปถึงการกำหนดประเด็นศึกษาวิจัยในบางเรื่องเพื่อสนับสนุนงานพัฒนาทั้งในระดับพื้นที่และระดับภูมิภาค เป็นต้น

ข. ข้อเด่นที่พบจากการศึกษาวิจัยของ อพช.

มี 3 ประการสำคัญ คือ

1. ในขณะที่ปัจจุบันวิธีคิดแบบใหม่ได้ลดอำนาจและไม่ยอมรับองค์ความรู้ของท้องถิ่น การวิจัยเชิงพัฒนาของ อพช. ได้ให้อำนาจกับองค์ความรู้พื้นบ้านมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนการวิจัย ทำให้ชาวบ้านมั่นใจในองค์ความรู้ของตนเอง และสามารถนำไปปรับเพื่อใช้ประโยชน์ได้โดยตรง ดังที่พบในการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับเกษตรกรรมที่ดูข พทว่า

¹เพื่อทราบรายละเอียดมีใจความกล่าวถึงในโครงการศึกษาองค์ความรู้เชิงปฏิบัติของเกษตรกรพื้นบ้านของสถาบันส่งเสริมการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็ก (สวพ.) ฉบับที่ ๒๕๔๐ เป็นต้นไป

-การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีอยู่ให้กับชุมชนด้วยกันเอง และตระหนักถึงความสำคัญของการวิจัย ชาวบ้านสามารถเข้าถึงกระบวนการวิจัยได้

-การเก็บข้อมูลโดยชุมชนมีส่วนร่วม ทำให้คนในชุมชนเข้าใจข้อมูลที่ดีเองมีอยู่ และใช้ในการตัดสินใจก่อนออกได้ชัดเจนมากขึ้น จนกระทั่งนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ทัศนคติกิจกรรมทางด้านนิเวศเกษตรตัวแม่ได้ และมีเครื่องมือใช้สำหรับการขยายตัวเอง

-ชุมชนตื่นตัว และพัฒนากิจกรรมต่อเนื่องจากการเก็บข้อมูลได้จริง เช่น การจัดทำแผนที่ 1:50000 การสำรวจข้อมูลพื้นที่ไม่เหมาะสมและแปลงไปชุมชน

2. ในขณะที่ยังคงคงปัจจุบันกำลังถูกครอบงำด้วยวิธีคิดและการกำหนดนโยบายโดยรัฐตามกระแสหลัก การวิจัยเชิงพัฒนาของ อพร.เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีผลสัมฤทธิ์ให้กับสังคม การศึกษาวิจัยของ อพร.จึงมักเป็นการตรวจสอบวิธีคิดและปฏิบัติของระบบหลักที่ไม่ดี (เช่น ระบบที่ลิดรอนการศึกษาที่ยึดตามการใช้พื้นที่ปกครองตนเองของ อพร.ในระดับนโยบายได้ดียิ่ง) งานศึกษาวิจัยของ อพร.ลักษณะนี้ เช่น การศึกษาผลกระทบของการขยายตัวของเกษตรกรรมใน พ.ศ. 2532 การศึกษาเชิงนโยบายระบบรถที่สูงใน พ.ศ. 2540 การศึกษาเรื่องความเหลื่อมล้ำทางสังคมในป่าชุมชนใน พ.ศ. 2539-2541 เป็นต้น

3. การศึกษาวิจัยเชิงพัฒนาของ อพร.สามารถนำมาใช้กับโครงการทำเกษตรของ อพร.และชาวบ้านในพื้นที่ ศักยภาพของในชุมชนและหาซึ่งได้มีงานศึกษาวิจัยหลายชิ้น ดังจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของ อพร. และชาวบ้าน รวมถึงแนวทางการจัดการโดยรวม เช่น การศึกษาในประเด็นการเปิดคลองที่ดิน ประเด็นการจัดการทรัพยากรน้ำ ประเด็นองค์กรชุมชน ประเด็นเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น

ค. ข้ออ่อนของการศึกษาวิจัยของ อพร.

1. อพร.มักไม่ได้นำเสนอเป็นเอกสารอย่างเป็นทางการเป็นระบบระเบียบ

2. การกำหนดการศึกษาวิจัยมีการกำหนดรายการหัวงานขององค์กรซึ่งมีลักษณะตาย โดยไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงกันในช่วงกว้าง หรือมีแค่หัวข้อวิจัย บางครั้งจึงวิจัยซ้ำซ้อนกันมาก การไม่ได้ประสานเชื่อมโยงกัน จึงอาจทำให้การนำผลไปประเด็นศึกษาวิจัยในระดับชุมชนโดยทั่วไปไม่ตรงเป้าหมาย (policy point) ด้วยก็ได้

3. ที่ผ่านมา อพร.ยังไม่มีทักษะในการวิจัยมากนัก ประกอบกับงานพัฒนาของ อพร.ยังไม่มีการเชื่อมความของ อพร.จึงมีความว่าอะไร ผลการศึกษาจึงมักเป็นงานขยายเป็นส่วนตัว แต่ไม่ได้มีผลต่อ/หรือ การศึกษาวิจัยของ อพร.จะสำคัญมากขึ้น คงได้มี อพร.จะต้องจัดนำทักษะการศึกษามากขึ้นและขยายความทำไมได้มากขึ้น

ง. ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาวิจัยของ อพร.²

² ประมวลจากเวทีประชุมวันที่ 17 ธันวาคม 2541

1. การศึกษาวิจัยของ อพท.ต้องเป็นกระบวนการเกี่ยวข้องกับงานสังคมฯ ผู้ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมต้องมีเป้าหมายถึงร่วมกันในกฎของชาวบ้านและสังคมเป็นผล

2. จากข้อ 1 การตั้งประเด็นปัญหาวิจัยจึงควรเกิดขึ้นจากความต้องการภายในของบางหน่วยงานจากงานที่ตนสนใจจากภาคประชาสังคม รวมถึงการกำหนดกรอบวิธีการศึกษาวิจัยก็ควรกำหนดจากคณะวิจัยเป็นหลัก มิใช่กำหนดจากกรอบของแหล่งทุน

3. จากข้อ 2 ทำให้มีข้อเสนอต่อแหล่งทุนสนับสนุนด้วย คือ

-แหล่งทุนต้องไม่กำหนดกรอบวิธีด้วยตัวเองไป

-แหล่งทุนควรเปิดโอกาสให้มีการทดลองผู้ที่จะเป็นนักวิจัยตามแนวทางในขนาดที่เหมาะสมเนื่องจากนักวิชาการในสาขาที่สนใจที่จะเกิดจากกระบวนการวิจัยด้วย ทั้งนี้แหล่งทุนต้องเปิดกว้างสำหรับการยอมรับกฎระเบียบวิธีทางสร้างองค์ความรู้ที่แตกต่างกันหลากหลายด้วย

4. ต่อไปงานศึกษาวิจัยจะสำคัญต่อมหาชน อพท.มากขึ้น อพท.จึงต้องพัฒนาทักษะทางด้านวิจัยขึ้นด้วย ขณะเดียวกัน อพท.ก็ต้องมีเวทีรับฟังการวิจัย เช่น สร้างความร่วมมือกับนักวิชาการ ทหารผ่านราชการที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

5. อพท.ต้องรวมตัวกันในระดับภาพรวมของชุมชน อพท. ส่วนกันกำหนดปัญหาวิจัยซึ่งเป็นคำถามหลัก จากนั้นจึงแยกย่อยออกมาเป็นประเด็นวิจัยย่อยที่อยู่ในส่วนคำถามหลักเดียวกัน เพื่อจะทำได้งานวิจัยที่หลากหลายมีจุดร่วมเดียวกัน และมีร่วมกันในการรับผลข้อเสนอแนะเปลี่ยนแปลง โดยมีเป้าหมายร่วมกัน ได้มาบอกว่าการศึกษาวิจัยที่แยกย่อยแต่ไม่ได้สัมพันธ์กัน

จ. ประเด็นศึกษาวิจัยร่วมของ อพท.

จากบทดำเนินเรื่องการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การพัฒนาเอกชน ภาคเหนือมาตั้งแต่ประมาณพุทธทศวรรษ 2540 โดยเฉพาะจากทบประมาณวันที่ 6-7 ธันวาคม 2540 ทำให้สามารถกำหนดประเด็นร่วมของการศึกษาวิจัยของ อพท.ภาคเหนือได้ดังนี้

ประเด็นหลัก ประเด็นร่วมหรือประเด็นแม่คือ “อพท.กับการจัดการความขัดแย้งทุกระดับในสังคม”-7

(ยกย่องได้เป็น ๑ หัวข้อใหญ่) ดังนี้ (รวมรวมข้อเสนอทั้งหมดแล้วแยกเป็นกลุ่มโดยยังไม่คิดตอบไว้)

ก. องค์ความรู้

๑. จัดนิยามเดิม วิถีเดิม เช่น

⁷ การกำหนดเป้าหมายจากภาคประชาสังคมมีอยู่หลายพื้นที่และการกำหนดเฉพาะให้มีเฉพาะที่เฉพาะใดโดยเฉพาะ ในพื้นที่ที่มีแนวโน้มที่จะ

⁸ จากบทวิเคราะห์ที่เสนอ ในตอนที่ ๒ นี้ได้กล่าวถึงกระบวนการวิจัยของ อพท.ภาคเหนือได้ตั้งแต่ต้นจนจบ

-การฝึกฝนทักษะของชาวบ้าน

-ชีวิตวิถีชุมชนเดิมของเมือง

-การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมือง

-สถานะสตรีในบริบทปัญหาต่างๆ

๒. การประมวลผลและสร้างความรู้ใหม่ เช่น

-การดูแลสุขภาพของผู้ติดเชื้อ

-ช่องทาง ความเป็นไปได้ในการระดมทุน

-สร้างตัวชี้วัดใหม่ของความเท่าเทียมและเครือข่ายต่างๆ

๓. บทบาทของ สทช. ในการสร้างความยั่งยืนอันมีนัยยะ

๑. ความเป็นสถาบันของ สทช.

-การจัดความสัมพันธ์กับหน่วยงานในของ สทช.

๒. วิธีการพัฒนาชาวบ้าน เช่น

-องค์กรสตรี/องค์กรชุมชนที่เริ่มตั้งทำให้องค์กรสตรีเข้มแข็งด้วยหรือไม่ ฐานเปิด

กรรมจะยกระดับเป็นธุรกิจชุมชนได้หรือไม่ การพัฒนาของทุนของสตรี/ภาวะความเป็นผู้นำ

สตรีในมิติต่างๆ

-ผู้ติดเชื้อ การเข้าถึงผู้ติดเชื้อ การสร้างงานมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการดูแลผู้ติดเชื้อ

-การสร้างประเด็นสิทธิในการบริหารกองทุนของชาวบ้าน การทำให้ชาวบ้านมี

ส่วนร่วมในการระดมทุน

๓. การสร้างประชาสังคม เช่น

-การขยายเครือข่าย-พื้นที่ปัญหา

-การเลือกผู้ตั้งคน

-การระดมทุนด้านเล็ก

-การมีนโยบายความหมายของกิจกรรมสตรีหรือชายต่างๆ การตั้งพันธกิจแนวร่วมโดยไม่เห็นจุดยืน

๔. งานด้านข้อมูล การสร้างความรู้ใหม่แก่สังคม เช่น

-การพัฒนาแบบข้อมูล ชุมชนข้อมูล

๕. การพัฒนาบุคลากร เช่น

-การสร้างนักวิเทศ สทช.

๓. ผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงสังคม เช่น การขยายตัวของทุนเมืองโลก บทบาทของรัฐ

-การจัดสรรทรัพยากรจากใหม่ เช่น เงิน ฐานงานสตรี

-การละเมิดสิทธิเด็ก

-ชุมชนแออัด ชุมชนเมือง

๔. การปรับตัวของชาวบ้าน-สทช. ในภาวะต่างๆ

๑. การปรับตัวสู่กับนโยบายของรัฐ เช่น

- การวางงบประมาณในทางการเมือง เช่น นำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ / การควบคุมการเมืองให้
 มีฉันทโนภพที่เป็นผลดีต่อชาวบ้าน
 -การสร้างจิตสำนึกใหม่ เช่น ศีลธรรมชุมชน, ศีลธรรมครอบครัว
 ๒๐. การมีตัวแสดงจริงที่เกื้อทางสังคม เช่น
 -การถือตัวว่าได้ตั้งตนปฏิบัติการทำงานของ ชพช.
 -การประนีประนอมกับทางราชการที่ดีต่อชาวบ้าน เช่น กรณีคลองสามพัน
 -การระดมทุน
 -การพยายามแสวงหาโดยไม่เสียจุดยืน ประชาสังคม

คำถามสำคัญ : การประสานงานเมืองให้เชื่อมกับคนต้นน้ำและตลอดลำน้ำ ทำได้หรือไม่?

จ. ข้อเสนอต่อกระบวนการศึกษาวิจัยในช่วงต่อไป

ข้อมูลจากเดือนมกราคมถึง 2547 เมื่อทราบและประมวลผลทางสถิติวิจัยสรุปเป็นดังนี้

1. แผนทางกายศึกษาวิจัยของ อพร. ควรมีลักษณะเป็นเครือข่ายทั้งในด้านเครื่องมือเข้าร่วม และเนื้อหาที่จะศึกษา
2. แต่ละเครือข่ายการจัดกระบวนการวิจัยเพื่อร่วมกันตั้งคำถามตามทฤษฎีที่ชัดเจนส่วนเกินออกมาก่อนและมีวิสัยทัศน์ร่วมกันสักครั้งหนึ่งเพื่อหา ประเด็นคำถามใหญ่ร่วมกันและพิจารณาโครงการวิจัยออกมาอีกครั้งหนึ่ง
3. ที่ผ่านมาก อพร. จำเป็นต้องให้งานศึกษาวิจัยในรูปแบบต่างๆ มากจนเกินความเหมาะสมจากกลไกกลไกและในอนาคตมีแนวโน้มว่างานศึกษาวิจัยจะมีความซับซ้อนต่อเนื่องจนกระทบการทำงานทั้งหมดมากขึ้น อพร. จึงควรมีเวทีวิชาการในรูปแบบต่างๆ เช่น การนำเสนอผลงานศึกษาวิจัยทั้งที่ทำโดย อพร. และโดยบุคคลอื่น การคิดค้นรูปแบบการศึกษาวิจัยที่เหมาะสมสอดคล้องกับ อพร. มีทั้งการจ้างหรือแลกเปลี่ยนกับนักวิชาการเป็นระยะ เป็นต้น
4. การศึกษาวิจัยเชิงทฤษฎีของ อพร. มีลักษณะเฉพาะมากกว่า ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ อพร. ต้องคิดหาและประมวลนำเสนอ ข้อค้นพบให้สังคม สังคมก็ควรจะสนับสนุนเข้าใจและยอมรับแนวคิด วิจัยการศึกษาวิจัยของ อพร. ต่อไป

ส่วนที่ 3

การวิเคราะห์ภาพรวม

ภาพรวมงานพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ
ทางเดินและทางเลือกขององค์กรประชาชน

ดร.อดิศักดิ์ อมาตย์
ภาคีวิสาปประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทนำ

หากจะสรุปบทเรียนความคืบหน้าในการทำงานบริหารบ้านของนิสิตพัฒนาเอกชนให้กระชับที่สุดก็จะสรุปได้เพียงประโยคเดียวคือ การทำให้เกิดการพัฒนาบุคคลคู่เพื่อแก้ปัญหาของชาวบ้านกลายมาเป็นความต้องการ (NEED) ของชาวบ้านเอง

พลังของความคืบหน้านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านสามารถแสวงหาทางเลือกในชีวิตของตนเองได้อย่างกว้างขวางและมีผลกระทบต่องานอย่างลึกซึ้ง ซึ่งจะเรียกกระบวนการการทำงานและผลของงานที่เกิดขึ้นนี้ได้ว่า เป็นการเกิดขึ้นของประชาสังคมที่มีความสำคัญอย่างเราไม่ได้สำหรับกระบวนการเคลื่อนไหวสู่ความเป็นประชาธิปไตย (DEMOCRATIZATION) ที่สังคมไทยไม่มีความ

ประสิทธิผลดังที่กล่าวข้างต้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นทันทีทันใดและไม่ใช่ว่าใครๆก็สามารถทำได้ หากแต่เป็นกระบวนการที่สั่งสมมาถาวรระยะเวลานาน ผ่านการถอยกลับของอุปสรรคไม่ย่อย ประเด็นปัญหาการดำเนินงานและความเจ็บปวดร่วมกับชาวบ้านมากขึ้นจนกระทั่งจะจลาจลให้เป็นลายลักษณ์อักษร อาจารย์นิสิ เที่ยงศรีวงศ์ ได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญนี้ไว้ว่า ประเด็นการผลักดันซึ่งมาจากและหลากหลายของนิสิตพัฒนาเอกชนในการทำงานเบื้องกระบวนการเชิงวิพากษ์ของการเขียนผู้แทนต่อในภาคที่ไม่ได้มีแผนเขียนหรือพูดต่อสู่สาธารณะ หากแต่เป็นการเขียนรู้จากการทำงานร่วมกันเพื่อเป็นภาระร่วมกันผู้ที่ยากจนกว่าจากพื้นที่ จากพื้นที่ชน จากชาวบ้าน จากปัญหาและการแก้ปัญหาครั้งแล้วครั้งเล่าอันได้สะท้อนให้เห็นการเคลื่อนไหวที่แตกต่างหลากหลาย กล่าวได้ว่าด้วยการพัฒนาพร้อมไปกับการเขียนผู้แทนเอง

ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะทำการศึกษาสรุปบทเรียนและศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำงานของนิสิตพัฒนาเอกชนออกมาเป็นรูปแบบอย่างชัดเจน ว่า การทำงานกับชาวบ้านต้องเริ่มต้นกระบวนการทำงานเป็นขั้นตอนจากหนึ่งขั้นตอนสู่อย่างไร ทั้งที่นักวิชาการที่ผ่านและผ่านการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยที่เคยชินกับการเรียนรู้อย่างเป็นทางการมักจะเห็น หากถามนิสิตพัฒนาเอกชนว่า การเขียนผู้แทนและความรู้จากการทำงานพัฒนาของพวกเขาที่ทำงานมานานแล้วอันเป็นมันได้หรือไม่ คำตอบที่ได้รับก็มักเป็นไปจากอุปสรรคของงานที่พวกเขาได้ลงแรงกายแรงใจทำนั่นเอง

ดังนั้น การศึกษาองค์ความรู้และบทเรียนของนักพัฒนาเอกชนจึงไม่ใช่เรื่องง่ายตายเหตุกัน การศึกษาวิจัยเชิงวิชาการที่กระทำกันอย่างกว้างขวางทั่วไปที่ใ้ใจการทดลองแบบสอบถามแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพียงแต่การนำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้คู่กันและสร้างความรู้ร่วมกันของนิสิตพัฒนาเอกชนก็มีมิติที่ลึกซึ้งที่มากกว่ากระบวนการรวบรวมความคิดของผู้เข้าร่วมสังเกตที่เป็นนักวิชาการแล้ว

นั่นๆ จำเป็นต้องชี้แจงไว้ก่อนในที่นี้ว่า งานวิจัยนี้เป็นการสำรวจเบื้องต้นเพื่อพยายามจัดระบบองค์ความรู้และบทเรียนขององค์กรและนักพัฒนาเอกชน เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ที่จำเป็นสำหรับการวิจัยในระดับที่ลึกซึ้งต่อไปในอนาคต ผลการสำรวจเบื้องต้นนี้ยังไม่อาจลงความได้ว่าองค์กรและนักพัฒนาเอกชนมีกระบวนการทำงานร่วมกับสาธารณะชน การทำงานร่วมกับรัฐ หรือ การทำงานร่วมกับนักวิชาการอย่างไร แต่จะเน้นให้เห็นว่าพัฒนาการการทำงานของนักพัฒนาเอกชนที่มีการขยายออกทั้งด้านพื้นที่และด้านที่ตามมาเข้าไปถึงส่วนร่วมมากขึ้นในสายกำกับตนเองนโยบายของรัฐ รวมไปถึงการพิจารณาศึกษาในแง่ของการ “พัฒนาการ” นี้จะช่วยให้เห็นถึงแนวทางที่อาจจะดำเนินต่อไปได้ชัดเจนมากขึ้นด้วย (PAVE THE WAY) ซึ่งอาจจะเกิดประโยชน์ในการจะทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการในภาคพื้นน้ำ

ที่มาของงานวิจัยนี้ก็เกิดจากความต้องการของนักพัฒนาเอกชนเองที่จะให้สังคมได้เข้าใจวิถีคิดและลักษณะการทำงานของตน จึงจะนำไปสู่การได้รับการสนับสนุนและการได้รับการสนับสนุนจากสังคมกว้างขวางขึ้น ในภาคพื้นน้ำ นอกจากนี้อาจยังเป็นผลมาจากความเชื่อว่าการของกลุ่มนักพัฒนาเอกชนและกลุ่มนักวิชาการพันธมิตรกลุ่มหนึ่งที่เห็นว่าการทำงานของนักพัฒนาเอกชนในช่วงปีสิบปีที่ผ่านมามีผลกระทบทางลบที่จะถึงกระนั้น ผลและสรุปบทเรียนกันไปก็เกินกว่าครึ่งของความรู้อยู่ในระบบจัดแจงเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาและการแก้ไขปัญหาระดับระดับต่างๆในการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นนักพัฒนาเอกชนจำนวนหนึ่งจึงได้รวมตัวกันสร้างโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาที่ไม่เป็นขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ” โดยระดมทุนอุดหนุนจากธกส เป็นระยะเวลาสามเดือน

อย่างไรก็ตาม แม้นักพัฒนาเอกชนจะมีความมุ่งมั่นและตั้งใจที่งานวิจัยนี้ควรจะจริงจังเพียงใดก็ตาม แต่ก็มิใช่ว่าข้อเท็จจริงที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการของนักพัฒนาเอกชนเองและที่ก็ศึกษาจากข้อจำกัดของโครงการวิจัย

ข้อจำกัดของนักพัฒนาเอกชนในด้านการศึกษา เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่นักพัฒนาเอกชนให้อิทธิพลสำคัญแก่กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมอันเด่นชัด เพราะนักพัฒนาเอกชนเองเห็นว่าตัวกิจกรรมคือผลของการทำงานของกลุ่มตน และกิจกรรมนี้คือสิ่งที่นักพัฒนาเอกชนใช้ในการสนับสนุนในการทำงานพัฒนาจากแหล่งเงินทุนที่หาไปเสมอมา จึงไม่แปลกใจอันใดที่การศึกษาสรุปบทเรียนของนักพัฒนาเอกชนมักจะมีความพยายามสรุปกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมเป็นหลักเท่านั้น ไม่ว่านักพัฒนาเอกชนภาคเหนือหรือภาคอีสาน

วิธีการทำงานของนักพัฒนาเอกชนก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจเพราะนักพัฒนาเอกชนจะไม่สามารถสรุปบทเรียนเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนได้อย่างน้อยที่สุดในระยะสั้นๆนี้ เพราะจุดเด่นที่สำคัญของนักพัฒนาเอกชน (ดังจะกล่าวถึงในตอนต่อไปข้างหน้า) คือ ความยืดหยุ่นและไวต่อการปรับเปลี่ยนการทำงานเพื่อตอบสนองต่อสภาพปัญหาสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้แม้ว่าการทำงานของนักพัฒนาเอกชนยังต้องอาศัยเงื่อนไขประกอบที่มาก

มากเกินกว่าจะคาดการณือะไรได้ถูก ดังนั้นได้ว่าการศึกษารวบรวมการดำเนินงานจากบรรดาคนักพัฒนาจะมีอยู่กว้างๆ
จุดหนึ่ง ก็คือ การประเมินสถานการณ์กับความจำเป็นไม่ได้ของโครงการที่ทำ ด้วยเหตุที่ว่าด้วย ข้อค้น ข้อเท็จ
โดยกาล และข้อจำกัด (ดูตัวอย่างได้ในเอกสารหน้า ๔๕) ซึ่งต้องปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขสถานการณ์ต่างๆ นัก
พัฒนาเอกชนจึงไม่มีวิธีทำงานที่ตายตัวเหมือนพนักงานบริษัทหรือข้าราชการที่ทำงานโดยใช้ความชำนาญเฉพาะ
ด้าน

นอกจากนี้ นักพัฒนาเอกชนที่ทำวิจัยยังประสบปัญหาอันเกิดจากการขาดความชัดเจนในการทำงาน
พิจารณาที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นักพัฒนาเอกชนภาคในฐาณะ “ นักปฏิวัติ ” “ ไม่ใช่ ”
นักทฤษฎี” (ดูประเด็นการยกเลิกสายของข้อได้เปรียบและความรับผิดชอบที่ได้จัดทำ) ในฐาณะ “ นักปฏิวัติ ” นัก
พัฒนาเอกชนทำงานต่างๆร่วมกับชาวบ้านและเพื่อนผู้ที่จะรับผิดชอบและวิธีการทำงานไปเรื่อย ๆ โดยอาศัย
ประสบการณ์โดยตรงที่สั่งสมมามากกว่าที่จะอาศัยความรู้จากตำราหนังสือ งานที่ทำเป็นประจำคือการจัดกิจ
กรรมและการเคลื่อนไหวเรียกร้องในเรื่องต่างๆในรูปแบบของการรวมกลุ่มชาวบ้านไม่ใช่ว่าเขียนบทความหรือ
วรรณกรรม และการลงทุนลงแรงหรือรูปกิจกรรมแต่ละโครงการก็ใช้วิธีประชุมปรึกษาหารือในกลุ่มนักพัฒนาเอกชน
ด้วยกันมากกว่าจะใช้วิธีเขียนรายงานเป็นลายลักษณ์อักษร รายงานที่ส่งให้แต่ละองค์กรที่ผ่านมาก็เกิดจากการ
สรุปกิจกรรมที่นักพัฒนาเอกชนมีอยู่ทุกวันนี้ว่าจะต้องทำให้ได้เท่านั้น ไม่ใช่การทำงานวิจัยเพื่อให้เป็นความรู้ใน
ตำรา ซึ่งกล่าวได้ว่านักพัฒนาเอกชนไม่เคยใช้การเขียนเป็นเครื่องมือในการทำงานอย่างจริงจังมาแต่ไหน ซึ่งถือว่าเป็น
ส่วนหนึ่งที่ทำให้ผลงานของนักพัฒนาเอกชนไม่เป็นที่ยอมรับหลายในสังคมนักพัฒนาเอกชนจะไม่ตกตือ
โดยดียว ปัจจุบันนี้แม้ปัญหานี้จะกลายมาขึ้น เพราะนักพัฒนามีการศึกษาระดับปริญญาโทและได้รับการฝึก
ให้ทำงานวิชาการมากขึ้นและเริ่มให้ความสนใจเปลี่ยนแปลงระบอบการดำเนินงานกับบังคับให้ต้องทำงานวิชาการมากขึ้น
แต่ก็ยังไม่เป็นที่น่าพอใจนักเพราะ “ ความรู้ ” ที่คนภายนอกที่ศึกษารวบรวมในตัวนักพัฒนาเอกชน

ด้วยข้อจำกัดของนักพัฒนาเอกชนดังกล่าวข้างต้น จนกระทั่งข้อจำกัดของโครงการวิจัยที่กำหนดวงเงินของ
ทุนในการวิจัยไว้ค่อนข้างไป และระยะเวลาในการวิจัยก็สั้นเกินไป จนไม่เพียงพอต่อการรวบรวมข้อมูล การระดม
ความคิดเห็น และการคิดไตร่ตรองอย่างกว้างขวางและรอบคอบ รายงาน “ พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนา
ภาคเหนือ กรณีเรือข้าม... ” ทั้งสิบฉบับจึงเป็นการสรุปเบื้องต้นเกี่ยวกับกิจกรรมที่นักพัฒนาแต่ละกลุ่มกำลังทำ
อยู่ในปัจจุบัน ยังไม่ได้หยั่งลึกลงถึงพัฒนาการการเรียนรู้ที่มีมาในจิตใจ แม้แต่การเขียนการหลายอย่างเช่นที่จะ
สร้างกิจกรรมใหม่ๆขึ้นมา เช่น การเตรียมโรงเรียนในต่างๆที่จะนำไปสู่การรวมตัวกันของชาวบ้านหรือการเตรียมด้าน
ความคิดของชาวบ้าน ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องใช้ทั้งเวลาและ “ ความรู้ ” อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับสภาพสังคมธรรมชาติ
บ้านและชีวิตทางเศรษฐกิจการเมืองที่แวดล้อมชาวบ้านอยู่ ซึ่งเป็นการทำงานที่สำคัญและควรได้รับการยกระดับ
ความรู้จากงานวิชาการสู่แบบแผน ถือเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาในรายงานเหล่านี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างงานวิจัยใน

ภาคเอกชนที่จะวิเคราะห์ และสังเคราะห์ ให้เข้าใจระบบการทำงานทั้งหมดรวมถึงการสร้างความรู้ของนักพัฒนาเอกชนอย่างเป็นแบบแผนขึ้นมา และน่าจะคือบทสรุปโดยนักพัฒนาเอกชน

รายงานฉบับนี้จะแบ่งออกเป็น สิบบท

บทที่หนึ่ง บทนำ

บทที่สอง พัฒนาการของงานนักพัฒนาเอกชน ซึ่งในบทแรกนี้จะชี้ให้เห็นพัฒนาการการทำงานของนักพัฒนาเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงยี่สิบปีที่ผ่านมา

บทที่สามวิเคราะห์การทำงานเครือข่ายและแนวโน้มของความเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้น ลักษณะของการทำงานและการขยายงานที่สอดคล้องไปกับความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น

บทที่สี่ การนำเสนอแนวทางการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

บทที่ ๒

พัฒนาการของงานนักพัฒนาเอกชน

กล่าวได้ว่านักพัฒนาเอกชนเริ่มมีงานอย่างจริงจังในภาคเหนือประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เมื่อก่อนหน้านั้นมีนักพัฒนาเอกชนรุ่นแรกที่เข้ามาบุกเบิกอยู่จำนวนหนึ่งซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับแนวคิดมาจากหน่วยงานอยู่ในกลุ่มมูลนิธิพัฒนาชนบท แต่นักพัฒนาเอกชนรุ่นแรกทำงานอยู่ในระดับไม่กว้างขวางมากนัก

ในเวลาที่สิบปีที่ผ่านมานักพัฒนาเอกชนภาคเหนือได้ขยายขอบเขตของตนออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น และอาจจะกล่าวได้ว่านักพัฒนาเอกชนได้รับการยอมรับจากสังคมในระดับสูงกว่าในระยะเริ่มต้นมากทีเดียว นพิตกล่าวได้เล็กน้อยหนึ่งว่านักพัฒนาเอกชนได้มีตำแหน่งแห่งที่อยู่มากกว่าหน่วยงานภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ ดังที่จะเห็นได้จากคำที่เรียกขานกันโดยทั่วไปว่า NGO กล่าวมาเป็นคำที่คุ้นเคยกันในสังคมไทยทั่วไป ที่สำคัญคำว่านักพัฒนาเอกชนหรือ NGO ได้กลายเป็นความหมายที่มีสองนัยยะทั้งในส่วนที่สังคมมองว่าเป็นองค์กรที่มีคุณธรรมและความหมายที่นักพัฒนาเอกชนหรือ NGO เป็นมือที่ตามองอยู่เหนือประชาชนไม่เกาะลำธารแต่จะคอยชี้แนะซึ่งเป็นความหมายที่เกิดขึ้นในระยะที่นักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านได้ร่วมกันต่อต้านโครงการของรัฐ แต่พัฒนาการการดำเนินงานของนักพัฒนาเอกชนเองในระบอบดังๆได้ทำไปให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งซึ่งในสังคมที่ทำได้ไม่ได้รับการยอมรับมากนักในเรื่องๆใดก็ตามที่ความหมายที่ชัดเจนอยู่เฉยๆเฉยๆ

การพิจารณาพัฒนาการการทำงานของนักพัฒนาเอกชน และ องค์กรพัฒนาเอกชน ในที่นี้จะวางอยู่บนการวิเคราะห์รายงานของสังคมนักเขียนที่เชื่อถือได้ในส่วนอื่นๆต่อไป และเรื่องที่ควรทำความเข้าใจพัฒนาการขององค์กรเอกชนได้จำเป็นอย่างยิ่ง จึงจัดทำตารางที่อธิบายพัฒนาการขององค์กรเอกชนโดยสังเขปดังนี้

ตารางที่ 1 : แหล่งภาพของบันทึกการตรวจ ภาพถ่ายในอ

เลข-เหตุการณ์-สำคัญ	การเขียนแบบตารางสี่เหลี่ยม	การเขียนแบบตาราง	การเขียนแบบตาราง	การเขียนแบบตาราง	
พ.ศ. 2520 พ.ศ. 2521 พ.ศ. 2522 พ.ศ. 2523 พ.ศ. 2524	การเขียนแบบตารางสี่เหลี่ยม	การเขียนแบบตาราง	การเขียนแบบตาราง	การเขียนแบบตาราง	
พ.ศ. 2525 พ.ศ. 2526 พ.ศ. 2527 พ.ศ. 2528 พ.ศ. 2529	การเขียนแบบตารางสี่เหลี่ยม	การเขียนแบบตาราง	การเขียนแบบตาราง	การเขียนแบบตาราง	
พ.ศ. 2530 พ.ศ. 2531 พ.ศ. 2532 พ.ศ. 2533 พ.ศ. 2534	การเขียนแบบตารางสี่เหลี่ยม	การเขียนแบบตาราง	การเขียนแบบตาราง	การเขียนแบบตาราง	
พ.ศ. 2535 พ.ศ. 2536 พ.ศ. 2537 พ.ศ. 2538 พ.ศ. 2539 พ.ศ. 2540	การเขียนแบบตารางสี่เหลี่ยม	การเขียนแบบตาราง	การเขียนแบบตาราง	การเขียนแบบตาราง	

ເທື່ອທຳການຕົກລະຫັດ	ເທື່ອທຳການປັບປຸງ	ເທື່ອທຳການປັບປຸງ	ເທື່ອທຳການປັບປຸງ	ເທື່ອທຳການປັບປຸງ	ເທື່ອທຳການປັບປຸງ
	 ເທື່ອທຳການປັບປຸງ				
 ເທື່ອທຳການປັບປຸງ					
 ເທື່ອທຳການປັບປຸງ					
 ເທື່ອທຳການປັບປຸງ					
 ເທື່ອທຳການປັບປຸງ					
 ເທື່ອທຳການປັບປຸງ					

นักพัฒนามองคนรุ่นใหม่ๆ ที่เข้ามาทำงานในภาคเหนือส่วนใหญ่แล้วได้รับการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัย และโดยมากแล้วในขณะที่เป็นนักศึกษาอยู่นั้นมักจะทำกิจกรรม เมื่อจบการศึกษาแล้วมักจะเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครในโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วมีประมาณร้อยละห้าสิบของนักพัฒนาเอกชนภาคเหนือ) ซึ่งเป็นโครงการที่ได้เชื่อมต่อกับองค์กรอาสาสมัครนานาชาติขนาดใหญ่หลาย เป็นต้นว่า เวิลด์วิว, ภายหลังจากการทำงานตามพันธกิจที่มีต่อโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมแล้วโดยผ่านใหญ่จะทำงานต่อในโครงการขององค์กรอาสาสมัครขนาดใหญ่ในอีกระยะเวลาหนึ่ง ต่อมาไม่นานเกิดความขัดแย้งระหว่างนักพัฒนาเอกชนในเจ้าน้ำที่กีดกันระดับต่างๆ ในองค์กรขนาดใหญ่ ประเด็นกับเกิดกระแสของการสร้างองค์กรขนาดเล็กที่ “ บ้านเกิด ” พร้อมทั้งมีการสนับสนุนทางด้านเงินทุนในการสร้างองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กจากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาและกองทุนเพื่อคนพิการของมูลนิธิไทยประชาชาติ จึงทำให้เกิดการขยายตัวของการทำงานพัฒนาของนักพัฒนาเอกชนในองค์กรขนาดเล็กขึ้นในพื้นที่ที่ภาคเหนือเป็นจำนวนมากกว่าสิบองค์กร

การทำงานของนักพัฒนาเอกชนในช่วงแรกๆ ที่จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนจากการสร้างองค์กรขนาดเล็กขึ้นเป็นการทำงานในลักษณะของการเป็นเจ้าหน้าที่องค์กรขนาดใหญ่ที่มีการวางแผนงานแล้ว กิจกรรมงานของนักพัฒนาเอกชนในระยะแรกนี้จะเน้นอยู่ที่การขยายงานภายใต้ภูมิลำเนาของชาวบ้านโดยตรง กิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงแรกนี้จึงมักจะสัมพันธ์อยู่กับการผลิตทางการเกษตร รวมทั้งการฟื้นฟูชนบทหรือระดมทุนเพื่อช่วยเหลือชาวบ้าน เช่น การจัดทำธนาคารข้าว ธนาคารควาญ ธนาคารหมู หรือจัดให้มีการระดมทุนในหมู่บ้าน เช่น จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเลี้ยงหมู-ไก่ เป็นต้น ในหลายกรณีกิจกรรมโดยรวมในด้านการขยายงานส่งเสริมการเกษตรเพื่อขยายโดยการใช้อยู่หรือเช่าบ้านแม่หม่อมใหม่ด้วย กิจกรรมต่างๆ ของนักพัฒนาเอกชนในช่วงแรกนี้จะเป็นการทำงานในพื้นที่หนึ่งๆ ตามโครงการขององค์กรขนาดใหญ่ที่ตนสังกัดเป็นหลัก

การทำงานในช่วงแรกของนักพัฒนาเอกชนดังกล่าวข้างต้นอาจจะดูเหมือนไม่มีความต่อเนื่องกับกิจกรรมที่ทำกันระยะต่อมาเลย เช่น ในระยะหลังแล้วนักพัฒนาเอกชนจะปฏิเสธการผลิตเพื่อขายโดยใช้ความผูกพันเกษตรแม่ใหม่ แต่หากนับเนื่องกับตัวบุคคลคือนักพัฒนาเอกชนแล้วเมื่อสืบต่อกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในระยะต่อมาจะพบว่ามีข้ออ่อนของกระบวนการทำงานทางด้านเกษตรกรรมทางเลือกและกระบวนการทำงานด้านสหภาพจะได้เริ่มเกิดขึ้นแล้วเพราะประสบการณ์การทำงานช่วงนี้เองได้ทำให้นักพัฒนาเอกชนเข้าใจชัดเจนมากขึ้นว่าการเดินตามแนวทางเกษตรแม่ใหม่ก็ไม่ใช่ว่าจะให้ชาวบ้านมีชีวิตที่ดีขึ้น (วิจิต กับ วิมลภา หน้า ๔๘) ขณะเดียวกันก็เริ่มเข้าใจว่าหากจะทำเกษตรแม่ใหม่ให้ชาวบ้านดีขึ้นอย่างแท้จริงต้องเข้าใจปัญหาเรื่องการถือครองและการใช้ทรัพยากรของชาวบ้าน (วิจิตร นันทพรกุล ณ อุทยาน และ ธีรภณวงศ์ เศรษฐีชัย หน้า ๔๖) ขณะเดียวกันกระบวนการแตกเปลี่ยนหรือลดราคาและประเด็นการมีตลาดจนการวางแผนด้านยุทธศาสตร์และยุทธวิธีพัฒนาที่จะกลายเป็นกรอบความคิดหลักของคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนก็ได้เริ่มเกิดขึ้นแล้วในช่วงเวลานี้

แม้ว่าช่วงแรกของการทำงานจะมีกระบวนการยังเกิดขึ้นระหว่างนักพัฒนาเอกชนกับองค์กรพัฒนาเอกชน
ชาติ แต่ผลของการเข้าร่วมกับองค์กรขนาดใหญ่ที่มีจะเป็นองค์กรนานาชาติได้มีทิศทางให้นักพัฒนาเอกชน
สามารถปรับเปลี่ยนกิจกรรมของตนเองตะวันตกขึ้น อย่างน้อยสามด้านด้วยกัน

ด้านแรก นักพัฒนาเอกชนในภาคเหนือสามารถเข้าเชื่อมต่อกับพื้นที่ได้อย่างดี เพราะการทำงานกับองค์กร
นานาชาติขนาดใหญ่ในช่วงแรกจะได้รับทุนก้อนเงินจากหน่วยงานราชการท้องถิ่นเนื่องจากมีโครงการประกวดกับกิจกรรมใน
ช่วงแรกเป็นกิจกรรมที่ไม่กระทบกระเทือนต่อรัฐบาลท้องถิ่นมาจากรัฐบาลต่างประเทศได้กลับเป็นการสนับสนุนหลายตัว
การที่เข้ามาเชื่อมต่อกับพื้นที่นี้เองก็มีส่วนเอื้ออำนวยให้นักพัฒนาเอกชนสามารถที่จะคิดงานสืบเนื่องต่อมาได้
ง่ายมากขึ้น

ด้านที่สอง การสร้างกิจกรรมที่แม้ว่าจะเน้นเพียงด้านการศึกษาการแก้ปัญหาความยากจน แต่ก็เน้นกิจ
กรรมที่ทำให้นักพัฒนาเอกชนในภาคเหนือได้เรียนรู้ว่าการทำงานเฉพาะด้านเศรษฐกิจอย่างเดียวนี้ไม่เป็นการ
เพียงพอ และยังได้เรียนรู้ว่าการส่งเสริมให้สนับสนุนการทำการเกษตรแบบใหม่ไม่จำเป็นต้องหวังโดยอัตโนมัติ
เช่นตั้งธนาคารหมู่บ้านไม่ได้สร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้พัฒนาตัวเองได้อย่างดี และการเรียนรู้ได้ทำให้ นักพัฒนา
เอกชนเริ่มมองหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาที่เน้นเหมาะสมและเป็นผลดีต่อชาวบ้านมากกว่าแนวทางเดิม

ด้านที่สาม กิจกรรมที่ทำภายใต้ความพยายามจะมีวิสัยทัศน์เศรษฐกิจของชาวบ้านนี้ได้เปิดโอกาสให้นัก
พัฒนาเอกชนได้เรียนรู้กระบวนการทำงานกับชาวบ้านอย่างชัดเจนมากขึ้น ซึ่งก็มีผลกระทบจากการสร้างกิจกรรมร่วม
การได้มองเห็นศักยภาพของผู้นำชาวบ้านและการได้เรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้นำชาวบ้าน เพื่อได้เรียนรู้และ
มองเห็นภูมิปัญญาชาวบ้านมากขึ้นจนเริ่มตระหนักว่าชาวบ้านมีศักยภาพที่จะปรับตัวและพัฒนาตัวเอง ซึ่งส่งผล
ให้นักพัฒนาเอกชนเปลี่ยนแนวคิดจากเดิมที่เน้นเพียงการนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ไปสู่วิชาชีพเท่านั้น

มีผู้อธิบายความขัดแย้งระหว่างนักพัฒนาเอกชนภาคเหนือกับเจ้าหน้าที่บริหารขององค์กรนานาชาติได้
หลายประการ เช่น ความขัดแย้งเกี่ยวกับการบริหารแบบธรรมาภิบาลจากบนสู่ล่าง แต่ปัจจัยหนึ่งที่น่าสนใจมีผลอย่าง
มากคือนักพัฒนาเอกชนได้เริ่มต้องการที่จะปรับงานที่ตนเองรับผิดชอบให้สอดคล้องกับแนวทางใหม่ที่ได้เรียนรู้
แต่องค์กรขนาดใหญ่กลับปฏิเสธไม่ได้ยากกว่า จึงทำให้การทำงานร่วมกันระหว่างนักพัฒนาเอกชนกับองค์กร
นานาชาติขนาดใหญ่ต้องสิ้นสุด

อนึ่ง ความขัดแย้งระหว่างนักพัฒนาเอกชนกับเจ้าหน้าที่บริหารขององค์กรนานาชาติขนาดใหญ่เกิดขึ้น
ทุกพื้นที่ในประเทศไทย ในหลายพื้นที่โดยเฉพาะทางภาคอีสานความขัดแย้งนี้ได้ขยายวงและขนาดถึง จนทำให้เกิด
การแบ่งฝักแบ่งฝ่ายระหว่างนักพัฒนาเอกชนด้วยกันเองซึ่งมีผลกระทบต่อการพัฒนาของนักพัฒนาเอกชน
คือเนื่องมาจากความพหุสมมติวิธีเดียว แต่ในกรณีของภาคเหนือนี้แตกต่างออกไป ทั้งนี้เนื่องจากว่ากลุ่มนัก
พัฒนาส่วนแรกในภาคเหนือนี้เริ่มลดบทบาทลงและไม่ได้ต้องการแสดงตัวเป็นผู้นำทางความคิดในแนวทางการ
พัฒนาอย่างภาคอีสาน การกิจในการพัฒนาจึงตกอยู่กับนักพัฒนาเอกชนรุ่นต่อมาที่มีทักษะและประสบการณ์ที่ใกล้ชิด

เคียงกันจึงทำให้ช่องว่างระหว่างนักพัฒนาด้วยกันมีน้อยกว่าทางภาคอีสานมาก ประกอบกับนักพัฒนาเอกชนในภาคเหนือในช่วงเวลานี้ได้ใช้เงื่อนไขของการเป็นเพื่อนที่คอยทำกิจกรรมนักศึกษาส่วนกันมาก่อน รวมทั้งการเป็นเพื่อนนักพัฒนาเอกชนที่เคยร่วมงานกันในโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมเหมือนกันซึ่งมีการสร้างสายสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นกันมาโดยตลอด (สังเกตจากคณะอธิบดีในพิธีเสวนารายกปรกพร. จึงทำให้การแบ่งฝักแบ่งฝ่ายในภาคนักพัฒนาเอกชนภาคเหนือไม่มีเกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าการทำงานของนักพัฒนาเอกชนในระยะแรกนี้ยังปรากฏว่ามีความพยายามจะประสานกับกลุ่มอื่นๆ มีกระบวนการพบปะพูดคุยกันในกลุ่มมากกว่า ความสัมพันธ์กับนักวิชาการที่เป็นไปอย่างไม่ราบรื่นนัก หากมีการประชุมสัมมนาด้วยกันเมื่อใด ก็จะมีการกล่าวหาหาข้อกังขาในเชิงที่ทำให้เสียฝ่ายไม่พอใจและอาจจะไม่สามารถจะขอรับกันได้ เช่น นักวิชาการจะวิจารณ์นักพัฒนาว่าไม่เข้าใจปัญหาเศรษฐกิจการเมืองสังคมและไม่เข้าใจในกระบวนการทำงาน ในขณะเดียวกันนักพัฒนาเอกชนเองก็จะแยกแยะความแตกต่างทางความคิดระหว่างนักวิชาการกับนักพัฒนาเอกชนว่าเป็นเรื่องของความแตกต่างระหว่าง “ นักทฤษฎี ” กับ “ นักปฏิบัติ ” โดยพยายามจะวิพากษ์ด้วยว่านักวิชาการนั้นก็เป็นได้แค่คนตั้งตุงตุงเท่านั้น และความสัมพันธ์ระหว่างนักพัฒนาเอกชนกับองค์กรหรือกับกลุ่มอื่นๆนอกเหนือจากชาวบ้านก็ดูเหมือนว่าจะมางมาในช่วงนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทางสังคมอื่นๆกับนักพัฒนาเอกชนภาคเหนือจะพัฒนาดีขึ้นในช่วงต่างๆ และประเด็นความขัดแย้งทางความคิดระหว่าง “ นักทฤษฎี ” กับ “ นักปฏิบัติ ” ก็ค่อยๆลดลงและพัฒนามาเป็นความสัมพันธ์ในเชิงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลข่าวสารระหว่างกันมากขึ้นจนถึงการทำงานร่วมกันได้ในหลายเรื่องหลายประเด็น

การทำงานพัฒนาช่วงที่สอง ในช่วงประมาณพ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๓๘

แม้ว่าในช่วงเวลาประมาณห้าปีแรกในการทำงานพัฒนาของนักพัฒนาเอกชนจะมีความขัดแย้งเกิดขึ้นจนทำให้นักพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่ของภาคเหนือตัดสินใจลาออกจากกระบวนเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนามานานาชาติ แต่ก็มิได้หมายความว่ากลุ่มนักพัฒนาเหล่านี้ได้หมดสภาพการทำงานพัฒนา ตรงกันข้ามด้วยสายสัมพันธ์ระหว่างนักพัฒนาในระดับต่างๆทั้งในระดับภาคเหนือและส่วนกลางได้ทำให้นักพัฒนากลุ่มนี้สามารถที่จะดำเนินงานปฏิรูประบบราชการพัฒนาที่ตนเองได้เริ่มตั้งสมประกอบการณ์ในช่วงเวลาที่ผ่านมา

นับตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๗ นักพัฒนาเอกชนในภาคเหนือได้เริ่มจัดตั้งองค์กรขนาดเล็ก โดยนักพัฒนาเอกชนที่ลาออกจากองค์การนานาชาติได้คิดโครงการของตนเองขึ้นมาแล้วขอทุนสนับสนุนจากแหล่งทุน ปรากฏว่าจำนวนโครงการขนาดเล็กเกิดขึ้นในช่วงนี้มีมากกว่าสิบโครงการ

การทำงานของนักพัฒนาเอกชนในองค์กรขนาดเล็กที่เกิดขึ้น มีลักษณะแตกต่างไปจากเดิมอย่างมาก เพราะว่าองค์กรขนาดเล็กมีความเป็นอิสระค่อนข้างมาก สามารถที่จะคิดแผนการพัฒนาของตนเองขึ้นมาและปรับเปลี่ยนนโยบายอย่างต่อเนื่องยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีในการพัฒนาได้สอดคล้องกับสถานการณ์และสามารถคิดการพัฒนากิจกรรมของตนเองได้ โดยไม่ต้องพ่วงกับกรอบความคิดหรือนโยบายขององค์กรขนาดใหญ่ ดังนั้นจะพบลักษณะการทำงานที่สัปดาห์ดังนี้

ประการแรก จากการมีอยู่ในช่วงการทำงานระยะแรกและด้วยเหตุที่องค์กรขนาดเล็กเป็นประสบการณ์ใหม่ของนักพัฒนาเอกชน จึงทำให้นักพัฒนาเอกชนไม่ติดติดอยู่กับกรอบโครงสร้างตัวแบบในระยะเวลาของการทำงานช่วงสั้นนี้ นักพัฒนาเอกชนได้ปรับแนวทางการทำงานไปกว้างมากกว่าเดิม แนวความคิดในการทำงานมีความหลากหลายมากขึ้น ทิศทางองค์กรมีความพยายามที่จะประยุกต์แนวความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองเข้ามาทำงานในพื้นที่ แต่ส่วนใหญ่แล้วเริ่มมีแนวทางส่วนเกินกว้างๆอยู่ประการหนึ่งคือไม่ว่าจะใช้แนวความคิดใดลงไม่ทำงานในพื้นที่ ก็จะต้องเป็นอยู่ที่การทำงานเข้าใจระบบทางสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของพื้นที่นั้นๆให้ชัดเจน เสียก่อน

ด้วยเหตุที่แนวทางกว้างๆของทุกกลุ่มเน้นที่ระบบสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชน จึงทำให้เกิดแรงผลักดันในกระแสนี้ขึ้นมาในกลุ่มนักพัฒนาเอกชน (ผ่านเวทีสมัชชานักพัฒนาภาคเหนือและภาคพล. ดังจะกล่าวข้างหน้า) ทุกกลุ่มจะพัฒนาแนวคิดที่ไม่เป็นแนวทางเดียวกัน คือ การเน้นอยู่กับการสร้างและเสริมศักยภาพชุมชนให้ก้าวเข้ามาแลกเปลี่ยนการะการพัฒนาร่วมกัน ประกอบกับในช่วงนี้กระแสของการวิพากษ์วิจารณ์แนวความคิดการพัฒนาประเทศที่ผิดพลาดได้ระดมออกข่าวข่าวที่และทำให้เกิดกระแสของสังคมในการมองหาทางเลือกอื่นขึ้นมาขึ้น ทางเลือกของสังคมทางหนึ่งที่มีผู้กล่าวถึงไว้อย่างกว้างขวางได้แก่ การกล่าวถึงวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง (ดูแนวคิดทางวิชาการที่เน้นเรื่องนี้ได้จากอาจารย์อิสระพิทักษ์ นามสุภา อาจารย์นิสิ เลียมศรีวงศ์ อาจารย์โสมณี จามริก เป็นต้น) การพูดถึงถึงสิทธิของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของป่าชุมชน อาจจะมีลวดลาย ภูมิภาคที่ได้พูดถึงป่าไม้ของสังคมที่ออกมาได้กล่าวมาเป็นความคิดเรื่องป่าชุมชนนั่นเอง การหันมาเน้นที่ชุมชนนี้ส่งผลให้กิจกรรมและการทำงานในช่วงนี้มีรูปแบบที่พิพาทกับกรอบโครงสร้างความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาของรัฐอย่างแหลมคมทีเดียว

ประการที่สอง การพัฒนากลุ่มเน้นที่ชุมชนนี้เอง ได้นำไปสู่การถูกนักกิจกรรมที่มีความสำคัญมากคือการเริ่มต้นของทุกๆอย่างจากมุมมองของนักคิดสำคัญกับการกลับหัวกลับหางสิ่งที่เคยเชื่อว่าจริงเชื่อว่าถูก อาจจะถูกกล่าวได้ว่าเป็นช่วงของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของนักพัฒนาเอกชนและปัญญาชนในสังคมไทยเลยทีเดียว นั่นก็คือเมื่อกลับมาเน้นที่ชุมชน ก็นำมาซึ่งการให้ความสำคัญแก่การพัฒนาทางด้านของชุมชนเพราะทุกด้านสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน อาจจะถูกกล่าวได้ว่าขณะเดียวกันนี้เกิดกระแสความพยายามที่จะค้นหาแนวทางภูมิปัญญาของชาวบ้านเพื่อนำมาเป็นแบบอย่างความรู้เพื่อการดำรงชีวิตอีกครั้งหนึ่ง ส่งผลให้เกิดการศึกษานโยบายของแม่เมืองน่านฝ่ายบริหารของนายวิฑูรย์ โสภณชัยที่น่าน ฯลฯ รวมไปถึงความพยายามจะหาผู้นำทางปัญญาที่เป็นชาวบ้านขึ้นมา

และท้ายที่สุดได้นำมาสู่การคิดเรื่องเกี่ยวกับสิทธิในทรัพยากรกันต่อไป เพราะเริ่มมองเห็นว่าชาวบ้านมีศักยภาพทางภูมิปัญญา ที่ใช้วัด ตลอดจนความสัมพันธ์ทางสังคมที่พร้อมจะดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และแท้ที่จริงชาวบ้านเคยเป็นเจ้าของทรัพยากรเหล่านั้น แต่สิทธิของทรัพยากรดังกล่าวถูกรัฐและกลุ่มทุนช่วงชิงไป

ประการที่สาม กิจกรรมที่ทำกันในช่วงนี้เปลี่ยนแปลงไปจากการตั้งถาวรจากแผนสู่ด้านการสำรวจฐานการตัดสินใจเลือกและดำเนินกิจกรรมด้วยตัวชาวบ้านเอง และกระบวนการดำเนินกิจกรรมเช่นนี้จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายขึ้นในเวลาต่อมา

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญดังกล่าวข้างต้น ไม่ได้นำมาด้วยความว่าเกิดขึ้นทันทีทันใดเมื่อเริ่มการทำงานในครั้งที่สอง หากแต่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยผ่านการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกับชาวบ้านตั้งแต่วิธีเล่าผ่านกลองวิภัติภณณ์หลายประการที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน

หากพิจารณากิจกรรมที่นักพัฒนาเอกชนได้จัดขึ้นในช่วงนี้จะพบว่ากิจกรรมที่ทำกันมากในช่วงแรกๆของการทำงานระยะที่สองนี้ คือ การจัดชาวบ้านไปทัศนศึกษา ณสถานที่ที่มีการจัดทัศนศึกษาไว้เป็นพิเศษเพราะมีหน่วยงานที่ให้ความสำคัญแก่ชุมชน และเห็นภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นฐานที่จะทำให้อิทธิพลบ้านดีขึ้น จึงเกิดการค้นพบปรากฏชาวบ้าน และปรากฏชาวบ้านที่ถูกค้นพบก็จะกลายมาเป็นแบบอย่างที่จะตั้งศึกษาเพื่อดำเนินรอยตามจึงไม่แปลกใจที่ผู้นำผู้ใหญ่วิบูลย์ เริ่มละทิ้ง ถูกเรียกว่าเป็นมหาวิทยาลัยชาวบ้านเพราะมีชาวบ้านเดินทางไปศึกษามากมาย (ซึ่งไม่แปลกใจอื่นใดอีกเช่นกันที่คนละคนจากบ้านผู้ใหญ่วิบูลย์กับรู้จักผู้ใหญ่วิบูลย์น้อยกว่านักพัฒนาเอกชนที่ภาคเหนือ เพราะนี่เป็นการค้นพบโดยนักพัฒนาเอกชน) ทว่าไม่เกี่ยวกับการทัศนศึกษาก็มีการขออวยการค้นพบปรากฏชาวบ้านจนจำนวนปรากฏชาวบ้านเพิ่มขึ้นเรื่อยๆตามพื้นที่ต่างๆ และเมื่อการของปรากฏชาวบ้านก็ได้รับการผลักดันจากนักพัฒนาเอกชนให้ปรากฏขึ้นในสื่อประเภทต่างๆอยู่เสมอ

นอกจากเรื่องราวของปรากฏชาวบ้านแล้ว การนำเสนองานภูมิปัญญาชาวบ้านในการก่อร่างชีวิตได้มีความสูงไม่ว่าด้านการภาพเช่นการรักษาพยาบาลหรือด้านนามธรรม เช่น ภูมิปัญญาในการจัดการสุขภาพด้วยความเชื่อเรื่องผีก็ได้มีปรากฏตามสื่อต่างๆแพร่หลายมากขึ้น

มีเงื่อนไขสำคัญๆอย่างน้อยสามประการที่ทำให้เกิดพัฒนาการที่สำคัญขึ้นมากในกระบวนการทำงานขององค์กรนักพัฒนาเอกชนในช่วงที่สองนี้

ประการแรกได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชนภาคนี้มีความยืดหยุ่นสูงและไวต่อการรับตัวรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ด้านที่สอง คือ การขยายงานด้านทรัพยากร ในช่วงท้ายของการทำงานระยะที่สองนี้เอง ได้มีการขยายตัวของรัฐสหกรณ์เข้าไปยังจังหวัดต่างๆ จากชาวบ้าน กรณีที่สำคัญได้แก่กรณีการเช่าป่าห้วยแก้ว (เอกสารเครือข่ายทรัพยากร หน้า ๑๑) ที่เป็นเสมือนการลดละบทบาทที่สำคัญของแนวความคิดเกี่ยวกับการทำงานเครือข่ายทรัพยากรขึ้น กล่าวคือ การคัดค้านการเช่าป่าห้วยแก้วได้ทำให้กระแสความคิดเกี่ยวกับรูปแบบที่หลากหลายของระบบกรรมสิทธิปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน พร้อมกับมีการเสนอความคิดเรื่อง - สิทธิชุมชน - และแนวการเน้น - สิทธิชุมชน - ได้กลายมาเป็นรูปแบบ คือ ทำให้ริชเชนเดอริ่ง - ป่าชุมชน - กลาย หรือ - ป่าชุมชน - อย่างชัดเจนเป็นรูปแบบได้ (เอกสารเครือข่ายทรัพยากรหน้า ๑๑) ขณะเดียวกันการทำงานกรณีการคัดค้านการเช่าป่าห้วยแก้วแม้ว่าจะเป็นกรณีที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่การทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็ก แต่สามารถระดมความช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาขนาดเล็กอื่นๆ จำนวนมากและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการรณรงค์ที่มีความสนใจในเรื่องการแย่งชิงทรัพยากรอื่น ๆ ได้มาหนุนส่งจนทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายทรัพยากรในเวลาต่อมา และขณะเดียวกันก็สามารถเชื่อมต่อกับนักวิชาการที่มีความสนใจในเรื่อง - ป่าชุมชน - จนทำให้เกิดการร่วมมือกันทำงานอย่างใกล้ชิดโดยเฉพาะเรื่องที่ดินโฉนดชุมชนและพื้นที่ที่มีการร่วมมือกันเช่นนี้

กิจกรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงนี้และกลายเป็นฐานของการเกิดเครือข่ายอีกหลายด้านในเวลาต่อมา คือ การรวมกันคิดค้นการสร้างกระบวนวิธีขึ้นโดยชุมชน ซึ่งเป็นกรณีตัวอย่างของการที่นักพัฒนาเอกชนสามารถประสานกลุ่มหลายกลุ่มจำนวนมากร่วมมือกันได้ การประสานนักวิชาการในเรื่องนี้ได้ชักนำให้ความสัมพันธ์พันธมิตรที่แนบแน่นขึ้น และได้เริ่มเกิดความคิดในการทำงานคือสาระระหว่างมีพันธมิตรชนบทมากขึ้น เพราะนักพัฒนาเอกชนเริ่มตระหนักว่าการทำงานของตนจะประสบผลสำเร็จมากขึ้นหากสามารถที่จะมีพันธมิตรคอยหนุนช่วยตลอดเวลาในระดมมือ การประสานกันเช่นนี้เมื่อได้วางเป็นฐานที่สำคัญของการทำงานเครือข่ายอีกหลายเครือข่ายในระยะต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ทำให้เกิดการรวมตัวกันในกลุ่มนักพัฒนาเอกชน ช่างภาพและคนท้องถิ่นในเมือง เช่น ตอนปลายของช่วงนี้เกิดการรวมกลุ่มตัวชุมชนมากขึ้น (เอกสาร หน้า ๑)

ด้านที่สาม คือ การพัฒนาการประสานส่วนท้องถิ่น นอกเหนือจากกิจกรรมที่จะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกและเครือข่ายทรัพยากรแล้วการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของนักพัฒนาเอกชนสามารถทำได้ยังมิประสิทธิผลเพราะสิ่งหนึ่งที่องค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงนี้เป็นองค์กรขนาดเล็ก การดำเนินงานนี้เพราะมีความพยายามจะประสานและเชื่อมผู้ร่วมกันด้วยหลายวิถีกลางขึ้นมาซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักพัฒนาเอกชน ในช่วงก่อนหน้านี้นักพัฒนาเอกชนยังสังกัดในองค์กรพัฒนามานานาชาติ เคยใช้ "บ้านหนึ่งร้อย" ซึ่งเป็นบ้านเช่าของนักพัฒนาเอกชนเป็นที่พบปะอย่างไม่เป็นทางการ ในช่วงที่ต่อเนื่องนี้จึงได้ตั้งชมรมนักพัฒนาภาคเหนือขึ้นมา อย่างไว้กล่าม ว่า " ชมรมนักพัฒนาภาคเหนือ " จะดูเหมือนเป็นเวทีที่เป็นทางการ แต่ในความเป็นจริงก็ยังคงเป็นที่พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนักพัฒนาเอกชนอย่างไม่เป็นทางการ หรือแม้แต่เป็นเวทีจัดความขัดแย้งทางความคิดโดยอาศัยการพบปะพูดคุยทำความเข้าใจกันในกลุ่มนักพัฒนาเอกชนอย่างไม่เป็นทางการต่อมาอีกกระแสบ้าง ดังปรากฏในการเคลื่อนไหวกระบวนวิธีเช่าป่าห้วยแก้วที่มีความขัดแย้งระหว่างนักพัฒนาเอกชนสองกลุ่มคือกลุ่มที่ทำงานในพื้นที่ตามโครงการขนาดเล็กกับนักพัฒนาเอกชนกลุ่มที่ไม่ได้ทำงานพื้นที่แต่ทำงานด้านการรณรงค์ให้

สังคมรับรู้และตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้ก็ได้มีการแก้ไขโดยให้การพบปะกันอย่างไม่เป็นทางการขึ้น

นอกจากความพยายามที่จะสร้างการพบปะกันในนามของบรรณานักพัฒนาภาคเหนือแล้ว ยังปรากฏการสร้างรูปแบบการรวมกลุ่มที่เป็นเชิงทางการขึ้นภายใต้ชื่อของมูลนิธิเอกชนอีกแห่งหนึ่ง คือ การสร้างNORTHNET ซึ่งเป็นการรวมเอาองค์กรขนาดเล็กที่ทำงานกันอยู่ตรงเมื่อรวมเข้าด้วยกัน ได้แก่องค์กรที่ทำงานด้านเกษตรพอเพียงกับองค์กรที่ทำงานด้านทรัพยากร โครงสร้างของNORTHNET มีความแตกต่างจากบรรณานักพัฒนาภาคเหนือตรงที่ใช้รูปแบบที่เป็นเชิงทางการมากขึ้น

ขณะเดียวกันท่ามกลางสถานการณ์การเมืองที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น บทบาทของนักพัฒนาเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนก็ทวีขึ้นตามไปด้วยทั้งในส่วนที่มีความขัดแย้งกับกลไกอำนาจรัฐและส่วนที่สังคมเริ่มมองเห็นว่าเป็นองค์กรที่มีประโยชน์แก่ประชาชนไทย จึงทำให้ฝ่ายอำนาจรัฐพยายามที่จะสร้างคานาสมดุลกับนักพัฒนาเอกชนด้วยช่องทางนิยมนำทำให้เกิดกลไกอำนาจรัฐนั้นรับรู้ว่าหากจะประสานกับนักพัฒนาเอกชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชนจะประสานผ่านใครหรือองค์กรใด ในขณะที่นักพัฒนาเอกชนก็มองเห็นความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งองค์กรกลางทำหน้าที่ประสานงานระหว่างนักพัฒนาเอกชนทั้งหลายที่กำลังขยายบทบาทขึ้นอย่างหลากหลายและรวดเร็ว และที่สำคัญเพื่อประสานงานตลอดจนสร้างอำนาจต่อรองเมื่อจำเป็นต้องสัมพันธ์กับฝ่ายอำนาจรัฐด้วย จึงทำให้เกิดการจัดตั้ง “ คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ ” (กอพอช) ขึ้นมาในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมาที่ประสานองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กเข้าด้วยกันโดยเริ่มรวมกลุ่มระดมองค์กรพัฒนาเอกชนเล็กเป็นฐานของทีมงานขึ้นมา

งานด้านการประสานทุกรูปแบบที่เกิดขึ้นด้านหนึ่งเป็นภาพการขับเคลื่อนของการทำงานพัฒนาด้วยองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็ก เพราะหากปราศจากการประสานงานเครือข่ายแล้ว การรับรู้ของนักพัฒนาที่ทำงานในพื้นที่ก็จะส่งผ่านไปไม่ถึงสถานการณ์ ประกอบกับการทำงานในเชิงนโยบายและเชิงทรัพยากรที่รุนแรงของนักพัฒนาเอกชนจำเป็นที่จะต้องมีการหนุนช่วยกันมากกว่าการทำงานในพื้นที่ในสถานการณ์ปกติ ที่สำคัญการประสานงานที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งในการดำเนินกิจกรรมต่างๆในสถานการณ์ที่รุนแรงนี้ได้ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาเอกชนเห็นตรงกันว่าหากไม่เคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหามันระดับโครงสร้างและนโยบายแล้ว การทำงานพัฒนาในระดับพื้นที่ก็จะติดขัดและมีประโยชน์น้อยกว่าที่ควร

จำเป็นต้องกล่าวในที่นี้ว่าการประสานงานเครือข่ายนั้นในความเป็นจริงแล้วมันจะเป็นการประนีประนอมกันอย่างไม่เป็นทางการมากกว่าที่จะเป็นทางภาคสนามที่มีรูปแบบรวมไว้ เช่น การประสานงานที่ดำเนินผ่าน กอพอช นั้นในความเป็นจริงก็เป็นการทำงานผ่านเพื่อนที่สนิทสนมกันเป็นส่วนใหญ่ เพื่อไม่เช่นนั้นก็เป็นอาจจะยุ่งเหยิงกันโดยพันระทางใจที่นักพัฒนาเอกชนมีต่อกันเป็นสำคัญ

งานทั้งสามด้านในช่วงเวลานี้เป็นงานที่มีผลกระทบต่อกันทางสังคมอย่างมาก อาจจะกล่าวได้ว่า การทำงานเครือข่ายต่างๆ ในขณะเดิมนั้นล้วนแล้วแต่เป็นผลกระทบมาจากการทำงานทั้งสามด้านนี้ ที่กล่าว่า การทำงานทั้งสามในช่วงนี้มีความสำคัญเพราะได้สร้างผลกระทบทางสังคมเปิดโอกาสให้นักพัฒนาเอกชน สามารถมองเห็นช่องทางในการทำงานสนับสนุนชาวบ้านในมิติที่ลึกซึ้งมากกว่าเดิม การปรับเปลี่ยนหรือเกิดงานใหม่ ที่หลากหลายมากขึ้นในช่วงหลังจึงมิใช่ได้มาเพราะงานทั้งสามด้านนี้ได้ชี้ช่องให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ในมิติครั้งหนึ่ง

จำเนียรต้องเน้นในที่นี้ว่า ความสำนึกของการทำงานในช่วงนี้ทำให้เป็นเสมือนการเปิดทางให้แก่การคิด
งานใหม่ๆขึ้นอยู่กับความเป็นอิสระของการทำงานที่หมดภาระเครื่องแบบขนานตลิ่ง จุดเด่นขององค์การพัฒนาระบบ
ขนาดเล็ก คือ ความยืดหยุ่นและรวดเร็วการปฏิบัติงานได้สนองต่อให้มีผลการปฏิบัติงานที่สำคัญในการทำงานกับชาวบ้าน
โดยตามการปฏิบัติเป็นขั้นตอนอย่างละเอียด ดังที่ปรากฏว่าได้มีการสร้างพลังระดมชาวบ้านให้เดินโดยลงนามจากกิจ
กรรมกรรมแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ผู้บริหารบ้านป่าดงแก้วก็ยังคงเป็นแกนนำชาวบ้านในการเปิดข้อถกเถ
ถกของกับรัฐในอีกหลายพื้นที่ต่อมา

การทำงานกับชาวบ้านในช่วงนี้ไม่ใช่เพียงแค่การส่งงานกิจกรรมด้านใดด้านหนึ่งแล้วจบลงให้ชาวบ้านนำไปส่วนรวมไปว่าจ้างในการคิดหรือการกระทำเท่านั้น หากแต่กิจกรรมต่างๆรวมถึงกิจกรรมที่มีลักษณะได้เชื่อมกับการแบ่งปันทรัพยากรจากวิธีดูแลตนเองนั้น หากแต่ได้ทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงสิ่งสำคัญอย่างน้อยสามด้านด้วยกัน นั่นคือได้แก่ การสร้างความตระหนักในสิทธิตามธรรมชาติที่ตนมีในฐานะพลเมืองไทยที่เท่าเทียมกันที่ควรจะได้กับการแบ่งสรรทรัพยากรอย่างเสมอภาคกันด้วย โดยเฉพาะในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติด้านพลังงาน ตลอดจนกิจกรรมทางด้านเกษตรกรรมเชิงกลไกทำให้ชาวบ้านเริ่มตั้งคำถามกับวาระซึ่งในการผลิตที่ราชการที่รัฐเคยครอบงำมานาน และเริ่มที่จะทวนถามกลับไปคิดถึงวิถีการผลิตแบบเดิมที่สืบทอดมาแต่อดีต ตาม การผลิตในสวนหรือคำเดิมกิจกรรมใดๆของชาวบ้านในช่วงนี้ได้รับความสนใจและเข้าร่วมจากพันธมิตร เช่น นักวิชาการ ซึ่งได้ทำให้ชาวบ้านตระหนักผู้ศึกษาสิ่งที่ยึดมั่นคิดตนทำนั้นไม่ใช่เรื่องธรรมดาอีกหากแต่เป็นเรื่องที่มีความสำคัญผูกพันกับอนาคตของสังคมไปน้อยเพียงธรรมดาแล้วผู้ศึกษาชีวิตของชาวบ้านทั้งสามด้านนี้เป็นผลรวมของงานทั้งสามด้านที่ถักทอในช่วงนี้

การทำงานทั้งสองส่วนเครือข่ายได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกด้านหนึ่ง คือ การมีกลุ่มนักวิชาการเข้ามาร่วมงานในฐานะพันธมิตร ส่วนหนึ่งทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกลุ่มนักวิชาการคือหลังงานสังคมที่ให้ความสนใจมากขึ้นต่อสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งทางด้านสังคมก็ได้ผลักดันให้นักวิชาการจำเป็นอย่างยิ่งมาให้ความสนใจที่จะหาแหล่งนิเวศวิทยาป่าชุมชนที่มีเกิดขึ้นจากข้อมูลความเป็นจริงของท้องถิ่นเอง จนเราได้ร่วมกันปัญหาที่เกิดขึ้นในเขตเมืองโดยเฉพาะในเมืองเชียงใหม่ซึ่งก็ถูกแย่งทรัพยากรจากอุตสาหกรรมทางท่องเที่ยวและภาคบริการได้ปลูกให้นักวิชาการในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ต้องลดความมีบทบาทในการอธิบายและแก้ปัญหา จึงทำให้เกิดการค้นคว้าวิจัยอย่างจริงจัง ที่สำคัญคือกลุ่มนักวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์โดยเฉพาะสาขามานุษยวิทยาที่ได้เข้ามามีบทบาทในการผลิตความรู้เกี่ยวกับเรื่องสังคมและวัฒนธรรมชาวบ้านแล้วที่พิมพ์เผยแพร่ในสื่อต่างๆทำให้สังคมรับรู้ความเป็นไปในชนบทมากขึ้น โดยเฉพาะในแง่ที่ชนบทมีภูมิปัญญาอันพร

ศูนย์ฯ แต่กลับเป็นฝ่ายถูกกระทำในโครงสร้างทางภาคเมืองเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรมอันเป็นภาพตรงกันข้ามกับภาพเดิมของชนบทที่ชนชั้นกลางไทยมีอยู่เคยรับรู้

ด้านรัฐบาลพัฒนาเอกชนมีความเปลี่ยนแปลงมากขึ้นเช่นกัน ในระหว่างที่ทำงานในองค์กรขนาดเล็กแต่ต้องมีการรวมเครือข่ายในเวทีสาธารณะกับมีภวาระของประเทศ ทำให้ต้องเรียกร้องซึ่งกันและกัน ทั้งมีความรู้ในภาวณของหรือวิเคราะห์ถึงผลประโยชน์ไม่ได้เลย จึงทำให้นักพัฒนาเอกชนในองค์กรขนาดเล็กจำเป็นต้องหันมาสู่ “ การศึกษา ” มากขึ้น การเชื่อมต่อกับภวระตามักวิชาการในมหาวิทยาลัยจึงมีมากขึ้นและได้สถาปนาความขัดแย้งทางความคิดถึงระหว่าง “ นักทฤษฎี ” กับ “ นักปฏิบัติ ” ที่เคยเกิดขึ้นก่อนหน้านี้

การทำงานพัฒนาช่วงที่สาม ประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๒ ถึงปัจจุบัน

การทำงานพัฒนาในช่วงที่สามนี้มีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่ต่างจากก่อนหน้านี้หลายประการ ประการแรก มีการขยายการทำงานเครือข่ายที่มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องต่างๆ กว้างขวางมากขึ้น เช่น เกิดเครือข่ายในการรณรงค์เพื่อมีส่วนร่วมในการปกครองของชาวบ้านซึ่งทำในนามเครือข่ายการรณรงค์ด้าน ทบต. มีการขยายตัวของเครือข่ายเด็ก เครือข่ายผู้หญิง เครือข่ายการระดมทุน เครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมือง เป็นต้น

ประการที่สอง การเคลื่อนไหวของเครือข่ายเกือบทุกเครือข่ายมีเป้าหมายที่สูงกว่าเดิม คือ มีเป้าหมายอยู่ที่การเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขระดับนโยบายของประเทศ

ประการที่สาม กระบวนการการพัฒนาในช่วงนี้เริ่มต้นจากการสร้างฐานความรู้ที่หลากหลายและกว้างขวางมากขึ้น (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงนี้ได้จากเอกสารทั้งสิบเครือข่าย)

หากปรับเปลี่ยนการทำงานขององค์กรนักพัฒนาเอกชนมาสู่การทำงานภายใต้ความคิดเครือข่ายที่มีความหลากหลายและกันพื้นที่ทางสังคมออกไปกว้างขวางมากกว่าเดิมนี้ได้เกิดขึ้นในอุดมภูภาค หากแต่เกิดขึ้นท่ามกลางปฏิบัติการที่ทางสังคมที่ผ่านมาของนักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านในหลายด้านด้วยกัน

ด้านแรกที่ต้องเน้นกันก็คือ การขยายตัวได้กว้างขวางมากขึ้นเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวในช่วงก่อนหน้านี้ที่ได้พบมีผลต่อกว้างขวางมากกว่าเดิม การมีพันธมิตรที่มากขึ้นทำให้เริ่มสามารถแสวงหาความร่วมมือและเปิดทางให้แก่การคิดงานใหม่ๆ ได้หลากหลายขึ้น ประกอบกับศักยภาพหนึ่ง ก็คือ ช่วงเวลาการทำงานระยะที่สามนี้ถ้าจะถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านของระบบสังคมการเมือง เพราะเป็นช่วงที่เกิดเหตุการณ์สำคัญๆ ที่ประชาชนคนธรรมดาได้เข้ามามีส่วนร่วมทางสังคมการเมืองอย่างจริงจัง ที่เด่นชัด ได้แก่ การต่อต้านรัฐบาลทหารในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งนักพัฒนาเอกชนในภาคเหนือมีส่วนร่วมอย่างมากในการต่อต้านการเข้าสู่อำนาจของเผด็จการทหาร รสช. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาประเทศในการวางแผนพัฒนา

เรื่องของชีวิต อาทิเช่น ความรู้ที่ครั้งหนึ่งชาวบ้านเคยมีเคยใช้ในวิถีชีวิตประจำวันก็เลือนลหายไปโดยไม่รู้ตัว เรื่องจนทำให้การตัดสินใจในเรื่องราวต่างๆต้องเปลี่ยนจากวิถีทางพึ่งตัวเองไปสู่การพึ่งพิงจากผู้เชี่ยวชาญภายนอกทั้งสิ้น

ผลกระทบที่มีต่อชาวบ้านและคนเมืองอันเกิดจากการขยายตัวของรัฐและทุนทำให้เกิดปรากฏการณ์การเผชิญปัญหาของชาวบ้านและของคนเมืองที่มีลักษณะร่วมกันมากขึ้นทุกที เช่น ชาวบ้านที่ถูกไล่ให้อพยพออกจากภูมิลำเนาไม่ได้มีผู้ช่วยเหลืออย่างเต็มที่เช่นแต่เดิม หากแต่เป็นภาคประชาสังคมจำนวนมากที่กระจัดกระจายกันอยู่ทั่วไปในเขตภาคเหนือตอนบน ปัญหาผู้ติดเชื้อก็กลายมาเป็นปัญหาร่วมกันในเมืองและในหมู่บ้าน ปัญหาชุมชนแออัดและสิ่งแวดล้อมที่เลวร้ายลงก็เป็นเรื่องที่ถูกคนเมืองจับตามองอยู่ทุกวัน ปัญหาอันสืบมาจากการผลิตการเกษตรแบบใหม่ที่ต้องใช้ยาฆ่าหญ้า ฆ่าสัตว์เพื่ากินก็เป็นเรื่องที่ทั้งชาวบ้านและคนในเมืองได้รับผลกระทบ การลดลงของพื้นที่ป่าก็นำมาซึ่งปัญหาหาค่าผลผลิตน้ำทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง ฯลฯ

แม้ว่าการขยายตัวของรัฐและทุนจะดำเนินมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ผลกระทบได้ทยอยทยอยกดดันให้เห็นชัดเจนมากขึ้นในช่วงหลังนี้ และที่สำคัญหากปราศจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การเมืองดังข้างต้นแล้ว การวิพากษ์และเข้าใจปัญหาใดๆจะไม่ใช่แค่เรื่องและไม่กว้างขวางพอที่จะทำให้เกิดปฏิบัติการทางสังคมขึ้นมาซึ่งความพยายามในการแก้ไขปัญหามิอาจบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น

ด้วยเงื่อนไขของความตื่นตัวของภาคประชาสังคมแล้วข้างต้น และผลสืบเนื่องจากการเคลื่อนไหวทำงานในช่วงก่อนหน้านี้ที่นักพัฒนาเอกชนสามารถชี้ชวนคัดค้านและมีพันธมิตรมากขึ้นในเขตเมือง ได้ทำให้นักพัฒนาเอกชนและองค์กรเอกชนสามารถสร้างกิจกรรมที่มีความสำคัญมากในช่วงนี้หลายด้านด้วยกัน

ด้านแรก ได้แก่กิจกรรมที่มีความหลากหลายและกินพื้นที่ทางสังคมกว้างขวางขึ้น

เนื่องจากนักพัฒนาเอกชนสามารถหาพันธมิตรได้กว้างขวางมากขึ้น และเริ่มที่จะพยายามสร้างกิจกรรมที่ทำให้กลุ่มพันธมิตรและนักพัฒนาเอกชนได้เข้ามาพบปะพูดคุยกันเพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกันที่ตนเองเผชิญอยู่ ประกอบกับสถานการณ์ปัญหาบางปัญหาก็กลายเป็นเรื่องเร่งด่วน เช่น การขยายตัวของอุตสาหกรรมเหมืองแร่ การประกาศพื้นที่ ช.บ. การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติที่ทับกินชาวบ้าน ฯลฯ ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนได้พยายามขยายงานออกไปกว้างขวางครอบคลุมพื้นที่ทางสังคมมากกว่าเดิมเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และเพื่อตอบรับกับภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคม ดังที่จะเห็นได้จากเอกสารรายงานทั้งสิบฉบับว่าเครือข่ายต่างๆ ยกเว้นเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายสหกรณ์ และเครือข่ายการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นใหม่ในช่วงที่กล่าวถึงนี้

ถ้าจะแบ่งกิจกรรมด้านนี้ในช่วงเวลานี้ออกได้เป็นสามรูปแบบ คือ รูปแบบแรก ได้แก่ การรวมพันธมิตรสร้างกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความร่วมมือและเฝ้าระวังปัญหาในสังคมเป็นการร่วมกันเฝ้าระวังสังคมจะต้องเข้ามาช่วยเฝ้าระวัง

รูปแบบที่สอง ได้แก่ การสร้างกิจกรรมที่ทำให้มีพันธมิตรฐานความร่วมมือในฐานะที่เป็นนักพัฒนาหรือทั้งนักพัฒนา
ตัวท รูปแบบที่สาม ได้แก่ การสนับสนุนและผลักดันให้ชาวบ้านผู้ประสบปัญหาโดยตรงเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม

จะพบว่ากิจกรรมรูปแบบแรกที่ว่าป็นกิจกรรมการรวมพันธมิตรสร้างกิจกรรมที่ทำให้สังคมรับรู้และถือว่ามี
ปัญหาในสังคมเป็นการร่วมกันที่สังคมต้องเข้ามาช่วยเหลือได้แทรกเข้าป้อนอยู่ในงานเครือข่ายหลายเครือข่ายที่
เดี่ยว ที่เด่นชัด ได้แก่ การระดมทุนช่วยเหลือปัญหาที่เครือข่ายนั้นทำงานอยู่ แต่ก็ได้พัฒนาให้มีเครือข่ายที่คิดกิจ
กรรมด้านนี้เป็นด้านหลักหนึ่งเครือข่าย คือ เครือข่ายการระดมทุน ดังที่เห็นชัดเจนถึงความหมายของงานกิจกรรม
ด้านระดมทุนที่ระบุไว้ว่านอกจากจะสร้างกิจกรรมให้ได้มาซึ่งทุนแล้ว ยังมีความหมายในแง่ที่เป็นการขยายแนว
ร่วมหรือเครือข่ายเชื่อมต่อกันกลุ่มต่างๆในสังคมให้ทุนช่วยเหลือกันโดยใช้กิจกรรมระดมทุนเป็นสื่อ (เอกสารเครือข่ายการ
ระดมทุนหน้า ๑๒๕) เพราะในความเป็นจริงการระดมเงินทุนหรือขอเงินจากสังคมนั้นจะทำให้ได้หากไม่ทำให้ผู้
บริจาคสำนึกว่าทุกคนต้องเข้ามาช่วยแบ่งปันภาระของสังคม

กิจกรรมของเครือข่ายการระดมทุนที่ประสบความสำเร็จค่อนข้างมาก ได้แก่ การจัดตั้งกองทุนชุมชนวิ
ภา (จัดตั้งประมาณปี พ.ศ.๒๕๒๕) ที่ทำงานได้ทั้งเงินทุนจำนวนไม่น้อย สร้างสมาธิเป็นเรือนต้น และสามารถ
ร่วมงานกับพรรคคอมมิวนิสต์ที่แรงกล้ามากขึ้นในสังคมเมือง กองทุนชุมชนวิภาเป็นการประสานกันระหว่างนัก
พัฒนาเอกชน นักวิชาการ และชนชั้นกลางในเขตเมืองที่ไม่จำกัดเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่หรือภาคเหนือเท่านั้นหากแต่มี
ผู้บริจาคจากกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่นๆด้วย กองทุนชุมชนวิภาได้ประสานชนชั้นกลางจำนวนไม่น้อยให้เข้าม
ร่วมกิจกรรมที่ได้จัดขึ้น เช่น จัดสิทธิคนไร้บ้านมาดูแลคนไร้บ้าน จัดให้นักเขียนเข้ามาร่วมรู้ปัญหาบ้าน ซึ่งส่งผลให้เกิดการ
ขยายตัวของถาวรบ้านผู้ประสบภัยสิ่งของสิ่งอื่น ซึ่งได้ทำให้สามารถระดมกิจกรรมได้คนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นได้ใน
ช่วงประมาณพ.ศ.๒๕๓๒ คือ สามารถจัดโครงการบรรพชาอุปสมบท ๕๐ ล้านคนขึ้นมา (ปี พ.ศ.๒๕๓๒) ที่ถือได้ว่
เป็นโครงการกิจกรรมที่ประสานคนจำนวนมากมาเข้ามาร่วมกิจกรรมซึ่งทำให้คนเหล่านั้นรับรู้ถึงปัญหาของ
ระบบโครงสร้าง จุดเด่นของโครงการนี้จึงอยู่ที่ความหลากหลายของคนที่เข้าร่วมกิจกรรมทั้งในส่วนการจัดเตรียม
งานและตัวพิธีกรรมบรรพชาอุปสมบทด้วยนักพัฒนาเอกชน ชนชั้นกลางในเมือง นักธุรกิจ ข้าราชการ สื่อมวลชน
หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวของ ฯลฯ (เอกสารเครือข่ายการระดมทุนหน้า ๑๒๖-๑๒๗) และที่สำคัญโครงการนี้ได้
ทำให้ “ ความรู้ ” ของชาวบ้านมีสถานะในสังคมความรู้ขึ้นอีกโสดหนึ่งด้วย (สำหรับประเด็นความรู้นี้จะกล่าว
ต่อไปข้างหน้า)

นอกจากนั้นเครือข่ายการระดมทุนยังได้ร่วมกับพันธมิตรร่วมคิดร่วมสร้างกิจกรรมที่ตอบสนองแก่ด้าน
เรื่องสิ่งของสิ่งของชนชั้นกลางในเมือง เช่น โครงการบ้านของแม่ โครงการทะเลสาบเพื่อคนไม่มี ซึ่งเน้นการหมุน
เวียนกลับมาใช้ใหม่ อันเป็นหัวใจของการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของสังคมเมืองทั่วโลก และจำเป็นอย่าง
ยิ่งของขยายให้กว้างขวางมากขึ้นในสังคมไทย ซึ่งโครงการใหม่นี้นอกจากจะจัดทำขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ที่เป็น
เมืองใหญ่แล้วยังได้ขยายออกไปสู่จังหวัดอื่นๆด้วย เช่น ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น

เครือข่ายการระดมทุนยังขยายออกไปสู่การสร้างฐานของการระดมทุนในระดับจังหวัดอีกด้วย เช่น มีความพยายามที่จะมองหาคำถามของแต่ละจังหวัดว่าจะสามารถผลักดันเรื่องนี้ได้อย่างไร ซึ่งแนวความคิดอยู่เบื้องหลังการผลักดันเรื่องนี้ไม่ใช่เพียงแค่การหาเงินทุนเท่านั้นหากแต่จะสามารถสร้างพันธมิตรในระดับจังหวัดให้มากขึ้นอีกด้วย เช่น การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งนอกจากจะช่วยให้มีทุนสะสมมากขึ้นแล้ว ยังเป็นช่องทางที่ทำให้คนในเมืองมีโอกาสรู้จักและเข้าใจเพื่อนร่วมสังคมที่อยู่ในชนบทมากขึ้น และคนในเมืองเหล่านี้ก็จะกลายเป็นพันธมิตรที่หนุนช่วยการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในเมืองต่างๆต่อไปเป็นต้น

เครือข่ายการระดมทุนในความหมายของการสร้างสำนึกส่วนเกินของสังคมในการช่วยเหลือแก้ปัญหาของกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาส ปรากฏอยู่ข้างชัดเจนในการมีกิจกรรมของเครือข่ายผู้ติดเชื้อและการจัดตั้งมูลนิธิดูแลเด็กกำพร้าที่มีสถานะตามสิทธิชีวิตจากโรคเอดส์ร่วมกับกระทรวง เครือข่ายเด็กและเยาวชน

นอกจากเครือข่ายการระดมทุนที่มีแทรกอยู่ในวิถีชนทุกเครือข่ายแล้ว ด้วยการที่องค์กรพัฒนาเอกชนตระหนักถึงสถานการณ์ที่มีเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ทำให้สามารถนำเสนองานเชิงรณรงค์ปัญหาสังคมได้กว้างขวางขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์การจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ในรัฐธรรมนูญ การเติบโตของภาคประชาชน และการขยายตัวของพันธมิตร ทำให้องค์กรนักพัฒนาเอกชนสามารถที่จะคิดกิจกรรมเชิงรณรงค์เพื่อให้เกิดการร่วมกิจกรรมจากกลุ่มคนที่หลากหลายมากขึ้น ตัวอย่างที่เห็นชัดเจน ได้แก่ การขยายเนื้อหาของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมือง ซึ่งเดิมเน้นเป็นการทำงานอยู่เฉพาะกับชุมชนแออัดเท่านั้น แต่เมื่อพบว่าปัญหาชุมชนแออัดไม่สามารถจะแยกขาดกับปัญหาอื่นๆในเขตเมืองเพราะชุมชนแออัดเป็นภาระสร้างพื้นที่ที่เป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงของความเป็นเมือง นักพัฒนาเอกชนสามารถประเมินสถานการณ์ได้ว่าการเคลื่อนไหวและดำเนินกิจกรรมที่กว้างขวางมากขึ้นครอบคลุมถึงปัญหาอื่นๆในเขตเมืองสามารถเป็นไปได้และน่าจะเป็นแนวทางที่จะนำมาสู่การแก้ปัญหาของชุมชนแออัดในที่สุด

รูปแบบที่สอง ได้แก่ การสร้างกิจกรรมที่ให้นักพัฒนาเอกชนเป็นนักพัฒนาเครือข่ายกิจกรรมรูปแบบนี้เป็นการพยายามจะให้นักพัฒนาเอกชนได้มีส่วนร่วมคิดร่วมสร้างกิจกรรมด้วยกับนักพัฒนาและชาวบ้าน ที่เห็นอย่างเด่นชัดได้แก่โครงการสืบสานลำน้ำยา อันเป็นโครงการที่ได้คิดและดำเนินต่อมาจากโครงการกองทุนชุมชนลำปำและโครงการบ่อปลา ๑๑ ด้านต้น มีผลจากภาวะทรัพยากรดำเนินโครงการทั้งสองครั้งขึ้นแล้วพบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาเอกชนนักพัฒนาพื้นถิ่นจำนวนมากขาดแคลนเวลา ทำให้ให้นักพัฒนาเอกชนมองเห็นช่องทางในการทำกิจกรรมที่ต่อเนื่องเพื่อทำให้สายสัมพันธ์ระหว่างพันธมิตรไม่สายไปและเพื่อทำให้เกิดการขยายการรับรู้และร่วมแก้ปัญหาของสังคมส่วนกันให้มากขึ้น องค์กรพัฒนาเอกชนร่วมกับพันธมิตรจึงมีโครงการจัดทำบับลานลำน้ำยาเป็นเดือนแปดเดือนของทุกปี และสามารถระดมทุนส่วนนี้มาร่วมเป็นเจ้าภาพ ทั้งร่วมคิดและร่วมจัดงานกันได้อย่างกว้างขวาง โดยมีทั้งมีเดียทีวี นักวิชาการ นักพัฒนา และชาวบ้าน

เครือข่ายสตรีก็เป็นอีกเครือข่ายหนึ่งที่สนับสนุนกิจกรรมในสถาบันการศึกษาได้เข้ามาช่วยงานและทำงานอย่างใกล้ชิดจนเป็นเสมือนนักพัฒนาเอกชนเครือข่ายเชิงนักพัฒนาขึ้นด้านสตรีชนในชนบท การเข้ามาเป็นบทบาทเช่นนี้ของพันธมิตรได้ทำให้กิจกรรมของเครือข่ายสตรีภาคเหนือมีความกว้างขวางและหลากหลายขึ้น เพราะแต่ละกลุ่มที่ทำงานด้านสตรีก็มีเป้าหมายของการทำงานที่ไม่เหมือนกัน บางกลุ่มเน้นการทำงานด้านเศรษฐกิจเพื่อให้ผู้หญิงมีรายได้มากขึ้นโดยไม่ต้องไปรับจ้างงานนอกบ้าน บางกลุ่มเน้นการเสริมศักยภาพทางการเมืองของผู้หญิงรวมถึงการสร้างบทบาททางการเมืองในระดับท้องถิ่นให้ผู้หญิง บางกลุ่มเน้นด้านการให้การศึกษาแก่ผู้หญิง เป็นต้น

รูปแบบที่สาม การสนับสนุนและส่งเสริมให้ชาวบ้านผู้ประสบปัญหาเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมเอง เมื่อมีการพัฒนาเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนสาธารณะที่จะทำให้การช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาของชาวบ้านกลายมาเป็นความต้องการ (NEED) ของชาวบ้านเองในระดับหนึ่งในช่วงก่อนหน้านี ก็ได้ส่งผลทำให้การทำงานในช่วงที่ตามนี้ในหลายเครือข่ายและหลายประเด็นปัญหามีชาวบ้านมาเป็นผู้ปฏิบัติการหลักและองค์กรนักพัฒนาเอกชนปรับตัวลงไปเป็นทั้งปรึกษาและคอยหนุนการดำเนินงานที่ชาวบ้านเฝ้าระวังในการริเริ่มและช่วยเหลือหาช่องทางในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเสนอให้ชาวบ้านรับไปดำเนินการต่อไป

เครือข่ายที่มีชาวบ้านมาเป็นผู้ปฏิบัติการอย่างเด่นชัด ได้แก่ เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือ (คกน) ที่ทำนามาภายใต้เครือข่ายทรัพยากร เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือมีโครงสร้างที่มีรากฐานจากชาวบ้านอย่างแท้จริงโดยมีตัวแทนชาวบ้านจากเครือข่ายกลุ่มน้ำประกอบกันเป็นคณะกรรมการที่มีอำนาจในการตัดสินใจและการจัดทำกิจกรรมโดยตรง ส่วนนักพัฒนาเอกชนทำหน้าที่เป็นภาคหนุนการ

เครือข่ายชาวบ้านเช่นนี้สามารถขยายกิจกรรมตัวเองออกไปได้อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคลื่อนไหวไปประเด็นเรื่องที่ทำกันของชาวบ้านที่ถูกรัฐประกาศเป็นเขตอุทยาน การเคลื่อนไหวโดยตัวชาวบ้านเองเป็นผู้นำสามารถดึงดูดใจชาวบ้านที่ประสบปัญหาคล้ายกันให้เข้ามาทำร่วมกันง่ายมากขึ้น ดังที่พบว่าความขยายตัวของการเข้าร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือถึงมากถึงอย่างรวดเร็วกว่าปี พ.ศ. ๒๕๓๔ การพัฒนาเครือข่ายเริ่มจาก ๒๒ ชุมชนใน ๕ อำเภอหลัก ได้เพิ่มเป็น ๔๑ ชุมชน ใน ๑๑ อำเภอในช่วงครึ่งปี พ.ศ.๒๕๓๔ และเพิ่มเป็น ๑๐๗ ชุมชน เมื่อทำงานจนถึงสิ้นปี พ.ศ.๒๕๔๐ และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคตอันใกล้

การขยายตัวของเครือข่ายชาวบ้านที่เห็นชัดขึ้นเห็นอย่างเด่นชัดได้ว่าได้นำมาซึ่งกิจกรรมที่ครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างขวางมากขึ้น และประกอบด้วยการชาวบ้านหลากหลายกลุ่ม จากจำนวน ๑๐๗ ชุมชนที่เข้าร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือนี้มีสัดส่วนของกลุ่มคนเมืองที่ประมาณ ๔๕ ชุมชนและเป็นชนเผ่าต่างๆอีก ๑๒ ชุมชน การประสานกันของเครือข่ายชาวบ้านเช่นนี้อาจจะถือได้ว่าเป็นมิติใหม่ที่ทำให้มองเห็นถึงพลังของการรวมกลุ่มที่ไม่ใช่เพียงการเรียกร้องสิทธิตามธรรมชาติของพวกเขาเท่านั้น หากแต่การรวมกลุ่มเครือข่ายข้ามชาติพันธุ์เช่นนี้ได้สร้าง

และพื้นที่กิจกรรมทางด้านความรู้ของชาวบ้านแต่ละชุมชนขึ้นอย่างมากมายจนไม่แน่ใจว่าสามารถขยายความรู้ของตนออกไปสู่สังคมที่กว้างขวางมากขึ้นด้วย ดังนั้นกล่าวต่อไปข้างหน้า

นอกจากเครือข่ายภาคประชาสังคมที่องค์กรพัฒนาเอกชนสนับสนุนและส่งเสริมจากบ้านที่ประสบปัญหาโดยตรงให้เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมแล้ว ยังมีเครือข่ายองค์กรที่เป็นตัวกลางที่ชัดเจนอีกเครือข่ายหนึ่ง เนื่องจากสถานการณ์โรคภูมิคุ้มกันบกพร่องมีความรุนแรงและเรียกชื่อตนเองโดยที่ไม่ใช้การเอื้อปรานด้วยการประมาณโดยให้มาตรฐานคือธรรมชาติหรือพิจารณาโรคเพียงแต่ว่าเป็นแล้วหลายอย่างที่มีรัฐและหน่วยงานด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพพยายามเน้นกันในช่วงแรกๆ กิจกรรมต่างๆที่ริเริ่มและดำเนินการโดยผู้คิดริเริ่มเองสามารถทำให้เกิดการรวมกลุ่มและทำให้เกิดเขตความร่วมมือมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือกันที่เกื้อหนุนให้ผู้คิดริเริ่มสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขขึ้นและสามารถที่จะเฝ้าระวังการก้าวร้าวของโรคจนถึงขั้นที่จะชกออกไปได้นานมากยิ่งขึ้น

เครือข่ายชาวเราก็มีพัฒนาการที่คล้ายๆกันกับสองเครือข่ายข้างต้น เพราะในช่วงท้ายนี้ได้เริ่มมีการสร้างเครือข่ายชาติพันธุ์ขึ้นมาและให้ชาวบ้านตนเองเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมมากกว่าที่จะกำหนดและดำเนินกิจกรรมโดยนักพัฒนาเอกชน การสร้างเครือข่ายชนชาติพันธุ์มีแบบแผนและสร้างพลังได้อย่างดี ได้แก่ การรวมกลุ่มชาติพันธุ์ไปการถอดบทเรียนหรือกระแสร่วมกันได้อย่างกว้างขวางและถ่ายทอดความรู้ไปสู่กันและกันได้เป็นอย่างดี เครือข่ายชาติพันธุ์มีทั้งในเชิงเครือข่ายที่ดำเนินการรวมกันและสร้างกิจกรรมที่สนใจอย่างมากทั้งที่เพิ่งเริ่มรวมกันได้เพียงประมาณ ๒ ปีเท่านั้น หากแต่สามารถที่จะชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่ปัญหาเป็นอุปสรรคผ่านผ่านระดับขึ้นมาเป็นพิธีกรรมร่ายป่าได้ และสามารถชักจูงชาวบ้านมาตั้งบ้านอย่างลือลือ อำนาจของของ จิตวิเศษของใหม่ให้เลิกการผลิตพืชยาสูบที่ใช้อย่างมาลงและวิทยาศาสตร์ที่ชาวบ้านเคยชินมานานกว่าสิบปีโดยให้หันมาสู่การปลูกพืชพื้นเมืองที่ไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศดินน้ำ สืบมาชนเผ่าอาข่าสามารถที่จะจัดกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ลงถึงความเข้าใจของชนเผ่าอาข่าสู่สังคมการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้นที่เผ่าสองตอน บ้านต้น

การจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายและครอบคลุมพื้นที่ทางสังคมที่กว้างขวางขึ้นโดยที่มี พันธมิตรกลุ่มอื่นๆเข้ามามีส่วนร่วมด้วยมากขึ้น ที่สำคัญได้มีเครือข่ายกิจกรรมที่ชาวบ้านเข้ามาทำงานเป็นผู้ปฏิบัติการเช่นนี้เป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญที่อาจจะกล่าวได้ว่าจะเป็นหลักหมายหนึ่งที่จะชี้ให้เห็นความก้าวหน้าที่สำคัญขององค์กรพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาเอกชน คือ การเปลี่ยนความหมายของนักพัฒนาเอกชนมาสู่ภาคประชาชนอย่างแท้จริงมากขึ้น หมายความว่า นักพัฒนาเอกชนหรือ NGO ในอนาคตจะไม่ได้นิยามถึงกลุ่มคนที่ทำงานพัฒนาโลกเฉพาะเป็นอาชีพเช่นปัจจุบัน หากแต่เป็นวิถีชีวิตหรือชาวบ้านธรรมดาที่คิดงานและทำงานพัฒนาไปพร้อมๆกับงานประจำของเขาได้

ด้านที่สอง การทำงานพัฒนาที่เน้นการแก้ปัญหาในระดับนโยบาย

ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นว่าการพัฒนาในช่วงหลังนี้มีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญไปจากช่วงก่อนหน้านี้/ระลอกหนึ่ง คือ ความพยายามจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาในระดับนโยบายของประเทศ

ด้วยเงื่อนไขทางสังคมการเมืองที่สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนหน้านี้นี้และดำเนินต่ออย่างเข้มข้นในช่วงนี้ ได้แก่ การมีกระแสทางสังคมที่สำคัญที่วิพากษ์ความล้มเหลวของนโยบายการพัฒนาประเทศและวิพากษ์ระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจของรัฐไทยอย่างรุนแรง จนนำมาสู่การแก้ไขในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่แปด และการมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ แม้ว่ากระแสสังคมการเมืองนี้จะมีต่อการแก้ไขกรอบโครงใหญ่ไปแล้วทั้งของบ้าน แต่ในความเป็นจริง กลไกของรัฐสภาและการที่รวมศูนย์อำนาจจะไม่ค่อยเปิดช่องให้ประชาชนตรวจสอบและเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างแท้จริงยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคง และยังไม่มีปรากฏการดำเนินการให้เงินไปสานแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่แปดแต่อย่างใด

ขณะเดียวกัน ปัญหาที่มีผลกระทบต่องานด้านทุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องชาวบ้านถูกบังคับให้อพยพออกจากที่ทำกิน ขาดทุนชนบทก็เพิ่มขึ้นและถูกไล่หรือเป็นกระบวนการที่ดินมา ผู้ป่วยโรคภูมิคุ้มกันบกพร่องประสบบัญชีในสารดำรงชีวิตอยู่ เด็กและเยาวชนประสบปัญหาหลายเป็นเด็กถูกรับใช้แรงงานนอกระบบ รวมทั้งถูกบังคับให้ค้าประเวณี การทำกรรมสิทธิ์ที่ดินของชาวบ้านทำให้ชาวบ้านนั้นเป็นสินเชื่อนาคาเพื่อการค้าขายและสหกรณ์ต่างไม่มีวันปลดปล่อยได้หมด ปัญหาที่รุนแรงมากขึ้นในช่วงเวลาของการทำแผนช่วงนี้ได้ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนและชาวบ้านจำนวนมากได้พยายามขอความช่วยเหลือหรือขอให้มีการแก้ไขจากกลไกระบบราชการระดับจังหวัดมาก่อนหน้านี้ แต่ไม่เคยได้วิเคราะช่วยเหลือหรือการแก้ไขใดๆได้กระทั่งการแก้ไขปัญหาลำนี้ไม่ใช่การแก้เพียงแต่ปัญหาปศุสัตว์ปัญหาที่ขมเค็มต้องแก้ทั้งนโยบายการพัฒนาที่ก่อให้เกิดปัญหาลำๆเชื่อมโยงกันลงอย่างลงลึกจริงจัง

ความตระหนักว่าจะต้องแก้ในระดับที่สูงกว่ากลไกอำนาจรัฐในท้องถิ่นไม่ใช่เงื่อนไขแต่อย่างใดต่อการทำกิจกรรมในช่วงนี้ขององค์กรและนักพัฒนาเอกชน ความเปลี่ยนแปลงในการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนเองก็มีผลต่อการเคลื่อนไหวในระดับนโยบาย กล่าวคือ มีความพยายามจะปรับการทำงานขององค์กรขนาดเล็กให้มาพัฒนาประจำองค์กรในสาขาที่จ้องจะรู้ทันความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ ทำให้เกิดความพยายามสร้างเครือข่ายของระดับปัญหาขึ้นมา ดังที่จะเห็นในรายงานทั้งสิบเครือข่ายที่ปรากฏในเอกสารฉบับนี้ ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่รวมกันเป็นเครือข่ายประเด็นปัญหามากกว่าจะเป็นเครือข่ายที่เน้นการทำงานเฉพาะพื้นที่ ความสัมพันธ์ของเครือข่ายบนฐานของประเด็นปัญหาได้ทำให้เกิดการพูดคุยถ่ายทอดประสบการณ์ของความรู้และแนวทางการที่เคยพยายามเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหในระดับท้องถิ่น ในช่วงสั้นๆของการทำงานพัฒนาช่วงนี้ ส่วนนี้ การประชุมพูดคุยกันของนักพัฒนาเอกชนในเครือข่ายคณะกรรมการประสานงานพัฒนาชนบทภาคเหนือ ได้ข้อสรุปที่สำคัญคือเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องหาทางแก้ไขปัญหามาจากบ้านและรอบอยู่ทุกๆด้านด้วยการเข้าไปมีส่วนแก้ไขในระดับนโยบายของรัฐ

ความพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในสารบบแก้ไขปัญหารองชาวบ้านในระดับนโยบายของรัฐมีความหมายที่สำคัญ คือ ความพยายามที่จะทำให้รัฐยอมรับในสิทธิของชาวบ้านในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น และเรียกร้องให้รัฐเพิ่มทางเลือกอื่นๆ ให้แก่ชาวบ้านและสังคมไทยโดยรวม แต่เดิมสิทธิที่รัฐไทยรับรองมีเพียงสิทธิของปัจเจกชนเท่านั้นและรัฐไม่เคยเปิดทางให้แก่วางเลือกอื่นๆ แก่ชาวบ้านและสังคมไทยเลย จึงความที่นักวิจารณ์ของสิทธิของประชาชนสังคมในลักษณะต่างๆ เช่น สิทธิชุมชนเหนือทรัพยากร สิทธิการเป็นเจ้าของที่ดินของประชาชน ฯลฯ เพื่อให้ประชาชนมีทางเลือกมากขึ้น

ความพยายามเสนอพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่ล้าเป็นมาหลายครั้งเนื่องในช่วงระยะเวลาที่เกินด้วยอย่างชัดเจนถึงความพยายามที่จะให้รัฐรับรองสิทธิของชุมชนในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในดินป่าที่เป็นสมบัติของชุมชน นอกจากนี้ก็มีความพยายามอื่นๆ อีกมากมาย เช่น ความพยายามต่อขอให้กลไกอำนาจรัฐกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนดนโยบายและงบประมาณมาใช้ในกิจกรรมเกษตรทางเลือกก็เพื่อทำให้สังคมชาวบ้านที่ถึงคงทำการเกษตรอยู่คงเห็นทางเลือกที่กว้างกว่าวิถีทางกระทรวงเกษตรและสหกรณ์สนับสนุนเพียงทางเลือกเดียวคือการทำการเกษตรแผนใหม่เพื่อสร้างให้เกิดทุนผูกและอำนาจและสูงมาก ความพยายามของเครือข่ายชาวบ้านที่จะต่อรณรงค์รัฐในเรื่องสิทธิความเป็นคนไทที่จะได้รับการปฏิบัติที่เสมอภาคและได้รับการกระจายผลประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน ความพยายามเสนอพระราชบัญญัติชุมชนแออัดเพื่อการแก้ปัญหาชุมชนแออัดให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นธรรมไม่ใช่การถูกไล่หรือถูกลดเวลาในนามของกระบวนการมีส่วนร่วมบุคคล เป็นต้น

มีข้อน่าสังเกตว่าในการเรียกร้องในระดับนโยบายนี้เกษตรกรและชาวบ้านในหลายกรณีเป็นการเรียกร้องที่ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์เฉพาะหน้าของเครือข่ายเท่านั้น หากแต่เป็นการเรียกร้องเพื่อผลประโยชน์ของสังคมโดยรวมด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการทำงานที่ก้าวพ้นผลประโยชน์เฉพาะของกลุ่มตน แต่เป็นผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าเปรียบเทียบกับความหมายของคำว่า "ประชาสังคม" หรือ CIVIL SOCIETY ซึ่งมีความหมายชัดเจนว่าหมายถึงสังคมเมืองเพราะคนในสังคมเมืองเท่านั้นที่จะสามารถมีจินตนาการที่ก้าวพ้นผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มของตนเองได้ ประชาสังคมของสังคมไทยเกิดขึ้นในกลุ่มชาวบ้านชนบทมากกว่าที่จะเกิดขึ้นในกลุ่มคนในสังคมเมือง

แม้ว่าในปัจจุบันนี้ การเรียกร้องในระดับนโยบายขององค์กรพัฒนาเอกชนและชาวบ้านอาจจะยังไม่ได้กำหนดรับและปฏิบัติตามจากรัฐ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นบ่งชี้ความหมายที่สำคัญของความเป็นสังคมเมืองของการเมืองภาคประชาชน

ด้านที่สาม การทำงานพัฒนาที่เน้นการสร้างฐานความรู้

เครือข่ายผู้คิดเห็นก็ได้เสนอประสบการณ์ที่พร้อมกันให้ความรู้ดั้งเดิมในการดูแลรักษาสุขภาพทางกายภาพ
เป็นฐานในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่มผู้คิดเห็น มีการเคลื่อนไหวเบื้องต้นในการดูแลตัวเองด้านอาหารการ
กินอย่างมีนัยยะ และยังสามารถให้แนวคิดในการรักษากันไว้กับเครือข่ายด้วยความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้านได้เป็นอย่างดี
ที่

นอกจากการรื้อฟื้นความรู้ที่เป็นอุปสรรคดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏว่ามีการรื้อฟื้นจริยธรรมการช่วยเหลือกัน
ให้เข้มแข็งมากขึ้นด้วย เช่น การรื้อฟื้นพิธีบวงสรวงชาวบ้านมีที่เรียกกันว่าพิธีเซ่งเซ่งที่เน้นการแบ่งปันและการ
ช่วยเหลือกันภายในชุมชน การทำพิธีบวงสรวงในทุกพื้นที่ล้วนแล้วแต่เน้นจริยธรรมการช่วยเหลือกันเป็นหลักทั้งสิ้น

การรื้อฟื้นความรู้ชาวบ้านไม่เว้นเพียงจำกัดขอบเขตการสื่อสารกันเฉพาะในเขตชุมชนเท่านั้น กิจกรรมการ
นำ กิจกรรมการศึกษาป่าต้นน้ำ รวมไปถึงการรื้อฟื้นภูมิปัญญาปากกาบ่อถ้ำลำนี้อีกมีการสื่อสารจากบ้านไปสู่
เมืองใหญ่หรือสู่สังคมในหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบความในหนังสือพิมพ์หรือรายการสารคดีทางโทรทัศน์
แม้ว่ากิจกรรมสื่อสารสู่สังคมก็อาจจะยังไม่มีความชัดเจนว่ามีความหลากหลายมากน้อยเพียงใด แต่หากพิจารณาความ
เปลี่ยนแปลงของ “ คำ ” ที่บรรณานุกรมของทัศนวิสัยที่คนในเมืองมีต่อธรรมชาติจะพบว่ามีความเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ
เกิดขึ้น เช่น คำว่า ไร้เดียงสา ซึ่งเดิมคำที่มีความหมายในด้านลบก็เริ่มถูกทดแทนด้วยคำว่า ไร้ขนุนเวียน หรือคำ
ว่าชาวเขาที่ถูกเรียกโดยราชการก็เริ่มถูกเปลี่ยนมาสู่คำว่า ชนเผ่า หรือ กลุ่มชาติพันธุ์ แทนในบัดนี้

การรื้อฟื้นความรู้ชาวบ้านนี้จึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญสำหรับการรื้อฟื้นให้เกิดทางเลือกที่มากขึ้น
กว่าเดิมในสังคมไทยที่เดิมนั้นรัฐเท่านั้นเป็นผู้ตรวจสอบทางเลือกทั้งหมดซึ่งขาดความรู้ในทุกๆด้าน อาจกล่าวได้ว่า
การทำงานด้วยการสร้างฐานความรู้ไม่ใช่เพียงแค่มองแต่การสร้างความเลือกและสถาบันทางสังคมที่ดีขึ้นของชาว
บ้านเท่านั้น น่าจะนำมาซึ่งการเปิดทางเลือกใหม่ในชีวิตคนในสังคมไทยโดยส่วนรวมได้กว้างขวางขึ้นในอนาคตด้วย

นอกจากนี้ การทำงานพัฒนาด้วยการสร้างฐานความรู้ของชาวบ้านยังส่งผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งนอก
เหนือไปจากการสื่อสารกับสังคมและต่อยอดกับรัฐเพื่อทำให้เกิดการแสวงหาทางเลือก คือ การเสริมอำนาจ
EMPOWER ให้แก่ชาวบ้าน ก่อนหน้านี้นี้ตั้งแต่ตัวภาษาทางวัฒนธรรมอันมีอำนาจในการจัดการศึกษา ความรู้ของชาวบ้าน
ไม่เพียงแต่อยู่บนทฤษฎีความรู้ที่เป็นทางการที่รัฐรับรอง แต่ยังถูกเหยียดหยามว่าไม่ใช่ความรู้ที่ถูกต้อง ชาวบ้านจึง
อยู่ในฐานะ “ คนไร้ ” ในสายตาของรัฐและสังคมมาโดยตลอด ยิ่งเมื่อชาวบ้านหันมาผลิตเชิงพาณิชย์หรือขายแนว
งาน ความรู้เดิมของชาวบ้านก็ยังอยู่ในฐานะไร้ประโยชน์ยิ่งขึ้นไปอีก การเสริมอำนาจให้แก่วิชาชาวบ้านด้วยการสร้าง
ฐานความรู้จึงถือได้ว่าเขามีสิทธิเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งของชาวบ้านที่ทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน
ในช่วงหลังนี้

การทำงานด้านการสร้างฐานความรู้ที่มีผลในแง่การเติบโตด้านงานช่างไม้ของชาวบ้านนี้ แบ่งออกได้เป็นสองด้าน ด้านแรก คือ การวิจัยพื้นฐานด้าน ด้านที่สอง คือ การทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ความรู้นี้ในลักษณะที่ชาวบ้านควบคุมได้

การวิจัยพื้นฐานด้านนี้เกิดขึ้นเนื่องจากความสนใจของคนภายนอกชุมชนที่มีต่อความรู้เดิมๆของชาวบ้านที่เริ่มถูกละเลยไปบ้างแล้วได้ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากแสดงความรู้สึกอย่างชัดเจนว่าพวกเขามีใจในความรู้เดิม และมีความต้องการทางอ้อมที่จะวิจัยพื้นฐานนี้ให้กลับมามีน้ำหนักที่มากขึ้นอีก ชาวบ้านในที่นี้บ้านปากถั่ว ตำบลจอมทองซึ่งชนให้ปฏิกิริยาการจากในเมื่อชนส่วนชุมชนโพธิ์ ซึ่งส่วนหนึ่งพวกเขาได้พยายามแสวงหามาจากที่อื่นตามัวที่อยู่บ้านอื่นเพราะที่หมู่บ้านของเขาถูกทิ้งร้างไปแล้ว ชาวบ้านในครัวเรือนเกษตรทางเดียวที่บ้านแม่ฟ้า พวกเขาก่อนเคยเดินขึ้นไปยังเขตป่าชุมชนของพวกเขาพร้อมกับคำสัญญาว่าจะได้มีที่ดินทำกินไม่ไกลจากบ้านแต่แล้วแต่ดินมีสรรพคุณทางสมุนไพรอย่างโชยานภาคภูมิใจ ผู้นำกลุ่มสตรีที่เข้าไปปรึกษาหารือในองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลปางหมู จึงพัฒนามี้องค์กรของชาวบ้านให้ปฏิกิริยาการพึ่งพิงกระบวนการทำน้ำกินได้ด้วยความรู้และเทคนิคในไร่ที่ของชาวบ้านที่ใช้มาหลาย ผู้คิดเรื่องภูมิคุ้มกันกับภาพของแล้วให้ที่ประชุมพิจารณาให้ความรู้ทางด้านอาหารและสุขภาพที่งานดูแลรักษาตัวเองอย่างไรจึงทำให้โรคภัยเบียดเบียนเราได้มีบทเรียนอย่างคนที่เชื่อมั่นในตัวองการที่พวกเขาค้นพบหลายทางซึ่งภาพที่ทำได้โดยปฏิกิริยาการจากมหาวิทยาลัยและการจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ก็ยังต้องพึ่งพาความรู้ของชาวบ้านในภาวการณ์ขาดทรัพยากรสิ่งรอบตัวชาวบ้านนั่นเอง

นอกจากความภาคภูมิใจของชาวบ้านที่มีคนภายนอกมาสนใจความรู้ของตัวเองแล้ว กระบวนการทำงานที่ต้องวิจัยพื้นฐานนี้เองเช่นนี้เองจะทำให้ต้องค้นคิดหาวิธีการจัดการเพื่อหาข้อบกพร่องต่างๆ ในชีวิตประจำวันโดยพึ่งพาภูมิปัญญาเดิมที่สั่งสมกันมาอย่างแน่นนอน

ด้านการเรียนรู้ความรู้นี้ที่ชาวบ้านสามารถควบคุมได้ ส่วนหนึ่งเกิดจากที่การทำงานวิจัยเบื้องต้นโดยภาพ ตัวหนึ่งที่ชัดเจน คือ การวิจัยเบื้องต้นโดยภายในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าของชาวบ้านผลักดันให้ชาวบ้านจะต้องเรียนรู้การทำแผนที่เพื่อใช้เป็นหลักฐานที่แสดงว่าพวกเขามีการจำแนกแยกแยะลักษณะของการใช้ที่ดินอย่างไร ซึ่งทำให้การใช้ที่ดินเป็นไปอย่างยั่งยืน ไม่ใช้การทำไร่เลื่อนลอยแบบดั่งเดิมอย่างที่เคยทำไปเชื่อกันว่าเป็นวิธีการของคนภูเขาทั่วไป การเรียนรู้การทำแผนที่และการทำความเข้าใจแผนที่ที่ใช้ในการต่อจ้องรัฐก็มีผลขึ้นต้นแล้วในการที่ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าการตนเองมีความรู้สมัยใหม่ แต่ที่สำคัญกว่านั้นก็คือแผนที่ที่ชาวบ้านได้ทำขึ้นนั้นได้กลายมาเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรมที่มีความหมายความสำคัญอย่างยิ่งในการยืนยันอัตลักษณ์ของชาวบ้าน เพราะชาวบ้านเริ่มได้พื้นที่ทางวัฒนธรรมลงไปในแผนที่ เช่น เขตป่าชุมชนกลางของการทำงานพิธีกรรมที่ห้ามเข้าไปตัดไม้หรือทำอะไรที่กระทบกระเทือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในที่นั้น และใช้แผนที่ในความหมายของการแสดงความรักที่ผูกพันกับพื้นที่เดิมที่อยู่ของคนมากขึ้น

การเรียนรู้การจัดการจัดการการนำเสนอสิทธิเรียกร้องและช่องทางในการต่อรองกับรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การจัดเตรียมงาน การเดินขบวน หรือการแสวงหาพันธมิตรเพื่อทำให้เสียงเรียกร้องของชาวบ้านประสบความสำเร็จ เช่น การสร้างช่องทางผ่านองค์การนิเทศมวลชน ก็ล้วนแล้วแต่เป็นเทคโนโลยีทางอำนาจแบบใหม่ให้ชาวบ้าน ได้เรียนรู้มากและลึกซึ้งขึ้น ด้านเครือข่ายประชาคมระหว่างเสียดังกล่าวการรณรงค์รื้อถอนอาคารผิดกฎหมายและอาคารพละการของตนเองโดยพยายามที่จะควบคุมทั้งระบบการผลิตและการตลาดให้อยู่ภายใต้ความสามารถในการจัดการของชาวบ้านเอง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้านอิมมูญเป็นศูนย์กลาง เพื่อ การจัดตั้งคณะกรรมการมาตรฐานสินค้า ตลอดจนหาทางสร้างการแปรูปผลิตภัณฑ์ผลการเกษตรให้เป็นสินค้าเป็นสินค้าสำเร็จรูปจำหน่ายในพื้นที่ที่กว้างขวางขึ้นและจำหน่ายได้ยาวนานมากขึ้นโดยที่สินค้าไม่มาเสียภาษีซึ่งก็เป็นการหันกลับมาจัดการต่อรองกับตลาดได้สูงขึ้น

ความรู้ที่ชาวบ้านได้พัฒนาขึ้นจากภูมิปัญญาเดิมและความรู้ใหม่ที่ชาวบ้านควบคุมได้มีผลอย่างมากในการสร้างพลังของชาวบ้าน เพราะเป็นการสร้างความรู้สึกทศนที่ร่วมกันของชาวบ้านทำไม่ไม่จำเป็นต้องสนอยู่ใต้หูลความผู้ที่ทุนเพื่อรัฐเป็นฝ่ายผูกขาดและครอบงำสังคมอยู่ ดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา

ท้ายบท

ที่กล่าวมาทั้งหมด คือ ภาพรวมพัฒนาการการทำงานและองค์กรองค์กรพัฒนาเอกชนภาคสังคมที่ได้ทำงานมาร่วมสมัยนี้ พัฒนาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนเกิดขึ้นในหลายมิติทั้งด้านวิถีคิด การจัดการดำเนินงาน เนื้อหาของงาน กลุ่มที่เข้าร่วมในกระบวนการที่มีความเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ข้าราชการส่วนกลางในมือ นักวิชาการในสถาบันการศึกษา

ถ้าจะกล่าวได้ว่าจากการทำงานของนักพัฒนาเอกชนที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องมานั้นได้ทำให้การพูดคุยกับในเรื่องปัญหาของชาวบ้านและการแสวงหาทางแก้ไขไม่จะเป็นการเรียกร้องให้รัฐเข้ามาแก้ไขหรือเรียกร้องให้สังคมมาร่วมรับผิดชอบ กลายเป็นเรื่องปรกติธรรมดามากขึ้นในสังคมไทย และผลเช่นนี้เองจะเป็นรากฐานที่ตัวบทที่จะนำสังคมไทยไปสู่สังคมที่จัดการความขัดแย้งในเรื่องต่างๆ ได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

ขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความล่าช้าของเงินนโยบายของรัฐอันนำมาซึ่งการแบ่งชิงทรัพยากรแก่ทุนแรง หรือ ปัญหาการสั่งคนแคระธุรกิจอื่นๆ ได้ต่างมีประสิทธิภพมากขึ้น ดังที่เห็นได้จากความสามารถหาทางให้เกิดการเจรจาในกรณีที่มีความขัดแย้งเรื่องโครงการส่งท่อก๊าซจากแหล่งขุดเจาะของประเทศไทย การประชุมรับฟังข้อมูล และข้อคิดเห็นจากทุกฝ่ายซึ่งเป็นการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธีที่จะเป็นแนวทางที่ดีต่อการบริหารจัดการความขัดแย้งหรือ ความแตกต่างทางความคิดที่จะเกิดขึ้นอีกมากมายในอนาคต

อนึ่ง อีกถ้อยคำเป็นรากฐานเดิมมิได้หมายความว่าความสามารถสร้างเวทีที่เอื้อกระตือรือร้นในการเจรจากันได้ในวันนี้ หันที่เพราะดังที่รู้กันว่ามิตถะกรรมกรรมที่สั่งขึ้นมาเพื่อเปิดเวทีให้แก่การเจรจาและรวบรวมข้อมูลเรื่องท่อก๊าซจะ ทำงานกันได้ดีสักเพียงใดก็ตาม นายกรัฐมนตรีนายชวน หลีกภัย ก็ยังคงมีความเห็นเช่นเดิมเหมือนเมื่อก่อนการมี เวทีคือมองเห็นความสำคัญเฉพาะด้านพลังงานและแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าตนเองนั้นปราศจากจิตนาการเรื่องความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาที่มีความสำคัญแก่มนุษยชาติโดยรวมไม่ใช่แค่ชาติไทย เท่านั้น ดังนั้นการวางรากฐานก็คือการวางรากฐาน จึงยังต้องการการทำอย่างต่อเนื่องในส่วนของการรณรงค์ พัฒนาเอกชนและภาคสังคมโดยรวมเพื่อให้เกิดขึ้นมีหลากหลายและมากพอที่จะผลักดันการตัดสินใจของ ภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการทำงานขององค์กรนักพัฒนาเอกชนภาคพื้นดินเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นท่ามกลางสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนไปอย่างรวดเร็ว เพื่อที่จะทำให้เกิดเป็นภาพของการแก้ปัญหาจากบ้านที่ที่เป็น ปัญหาส่วนและปัญหาที่ต้องอาศัยการแก้ไขที่ระดับนโยบาย การปรับเปลี่ยนในแต่ละช่วงเวลาก็เกิดขึ้นได้เพราะ จุดเด่นที่สำคัญขององค์กรนักพัฒนาเอกชนคือความยืดหยุ่นและไวต่อการเปลี่ยนแปลง องค์กรพัฒนาเอกชนสามารถที่จะยุติหรือปรับเปลี่ยนการทำงานในโครงการใดโครงการหนึ่งได้ทันทีที่รู้ว่าไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ หรือหาก ดำเนินต่อไปจะไม่ประสบปัญหาที่ใหญ่โตมากขึ้น ส่วนโครงการใดที่ทำแล้วประสบผลสำเร็จก็จะสามารถถือถ่วงกันได้ ง่ายและสามารถที่จะขยายผลออกไปสู่นื่องานในโครงการอื่นๆ โดยผ่านทั้งการประสานงานที่เป็นทางการและไม่ เป็นทางการอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากความยืดหยุ่นและไวต่อการดำเนินการขององค์กรเอกชนภาคเล็กที่เกิดขึ้น ในช่วงที่สอง เพื่อแก้ไขความแตกต่างกับตัวเดียวขององค์กรพัฒนาขนาดใหญ่ในช่วงแรก ทำให้เกิดการ ปรับตัวและขยายตัวของการทำงานและการแสวงหาพันธมิตรจนเป็นฐานที่เข้มแข็งให้การทำงานในช่วงที่สาม สามารถก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว

จุดเด่นอีกประการหนึ่งของการทำงานขององค์กรและนักพัฒนาเอกชน คือ กระบวนการทำงานในหลาย ด้านหลายโครงการเป็นการทำงานที่เอื้อทำให้เกิดการเขียนหรืออย่างสำคัญขึ้นมาทั้งในส่วนทางนักพัฒนาเอกชนและ ชาวบ้าน การทำงานในหลายเครือข่ายจะมีชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการและนักพัฒนาเอกชนเป็นทีมวิชาการหรือกอง เลื่อนวิชาการ การตัดสินใจเป็นของชาวบ้านและเป็นการตัดสินใจของชาวบ้านแต่ได้รับข้อมูลจากนักพัฒนา เอกชนซึ่งก็เป็นการเขียนร่วมกันอย่างสำคัญที่ทำให้กระบวนการประชาชนเข้มแข็งขึ้นอย่างมาก

นอกจากนี้ การทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงหลังนี้ยังสามารถสร้างสายสัมพันธ์กับหน่วยงาน
 (บางหน่วยงานได้ตั้งขึ้นใหม่) ที่นับถือคือ การร่วมมือกันจัดทำโครงการรณรงค์ 60 ล้านคน กิจกรรมการ
 ร่วมมือระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชน ชาวไทย และรัฐนี้มิได้เป็นการทำงานเพื่อผลประโยชน์เฉพาะการจัดพิธี
 บวชป่าได้สำเร็จเท่านั้น หากแต่ได้สร้างการมีส่วนร่วมกันไม่น้อยทีเดียว รวมไปถึงผลกระทบทางด้านจิต
 สำนึกป่าสูงไม่เพียงในส่วนราชการบางกลุ่มที่กล้าแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่ถูกต้องมากขึ้น

นอกจากนี้กระบวนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือได้ทำให้เกิดการเข้าร่วมของ
 ประชาชนหลากหลายมากขึ้น จึงเป็นกระบวนการที่ทุกฝ่ายได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันลึกซึ้งขึ้น และได้เรียนรู้ถึงพัน
 ธุกิจทางสังคมที่ต้องร่วมกับภาคีอื่นจนกว่าคนทุกกลุ่มจะหลุดพ้นจากการกดขี่เอานับถือและบรรพบุรุษภาพชีวิตที่
 ดีขึ้นเป็นการเรียนรู้ที่มีค่าถึง

บทที่ ๓ วิเคราะห์การทำงานเครือข่าย

อีกส่วนในบทที่ ๒ เป็นผลการการทำงานของกลุ่มพัฒนาเอกชนภาคเหนือที่มีกระบวนการดำเนินงานจากองค์กรขนาดเล็กมาจนถึงการปรับตัวมาสู่การทำงานเป็นเครือข่ายมากขึ้น ส่วนที่จะกล่าวต่อไปนี้จะเป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์การทำงานเครือข่ายในสถานการณ์ปัจจุบันและพิจารณาแนวโน้มการทำงานที่จะเหมาะสมกับสภาพเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในอนาคต

จำเป็นชี้แจงในที่นี้ก่อนว่าภาควิเคราะห์การทำงานเครือข่ายในที่นี้รวมไปจนถึงการพิจารณาแนวโน้มการทำงานเครือข่ายต่างๆในบทนี้เป็นการทำงานบนฐานของเอกสารข้อมูลลายลักษณ์ และการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องพัฒนาเอกชนจำนวนไม่มากนัก ยังไม่ได้เป็นการศึกษาวิจัยภาคสนามแบบเข้มข้นที่ครอบคลุมพื้นที่หรือต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆอย่างจริงจัง ดังนั้นจึงเป็นเพียงการพิจารณาภาพกว้างๆเท่านั้น ซึ่งมีโอกาสผิดพลาดได้ไม่ยากทีเดียว การที่จะเข้าใจลักษณะการทำงานตลอดจนเรื่องจำกัดในการปรับตัวของนักพัฒนาเอกชนอย่างละเอียดลึกซึ้งจำเป็นต้องใช้วิธีการวิจัยภาคสนามแบบเข้มข้น ซึ่งควรมิได้ดำเนินการวิจัยอย่างจริงจังในอนาคตอันใกล้

ดังกล่าวแล้วในบทก่อนหน้านี้ จะการทำงานพัฒนาเชิงเครือข่ายเป็นการสร้างระบบการประสานงานระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กเพื่อที่จะแก้ปัญหาที่องค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กจัดการไม่ได้ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในช่วงหลังไม่ว่า ซึ่งด้านหนึ่งก็มีการแก้ไขจุดอ่อนของการทำงานพัฒนาในช่วงที่ผ่านมา แต่ขณะเดียวกัน อีกด้านหนึ่งก็อาจจะนำมาซึ่งปัญหาหรืออุปสรรคใหม่ๆที่อาจจะต้องการการประเมินและการค้นหาทางแก้ไขให้ชัดเจน

ปัญหาของการทำงานเครือข่ายที่น่าจะมีผลกระทบต่ออันกันแล้วในขณะนี้ ปัญหาแรก คือ จากการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายที่มักจะรวมตัวกันเป็นเครือข่ายจากประเด็นปัญหาคงปรากฏในเอกสารของทั้งสิบเครือข่าย การสร้างกิจกรรมก็จะมักมีปัญหาเนื่องจากระยะไกลของหลายภาคส่วน แนวโน้มนี้อาจจะทำให้ผู้ชมชาวบ้านที่เข้ามาร่วมงานกับเครือข่ายการพัฒนาแล้วจะขาดความสนใจและขาดความต่อเนื่องไปมากในบางด้าน แต่ขณะเดียวกันก็อาจจะไม่ได้รับการพัฒนาวิธีคิดและการแก้ปัญหาอย่างระบบค่านิยมหรืออย่างเป็นองค์รวม ทั้งๆที่ปัญหาคงจะปัญหาที่ชาวบ้านเผชิญอยู่ไม่ต่างกันแล้วแต่ต้องการวิธีคิดแบบระบบค่านิยม ไม่ว่าจะมีปัญหาคงดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจหรือการดำรงชีวิตประจำวัน

อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่าทุกเครือข่ายจะมีแนวโน้มเป็นเครือข่ายประเด็นปัญหาเฉพาะและขาดการส่งเสริมให้ชาวบ้านคิดแบบองค์รวม เพราะกิจกรรมทางเครือข่ายแม้ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะด้านแต่ก็มีผลสิ่งหนึ่งทำให้ชาวบ้านเองกลับสามารถคิดถึงชีวิตของตนเองเป็นองค์รวม เช่น กรณีการทำแผนที่เพื่อยืนยันหลักการค้นพบป่าอยู่ร่วมกันได้และยืนยันสิทธิตามธรรมชาติของเครือข่ายทรัพยากร เป็นต้น แต่ทว่าในอีกหลายเครือข่ายกลับไม่สามารถสร้างกิจกรรมที่ก้าวข้ามปัญหาเฉพาะไปได้ เช่น เครือข่ายสตรี ที่มักจะแยกผู้หญิงออกจากบริบทสังคมไทยและสร้างกิจกรรมเพื่อ “ผู้หญิง” เพียงอย่างเดียวไม่ได้คำนึงถึงชีวิตจริงผู้หญิงมีความสัมพันธ์กับคนอื่นๆและกับสถานการณ์ทางสังคมทางเพศด้วยซ้ำ ดังนั้นการแก้ปัญหาของผู้หญิงจึงไม่ใช่เรื่องง่าย หากแต่ต้องวางผู้หญิงให้อยู่ในบริบทที่ถูกตั้งคำถาม หรือ กิจกรรมเด็กและเยาวชน ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาปัญหาและปัจจัยที่หลากหลายที่มีผลกระทบต่อด็กและเยาวชนนอกจากนี้จากการเรียกร้องให้ผู้ใหญ่และครอบครัวเข้ามา มีบทบาทในการแก้ไขปัญหายุวชนจำนวนมากขึ้นเท่านั้น

การสร้างเครือข่ายประเด็นปัญหา ด้านหนึ่งก็จะอาจจะกลายมาเป็นเงื่อนไขเป็นเครือข่ายกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมภายใต้ประเด็นปัญหาแทนที่จะเปิดกว้างให้พิจารณาปัญหาแบบเชื่อมโยง ดังนั้นหากยังไม่สามารถดำเนินการแก้ไขในเชิงรูปแบบได้ (จะกล่าวในหัวข้อต่อไป) ก็เป็นความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจกันให้ชัดเจนและสร้างความตระหนักร่วมกันถึงการพัฒนาเอกชนและชาวบ้านว่าการทำงานภายใต้ประเด็นปัญหานี้ต้องการการคิดที่รอบด้านไปด้วยเช่นกัน มิเช่นนั้นแล้วการคิดแบบแยกส่วนปัญหานี้ก็จะทำให้การทำงานพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนนั้นจะกลายเป็นคล้ายกับการทำงานแบบส่วนเดียวของระบบราชการที่แยกแยะเนื้องานเป็นกระทรวงๆไม่ได้ มองเห็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันน้อย ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็จะเป็นเรื่องที่ทำลายศักยภาพที่แท้จริงขององค์กรและนักพัฒนาเอกชน

การสร้างเครือข่ายประเด็นปัญหายังนำมาซึ่งปัญหาในการประสานงานร่วมกันขององค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆทั้งหมด กล่าวคือ ในระยะแรกและระยะที่ต่อเนื่องนั้นการประสานงานซึ่งยังหมายความว่ามีการสื่อสารกันทั้งด้านประสบการณ์ ตลอดจนช่วยเหลือกันมองหาแนวทางใหม่ในการทำงานโดยอาศัยการพบปะกันอย่างไม่เป็นทางการทั้งที่บ้านหรือที่ออฟฟิศจนรวมนักพัฒนาภาคเหนือ มีผลทำให้การเติบโตขององค์กรพัฒนาเอกชนเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพแม้ว่ากิจกรรมเบื้องต้นของแต่ละคนก็อาจจะไม่เหมือนกันก็ตาม แต่ในระยะหลังนี้เมื่อเกิดการแยกออกเป็นเครือข่ายประเด็นปัญหาเฉพาะขึ้นมาแล้วองค์กรและนักพัฒนาเอกชนมีจำนวนมากขึ้น พบว่าการพบปะพูดคุยกันในเรื่องต่างๆข้ามประเด็นปัญหามีน้อยและการพบปะกันอย่างไม่เป็นทางการนั้นก็ลดน้อยลง ปัญหาแนวทางขององค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่คืออยู่แล้วแต่ขาดทางออกทางปฏิบัติอยู่ แต่แนวทางในการแก้ไขในด้านของการประสานงานในรูปเครือข่ายขณะกระบวนการประสานงานขององค์กรพัฒนาเอกชนนั้นจะเป็นความพยายามที่จะสร้างรูปแบบการประสานงานที่เป็นทางการเสียมากกว่าและถึงแม้ว่าไม่ประสบความสำเร็จสักเท่าไร ก็ยังคงมีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบการประสานงานที่เป็นทางการอยู่เป็นปัจจุบัน

ไม่ว่าการรับตัวในด้านการประสานงานภายในองค์กรพัฒนาเอกชนแบบเป็นทางการจะสำเร็จหรือไม่ ในที่นี้ขอถกเถียงไปแต่เป็นด้านการประสานขององค์กรพัฒนาเอกชนว่าลักษณะการประสานงานที่ทำให้การพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนประสบความสำเร็จในการทำงานและก้าวหน้ามาจนถึงทุกวันนี้เป็นการประสานงานกันอย่างไม่เป็นทางการมากกว่า ดังนั้นหากจากจะพยายามปรับเปลี่ยนการประสานงานแบบเป็นทางการไปเรื่อยๆ แล้ว น่าจะลองพิจารณาหาแนวทางศึกษาและจัดรูปแบบการประสานอย่างไม่เป็นทางการหรือกึ่งทางการควบคู่กันไปด้วย

รูปแบบการประสานงานอย่างเป็นสังฆการีหรือองค์กรนักพัฒนาเอกชนน่าจะส่งผลนำไปคิดได้แก่ การรวมกลุ่มเครือข่ายด้านระดับปัญหาที่เกิดออกหรือสามระดับปัญหา ไม่มีขนาดของลุ่มไม่ใหญ่ขนาดนักเพื่อทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดเห็นจากตัวมุมมองของแต่ละส่วนคิดงานที่ประสานและเกื้อหนุนทำให้อีกวิธีคิดที่เป็นองค์รวมหรือทรงตัวมากขึ้น เช่น รูปแบบของการรวมกลุ่มพื้นที่จังหวัดหรือการรวมเป็น NORTHNET (กล่าวไว้แล้วข้างต้น) แต่รูปแบบเช่นนี้มีจุดอ่อนอยู่ไม่น้อย อย่างที่นิตยสาร *เอชวีวี* ได้ถูกนักวิจัยในประเด็นนี้ให้ท่านองว่าในการมองเห็นองค์กรพัฒนาเอกชนในฐานะที่เป็นองค์กรหรือเครือข่ายขนาดเล็กตลอดไป ซึ่งอาจเป็นไปได้ และท่านได้เสนอทางออกในเรื่องนี้ไว้ ว่า อาจจะต้องคิดถึงเรื่องการสื่อสารกันในรูปแบบที่ง่ายที่เอาคนหลายมากขึ้น เช่น จอณาบขาว สื่อวิทยุ (ต้องต่อสู้กับรัฐได้เปิดเสรีคลื่นวิทยุก่อน) เป็นต้น เพื่อที่จะแก้ไขปัญหานี้ในปัจจุบันนี้ และรองรับการขยายตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนที่อาจจะขยายออกเป็นองค์กรขนาดใหญ่ขึ้นในอนาคต

ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือ การทำงานพัฒนาเป็นเครือข่ายในช่วงหลังที่เน้นการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาในระดับนโยบาย ด้านหนึ่ง ก็มีผลทำให้เกิดภาพของการเคลื่อนไหวที่ใหญ่มากแต่ผลของแนวโน้มนั้นดูเหมือนกับว่าจะสามารถแก้ไขในระดับโครงสร้างได้ แต่ในความเป็นจริงนั้นการเคลื่อนไหวระดับนโยบายกรณีงานพัฒนาเอกชนในภาคเหนือ มีจุดอ่อนอย่างน้อยสองอย่างด้วยกัน กล่าวแรกได้แก่ การเคลื่อนไหวแก้ไขในระดับนโยบายจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความตระหนักถึงเรื่องสิทธิมนุษยชน นอกไปจากฐานความพร้อมของชาวบ้านที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหในระดับนโยบายแล้ว แม้ว่าจะมีความเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายเกิดขึ้น ก็ยากที่จะได้รับการปฏิบัติตามจริงจากทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังปรากฏในกรณีการเรียกร้องให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดทำโครงการเกษตรกรรมทางเลือก ๒๑ ด้านไว้ในการชุมนุมร่วมกับสมาชิกสภาคนจนของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ แต่ไม่พบว่านักเลือของชาวบ้านที่อยู่ในเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกเข้าไปร่วมชุมนุมด้วย มีแต่นักพัฒนาเอกชน จึงทำให้การลงมือปฏิบัติเพื่อขยายออกเป็นโครงการน่าจะไม่เกิดขึ้นจริง ในขณะที่เครือข่ายที่มีพลังชาวบ้านชุมนุมหลังยังดำเนินการเดินทางเข้าไปกดดันรัฐในการแก้ไขปัญหาระดับนโยบายอย่างต่อเนือง และเมื่อมีการแก้ไขในระดับนโยบายแล้ว ก็คงจะมีผลเชิงปฏิบัติมากกว่า

พร้อมกันนั้นเอง ในบางเครือข่าย เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมืองที่เดิมเป็นงานพัฒนาชุมชนแออัด ปรากฏว่าการทำงานเครือข่ายในระดับนโยบายกลับไม่ผลทำให้เกิดการชี้ขาดกันระหว่างนักพัฒนาเอกชน และผู้นำชาวบ้าน กับชาวบ้านพื้นฐานทั่วไปในชุมชนแออัด เนื่องจากว่าการทำงานด้านสิทธิมนุษยชนกลายเป็นเรื่องจำเป็น

เรื่องด่วนขึ้นมาไม่ช่วงที่ผ่านมาก็ไม่สะดวกที่จะทำงานประสานกับชาวบ้านในระดับพื้นที่ที่มีความพร้อมทางด้านระบบความคิดไปด้วย อย่างไรก็ตามในหลายเครือข่ายเช่น เครือข่ายทรัพยากรกลับไม่ประสบกับปัญหานี้

การทำงานเสริมเพื่อให้เกิดการรวมตัวกันของชาวบ้านในระดับพื้นที่จึงเป็นงานที่จำเป็นต้องดำเนินการไปพร้อมๆกับการทำงานแก้ไขปัญหาระดับนโยบายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่คำถามที่สำคัญก็คือถ้าถึงคนขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มีอยู่นั้นไม่เพียงพอต่อการทำงานทั้งสองด้านไปพร้อมๆกัน เพราะงานเร่งด่วนเชิงนโยบายนั้นไม่ใช่งานที่จะทำได้ง่ายง่ายเพียงแค่ทำข้อเสนอหรือข้อเรียกร้องไปเท่านั้น แต่จะต้องลงแรงมากมายในการคิดและการดำเนินการต่างๆ รวมทั้งประสานความร่วมมือกับพันธมิตรและชาวบ้าน ในบางเงื่อนไขอาจจะถึงกับต้องใช้ถนนเป็นที่เริ่มต้นที่ทำให้รัฐบาลสนใจด้วยคงเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว

จึงเป็นคำถามหาทางแก้ไขปัญหานักพัฒนาเอกชนทำงานสองมือกับไปและไปอย่างไรถ้าถึงคนไม่เพียงพอสำหรับการทำงานหลายด้านไปพร้อมๆกัน อาจจะจำเป็นต้องศึกษาจนพบว่าทำงานในหลายเครือข่ายที่สามารถผลักดันให้ชาวบ้านอยู่ประสพปัญหาโดยตรงเข้ามาเป็นผู้ดำเนินการด้วยตัวเองว่าเครือข่ายเหล่านั้นทำได้ในเงื่อนไขแวดล้อมและวิถีการทำงานอย่างไร รวมไปถึงอาจจะระดมเครือข่ายที่ทำงานเฉพาะในพื้นที่มาช่วยเหลือ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับทางศึกษาและเผยแพร่ความพอเพียงของแต่ละเครือข่ายและศึกษาสภาพแวดล้อมของเครือข่ายนั้นให้ชัดเจนมากขึ้นกว่าเดิม

การทำงานเครือข่ายในช่วงหลังที่เป็นภาระพื้นฐานความรู้จึงนับว่าก้าวหน้าขึ้นอย่างมากแล้ว แต่สิ่งที่จำเป็นคือทฤษฎีในเวทีปฏิบัติ "องค์ความรู้" ที่องค์กรนักพัฒนาเอกชนร่วมมือกับชาวบ้านและนักวิชาการได้ช่วยกันสร้างขึ้นมาในช่วงนี้เป็นชุดความรู้ที่มีแนวปรัชญาที่พิจารณาผลกระทบเชิงอย่างเป็นองค์รวมแตกต่างไปจากความรู้ที่รัฐครอบงำสังคมไทยซึ่งเป็นการมองปัญหาเป็นส่วนเดียว ความรู้ที่มีลักษณะแตกต่างไปจากชุดความรู้เดิมของรัฐที่ครอบงำสังคมไทยและไม่ใช่วิธีอย่างที่จะได้รับการยอมรับ แต่ก็ใช่ว่าอย่างไรก็มีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องช่วยกันสร้างชุดความรู้เช่นนี้เพื่อเพิ่มความรู้ที่จะเป็นพื้นฐานทางเลือกไว้แก่สังคมไทย

เพื่อให้การสร้างความรู้ชุดนี้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องสร้างปัญญาชนของนักพัฒนาและปัญญาชนชาวบ้านเพิ่มมากขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว การที่ไม่นิ่งสร้างปัญญาชนของนักพัฒนาและปัญญาชนชาวบ้านก็เพราะในหลายกรณีที่มีนักวิชาการให้ความสนใจความรู้ดั้งเดิมของชาวบ้านแต่ก็ยังคงเข้าไปศึกษาความรู้ชาวบ้านในลักษณะที่เป็นส่วนเดียวเช่นเดิม เช่น ความพยายามและความศรัทธาของการวิจัยโรคจากเขตรหรือเนื้อเยื่อที่รุมค้ำที่ชาวบ้านใช้รักษาโรค ซึ่งหลายกรณีอาจจะได้ผล แต่อย่างไรก็ตามก็เป็นการศึกษาความรู้ชาวบ้านออกจากบริบท เช่น คือการศึกษาโรคด้วยข้อมูลไปหาคำตอบจากบริบททางจิตวิญญาณและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เน้นการเกิดดุลกันของชาวบ้านซึ่งมีผลอย่างมากต่อสภาพจิตใจ เมื่อก่อน หากเป็นเช่นนี้ความรู้ดั้งเดิมชาวบ้านที่มีลักษณะองค์รวมก็จะสูญสลายไปเหลือแค่เพียงความรู้ทางด้านที่มีผลในการเยียวยาอาการของโรคคนๆ

เท่านั้นไม่ใช่ความรู้ที่มีผลต่อการรักษาชีวิตคนสู่สุขภาพโดยความอีกต่อไปและหากเป็นเช่นนั้นชาวบ้านเองก็คงจะต้องตกเป็นผู้พึ่งพิงความรู้ส่วนเดียวที่ถูกดึงเอาไปเหมือนเช่นส่วนมาก

ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องได้ปัญญาชนของนักพัฒนาและปัญญาชนของชาวบ้านร่วมมือทำการศึกษากระบวนการรู้ดั้งเดิมเพื่อที่จะทำให้การรกรงของไปใช้ประโยชน์เชิงปฏิบัตินั้นดำเนินไปได้ข้างลงและส่งผลเสียแก่ชุมชนน้อยลง ประเด็นนี้จำเป็นอยู่อย่างยิ่งเพราะในหลายกรณี เป็นต้นว่า กรณีพันธุ์พืชนั้นกำลังถูกรุกรานจากนักวิชาการทางบริษัทสารชาติกำลังเก็บคลานเข้ามาจากกษัตริย์ผลประโยชน์จากความรู้ชาวบ้าน

การเน้นให้เกิดปัญญาชนของนักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านให้มากขึ้นและเร็วขึ้นนี้ อีกด้านหนึ่งก็ไม่ได้หมายความว่า จะต้องสร้างมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิจัยระดับคนกลุ่มนี้ หากแต่จำเป็นที่จะต้องให้นักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านหลายกรรพทั่วทั้งภาคของที่มีจิตจำกัคนี่เข้ามาทำงานด้านสายลักษณะนี้กันเสีย เพราะ “ความรู้จำนวนมากอยู่ “ ในทุ่ง “ของนักพัฒนาและชาวบ้านอยู่แล้ว หากสามารถจัดระบบให้เห็นความสำคัญขึ้น ชุมชนก็จะเกิดชุดความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์โดยเฉพาะในสิ่งที่สนใจทางเลือกในการพัฒนาแนวทางใหม่ให้แก่สังคม (และปัญหาที่นักพัฒนาเอกชนน้อยใจอยู่เสมอที่นักวิชาการมาศึกษาชุดความรู้ไม่เรียนเป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทปริญญาเอกก็จะหมดไปค่าตอบแทน)

การหลายกรรพขึ้นจำกัคนี่ในการทำงานวิชาการหลายลักษณะนี้ลักษณะของนักพัฒนาจะต้องเริ่มจากการที่ไม่กังวลว่าการนำเสนอมผลงานทางวิชาการจะต้องอยู่ในรูปแบบที่เป็นทางการอย่างที่ทำกันในการศึกษาระดับปริญญาโทหรือเอก หากแต่ต้องเข้าใจชัดเจนว่าคำถามที่ดีคืออะไรและจะตอบคำถามนั้นได้อย่างไร การทำให้การทำงานวิชาการกลายเป็นความศักดิ์สิทธิ์แบบเดิมแล้วเสียจนตกไปเสียไปจะมีส่วนเพิ่มศักยภาพของชาวบ้านไทยโดยรวมด้วย เพราะชาวบ้านจะสามารถเสนอความรู้ของตนสู่สาธารณะได้สะดวกขึ้น และชนเผ่าเดียวกันก็รับเอา “ ความรู้ “ ที่คล้ายความศักดิ์สิทธิ์แบบวิชาการได้ง่ายขึ้น

การทำงานการพัฒนาไม่สามารถจะหยุดนิ่งได้เพราะสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะส่งผลให้ปัญหาต่างๆของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่กำลังจะเกิดขึ้นด้วย

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่กำลังจะเกิดขึ้นอย่างเด่นชัด คือ การขยายพื้นที่ทางการเมืองของชาวบ้านและประชาชนกว้างขวางมากยิ่งขึ้น รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้วางระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ขึ้นมาอย่างเห็นพาทย์ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่จึงทำให้กระบวนการต่อรองกับรัฐเป็นไปได้อย่างมีสถานะทางการเมืองตามที่มิชอบกฎหมายได้ไปประเด็นเรื่องสิทธิต่างๆที่จะขึ้นของภาคประชาชน ส่วนที่เกี่ยวกับชาวบ้านโดยตรงก็เช่นสิทธิของชุมชน รวมไปถึงถึงระบบการเลือกตั้งแบบใหม่ที่จะมีการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตและมีระบบปาร์ตี้ลิสต์ด้วย

พัวพันไปกับการสถาปนาความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบใหม่ วิถีคิดทางเศรษฐกิจก็เปลี่ยน คนว่างงาน โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้นที่ล้มละลายไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมสิ่งทอ คนว่างงานเหล่านี้จำนวนมากคือผู้ที่เคยอพยพจากภาคเกษตรเข้าสู่เมืองปศุสัตว์จำเป็นต้องกลับคืนสู่ชนบทอีกครั้งหนึ่ง การจะกล่าวว่างานของคนงานจำนวนมากจะมีอย่างอื่นไปอีกนานมากทีเดียวเพราะภาคอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้นที่เคยเป็นแหล่งจ้างงานภายในยุคนั้นแทบจะไม่มีโอกาสฟื้นได้ก็ต่อไป อุตสาหกรรมที่จะขยายการส่งออกได้นั้นเป็นอุตสาหกรรมทางด้านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่มีการจ้างงานต่ำและได้ผลตอบแทนแก่สังคมไทยน้อยมากเพราะจำโดยเฉลี่ยแล้วอุตสาหกรรมประเภทนี้เกือบจะเป็นเพียงการนำเข้าชิ้นส่วนสินค้าเข้ามาประกอบในประเทศ โดยเฉลี่ยแล้วเป็นการนำเข้าสินค้าประมาณ ๘๐ เปอร์เซ็นต์ เพื่อมาประกอบ (โปรดดูรายละเอียดในเอกสารของสกว. เรื่องการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมไทยในเศรษฐกิจโลก)

ขณะเดียวกัน การรุกเข้าสู่ภาคเกษตรกรรมของอุตสาหกรรมภาคเอกชนใหม่ก็จะมีมากขึ้นเพราะภาวะการว่างงานที่ทำให้คนงานต้องเดินทางกลับหมู่บ้านมีมากขึ้นจะทำให้ค่าแรงของคนงานในภาคการเกษตรถูกมองว่าต่ำมากทีเดียว การเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรจากชนบทโดยกลุ่มทุนอุตสาหกรรมเกษตรก็จะทวีสูงมากขึ้นกว่าเดิมมากทีเดียว

สภาพวิกฤติ ทางเศรษฐกิจที่สาหัสรูปได้ว่าเป็นภาวะที่ “เงินฝืด” และ “เงินเฟ้อ” ตัวงออยู่ในเวลาเดียวกัน ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนประชาชนที่ลี้ภัยพึ่งพิงกับการผลิตเชิงพาณิชย์ต้องประสบปัญหาเหมือนกันสองด้าน ด้านหนึ่งก็ลี้ภัยท่ามกลางกันได้อย่างลำบากเพราะไม่มีใครมีใครมีเงินจะให้จ่าย แต่อีกด้านหนึ่งราคาสินค้าต่างๆทุกประเภทที่ปัจจัยการผลิตและอุปโภคบริโภคก็สูงขึ้น ภาวะเช่นนี้จะต้นคลองระบบสังคมทั้งระบบ

การทำกาการค้าในระบบนี้จะยากที่จะได้มีความค้ำใจ ขณะเดียวกันการทำมาหากินในเศรษฐกิจภาคไม่เป็นทางการก็จะขยายตัวมากขึ้น มีนักวิชาการจะว่าไม่มีขีดการค้าขายแบบผิดกฎหมายแต่ผลิตผลกลายเป็นสินค้าชนิดเดียวที่ไม่ประสบปัญหาจากการประหยัดของประชาชนและสินค้าราคาจะสูงขึ้น การพึ่งพิงเงินของคึกและชาวบ้านที่ติดงานผลิตก็มีแนวโน้มที่จะถดถอยขึ้น

การดำรงชีวิตประจำวันของผู้อยู่ในเมืองจะตกอยู่ภายใต้ “วัฒนธรรมความกลัว” (CULTURE OF TERROR) เพราะคนในเมืองที่หึกฮายในเมืองต่างถูกทำให้เชื่อว่าวิกฤติทางเศรษฐกิจที่ทำให้มีคนยากจนมากมายจะทำให้เกิดปัญหาการถูกรบกวนกันมากขึ้น เราเหล่านี้ดำรงชีวิตโดยปราศจากชุมชนที่อาจจะช่วยเหลือได้ในยามประสบเหตุร้าย คติใหม่จึงต้องอยู่ในความหวาดระแวงกลัวจะต้องสูญเสียทรัพย์สินเบียดเบียนผู้อื่นในคราวแก่ชีวิตตลอดเวลา และไม่มีทางออกใดนอกจากจะอยู่ในวัฒนธรรมความกลัวจนทางจะไปสู่การใช้ความรุนแรงต่อกันได้ง่ายมากขึ้น

การคาดการณ์สถานการณ์สังคมไทยยามวิกฤตคืออย่างคร่าวๆข้างต้น ย่อมมองเห็นว่าการทำงานพัฒนาขององค์กรเอกชนอาจจะไม่สามารถที่จะเข้าไปมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาหรือหาทางแก้ปัญหาทางระบบการระดมของสังคมได้มากอย่างที่เห็นมา เพราะการแก้ไขปัญหานั้นก็ยังคงไม่สามารถที่จะแก้ไขได้หมด

ประเด็นสำคัญในเรื่องนี้ น่าจะอยู่ที่จุดที่จะทำอะไรให้ชาวบ้านหรือประชาชนเอง เป็ต้นตัวขึ้นมา เป็นนักพัฒนาเอกชน หรือเป็นผู้ที่ทำงานได้สังคมหลากหลายภาค (ในความคิดหมายของ NGO) ไม่มีทางที่ภาคประชาชนจะหวังให้ใครที่ไหนมาช่วยเหลือได้ในสถานการณ์เช่นนี้ ภาคประชาชนต้องช่วยเหลือกันเอง และการช่วยเหลือกันเองของภาคประชาชนควรจะจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากนักพัฒนาเอกชนซึ่งมีความรู้ความสามารถในการสร้างความร่วมมือของคนจำนวนมากมาช่วยกัน เครือข่ายสังคมต้องเมืองอาจจะจำเป็นที่จะต้องพยายามหาหนทางที่จะหาคนมาช่วยกันคนละไม้คนละมือเพื่อให้ได้เพื่อให้เกิดการสร้างชุมชนที่มีฐานอยู่ที่การแก้ไขปัญหาของเมืองต้องเป็นพันธมิตรของคนในพื้นที่เดียวกัน เครือข่ายตลาดอาจจะต้องหาโครงการที่ดีที่มีทุนสังคมด้วยดาวสร้างกิจกรรมที่ไม่น่าสละทิ้งทำกันขึ้นอย่างไม่อย่างสร้างเสริมก็ได้แก่เด็กกำพร้า ฯลฯ

ปัญหาประเด็นนี้พูดกันว่า องค์การพัฒนาเอกชนและทิสมียังไม่มีความรู้และยังไม่มีการศึกษาอย่างจริงจังถึง กระบวนการทำให้ประชาชนชาวบ้านมาขึ้นมาเป็น NGO ดังที่เกิดขึ้นในบางเครือข่ายนั้นแม้กระบวนการเกิดขึ้นได้อย่างไร มีกระบวนการและเงื่อนไขอะไรของอะไร

ภาคประชาชนที่อาจจะก่อรูปการมาเชื่อมกันขึ้นมาได้หลากหลายกลุ่มในนครเขต ก็อาจจะมีความสามารถในการทำให้เกิดการรวมกลุ่มลงคะแนนเสียงเพื่อผลักดันให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาระดับท้องถิ่นเพื่อผลักดันให้มีการเมืองเขาใจได้ต่อการพัฒนาตนเองและปฏิรูปสังคมในภาคอย่างจริงจัง ชุมชนเดียวกันก็อาจจะมีการพูดถึงทางสังคมคอยตรวจสอบการทำงานขององค์การบริหารตำบลในเชิงของประชาชนตำบล รวมไปถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันในเรื่องการศึกษาด้วย แต่ก็เห็นว่ามันจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงที่ทำให้การพบปะพูดคุยเพื่อแก้ปัญหาชาวบ้านและประชาชนเป็นความต้องการของประชาชนขึ้นมา

ท้ายบท

แม้ว่าองค์กรและนักพัฒนาเอกชนจะมีจุดเด่นอย่างมากอยู่ที่ความสามารถในการปรับตัวเองให้เหมาะสม และขจัดสถานการณ์ให้มาเป็นประโยชน์แก่การทำงานพัฒนาเพื่อประโยชน์ให้แก่ชาวบ้านให้ได้มากที่สุด สิ่งจะเห็นการปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจหรือวิธีวิธีอื่นมาตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๕๐

การปรับเปลี่ยนการทำการงานหรือรายได้ที่ประสบผลสำเร็จอย่างมากไม่เพียงเพราะมีส่วนทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางฐานะบ้านประชาชนและภาคสังคมแล้ว แต่การทำการงานภายใต้กรอบความคิดหรือรายได้ที่เป็นไปได้โดยปราศจากปัญหาและอุปสรรค ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์การและนักพัฒนาเอกชนจะยังคงสามารถให้รัฐและพื้นที่ตนเองมีอยู่ไม่ได้รับตัวที่ถูกละเลยได้หรือไม่ และจะปรับตัวอย่างไร คำถามเหล่านี้ยังคงต้องรอหาคำตอบที่กำเริบจะต้องเกิดขึ้นจากองค์กรและนักพัฒนาเอกชนจะยังคงมีที่จะเป็นพลังทางสังคมที่จะช่วยเหลือกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสในสังคมต่อไป

ที่สำคัญในการมองปัจจุบัน ปัญหาขององค์กรและนักพัฒนาเอกชนไม่ใช่เพียงแค่วิทยาเด็กน้อยเกี่ยวกับการทำงานพัฒนาเท่านั้น ความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ปัญหาในด้านสังคมไทยกำลังหมุนเหวี่ยงสังคมไทยเข้าสู่จุดกลับในเกือบทุกด้าน แม้ว่าบางด้านอาจจะเป็นเสมือนโลกาภิวัตน์กับโลกาภิวัตน์ด้านอื่นมาแต่เพียงอย่างเดียว ดังที่สังคมไทยกำลังได้ใจกับการได้รัฐธรรมนูญที่กำหนดยุทธศาสตร์ทางอำนาจใหม่และให้อำนาจชาวบ้านและประชาชนเพิ่มขึ้น แต่ในบางมิติก็ถูกกดขี่ทางเศรษฐกิจเข้ามามีบทบาทที่จะทำให้อำนาจกลุ่มที่เพิ่งได้ใจกับระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ไม่ทันกลับไม่ทันได้เผด็จการกลับมาฟื้นฟูเศรษฐกิจ หรือการเรียกร้องผลประโยชน์ของชาติเป็นสิ่งที่โดยอาจจะไม่ได้มีทิศทางที่ไม่เลวแต่กลับมีทิศทางที่เลวในสังคมไทยอยู่ ซึ่งทำให้อำนาจของชาติได้ไม่ใช้ผลประโยชน์ของส่วนรวม แต่เป็นเพียงผลประโยชน์ของชนชั้นมหาทุนเศรษฐกิจ การเรียกร้องสิทธิเมืองเท่านั้น

การะทึกทักและมองไม่ต่อขบวนคนเหล่านี้ เพียงร้องไห้ภาวสังคมและประชาชนตกมาจับตาไฟแห่งพันธกิจในการช่วยเหลือสังคมแรงกล้าขึ้น องค์การและนักพัฒนาเอกชนเองก็ควรระวังตัวเองเช่นกันที่จะนำที่เข้าร่วมแบบรับพันธกิจนี้ แต่จะทำอย่างไรกัน > รูปธรรมการถกเถียงเกี่ยวกับการรับเงินกู้จากธนาคารโลกที่ผ่านมาจากนักธุรกิจมูฮายิบม เช่น ธนาคารขอนแก่นหรือบริษัทน้ำมันบางจากเพื่อทำงานพัฒนาหรือไม่ เป็นประเด็นเล็กที่อาจมีคำตอบได้ไม่ยาก ประเด็นปัญหาใหญ่คือในสถานการณ์ปัจจุบัน องค์การและนักพัฒนาเอกชนจะปรับตัวอย่างไรที่จะมีส่วนร่วมในการทำในภาคประชาชนทั้งหมดเช่นนี้

บทสรุป แนวทางการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความรู้เกี่ยวกับองค์กรพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาเอกชนของไทยยังไม่แพร่หลายนักในสังคมไทยไม่ว่า ทั้งผู้ที่การเติบโตของชนบทการนี้เป็นกระแสการเคลื่อนไหวที่สำคัญในโลกปัจจุบันและได้รับการกล่าวถึง อธิบาย และพยายามศึกษากันในทางวิชาการในประเทศอื่นๆทั่วโลก ความสนใจที่จะศึกษาองค์กรพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาเอกชนที่เกิดขึ้นในโลก เป็นภาพที่จางขององค์กรและบุคคลกลุ่มนี้ในฐานะที่เป็นกลุ่มทางสังคมแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในโลกสมัยใหม่) หนังสือบางเล่มมีกับมีกระบวนการพัฒนาเอกชนว่าเป็นการเกิดขึ้นของประชาสังคม บางเล่มมีเขียนถึงชนบทการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่

ไม่ว่าใครจะขึ้นมามีชีวิตอยู่ด้านองค์กรและนักพัฒนาเอกชนอย่างไรก็ตาม พลังนี้ก็ได้เกิดขึ้นมานานแล้ว สังคมไทยเพิ่งได้รับรู้คำเรียกองค์กรและนักพัฒนาเอกชนเมื่อไม่นานมานี้เอง แต่ในเวลาไม่นานนักนี้ไป องค์กรและนักพัฒนาเอกชนกลายเป็นคำธรรมดาที่ปรากฏอยู่ทั่วไปตามสื่อมวลชน แต่สังคมไทยโดยรวมกลับยังไม่รู้จักอย่างชัดเจนว่าคนพวกนี้เป็นใคร ผู้เขียนถูกนักศึกษาถามเมื่อตอนจบการศึกษาว่า NGO เป็นใคร ทำไมถึงชอบยุ่งเรื่องชาวบ้านนัก

ผู้เขียน จึงจำเป็นต้องทิ้งหนังสือไทยความระ “ รู้จัก ” องค์กรและนักพัฒนาเอกชนอย่างถ่องแท้ เพราะมีคนกลุ่มหนึ่งทำนักรบมั่งที่ถ้าถึงพยายามอยู่อย่างหนักหมั่นในการแสวงหาทางเลือกขึ้นให้แก่สังคมไทย โดยไม่รับของมีไว้รัฐไทยเป็นผู้ผูกขาดและกำหนดทางเลือกของสังคมแต่ฝ่ายเดียว

การที่จะรู้จักองค์กรและนักพัฒนาเอกชนไทยทำได้ในสองลักษณะ ลักษณะแรก ก็คือส่งเสริมให้พวกเขาได้เขียนได้ศึกษาในประเด็นปัญหาที่พวกเขาสนใจเพื่อที่สังคมไทยจะได้รู้ว่าพวกเขาคิดอะไร สนใจอะไร ทำอะไร กันอยู่ สำหรับองค์กรและนักพัฒนาเอกชนในภาคการเมือง ประเด็นคำถามที่พวกเขามักจะศึกษาอยากจะสื่อสาร กับสังคมมันเขียนระบุไว้แล้วทำเอกสารเผยแพร่ผ่านทุกเครือข่ายในหนังสือเล่มนี้

การส่งเสริมพวกเขาไม่ได้เขียนได้ศึกษาชุมชนของและกระบวนการทำงานของตนเอง นอกจากจะทำให้สังคมไทยเปิดใจพวกเขามากขึ้นแล้ว สังคมไทยจะได้ประโยชน์อย่างมากมายจากความรู้ที่พวกเขาสะสมมาความรู้เหล่านี้จะทำให้สังคมไทยได้มองเห็นทางเลือกของคนเราหลากหลายมากขึ้นอย่างแน่นอน

ลักษณะที่สอง หมายถึงศึกษาลักษณะเด่นของพวกเขา เช่น ศึกษากระบวนการทำงานพัฒนากับชาวบ้าน ที่ยังไม่เคยมีคนเข้าใจอย่างเป็นระบบเพราะเป็นสาระผ่านทอดสู่กันระหว่างนักพัฒนาเอกชนด้วยกันเองทั้งที่เป็น

ลักษณะไทย คือ เมื่อมีคนจากปฏิบัติการณ์จริง หรือ ศึกษาลักษณะไม่เป็นทางการในการประสานงานกันจะสามารถนำไปสู่ความสำเร็จของการทำงานตามใจ ความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ที่จำเป็นสำหรับสังคมไทยแต่ยังไม่มีใครทำให้เป็นระบบหรือเป็นความรู้ขึ้นมา

การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนไม่จำเป็นต้องไปแสวงหาแนวทางการพัฒนาจากนักศึกษาระดับกลางไปนั้น เพียงแต่ศึกษากระบวนการทำงานพัฒนาจริงที่ดำรงอยู่และดำเนินการนี้ให้ชัดเจน ก็จะมองเห็นแนวทางการพัฒนา "แบบไทย" ที่ได้ผ่านการพิสูจน์มาแล้วพอสมควรว่าประสบความสำเร็จ อย่างน้อยก็ในแง่ที่ทำให้ผู้เสียเปรียบได้มีโอกาสและมีอำนาจต่อรองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นฐานที่สำคัญสำหรับการพัฒนาที่เป็นธรรมในอนาคต

1871

1871

1871